

สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ
ในโอกาสพระราชพิธีสมมงคล
พระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961146124

วันที่ 4 / 10 / 2546
เลขทะเบียน 41266
เลขที่ © AE
320.754
783308
2545

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ
ในโอกาสพระราชพิธีสมมงคล
พระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

คณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุ
พระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
พุทธศักราช ๒๕๔๓ จัดพิมพ์เผยแพร่

อภินันทนาการจาก
มูลนิธิ "ทุนพระพุทธรูปยอผ้า"
ในพระบรมราชูปถัมภ์

สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติในโอกาสพระราชพิธี สมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

คณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่า
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มอบให้กรมศิลปากรจัดพิมพ์
พิมพ์ครั้งแรก พุทธศักราช ๒๕๔๕ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติในโอกาสพระราชพิธี
สมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช.

กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗), ๒๕๔๕. ๒๐๖ หน้า

๑. กษัตริย์และผู้ครองนคร... ไทย. I. ชื่อเรื่อง.

๙๒๓. ๑๕๙๓

ISBN 974-417-533-8

ที่ปรึกษา

นาวาอากาศเอก อารุณ เงินชุกลิน อธิบดีกรมศิลปากร
นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รองอธิบดีกรมศิลปากร
นางสาวศิวะลิย์ ภูเพ็ชร ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านอักษรศาสตร์
นางสมศรี เอี่ยมธรรม ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
นางสาวฉวีงาม มาเจริญ หัวหน้ากลุ่มงานวัฒนธรรมและจารีตประเพณี

คณะบรรณาธิการ

นางสาวบุหรง ศรีกนก นางสาวณัชชา เลาะห์ศิรินาถ
นางสาวศุภกฤษณ์ ธาราคักดี นางสาวอรสรุสา สายบัว
นางสาวเสาวลักษณ์ กี่ชานนท์ นางสาวอรวรรณ ทวีทรัพย์ลอย
นางสาวอัญชสา ธีรเดช นางสาวนันทวัน สวานายน
นางสาวศิริพร ภาณุรัตน์ นางสาวฉัตรภาภรณ์ จินดาเดช

พิมพ์ที่

บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด โทร. ๐-๒๒๓๖-๐๐๕๘
นายจตุรงค์ ชวนะปัญญา ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติ
เลขที่ ๒๕๔๕

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระนามเดิมว่า ดั่ง หรือ ทองดั่ง เสด็จพระราชสมภพที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๔ แรม ๕ ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช ๑๐๙๔ ตรงกับวันที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๒๗๙ ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. ๒๒๗๕ - ๒๓๐๑) ทรงเป็นบุตรพระอัครสุนทร (ทองดี) ข้าราชการกรมอาลักษณ์ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจาก เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) เสนาบดีกรมพระคลัง ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กับ ท่านหยก ธิดาเศรษฐีจีน มีพระเชษฐภคินีสองพระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระเทพสุดาวดี และ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ พระชนินทรสูทหนึ่ง พระองค์ คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนรินทรเทวี พระเชษฐาหนึ่งพระองค์ คือ พระเจ้ารามณรงค์ พระราชอนุชาสองพระองค์ คือ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา

เมื่อทรงเจริญพระชันษา ทรงเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กรมขุนพรพินิต เมื่อพระชนมายุครบ ๒๑ พรรษา ได้เสด็จออกทรงผนวช ณ วัดมหาธาตุ เป็นเวลา ๑ พรรษา หลังจากทรงลาผนวชแล้วกลับเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวงอีกครั้ง ครั้นพระชนมายุได้ ๒๕ พรรษา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสุริยาศน์อมรินทร์ (พ.ศ. ๒๓๐๑ - ๒๓๑๐) พระมหากษัตริย์ลำดับสุดท้ายแห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งเป็น หลวงยกกระบัตร ออกไปรับราชการที่เมืองราชบุรี

ในพุทธศักราช ๒๓๑๑ ภายหลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าและสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงสถาปนากรุงธนบุรีขึ้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้เสด็จเข้ามารับราชการในกรุงธนบุรี ทรงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระราชวรินทร์ ในกรมพระตำรวจหลวง ได้โดยเสด็จพระราชดำเนินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยกทัพไปปราบเจ้าพินาย เป็นครั้งแรก โดยมีหน้าที่ต่อต้านขุนตดและด่านกระโทก เมื่อเสร็จศึกสงครามครั้งนี้แล้ว ทรงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาอภัยรณฤทธิ์ จางวางกรมพระตำรวจ

ต่อจากนั้นทรงได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้เป็นแม่ทัพไปปราบหัวเมืองต่างๆ เช่น เขมรและลาวได้สำเร็จอีกหลายครั้ง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้า

โปรดกระหม่อมพระราชทานบำเหน็จความชอบให้สถาปนาบรรดาศักดิ์สูงขึ้นโดยลำดับ กล่าวคือ พุทธศักราช ๒๓๑๓ ทรงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็น **พระยายมราช** และทรงทำหน้าที่สมุหนายก ด้วย ในปีต่อมาทรงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็น **เจ้าพระยาจักรี** ที่สมุหนายก และพุทธศักราช ๒๓๑๙ ทรงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็น **สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก พิลิกมहिมา ทุกนัคราระอาเดช นครราชสุริยวงศ์ องค์อัครบาทมูลการ บวรรัตนปรินายก** รับพระราชทาน เครื่องยศอย่างเจ้าต่างกรม

ครั้นพุทธศักราช ๒๓๒๔ ได้เกิดเหตุจลาจลขึ้นในกรุงธนบุรี เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีพระราชอัธยาศัยผิดปกติไปจากเดิม ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ราษฎรและพระภิกษุทั้งหลาย พระยาสุรศักดิ์จึงก่อกบฏขึ้นแล้วควบคุมสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไปกักขังไว้ ได้เกิดการสู้รบกันระหว่างฝ่ายบ้านเมืองกับฝ่ายกบฏ เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกซึ่งยกทัพไปปราบจลาจลที่เมืองเขมรต้องยกทัพกลับกรุงธนบุรีทันที เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงถูกสำเร็จโทษแล้ว มุขอำมาตย์ราชมนตรีและราษฎรทั้งหลาย ก็พร้อมกันกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ให้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์สืบไป เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๒๕ ในขณะที่มีพระชนมายุได้ ๔๖ พรรษา ต่อมาได้ทรงประกอบกรพระราชาพิธีปราบดาภิเษก เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๓๒๕ และทรงสถาปนาพระราชวงศ์จักรี ตามโบราณราชประเพณี

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ย้ายพระนครมาทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เยื้องกับกรุงธนบุรีพระนครแห่งเดิม ด้วยมีพระราชดำริว่าฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยามีลักษณะภูมิประเทศเป็นชัยภูมิดีกว่าฝั่งตะวันตก ทั้งการป้องกันข้าศึกและการขยายพระนครในอนาคตซึ่งจะสามารถทำได้โดยสะดวก ในกรณี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาธรรมาธิกรณ์ (บุญรอด บุญยรัตพันธุ์) กับพระยาวิจิตรนาวิ เป็นแม่กองคุมช่างและไพร่ไปวัดกะที่สร้างพระนครใหม่ทางฝั่งตะวันออก ทรงประกอบพิธียกเสาหลักเมือง เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๑๔๔ เวลา ๐๖.๕๔ นาฬิกา ตรงกับวันที่ ๒๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๒๕ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ก่อสร้างพระบรมมหาราชวังขึ้นในบริเวณที่ซึ่งพระยาราชาศรัย และชาวจีนตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่แต่ก่อนตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี โปรดให้พระยาราชาศรัยและชาวจีนเหล่านั้นย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่สวนตั้งแต่คลองวัดสามปลื้มไปจนถึงคลองวัดสามเพ็ง ในชั้นแรก ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ก่อสร้างพระราชนิเวศน์มณฑลสถานล้อมด้วยปราการระเนียดไม้ไว้ก่อน พอแก่การตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขป และเป็นที่ประทับชั่วคราว เมื่อทรงประกอบกรพระราชาพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขปเสร็จแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ดำเนินการก่อสร้างพระบรมมหาราชวัง พระราชวังบวรสถานมงคลและพระนครต่อไป การก่อสร้างในครั้งนั้น

ได้มีการเกณฑ์ไพร่หลวงและไพร่เลקהหัวเมืองให้ทำอิฐขึ้นใหม่บ้างและให้เรือเอาอิฐกำแพงที่กรุงศรีอยุธยา ลงมาบ้าง เพื่อสร้างกำแพงพระนครและพระบรมมหาราชวัง และเกณฑ์ไพร่เลขหัวเมืองเขมร กับเวียงจันทน์ และข้าราชการหัวเมืองเข้ามาช่วยกันขุดรากก่อกำแพงพระนคร สร้างป้อมต่างๆ รอบพระนครพร้อมทั้งก่อกำแพง และสร้างป้อมประตูรอบพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังบวรสถานมงคล สร้างปราสาทราชมนเทียร และสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร

การสร้างพระนครใหม่นี้ แล้วเสร็จเมื่อพุทธศักราช ๒๓๒๘ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งการพระราชพิธีสมโภชเฉลิมฉลองอย่างมโหฬาร พร้อมกับการสมโภชวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นเวลา ๓ วัน พระราชทานนามพระนครใหม่ให้ตั้งด้วยนามพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากรอันเป็นมงคลยิ่งต่อบ้านเมืองว่า **กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมาน อวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์** เรียกโดยย่อว่า **กรุงรัตนโกสินทร์**

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในการทะนุบำรุงและรักษาราชอาณาจักรให้เจริญรุ่งเรืองและดำรงอยู่อย่างมั่นคง จะเห็นได้ว่าในด้านการสงคราม ต้องทรงทำศึกสงครามป้องกันราชอาณาจักรและขยายพระราชอาณาเขตหลายครั้ง ด้านกฎหมายทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ผู้มีความรู้ในราชประเพณีและการบริหารราชการแผ่นดิน ร่วมกันชำระและปรับปรุงการวางระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติราชการไว้เป็นหลักฐาน รวมทั้งการชำระพระราชกำหนดกฎหมายที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณให้ถูกต้อง และรวมกฎหมายที่ทรงตราขึ้นใหม่เข้าไว้ด้วยกัน แล้วจัดเป็นหมวดหมู่ เรียกว่า กฎหมายตราสามดวง หรือ ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ ด้านศาสนาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก ตรากฎหมายพระสงฆ์ จัดระเบียบพระสงฆ์ใหม่ สร้างพระอารามขึ้นใหม่ และมีการบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามต่างๆ ที่มีอยู่แต่เดิม ทั้งในเขตพระนครและหัวเมืองเป็นจำนวนมาก ด้านวัฒนธรรมทรงฟื้นฟูศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม ทรงฟื้นฟูขนบธรรมเนียมและราชประเพณีต่างๆ ที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีโสกันต์ พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ประเพณีการเล่นสัควา ประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานผ้าพระกฐิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้นักปราชญ์ราชกวี่ช่วยกันแปล ชำระ เรียบเรียง พระราชพงศาวดารและวรรณคดีต่างๆ ตลอดรัชกาล เช่น พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พงศาวดารเหนือ วรรณกรรมเรื่องสามก๊ก ไชยยัน ราชอิรราช ไตรภูมิโลกวินิจฉัย รัตนพิมวงค์ สังคีตยวงค์ เป็นต้น อีกทั้งยังทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมไว้หลายเรื่อง เช่น กลอนบทละครเรื่องรามเกียรติ์ กลอนบทละครเรื่องอิเหนา กลอนบทละครเรื่องอุณรุท กลอนเพลงยาวนิราศเรื่องรบพม่าที่ทำดินแดง เป็นต้น

(๑๐)

พระราชกรณียกิจด้านต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงปฏิบัตินั้น กล่าวได้ว่า มีความสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยเป็นรากฐานและแบบอย่างของการพัฒนาความเป็นชาติไทยสืบต่อมาจวบจนปัจจุบัน

หน้าว่าง

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีเถาะนพศก จุลศักราช ๑๒๘๙ ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ ณ โรงพยาบาลเมาท์ออเบอร์น (Mount Auburn) เมืองเคมบริดจ์ (Cambridge) รัฐแมสซาชูเซตต์ (Massachusetts) สหรัฐอเมริกา มีพระนามในชั้นเดิมว่า **พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ภูมิพลอดุลยเดช** เป็นพระโอรสพระองค์เล็กในสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ (พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี) และสมเด็จพระราชชนนี ศรีสังวาลย์ ซึ่งภายหลังทั้งสองพระองค์ทรงได้รับการเฉลิมพระนามาภิไธยเป็น สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระเชษฐภคินี และสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช คือสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๖๖ ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ กับพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๘ ณ เมืองไฮเดลแบร์ก ประเทศเยอรมนี

พุทธศักราช ๒๔๗๑ ได้โดยเสด็จสมเด็จพระบรมราชชนก ซึ่งทรงสำเร็จการศึกษาปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยม จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา กลับประเทศไทย ประทับ ณ วังสระปทุม เมื่อทรงเจริญพระชนมายุได้ไม่ถึง ๒ ปี สมเด็จพระบรมราชชนกได้เสด็จสวรรคตในวันที่ ๒๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๒ ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๗๔ ทรงเข้ารับการศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนอนุบาลของมิสซิสเดวิส (Mrs. Davies) เมื่อโรงเรียนแห่งนี้ปิดกิจการลงในพุทธศักราช ๒๔๗๕ จึงทรงย้ายมาเรียนที่โรงเรียนมาแตร์ เดอี จนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๖ จึงเสด็จพระราชดำเนินไปประทับ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนี พระเชษฐภคินี และสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เพื่อทรงศึกษาต่อในชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนเมียร์มองต์ (École Miremont) ทรงศึกษาวิชาภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน และภาษาอังกฤษ ต่อมาในวันที่ ๑๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๘ ทรงย้ายมาศึกษาชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่โรงเรียน เอกอล นูแวล เดอ ลา ซืออิส โรมองด์ (École Nouvelle de la Suisse Romande)

เมืองแซลลี - ซูร์ - โลซาน (Chailly - Sur Lausanne) และในพุทธศักราช ๒๔๘๑ ทรงจบการศึกษาจากโรงเรียนยิมนาส คลาสสิก กังโตนาล (Gymnase Classique Cantonal) แห่งเมืองโลซานน์ ทรงได้รับประกาศนียบัตรทางอักษรศาสตร์ (Bachelier ès Lettres) แล้วทรงเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยโลซานน์ ในแขนงวิชาวิทยาศาสตร์

ในพุทธศักราช ๒๔๗๗ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล พระบรมเชษฐาธิราช เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๘ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เอลิมพระปรมาภิไธยว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (ต่อมาพุทธศักราช ๒๕๓๙ ทรงได้รับการเฉลิมพระปรมาภิไธยว่า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร) พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช จึงทรงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็น **สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช** เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๘ ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๘๑ ได้โดยเสด็จพระราชดำเนินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล กลับประเทศไทย เป็นครั้งแรก ประทับ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต เป็นเวลาประมาณ ๒ เดือน แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับไปทรงศึกษาต่อที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จนถึงวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ จึงโดยเสด็จพระราชดำเนินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล กลับประเทศไทยเป็นครั้งที่สอง ประทับ ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง ในระหว่างที่ประทับอยู่ในประเทศไทยครั้งนี้ ทรงได้รับยศร้อยโท นายทหารพิเศษประจำกรมทหารราบที่ ๑ กองพันที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙

ครั้นวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จสวรรคตโดยกะทันหัน ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง คณะรัฐบาลในขณะนั้นได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ในวันเดียวกัน เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เอลิมพระปรมาภิไธยว่า **สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช** แต่เนื่องจากยังมีพระราชภารกิจด้านการศึกษา จึงได้เสด็จพระราชดำเนินกลับไปยังประเทศสวิตเซอร์แลนด์อีกครั้งในวันที่ ๑๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ เพื่อทรงศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยแห่งเดิม ในครั้งนี้ทรงเลือกหลักสูตรการศึกษาวิชากฎหมายและวิชารัฐศาสตร์ (Licence et Doctorat ès Sciences Sociales) แขนงวิชาวิทยาศาสตร์ที่ทรงศึกษาอยู่เดิม

ต่อมา วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๒ ทรงหมั้นกับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ธิดาในหม่อมเจ้ากันทรมงคล กิติยากร กับหม่อมหลวงบัว (สนิทวงศ์) กิติยากร (ภายหลังได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาพระอิสริยยศหม่อมเจ้ากันทรมงคล กิติยากร ขึ้นเป็น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากันทรมงคล เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๓ และขึ้นเป็น

พระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านักขัตรมงคล กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๕)

ในพุทธศักราช ๒๔๙๓ เสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศไทย ประทับ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ในเดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ต่อมาในวันที่ ๒๘ เมษายน ปีเดียวกัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งการพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสกับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ณ พระตำหนักสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ในวังสระปทุม ในการนี้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ขึ้นเป็น สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์

วันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบอย่างขัตติยโบราณราชประเพณี เสด็จพระบรมนามาภิไธยตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร** พร้อมทั้งพระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า **เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม** ในโอกาสนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ ขึ้นเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี

ภายหลังจากเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงรักษาพระองค์ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ตามที่คณะแพทย์ถวายคำแนะนำ ระหว่างที่ประทับ ณ เมืองโลซานน์นั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี มีพระประสูติกาลพระราชธิดาพระองค์แรก คือ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ประสูติ ณ โรงพยาบาลมงซัวซีส์ เมืองโลซานน์ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๔ เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจริญพระชันษาได้ ๗ เดือน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศไทย ประทับ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต จากนั้นทรงย้ายไปประทับ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต เนื่องจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ปรับปรุงซ่อมแซมพระตำหนักจิตรลดารโหฐานใหม่ ในระหว่างที่ประทับ ณ พระที่นั่งอัมพรสถานนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีมีพระประสูติกาลพระราชโอรส และพระราชธิดาอีกสามพระองค์ คือ

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชิราลงกรณ ประสูติเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๕ ต่อมาในพุทธศักราช ๒๕๑๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาเฉลิมพระนามาภิไธยขึ้นเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา กิติวัฒนาดุสิตโสภาคย์ ประสูติเมื่อ วันที่ ๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๘ ต่อมาในพุทธศักราช ๒๕๒๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาพระราชอิสริยยศดีเฉลิมพระนามว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ประสูติเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๐

เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทรงผนวช ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวังและประทับจำพรรษา ณ พระตำหนักปั้นหย่า วัดบวรนิเวศวิหาร ในกรณีนี้ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ตลอดเวลา ๑๕ วันที่ทรงผนวช และจากการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ได้อย่างเรียบร้อย จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในปีเดียวกันนั่นเอง ต่อมาในวันที่ ๓๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๐ ทรงประกอบพิธีเฉลิมพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน แล้วทรงย้ายที่ประทับจากพระที่นั่งอัมพรสถาน กลับไปประทับที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต จนถึงปัจจุบัน

ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติจนถึงปัจจุบันได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่นานัปการ ทั้งพระราชกรณียกิจในฐานะพระมหากษัตริย์ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่สำคัญอย่างใหญ่หลวงอีกเป็นจำนวนมากในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่พสกนิกรชาวไทย และความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ กล่าวคือ ได้ทรงส่งเสริมทั้งในด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สาธารณสุข สังคมสงเคราะห์ และพระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่งคือ ทรงส่งเสริมให้ราษฎรมีอาชีพ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระยะยาว ด้วยทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ เป็นจำนวนมาก กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศมากกว่า ๓,๐๐๐ โครงการ อยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ซึ่งแยกออกเป็นประเภทต่างๆ ได้ ๘ ประเภท คือ การพัฒนาแหล่งน้ำ การเกษตร สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข การส่งเสริมการคมนาคมและการสื่อสาร สวัสดิการสังคม และประเภทอื่นๆ เช่น โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการด้านการศึกษา การวิจัย การจัดและพัฒนาที่ดิน เป็นต้น และเพื่อให้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและโครงการพัฒนาอื่นๆ สามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วและสอดคล้องกับสถานการณ์โดยไม่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของระเบียบปฏิบัติบางประการของราชการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงก่อตั้งมูลนิธิชัยพัฒนา

ขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๑ เพื่อสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการพัฒนา
อื่นๆ ทั้งหมด โดยเน้นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ไม่ซ้ำซ้อนกับหน่วยงาน หรือโครงการของรัฐที่มี
อยู่แล้ว แต่จะสนับสนุนส่งเสริมเพื่อให้โครงการนั้นๆ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์สุข
ของพสกนิกรชาวไทยทั้งหมด

หน้าว่าง

พระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช^๑

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นวันสำคัญพิเศษสุดที่เนื่องในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอภิมหาราชหนึ่ง โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกอบพระราชพิธีเป็นการส่วนพระองค์ และขานชื่อพระราชพิธีว่า **พระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช** เป็นพระราชพิธีเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา ๗๓ พรรษา (๗๒ ปี ๕ เดือน ๑๙ วัน) นับพระชนมวารได้ ๒๖,๔๖๙ วัน เสมอพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ดังนั้นวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๔๓ นี้ ถือว่ามีความสำคัญเป็นพิเศษ ด้วยจะถือได้ว่าหลังจากวันนี้ล่วงไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยที่มีพระชนมพรรษายืนยาวที่สุดในบรรดาพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ไทย นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

สาระสำคัญของพระราชพิธี คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง ทรงพระราชอุทิศพระราชกุศลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตดำรงรัฐสีมาอาณาจักร เพื่อทรงทำนุบำรุงความสุขให้แก่ประเทศและประชาชนชาวไทยสืบไป โดยกำหนดพระสงฆ์เข้ามาประกอบพิธีจำนวน ๒๔ รูป เท่าจำนวนปีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงครองราชย์ คือ ๒๔ ปี ตั้งพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๑ พระพุทธรูปประจำพระชนมวาร รัชกาลที่ ๑ และพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๙ และพระพุทธรูปประจำพระชนมวาร รัชกาลที่ ๙ เป็นประธาน

การบำเพ็ญพระราชกุศลถวายแด่สมเด็จพระราชบูรพการีที่ดำรงพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ล่วงไปแล้ว เป็นราชประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบกันมาแต่ช้านาน พระมหากษัตริย์แต่ละรัชกาลจะทรงอนุสรณ์คำนึงถึงพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระราชบูรพการีในวาระต่างๆ เช่น ในวันที่ตรงกับ การครองราชย์ มีทั้งโอกาสที่เวียนมาเป็นครั้งแรกมักเรียกว่า **สมมงคล** หมายถึง เสมอกัน หรือ **สมภาค** บ้าง ถ้าเวียนมาเป็นครั้งที่สองก็เรียกว่า **ทวิภาค** บ้าง หรือ **ทวิภาคีเสก** บ้าง ซึ่งจะปรากฏแนวปฏิบัติเกี่ยวกับพระราชพิธีนี้ในรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ บ่อยครั้ง งานพระราช

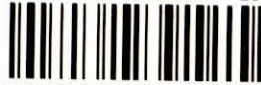
^๑นางสายไหม จบกมลศึก ที่ปรึกษาสำนักพระราชวัง เรียบเรียง

บุคคลนี้ คือ การทักขิณานุประทาน หมายถึง การทำบุญอุทิศส่วนกุศลถวายแด่สมเด็จพระราชบูรพการีที่ล่วงไปแล้ว หากแต่ความหมายที่ปวง คือ มุ่งเป็นการสมโภชสิริราชสมบัติเพื่อความสวัสดิามงคลในพระราชอาณาจักรที่มีผลต่อชาติและประชาชนเป็นสำคัญ เพราะทรงตั้งสัตยาธิฐานขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตดำรงรัฐสีมาอาณาจักร เพื่อบำรุงความสุขให้แก่ประเทศและประชาชนสืบต่อไปเบื้องหน้า

พระราชกุศลที่บำเพ็ญถวายแด่สมเด็จพระบรมราชบูรพการีของพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์นี้ นอกจากโอกาสวันดำรงสิริราชสมบัติเวียนมาพ้องกับวันสำคัญดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีราชประเพณีที่ทรงถือปฏิบัติในอีกหลายวาระและวาระหนึ่งที่สำคัญ คือ วันที่พระชนมพรรษาเวียนไปเสมอเท่ากัน และวันที่พระชนมพรรษามากกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งในรัชกาลที่ล่วงไปแล้วด้วย เป็นภาพลักษณ์ที่แสดงวัฒนธรรมที่ตั้งงามของพระมหากษัตริย์ของชาติไทยในการที่ทรงสร้างแบบอย่างความกตัญญูตเวทิตา แสดงความเคารพรำลึกถึงบรรพชนผู้ถ่ายทอดายที่ประกอบคุณความดีไว้แก่บ้านเมืองให้ราษฎรยึดถือเป็นแบบแผน ดังเช่นในรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลนานาประการสม่าเสมอเป็นการส่วนพระองค์ตลอดมาตัวอย่างเช่น

- พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลพระชนมายุเสมอสมเด็จพระราชบิดา เมื่อพระชนมพรรษา ๓๘ พรรษา วันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘
- พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเสมอสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระชนมพรรษา ๕๗ ปี ๓๓ วัน เมื่อวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๘
- พระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุ ๖๔ พรรษา เสมอสมเด็จพระบรมปิตามหัยกาธิราช พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสมอพระชนมวาร ๒๓,๒๖๐ วัน เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นต้น

ฉะนั้น วันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเจริญพระชนมพรรษาเสมอพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และจะทรงมีพระชนมพรรษายาวนานที่สุดในบรรดาพระมหากษัตริย์ในประวัติศาสตร์ของชาติไทยนั้น รัฐบาลได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น จึงได้แต่งตั้ง คณะกรรมการอำนวยการจัดงานหรือกิจกรรมเนื่องในโอกาสสำคัญในพุทธศักราช ๒๕๔๓ เพื่อดำเนินงานกิจกรรมในการ พระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีการจัดกิจกรรมสมโภชของฝ่ายรัฐบาลและเอกชน ณ บริเวณท้องสนามหลวงในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ และสร้างสิ่งอนุสรณ์โดยการบูรณปฏิสังขรณ์วัดสุวรรณาาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพระอารามหลวงที่พระปฐมบรมมหาชนกต้นพระบรมราชจักรีวงศ์ทรงสร้างไว้ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ให้สง่างามเฉลิมพระเกียรติในมหามงคลนี้ นอกจากนั้น จะได้สร้างหนังสือที่เกี่ยวข้องกับรัชกาลทั้งสองขึ้นเผยแพร่ต่อไป

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระปฐมบรมราชจักรีวงศ์ พระนามเดิมว่า ดั่ง พระราชสมภพในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อวันพุธ เดือน ๔ แรม ๕ ค่ำ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๗๙ เมื่อพระชันษา ๔๖ พรรษา ทรงรับอัญเชิญจากบรรดาขุนนางข้าราชการ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อวันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๙ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๑๔๔ ตรงกับวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ เสด็จผ่านพิภพปราบดาภิเษก เมื่อวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีชวดจัตวาศก จุลศักราช ๑๑๔๔ ตรงกับวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อครองราชย์แล้วโปรดให้ย้ายราชธานีจากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยามาสู่สร้างใหม่ยังฝั่งตรงข้าม ในวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ด้วยเป็นชัยภูมิทางยุทธศาสตร์ที่มั่นคงและสามารถขยายเมืองออกไปได้กว้างขวาง วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ประกอบพระราชพิธียกเสาหลักเมือง สร้างพระราชธานีใหม่และพระบรมมหาราชวังเสร็จในปลายปี พ.ศ. ๒๓๒๗ พระราชทานนามเมืองหลวงใหม่ว่า **กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบูรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์ มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์** (คำว่า **บวร** เปลี่ยนเป็น **อมร** ในรัชกาลที่ ๔) ดำรงสิริราชสมบัติ ๒๘ พรรษา สวรรคตเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๙ แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะเส็งเอกศก จ.ศ. ๑๑๗๑ ตรงกับวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒ พระชนมพรรษา ๗๓ พรรษา นับพระชนมวาร ๒๖,๔๖๙ วัน

พระราชกรณียกิจที่สมเด็จพระมหาราชเจ้าทั้งสองพระองค์ทรงบำเพ็ญมีความคล้ายคลึงกัน คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระราชปณิธานจะทำนุบำรุงบ้านเมืองเมื่อสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์กล่าวไว้ในหนังสือ **กลอนเพลงยาวนิราศเรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดงว่า**

ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา
ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนแลมนตรี

กล่าวโดยสรุปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจหลายประการ เพื่อวางรากฐานบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นทั้งด้านอาณาจักรและพุทธจักร ทรงทำศึกสงครามเพื่อป้องกันรักษาประเทศให้พ้นจากการคุกคามของอริราชศัตรู เพื่อรักษาอาณาเขตให้มั่นคงและปลอดภัย ติดต่อบริเวณสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศใกล้เคียง ทำนุบำรุงเศรษฐกิจ ส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎรด้านสิขกรรม จัดระเบียบสังคมชำระรวบรวมกฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายตราสามดวง ทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนา สั่งสอนข้าราชการและราษฎรให้มั่นคงอยู่ในศีล ๘ และศีล ๑๐ ประการ ที่สำคัญ คือ พื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของชาติให้รุ่งเรือง ดังเช่นสมัยกรุงศรีอยุธยา

ส่วนพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงบำเพ็ญนั้นคล้ายคลึงกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช คือ ทรงสร้างเอกภาพของชาติ ทรงรักษาเอกราช

(๒๒)

ของประเทศ และทรงดูแลทุกข์สุขของประชาชนด้วยพระองค์เองอย่างใกล้ชิด ประชาชนต่างจงรักภักดีอย่างแนบสนิทธิใจ พระปฐมบรมราชโองการที่ทรงเปล่งในวาระการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม ในต้นรัชกาลตราប់ถึงบัดนี้เป็นเวลากว่า ๕๐ ปีแล้ว พระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติเพื่อประชาชนยังคงมั่นคงมีคลอนแคลน

สังฆโศภณกถา

ในการบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานในพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่า

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

สมเด็จพระปฐมบรมกษัตริยาธิราช

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

วันอังคารที่ ๒๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ เวลา ๑๗.๐๐ น.

พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท)

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร

รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
โย โหติ พฺยตฺโต จ วิสารโท
พฺหุสฺสุโต ธมฺมธโร จ โหติ
ธมฺมสฺส โหติ อนุธมฺมจारी
ส ตาทีโส วุจฺจติ สฺงฆโศภโณติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิดิชันาพระธรรมเทศนา ในสังฆโศภณกถา ของพระเดช
พระคุณประดัดพระปัญญาบารมี สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรง
พระคุณอันประเสริฐ เนื่องในวโรกาสมหามงคลที่ทรงเจริญพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระปฐมบรมกษัตริยาธิราช จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการ
พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน เพื่อทรงอุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระปฐมบรมกษัตริยาธิราชพระองค์นั้น โดยทรงอนุสรณ์ถึงพระราช
คุณูปการอย่างใหญ่หลวงที่ทรงมีแก่แผ่นดินและพสกนิกรชาวไทย ตลอดทั้งพระราชวงศ์เป็นล้นพ้น
สุดที่จะพรรณนาได้ ด้วยพระราชหฤทัยอันงาม ที่ทรงตั้งมั่นอยู่ในพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม
และคารวะ อปถายนธรรม ซึ่งเป็นคติวิสัยของบัณฑิตชน ทั้งยังเป็นสรรพสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล
สูงสุด ดังพุทธวจนะในมงคลสูตรว่า กตญญูตา เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ ความเป็นผู้กตัญญูกตเวทิตาเป็น
อุดมมงคล ดังนี้

(๒๔)

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าเสด็จพระราชสมภพเมื่อวันจันทร์ที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ ตั้งแต่วันพระราชสมภพ จนถึงวันอังคารที่ ๒๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ คือวันนี้ นับพระชนมวารได้ ๒๖,๔๖๙ วัน เท่ากับพระชนมวารของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระปฐมบรมกษัตริย์ราช พระองค์เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันพุธที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๒๗๙ เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๓๕๒

ก็แล ในพระบรมราชวงศ์จักรีนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระชนมายุยืนยาวกว่าพระองค์อื่นที่ทรงครองราชสมบัติสนององค์สืบต่อกันมา จนถึงพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ ๘

อนึ่ง พระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าสมเด็จพระบูรพกษัตริย์ราชเจ้าแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์นี้ เป็นพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรีทรงปฏิบัติสืบต่อกันมา ในรัชกาลปัจจุบัน มิใช่จะมีพระราชพิธีนี้เป็นครั้งแรก ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีในลักษณะเดียวกันนี้มาแล้วสามวาระคือ การพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก เมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๐๘ การพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๘ และการพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๔

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ นับแต่วันที่ ๒๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ คือวันนี้ไปแล้ว จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงมีพระชนมายุ และทรงครองราชย์ยืนยาวนานที่สุด ในบรรดาพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ชาติไทย นับแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ในอภิรักษ์ตมัยสมมงคลนี้ ประชาชนชาวไทยต่างมีความชื่นชมโสมนัสยินดีปรีดากันทั่วถ้วนในพระบุญญาธิการ รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการขึ้นจัดงานสมโภชเป็นพิเศษ เพื่อถวายเป็นความจงรักภักดี ส่วนกลางจัดที่ท้องสนามหลวง ในวันที่ ๒๑ ถึงวันที่ ๒๓ พฤษภาคม มีพิธีสืบพระชะตาแบบล้านนา เชิญไม้ค้ำโพธิ์ไปค้ำต้นโพธิ์ ณ วัดพระเชตุพนฯ ส่วนภูมิภาค จังหวัดทุกจังหวัดจัดงานอย่างประหยัดสนองพระราชประสงค์ มุ่งหนักไปในการบำเพ็ญทางศาสนกิจ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์และความสามัคคี โดยความปรารถนาอย่างยิ่ง เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ถวายพระพรชัยมงคลแด่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ขอให้ทรงสถิตสถาพรในสิริราชสมบัติยืนยาวนาน พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา และพระราชวงศ์จักรี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระปฐมบรมกษัตริย์ราชินี ทรงประกอบพระราชกรณียกิจที่ยิ่งใหญ่ ในการสถาปนาพระบรมราชวงศ์จักรี ทรงสร้างความมั่นคงแก่แผ่นดิน ทรงพิทักษ์รักษาเอกราชและอธิปไตยของประเทศชาติ ต้องเสด็จเป็นจอมทัพไปในงานสงครามเกือบตลอดพระชนม์ชีพ ครั้งสุดท้ายที่นับว่าสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ คือได้เสด็จออกไปในสงครามเก้าทัพ ที่ตำบลลาดหญ้า เมืองกาญจนบุรี จนเข้าศึกมีอาจุรุกรานต่อไปและในแผ่นดินของพระองค์ พระราชอาณาจักรได้ขยายออกไปกว้างใหญ่ที่สุดด้วยพระบุญญาภิบาลของพระองค์ ยังทรงมีพระปรีชาญาณพิจารณาถึงความสถิตสถาพรของประเทศชาติ จำต้องพึงหลักสำคัญคือ พระพุทธศาสนา จึงทรงโปรดอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช และพระราชาคณะพร้อมด้วยราชบัณฑิต ให้จัดการสังคายนาพระธรรมวินัยพระไตรปิฎก ปรากฏชื่อว่า พระไตรปิฎกฉบับลานทอง แล้วทรงโปรดให้จัดระเบียบการปกครองบ้านเมือง ชำระสะสางปรับปรุงพระราชกำหนดกฎหมายเรียกว่า กฎหมายตราสามดวง ทรงฟื้นฟูพระราชพิธีและศิลปวัฒนธรรมประเพณี เพื่อความสามัคคีเป็นปึกแผ่นแก่ประชชนเป็นต้น สมดังพระราชปณิธานในกลอนเพลงยาวนิราศเรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดง ว่า

ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา
ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนแลมนตรี

ตลอดเวลา ๒๖,๔๖๙ วัน (๗๒ ปี ๕ เดือน ๑๙ วัน) สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้าก็ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอย่างไพศาล ยิ่งความร่วมมือกันขึ้นให้แก่พสกนิกรประเทศชาติดุจดั่งต้นโพธิ์ใหญ่ใบหนาแน่น แม้พระองค์ทรงเป็นจอมทัพตามรัฐธรรมนูญ มิต้องทรงบัญชาการรบโดยตรง แต่เมื่อยามที่บ้านเมืองมีความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมือง ก็ทรงขจัดปิดเป่ามิให้ลูกหลานจนพ้นจากภัยพิบัติ สมเด็จพระปฐมบรมกษัตริย์ราชินีเจ้าพระองค์นั้น ทรงเผชิญกับการสงครามภายนอกที่ก่อความไม่สงบรุกรานพระราชอาณาจักร ซึ่งเกิดแต่ประเทศใกล้เคียง ส่วนสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงต่อสู้กับสงครามภายใน คือสงครามเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดแต่ประเทศทั่วโลกที่กว้างใหญ่กว่าสมัยก่อน ทรงเป็นมิ่งขวัญกำลังใจให้พสกนิกรสามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยดี ได้ทรงมีพระราชดำริพระราชทานโครงการต่างๆ นับประมาณ ๒,๕๐๐ โครงการ ล้วนแต่เป็นส่วนยังประเทศชาติให้เจริญมั่นคง ประชาชนอยู่ดีมีสุข เช่น ปัจจุบันภาวะเศรษฐกิจวิกฤตก็พระราชทานโครงการเศรษฐกิจพอเพียง โดยรัฐบาลได้น้อมรับพระราชทานโครงการนั้นๆ ไปสนองพระราชดำริและมีเพียงแต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าเท่านั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา ตลอดทั้งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เมื่อยังพระชนม์อยู่ก็ทรงร่วมเป็นขบวนการในสงครามนั้นๆ ด้วย ในส่วนพระบวรพุทธศาสนา สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเป็นมหาอุบาสก ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยพระราชศรัทธาอย่างยิ่งในพระรัตนตรัย ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลนานาประการ ทรงเจริญจิตภาวนาอยู่เนืองนิตย์

(๒๖)

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า และสมเด็จพระปฐมบรมกษัตริยาธิราช ทั้งสองพระองค์ แม้จะทรงมีพระราชกรณียกิจสำคัญต่างกาล ต่างสมัย แต่ทรงมีพระราชปณิธานเสมือนเป็นหนึ่งเดียวกัน กล่าวคือสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ก็ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการว่า **เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมฯ**

พระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้านั้น ยังความสง่างามให้ปรากฏในหมู่พสกนิกรและประเทศชาติ แม้นานาประเทศต่างชาบซึ่งสรรเสริญพระเกียรติคุณอันไพศาล ทั้งนี้ ก็ด้วยทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม และทรงเจริญในสังฆโสภณธรรม ๕ ประการ ดังที่ได้รับพระราชทานไว้ ณ เบื้องต้นว่า โย โหติ พุยุตโต จ วิสารโท เป็นอาทิ ความว่า ผู้ใดเป็นคนฉลาด ๑ กล่าวหาญ ๑ ได้สติบั้งมาก ๑ เป็นผู้ทรงธรรม ๑ และเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตามคลองธรรม ๑ ผู้เช่นนั้น เรากล่าวว่า ผู้ยังหมู่คณะให้สง่างามดังนี้

โดยนัยพระพุทธภาษิตนี้ ทรงแสดงถึงคุณธรรมที่ยังหมู่คณะให้สง่างาม ๕ ประการ มีอรรถาธิบายโดยสังเขปดังนี้

๑. **ความฉลาด** เป็นชื่อของปัญญาคือความรอบรู้ในเหตุผล มี ๒ ประการ คือ เป็นโกศลอย่าง ๑ ปฏิภาณอย่าง ๑ โกศลนั้นได้แก่ความฉลาดรอบรู้เหตุแห่งความเจริญ เรียกว่า อายโกศล ๑ ความรอบรู้เหตุแห่งความเสื่อม เรียกว่า อปายโกศล ๑ ความฉลาดรอบรู้ในการหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อมประกอบเหตุแห่งความเจริญ เรียก อปายโกศล ๑ ปฏิภาณนั้นได้แก่ความเฉลียวหรือไหวพริบรู้เท่าทัน สามารถโต้ตอบโต้ฉับพลัน ไม่เสียเปรียบในเชิงเจรจา และมีไหวพริบรู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาหน้า แล้วสามารถแก้ไขได้ทันท่วงที ปิดทางเสื่อมมิให้เกิดขึ้น แม้มีภัยที่น่าหวาดหวั่นตั้งอยู่รอบด้าน ย่อมอาจดำริการผ่อนปรนช่วยตนและผู้อื่นให้รอดพ้นภัยอันตรายโดยสวัสดิ์

๒. **ความกล้าหาญ** ย่อมเกิดขึ้นด้วยความมีปัญญา ความกล้าหาญนั้น ได้แก่ความเป็นผู้มีน้ำใจอดทนบากบั่นไม่ยอมท้อถอยต่ออุปสรรค เจกเช่นพระมหาชนก บรมโพธิสัตว์ ที่ทรงกล้าหาญใช้วิริยะความเพียรจนลุถึงประโยชน์ความปรารถนา อนึ่ง ความกล้าหาญนั้นต้องมีความระมัดระวังรอบคอบ ใช้ความกล้าหาญในทางที่ชอบ ในการประกอบกิจกรรมที่เป็นสุจริต เป็นสัมมาอาชีวะ มิใช่ความกล้าหาญในทางผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม เป็นมิฉฉาอาชีวะ

๓. **ความเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก** ได้แก่ผู้เป็นพหูสูตร เป็นผู้รักการการศึกษาและแสวงหาวิชาความรู้เพื่อเพิ่มพูนให้มีปัญญาความฉลาด ทนกับเหตุการณ์ โลกสมัยปัจจุบันวิทยาการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มีสื่อติดต่อกันได้ทั่วทุกมุมโลก นอกจากศึกษาจากตำรับตำราแล้ว ยังจะต้องศึกษาจากสื่อ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ แล้ววิเคราะห์วิจัยค้นคว้าพิจารณาด้วยเหตุผล ในขณะที่เดียวกันก็ต้องไม่ทอดทิ้งหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการหล่อหลอมจิตใจให้ตั้งอยู่ในทางประพฤติปฏิบัติชอบ

๔. ผู้ทรงธรรม ได้แก่ผู้ที่ได้สดับฟังหรือศึกษาค้นคว้าไว้แล้ว ต้องจดจำหัวข้อเป็นหลักไว้ได้ในทางโลก ผู้ศึกษาจะต้องทรงจำหลักวิชาการนั้นให้ถูกต้อง มิฉะนั้น ก็ไม่อาจนำมาใช้ประโยชน์ได้ในทางธรรมก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่ปฏิบัติตามธรรม หรือจะแนะนำสั่งสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติดี ถูกต้องตามธรรมนั้นๆ ต้องจดจำข้อธรรมนั้นและมีความเข้าใจเนื้อความแห่งข้อธรรมนั้นๆ ด้วย ซึ่งเป็นหลักของนักปราชญ์ประการหนึ่ง

๕. ผู้ปฏิบัติชอบตามคลองธรรม โดยเหมาะสมแก่ฐานะของตน เช่น เป็นผู้ใหญ่จะต้องมีเมตตากรุณาต่อผู้น้อย ผู้น้อยก็ต้องมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ ผู้นำหมู่คณะต้องมีพรหมวิหารธรรมระมัดระวัง มิให้อคติธรรมเข้าครอบงำในการปฏิบัติหน้าที่

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญในสังฆโลกธรรมทั้ง ๕ ประการ จึงยังความสง่างามให้เกิดขึ้น ในหมู่พสกนิกรและประเทศชาติ มีพระบรมเกียรติยศเกียรติศักดิ์ขจรขยายไปทั่วโลก ปานดังดวงจันทร์ในวันเพ็ญที่ลอยเด่นท่ามกลางหมู่ดวงดาวในพื้นนภากาศ ปราศจากเมฆหมอกเป็นราศี ดังนี้

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุประทานที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ได้ทรงบำเพ็ญให้ตั้งอยู่ด้วยดีแล้วในพระสงฆ์ ทรงพระราชอุทิศถวายส่วนพระราชกุศลทั้งปวงนี้ แด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระปฐมบรมกษัตริย์ราชวงศ์จักรี เป็นผลสัมฤทธิ์สมดังพระราชเจตนาอุทิศทุกประการ ขอสรรพสัตว์ทุกถ้วนหน้า เทพดาอารักษ์ทั้งปวงและเทพดาซึ่งสถิตในพระราชนิเวศน์ทุกองค์ จงอนุโมทนาโดยทั่วกัน

รัตนตยานุภาพเวน กตปุณณสุส เตชสา

ด้วยอานุภาพแห่งพระคุณพระรัตนตรัย พระเดชานุภาพแห่งพระราชกุศลบุญบารมีที่ทรงบำเพ็ญแล้ว ขอจงอภิบาลคุ้มครองสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และพระราชโอรส พระราชธิดา จนถึงพร้อมด้วยพระสรรพพรชายมงคล มีพระชนมายุยืนยาวนาน เสด็จสถิตสถาพรในพระราชสิริสมบัติ ทรงเป็นธงชัยของประเทศชาติ ทรงประสาธน์ให้สำเร็จहितสุขประโยชน์แก่ปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าตลอดกาลทุกเมื่อเทอญ

รับพระราชทานถวายวิศิษณา พระธรรมเทศนายุตติง เอวံ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

หน้าว่าง

คำปรารภ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรามาธิบดี จักรีนฤพดินทรสยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร สถิตสถาพรเป็นพระมิ่งขวัญแก่ชาวไทย สืบพระราชปณิธานแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระราชทานสันติสุข ด้วยทรงทำนุบำรุงประเทศและอาณาประชาราษฎร์ ดับทุกข์เข็ญน้อยใหญ่นานัปการให้ผ่านพ้น เมื่อพิเคราะห์พระราชกรณียกิจทั้งปวงแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองรัชกาล มิได้แตกต่างกันแต่ประการใด

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์มีพระชนมพรรษาเสมอกัน จึงเป็นมหามงคลวโรกาสที่พิเศษสุดที่ยังมีเคยปรากฏในรัชกาลแห่งพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในพระบรมราชจักรีวงศ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล น้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระราชทานนามพระราชพิธีนี้ว่า **พระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช** เพื่อสนองพระมหากรุณาธิคุณแห่งสมเด็จพระบรมราชบูรพการีผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ในฐานะที่ทรงสถาปนาพระบรมราชจักรีวงศ์และกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งดำรงยั่งยืนมั่นคงสืบมาจนถึงปัจจุบัน

โบราณราชประเพณีอันดีงามของไทย ได้ช่วยหล่อหลอมจิตใจประชาชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพิ่มพูนความจงรักภักดีในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้แก่บ้านเมืองตลอดมา โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ผู้ทรงบำเพ็ญคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่ชาวไทยนั้น รัฐบาลและปวงชนต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ และตระหนักในความสำคัญของมหามงคลวโรกาสนี้ จึงกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดงานเฉลิมพระเกียรติและจัดพิมพ์หนังสือวิชาการที่แสดงถึงความยั่งยืนของแผ่นดินให้ปรากฏเป็นหลักฐานไว้สืบไป

(๓๐)

ในนามของรัฐบาลและคณะกรรมการอำนวยการจัดงานหรือกิจกรรมเนื่องในวโรกาสสำคัญในพุทธศักราช ๒๕๔๓ ขอแสดงความชื่นชมยินดีที่การจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ทุกประการ หวังว่าหนังสือนี้จะอำนวยประโยชน์แก่ประชาชนในการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติได้อย่างสมบูรณ์ต่อไป

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

คำนำ

ในโอกาสที่สมเด็จพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช ทรงเจริญพระชนมายุได้ ๒๖,๔๖๙ วัน ในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ เป็นสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระปฐมบรมยุพราช คณะกรรมการอำนวยการจัดงานหรือกิจกรรมเนื่องในโอกาสสำคัญในพุทธศักราช ๒๕๔๓ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีหน้าที่กำหนดแนวทางและจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุเนื่องในพระราชพิธี การนี้เห็นควรให้จัดพิมพ์หนังสือที่มีคุณค่า ประกอบด้วยต้นฉบับหนังสือตัวเขียนในรัชกาลที่ ๑ ตรวจสอบชำระต้นฉบับหนังสือที่หาได้ยากในปัจจุบันนำมาถ่ายถอด ทำคำอ่าน คำอธิบาย โดยแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการแต่ละเล่มประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่ปรึกษาและนักวิชาการสาขาต่างๆ ของกรมศิลปากร

หนังสือที่ระลึกที่จัดพิมพ์ในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีดังนี้

ตำราพิไชยสงคราม ฉบับรัชกาลที่ ๑ สร้างเมื่อจุลศักราช ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕) เนื้อหาของตำราว่าด้วยกลศึก วิธีใช้และรูปแบบการจัดตั้งทัพ การดูนิมิตและปรากฏการณ์บนท้องฟ้า รวมถึงหลักสำคัญ ๙ ประการที่ต้องมีสติกำกับดูแลเพื่อดำรงชีวิตให้ประสบความสำเร็จทั้งในยามศึกและยามสงบ ตำราพิไชยสงครามจึงเป็นตำราสำคัญในการปฏิบัติตนของชาวไทยทุกระดับชั้นตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงไพร่พลทั่วไป เพื่อรับใช้แผ่นดิน เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ และทรงฟื้นฟูศิลปวิทยาการต่างๆ ของบ้านเมืองให้กลับดีดังเดิม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สร้างตำราพิไชยสงครามไว้เป็นแบบแผนการรบสำหรับบ้านเมือง

ตำรา ๑๒ เดือน คัดแต่สมุดขุนทิพมนเทียรชาววังไว้ ต้นฉบับเดิมเป็นของเมืองนครศรีธรรมราช มีเนื้อหาว่าด้วยแผนผัง ข้าราชการผู้มีหน้าที่ในการก่อสร้างซ่อมแซมจวนวังของเมืองนครศรีธรรมราช กฎหมายสำหรับข้าราชการ การอยู่เวรยามดูแลจวนวังของเมือง และขนบธรรมเนียมประเพณีในการปกครองบ้านเมือง สันนิษฐานว่าเมืองนครศรีธรรมราชได้ย้ายแบบเหล่านี้ไปจากกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในพุทธศักราช ๒๓๒๙ สมเด็จพระสังฆราช (สี) ทรงขอตำนานการทำพิธีตรุษและสารทของเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีบันทึกอยู่ในตำรา ๑๒ เดือนนี้ มาเป็นแบบอย่างในการทำพิธีตรุษและสารทสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อแรกสร้างด้วย

ตำราช่าง ฉบับรัชกาลที่ ๑ เป็นตำราว่าด้วยกำเนิดและลักษณะของช่างดีชนิดต่างๆ ๔ ประเภท ตระกูลพรหมพงศ์ พิษณุพงศ์ อิศวรพงศ์ และอัคนิพงศ์ แต่งเป็นสำนวนร้อยแก้ว

ชิตก๊กไชฮั่น วรรณคดีแปลจากพงศาวดารจีน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข คือ กรมพระราชวังหลังทรงอำนวยการแปลเข้าใจว่าแปลก่อน พ.ศ. ๒๓๔๙ นับว่าเป็นหนังสือดี ให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ตำราพิชัยสงคราม สัจธรรมของชีวิต เป็นวรรณคดีมรดกที่แสดงถึงน้ำพระราชหฤทัยในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ทรงพระเมตตาแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินโดยสร้างหนังสือต่างๆ ขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์สำหรับพระนคร

เรื่องตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ เรื่องตั้งเจ้าพระยาและเรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่กรุงรัตนโกสินทร์ เดิมเป็นหนังสือสำคัญชุดเดียวกัน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งสภานายกกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร และทรงบังคับบัญชากรมพระอาลักษณ์ทรงรวบรวม ตรวจสอบ เรียบเรียง แต่จัดพิมพ์เผยแพร่แล้วเสร็จเฉพาะเรื่องตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ส่วนอีก ๒ เรื่อง ยังมีทันได้ตรวจสอบก็ประจวบ จึงรับสั่งขอให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งสภานายกกรรมการหอพระสมุดฯ ต่อมา ทรงตรวจสอบเพิ่มเติมและจัดพิมพ์เผยแพร่มาตามลำดับ การจัดพิมพ์ครั้งนี้ได้ตรวจสอบชำระเพิ่มเติมข้อมูล จัดหารูปภาพประกอบให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรื่องตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ และเรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่กรุงรัตนโกสินทร์ ได้เพิ่มเติมการสถาปนาเจ้านายและการตั้งพระราชาคณะมาจนถึงรัชกาลที่ ๙

เรื่องสุดท้ายเป็นหนังสือสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อวันที่ ๒๘ - ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวกับพระราชปณิธานและมรดกทางวัฒนธรรมสองรัชกาล

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก เนื่องในพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชครั้งนี้ **มูลนิธิทุนพระพุทธรูป** ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีพระธรรมเสนานี เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นประธานกรรมการมูลนิธิฯ สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณพระมหากษัตริย์ราชเจ้าผู้ทรงสถาปนาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามให้เป็นพระอารามสำคัญสำหรับพระนครและเป็นพระอารามประจำรัชกาล ซึ่งสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้าลำดับรัชกาลต่อมาได้ทรงทะนุบำรุงให้รุ่งเรืองงดงามไว้ด้วยดี ได้มอบทุนค่าจัดพิมพ์ทุกรายการ จึงขออนุโมทนาในกุศลเจตนา มา ณ โอกาสนี้ หนังสือเฉลิมพระเกียรติชุดนี้

นอกจากนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว จะนำแจกจ่าย
เผยแพร่เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาสำหรับห้องสมุดและสถานศึกษาต่างๆ ต่อไป

นาวาอากาศเอก

(อารุณ เงินชุกลิน)

อธิบดีกรมศิลปากร

ประธานกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุ

พระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่า

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

หน้าว่าง

คำชี้แจง

ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงเจริญพระชนมายุได้ ๒๖,๔๖๙ วัน ในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๔๓ อันเป็นสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก กรมศิลปากรได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการอำนวยการจัดงานหรือกิจกรรม เนื่องในวโรกาสสำคัญในพุทธศักราช ๒๕๔๓ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้จัดพิมพ์หนังสือและเอกสารที่ระลึกเนื่องในวโรกาสดังกล่าว เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระมหากษัตริราชทั้งสองพระองค์

ในการนี้ คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึกเนื่องในพระราชพิธีสมมงคลฯ ได้พิจารณาและเห็นสมควรให้นำเอกสารสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๑ และสมัยรัตนโกสินทร์ มาจัดพิมพ์เพื่อเป็นการเผยแพร่เอกสารเก่าที่มีคุณค่ารวมทั้งสิ้น ๗ รายการได้แก่ หนังสือตำราพิชัยสงครามสมัยรัชกาลที่ ๑ ตำรา ๑๒ เดือนคัตแต่สมุทรขุนทิพมนเทียรชาววังไว้ ตำราช่างสมัยรัชกาลที่ ๑ ชิดก๊กไชยัน จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เรื่องตั้งเจ้าพระยากรุงรัตนโกสินทร์ และเรื่องตั้งพระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังเห็นสมควรให้จัดการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติเกี่ยวกับพระราชปณิธานและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่เป็นความสืบเนื่องทั้งสองรัชกาล แล้วนำผลการสัมมนาที่ผู้ทรงคุณวุฒินำเสนอ รวมทั้งข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ของผู้เข้าร่วมสัมมนาจัดพิมพ์เป็นเอกสารสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

การสัมมนาครั้งนี้จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๒๘ - ๒๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี โดยกรมศิลปากรได้รับเกียรติจากวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิสาขาต่างๆ มาให้ความรู้โดยอาศัยแนวคิดจากพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ว่า **“ตั้งใจจะอุปถัมภ์ก ขยายพระพุทธศาสนา ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนแลมนตรี”** และพระปฐมบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ว่า **“เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”**

การสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลฯ แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๔ หัวข้อ คือ

๑. การอภิปรายเรื่อง **“พระราชปณิธานและมรดกทางวัฒนธรรมสองรัชกาล : ตั้งใจจะอุปถัมภ์ก ขยายพระพุทธศาสนา”**

(๓๖)

๒. การอภิปรายเรื่อง “พระราชปณิธาน และมรดกทางวัฒนธรรมสองรัชกาล : ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนแลมนตรี”

๓. การอภิปรายเรื่อง “วรรณกรรมในรัชกาลที่ ๑ และบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลปัจจุบัน”

๔. การอภิปรายเรื่อง “นาฏดุริยางคศิลป์สองรัชสมัย” พร้อมการสาธิตประกอบจากสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร

คณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หวังเป็นอย่างยิ่งว่าเนื้อหาสาระของหนังสือเล่มนี้ จะช่วยเผยแพร่พระเกียรติคุณของสมเด็จพระมหากษัตริราชทั้งสองพระองค์ต่อสาธารณชนอย่างกว้างขวาง และอำนวยประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจศึกษาหาความรู้ในเรื่องนี้โดยทั่วถึงกัน

สารบัญ

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช	(๗)
พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช	(๑๓)
พระราชพิธีสมมงคัลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช	(๑๙)
สังฆไสภณกถา	(๒๓)
คำปรารภ	(๒๙)
คำนำ	(๓๑)
คำชี้แจง	(๓๕)
สารบัญ	(๓๗)
โครงการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติฯ	๓
กำหนดการสัมมนา	๕
คำกล่าวรายงานของผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	๗
คำกล่าวเปิดงานของอธิบดีกรมศิลปากร	๙
การอภิปรายเรื่อง “พระราชปณิธาน และมรดกทางวัฒนธรรมสองรัชกาล : ตั้งใจจะอุปถัมภ์ ย่อยกพระพุทธศาสนา”	๒๑
วิทยากร : พระราชกวี รองเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์	
ผู้ดำเนินรายการ : นางสาวบุหลง ศรีกนก	
การอภิปรายเรื่อง “พระราชปณิธานและมรดกทางวัฒนธรรมสองรัชกาล : ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนแลมนตริ”	๖๙
วิทยากร : รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม พันเอกอำนาจ พุกศรีสุข	
ผู้ดำเนินรายการ : นางสาววารุณี ไอสถารมย์	

(๓๘)

- การอภิปรายเรื่อง “วรรณกรรมในรัชกาลที่ ๑ และบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลปัจจุบัน” ๙๗
วิทยากร : นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์
ดร. เสาวณิต วิจารณ์
ผู้ดำเนินรายการ : นายวัฒน์ นุญจัน
- การอภิปรายเรื่อง “นาฏดุริยางคศิลป์สองรัชสมัย พร้อมการสาธิตประกอบ ๑๓๓
จากสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์”
วิทยากร : นายจาตุรงค์ มนต์วีศาตร์
นายราชมพ โปธิเวช
นายศิลป์ ตราโมท
นายจตุพร รัตนวราหะ
- คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุพระราชพิธีสมมงคลฯ ๑๕๔
- คำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึกเนื่องในพระราชพิธีสมมงคลฯ ๑๕๗
- คำสั่งแต่งตั้งที่ปรึกษาและคณะบรรณาธิการจัดทำหนังสือที่ระลึก ๑๕๙
เนื่องในพระราชพิธีสมมงคลฯ
- คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ ๑๖๔
ในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลฯ

สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ
ในโอกาสพระราชพิธีสมมงคัลพระชนมายุเท่า
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

วันที่ ๒๘ - ๒๙ สิงหาคม ๒๕๔๓

ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

พิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๕

หน้าวาง

โครงการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ ในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

๑. หลักการและเหตุผล

ในโอกาสที่สมเด็จพระสมมงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุได้ ๒๖,๔๖๙ วัน ในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ อันเป็นสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระปฐมบรมปิยภาติราช

กรมศิลปากรได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการอำนวยการจัดงานหรือกิจกรรม เนื่องในวโรกาสสำคัญในพุทธศักราช ๒๕๔๓ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้จัดพิมพ์เอกสารที่ระลึกและจดหมายเหตุ พระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ในการนี้ กรมศิลปากรเห็นสมควรให้รวบรวมข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจในการทะนุบำรุงบ้านเมืองซึ่งมีความสืบเนื่องในรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลปัจจุบัน โดยจัดสัมมนาทางวิชาการและเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งนักวิชาการร่วมกันเสนอข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อนำผลการสัมมนาจัดทำเป็นต้นฉบับพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึกในโอกาสสมมงคลนี้ นอกเหนือจากการจัดพิมพ์เอกสารต้นฉบับมีค่าและหายากซึ่งจะได้ดำเนินการไปพร้อมกัน

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

๒.๒ เพื่อเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจและพระราชปณิธานในการทะนุบำรุงบ้านเมืองที่สืบเนื่องในรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลปัจจุบัน

๒.๓ เพื่อส่งเสริมงานศึกษาค้นคว้าด้านมรดกทางวัฒนธรรมในช่วงสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

๒.๔ เพื่อนำข้อมูลจากการสัมมนาการศึกษาเกี่ยวกับการทะนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมในรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลปัจจุบันมาจัดพิมพ์เผยแพร่ต่อไป

๓. เป้าหมายในการดำเนินการ

๓.๑ จัดประชุมสัมมนาทางวิชาการระหว่างวันที่ ๒๘ - ๒๙ สิงหาคม ๒๕๔๓ โดยเชิญผู้เข้าร่วมสัมมนาจากหน่วยงานสถาบันและองค์กรต่างๆ ดังนี้

๓.๑.๑ นักวิชาการสถาบันการศึกษาที่สอนวิชาด้านวัฒนธรรม

๓.๑.๒ นักวิชาการหน่วยงานที่ปฏิบัติงานส่งเสริมด้านวัฒนธรรมทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

๓.๑.๓ สื่อมวลชนด้านการศึกษาและวัฒนธรรม

๓.๑.๔ ประชาชนผู้สนใจทั่วไป

จำนวนผู้เข้าร่วมสัมมนา ประมาณ ๑๕๐ คน

๔. งบประมาณค่าใช้จ่าย

๑๑๐,๐๐๐.- บาท (หนึ่งแสนหนึ่งหมื่นบาทถ้วน)

จากงบประมาณประจำปี ๒๕๔๓ เบิกจ่ายจากหมวดรายจ่ายอื่น

(กำลังดำเนินการขอเปลี่ยนแปลงรายการจากเงินงบประมาณ ประจำปี ๒๕๔๓

หมวดค่าตอบแทน ใช้สอย และวัสดุของกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์)

๕. หน่วยงานรับผิดชอบ

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

กำหนดการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ
ในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่า
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

วันที่ ๒๘ - ๒๙ สิงหาคม ๒๕๔๓

ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร

วันจันทร์ที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๓

เวลา ๐๘.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ลงทะเบียน

๐๙.๐๐ - ๐๙.๒๐ น. พิธีเปิดการสัมมนา

๐๙.๓๐ - ๑๒.๐๐ น. การอภิปรายเรื่อง “พระราชปณิธานและมรดกทาง
วัฒนธรรมสองรัชกาล : ตั้งใจจะอุปถัมภ์ภักย์ออก
พระพุทธศาสนา”

วิทยากร : พระราชกวี รองเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส

นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์

ผู้ดำเนินรายการ : นางสาวนุหลง ศรีกนก

(พักกลางวัน)

เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. การอภิปรายเรื่อง “พระราชปณิธานและมรดกทาง
วัฒนธรรมสองรัชกาล : ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษา
ประชาชนแลมนตรี”

วิทยากร : รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม

พันเอกอำนาจ พุกศรีสุข

ผู้ดำเนินรายการ : นางสาววราณี ไสยธรรมย์

๖

วันอังคารที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๓

เวลา ๐๙.๓๐ - ๑๒.๐๐ น. การอภิปรายเรื่อง “วรรณกรรมในรัชกาลที่ ๑ และ
บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลปัจจุบัน”

วิทยากร : นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์

ดร. เสาวณิต วิจารณ์

ผู้ดำเนินรายการ : นายวัฒน์ บุญจับ

(พักกลางวัน)

เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. การอภิปรายเรื่อง “นาฏดุริยางคศิลป์สองรัชสมัย”
พร้อมการสาธิตประกอบจากสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์

วิทยากร : นายจาตุรงค์ มนตรีศาสตร์

นายราชมพ โพิทเวช

นายศิลป์ ตราเมท

นายจตุพร รัตนวราหะ

- ปิดการสัมมนา -

คำกล่าวรายงาน
ของผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
ในพิธีเปิดการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ
ในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่า
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

วันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๓

ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ

กราบเรียนท่านอธิบดี

ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมายุได้ ๒๖,๔๖๙ วัน ในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ เป็นสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระปฐมบรมปิยกาธิราช

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานหรือกิจกรรมเนื่องในโอกาสสำคัญในพุทธศักราช ๒๕๔๓ ได้มีมติอนุมัติหลักการให้หน่วยงานหลักรับผิดชอบการจัดกิจกรรมเฉลิมฉลอง เนื่องในมหามงคลวโรกาสดังกล่าว โดยให้หน่วยงานต่างๆ ให้ความร่วมมือ และดำเนินการจัดกิจกรรมเฉลิมฉลอง ทั้งนี้ให้ถือปฏิบัติตามมติที่ประชุม ในกรณี กรมศิลปากรได้รับมอบหมายเกี่ยวกับการจัดพิมพ์เอกสารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

การดำเนินการดังกล่าวกรมศิลปากรได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึกฯ เพื่อพิจารณาเกี่ยวกับการจัดพิมพ์เอกสาร เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศล แต่สมเด็จพระมหากษัตริราชทั้งสองพระองค์ คณะทำงานได้ร่วมกันพิจารณาได้ข้อสรุปการดำเนินการ ๒ ประการ คือ

ประการแรก เห็นควรจัดพิมพ์เอกสารสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๑ และสมัยรัตนโกสินทร์ รวม ๗ รายการ ได้แก่ ต้นฉบับสมุดไทย ๓ เรื่องคือ ตำราพิชัยสงคราม ตำรา ๑๒ เดือน ตำราช่าง วรรณกรรมแปลพงศาวดารจีน ๑ เรื่อง คือ ชิดก๊กไชยยัน และหนังสือชุดจดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เรื่องตั้งเจ้าพระยากรุงรัตนโกสินทร์

และเรื่องตั้งพระราชอาคนะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ หนังสือ ทั้ง ๗ รายการนี้ มูลนิธิ “ทุนพระพุทธยอดฟ้า” ในพระบรมราชูปถัมภ์เป็นเจ้าของภาพจัดพิมพ์ถวายพระราชกุศล กรมศิลปากรเป็นผู้ตรวจสอบชำระจัดทำต้นฉบับ

ประการที่สอง เห็นสมควรจัดสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติฯ เกี่ยวกับพระราชปณิธานและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช ที่เป็นความสืบเนื่องทั้งสองรัชกาล แล้วนำผลการสัมมนาที่ผู้ทรงคุณวุฒินำเสนอรวมทั้งข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ของผู้เข้าร่วมสัมมนา มาจัดพิมพ์เป็นเอกสารเฉลิมพระเกียรติอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งเป็นที่มาของการจัดสัมมนาในครั้งนี้

ในนามของคณะผู้จัดการสัมมนา ดิฉันขอกราบเรียนเชิญท่านอธิบดีเปิดการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ณ บัดนี้

คำกล่าวเปิด
ของอธิบดีกรมศิลปากร
ในพิธีเปิดการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ
ในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่า
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
วันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๓
ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ

พระคุณเจ้าและท่านผู้มีเกียรติ

กรมศิลปากรมีความยินดีที่ได้รับมอบหมายภารกิจเฉลิมฉลองในโอกาสสำคัญของชาติเสมอ
เมื่อคณะกรรมการอำนวยการจัดงานหรือกิจกรรมเนื่องในวโรกาสสำคัญ สำนักนายก
รัฐมนตรีมีมติให้จัดพิมพ์เอกสารเพื่อถวายพระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติในโอกาสพระราช
พิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในส่วนของการ
ดำเนินงาน กรมศิลปากรมีความพร้อมทั้งในการจัดเตรียมต้นฉบับและบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน แต่มี
ความติดขัดบ้างด้วยเป็นระยะเวลาที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะเศรษฐกิจถดถอย

ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชทั้งสองพระองค์ มูลนิธิ
“ทุนพระพุทธรูป” ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้ร่วมถวายพระราชกุศลเป็นเจ้าภาพจัดพิมพ์
เอกสารสำคัญอันมีค่าเพื่อเฉลิมพระเกียรติตามที่เคยมีธรรมเนียมมาแต่โบราณกาล พร้อมกันนั้น
กรมศิลปากรโดยกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ได้จัดสัมมนาเพื่อนำผลของการสัมมนา
มาจัดพิมพ์เป็นเอกสารเฉลิมพระเกียรติอีกเล่มหนึ่ง

ในนามกรมศิลปากร และประธานการสัมมนา กระผมขอขอบคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งกรุณา
เป็นวิทยากรในการสัมมนาครั้งนี้ คือ พระราชกวี รองเจ้าอาวาส วัดราชาธิวาส อาจารย์จุลทัศน์

พยาฆรานนท์ รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม พันเอกอำนาจ พุกศรีสุข นาวาอากาศโทหญิง
สุมาลี วีระวงศ์ ดร.เสาวณิต วิงวอน คณาจารย์และศิลปินจากสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์
ผู้ดำเนินการอภิปรายและผู้มีเกียรติที่ได้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน

บัดนี้ได้เวลาสมควรแล้ว กระผมขอเปิดการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติในโอกาส
พระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขออวยพร
ให้การสัมมนาสัมฤทธิ์ผลสมที่ตั้งความมุ่งหวังด้วยดีทุกประการ

นาวาอากาศเอกอาวุธ เงินชูกลิ่น อธิบดีกรมศิลปากร กล่าวเปิดการสัมมนา

วิทยากรและผู้บริหารกรมศิลปากรพบปะหารือก่อนการสัมมนา

การอภิปรายเรื่อง “พระราชปณิธาน และมรดกทางวัฒนธรรม
สองรัชกาล : ตั้งใจจะอุปถัมภ์ก ขอยกพระพุทธศาสนา”

การอภิปรายเรื่อง “พระราชปณิธาน และมรดกทางวัฒนธรรม
สองรัชกาล : ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนแลมนตริ”

การอภิปรายเรื่อง “วรรณกรรมในรัชกาลที่ ๑ และบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลปัจจุบัน”

การอภิปรายเรื่อง “นาฏดุริยางคศิลป์สองรัชสมัย”
พร้อมการสาธิตประกอบจากสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร

การบรรเลงเพลงใหม่โรงมหาราชประกอบการอภิปรายเรื่อง นาฏดุริยางคศิลป์
สองรัชสมัย จากสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร

การสาธิตชุดครุฑ-พระนารายณ์
(สะท้อนดินสะท้อนดงพงไพร)

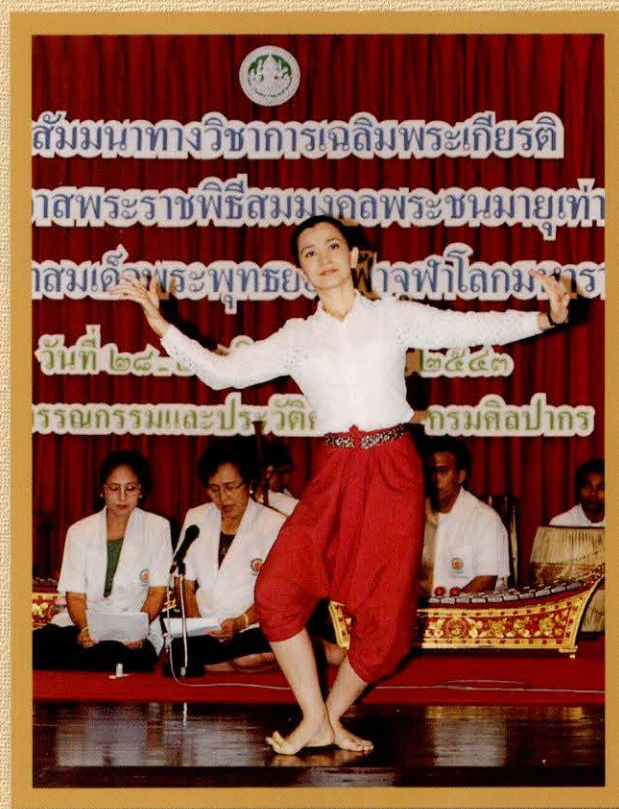
การสาธิตชุดครุฑ-พระนารายณ์

การสาธิตชุดนารายณ์ปราบหนทุก
(นางนารายณ์แปลง)

การสาธิตชุดนารายณ์ปราบหนทุก
(หนทุกเกี่ยวนางนารายณ์แปลง)

สาธิตการรำแม่บทใหญ่ (ตัวพระ)

สาธิตการรำแม่บทใหญ่
(ท่าสอดสร้อยมาลา) : ตัวพระ

สาธิตการรำแม่บทใหญ่
(ท่าแขกเต้าเข้ารัง) : ตัวพระ

สาธิตการแสดงอุณรุท ตอน คู่สม

สาธิตการรำฉุยฉายทศกัณฐ์

สาธิตการรำประกอบเพลงหน้าพาทย์พราหมณ์เข้า

การอภิปรายเรื่อง

พระราชปณิธานและมรดกทางวัฒนธรรมสองรัชกาล

“ตั้งใจจะอุปถัมภ์ภัก ยอยกพระพุทธศาสนา”

วิทยากร : พระราชกวี รองเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส
: นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์
ผู้ดำเนินรายการ: นางสาวบุหรง ศรีกนก

ผู้ดำเนินรายการ นมัสการพระคุณเจ้า ท่านอธิบดี ท่านรองอธิบดี และท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน รายการแรกก็คือหัวข้อเบื้องต้นที่พิธีกรได้กล่าวไปแล้ว คือ **ตั้งใจจะอุปถัมภ์ภัก ยอยกพระพุทธศาสนา** วิทยากร ๒ ท่าน คือ พระราชกวี และอาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ขออนุญาตแนะนำวิทยากรคร่าวๆ ว่าท่านมีผลงานทางด้านวิชาการใดมาบ้าง

พระราชกวี : ตามเอกสารที่อยู่ในแฟ้มก็จะบอกถึงสถานที่การศึกษาและตำแหน่งหน้าที่ แต่จากที่ได้เรียนนมัสการท่านจะเห็นว่าประวัติการศึกษาที่น่าสนใจมาก และจะเห็นได้ว่าท่านไม่เคยประกอบอาชีพใดๆ มาก่อนเลย หลังจากเจริญวัยแล้วก็ได้บวชเลย ท่านเป็นชาวนครศรีธรรมราช หลังจากที่เรียนจบชั้นประถมศึกษา ท่านก็ได้เข้าอุปสมบทตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เมื่ออายุครบ ๒๐ ตามธรรมเนียมของชายไทย แล้วจากนั้นก็อยู่ในสมณเพศมาตลอด วัดที่ท่านบวชวัดแรกอยู่ที่ นครศรีธรรมราช ที่วัดศรีทวี แต่มาจำพรรษาอยู่ที่วัดมะม่วงปลายแขน เหตุที่ชื่อว่าวัดนี้เพราะที่วัดจะมีมะม่วงมากเป็นมะม่วงที่ภาคกลางเรียกว่ามะม่วงกะล่อน ภาคใต้เรียกว่ามะม่วงคั้น เนื่องจากที่มีมะม่วงคอกมากจนสามารถเหยียดปลายแขนก็เก็บมะม่วงได้ จึงทำให้เป็นที่มาของชื่อวัดนี้ จากวัดมะม่วงปลายแขน ท่านก็ได้เข้ากรุงเทพฯ มาศึกษาทางสงฆ์ที่วัดราชาธิวาส และท่านก็จบการศึกษาของคณะสงฆ์เปรียญธรรม ๙ ประโยค และเรียนต่อจนจบมหาบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย จากนั้นจึงไปศึกษาต่อที่ประเทศอินเดีย

ในวันนี้พระราชกวีจะกรุณาพูดให้เราฟังถึงพระราชปณิธานของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับศาสนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันโดยเปรียบเทียบกัน สำหรับในช่วงแรกท่านวิทยากรทั้งสองจะพูดถึงในเรื่องสมัยรัชกาลที่ ๑ ก่อน ในช่วงหลังจึงจะเป็นเรื่องรัชกาลปัจจุบัน

อาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ : ประวัติของอาจารย์จากการรวบรวมของสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทำให้ทราบว่าความเป็นผู้รอบรู้ทางด้านศิลปะของอาจารย์มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพชน ตามประวัติทางตระกูลฝ่ายมารดาเป็นลาวอพยพจากเมืองเวียงจันทน์ ตั้งแต่สร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเหมาะกับเรื่องในวันนี้ที่จะกล่าวถึงเรื่องสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ บรรพชนของอาจารย์ได้มาสร้างกำแพงเมืองกรุงเทพฯ แถบบางลำพู ตั้งแต่ป้อมพระกาฬและป้อมพระสุเมรุ ส่วนทางฝ่ายบิดานั้นมีเชื้อสายลาวโซ่งทางเมืองพวน ส่วนเหตุที่อาจารย์มีความสนใจในวิชาช่างเป็นพิเศษนั้น คงจะมาจากกรณีที่ตระกูลทางฝ่ายมารดาได้เข้ามาทำงานช่าง ซึ่งในสมัยนั้นทางแถบบางลำพูมีงานช่างอีกสาขาหนึ่ง คือ งานช่างทอง ส่วนหนึ่งได้เข้าไปทำงานเป็นช่างทองหลวง รวมถึงเรื่องการทำทองคำเปลวด้วย อาจารย์จึงมีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับงานช่างมาตั้งแต่บรรพชน และเมื่ออาจารย์เรียนหนังสือหลังจากที่จบชั้นสามัญ อาจารย์ก็ได้เรียนทางสายช่างอีก คือ ศึกษาต่อที่โรงเรียนเพาะช่าง เมื่อจบแล้วจึงไปสอนหนังสือที่เชียงใหม่อยู่ระยะหนึ่ง ทำให้ได้ความรู้ทางวิชาช่างพื้นเมืองของเชียงใหม่มาอีกแขนงหนึ่ง แล้วจึงเข้ามาเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนเพาะช่าง และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร จากนั้นจึงมาเป็นอาจารย์อยู่ที่คณะจิตรกรรม ประติมากรรม ของมหาวิทยาลัยศิลปากร และขอลาออกจากราชการก่อนที่จะเกษียณอายุ เพื่อไปเป็นที่ปรึกษาของสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นผู้จัดทำโครงการสารานุกรมไทยภาคกลาง

สำหรับรายละเอียดของการบรรยายจะเป็นเช่นไรนั้น ขอให้รับฟังได้จากท่านวิทยากร -

พระราชกวี

ขอถวายพระพรเจริญพระสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคล พระชนมสุขทุกประการ จงมีแต่บรมมหาราช พระราชสมภารเจ้า พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์

บัดนี้อาตมาพจักขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส กล่าวอภิปรายพระราชกรณียกิจอันเกี่ยวเนื่องด้วยการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาของมหาบพิตรสองพระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช องค์พระปฐมบรมราชจักรีวงศ์ และสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระบิดาของพลกนิกรปวงชนชาวไทย เพื่อเฉลิมฉลองพระบุญญาธิการ เฉลิมพระเกียรติในมงคลสมัยอภิเษกชิตกาลพระราช

พิธีสมมงคลพระชนมายุเสมอพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และเฉลิมฉลอง ศรัทธาของพสกนิกรผู้จงรักภักดี ตามสติปัญญาความสามารถ หากกล่าวอภิปรายผิดพลาดไป ณ บทใดบทหนึ่งขอพระเมตตาคุณ พระมหากรุณาคุณและพระขันติคุณ ได้โปรดประทานอภัย แก่อาตมะ ขอถวายพระพร

ขอโอกาสพระเถรานุเถระ ขอเจริญสุข ท่านสาธุชนผู้มีเกียรติทุกท่าน อาตมาพวู้สึก เป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้รับอาราธนาจากกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ให้มาเป็นวิทยากรผู้ร่วมอภิปรายในวันนี้ ซึ่งเกี่ยวเนื่องด้วยอภิถัมภ์ขัตสมมมงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุได้ ๒๖,๔๖๙ วัน ในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ อันเป็นสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช องค์สมเด็จ พระปฐมบรมปิยกาธิราช และองค์พระปฐมบรมราชจักรีวงศ์ โดยหัวข้ออภิปรายร่วมมีว่า **พระราชปณิธานและมรดกทางวัฒนธรรมของสองรัชกาล : ตั้งใจจะอุปถัมภ์ก ขอยก พระพุทธศาสนา**

ก่อนอื่นขอทบทวนพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเต็มๆ อีกครั้งหนึ่งว่า

ตั้งใจจะอุปถัมภ์ก ขอยกพระพุทธศาสนา
จะป้องกันขอบขันทสีมา รักษาประชาชนแลมนตรี

(พระราชนิพนธ์กลอนเพลงยาวนิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง)

ในกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ การอภิปรายร่วมภาคเช้านี้ จำเพาะเจาะจงเอาเฉพาะ ตอนแรก คือ **ตั้งใจจะอุปถัมภ์ก ขอยกพระพุทธศาสนา** ส่วนตอนที่สอง คือ **จะป้องกัน ขอบขันทสีมา รักษาประชาชนแลมนตรี** เป็นภารกิจของวิทยากรในภาคบ่าย ซึ่งท่านผู้มีเกียรติ ทั้งหลายก็คงจะได้ติดตามกันต่อไป

ต้องขอเรียนท่านทั้งหลายว่าเนื่องจากเป็นวิทยากรที่ค่อนข้างจะใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับหอสมุดแห่งชาตินี้ก็เพิ่งจะได้เข้ามาเป็นครั้งที่สอง เพิ่งจะออกมาสู่ตลาดนักอภิปรายก็ ประมาณช่วงปีที่ ๓ เนื่องจากตื่นสายไปหน่อย หมายความว่า คือหลังจากเมื่อจบ ป.๔ มาแล้ว ก็ได้ไปเที่ยวตามยถากรรมเพราะหมดโอกาส ได้ไปเป็นเด็กเลี้ยงควาย นักร้อง คาร์พินเตอร์ จนกระทั่งได้มีโอกาสบวชตามประเพณีเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ เมื่อบวชแล้วก็เห็นว่าศาสนธรรมของ พระพุทธเจ้านั้นลึกซึ้งก็อยากจะศึกษาต่อ โดยใช้เวลาตลอดมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๘ ตั้งแต่นักธรรมตรีจนถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค ตั้งแต่สอบ พกส. จนถึงปริญญาเอก รวม รายละเอียดสำหรับการศึกษา ๒๐ ปี เพิ่งจะได้ออกมาตลาดนักวิชาการอย่างที่เรียนให้ทราบ เรื่องที่

รับภาระมาพูดในวันนี้คือ เรื่องพระราชปณิธานที่ว่า **ตั้งใจจะอุปถัมภ์กษัตริย์ พุทธศาสนา** ซึ่งเป็นพระราชปณิธานตอนต้นของพระราชปณิธานอันสำคัญยิ่งของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

เมื่อศึกษาย้อนหลังในแง่ประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้งพอสมควร จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงดำเนินตามแนวพระราชปณิธานทุกประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องอุปถัมภ์กษัตริย์ พุทธศาสนา ไม่ใช่เพียงแค่ตั้งพระราชหฤทัยเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากจะถามว่าทำไมพระองค์ท่านจึงมีพระราชปณิธานเช่นนี้ พระราชกวีได้ตั้งข้อสันนิษฐานเป็นต้นเค้าไว้ ๔ ประเด็น คือ

๑. พระราชศรัทธาอันมั่นคงหนักแน่นในพระพุทธศาสนา
๒. ทรงมีพระราชประสงค์จะหล่อหลอมจิตใจประชาชนให้เป็นเนื้อเดียวกันด้วยพุทธธรรม
๓. พระพุทธศาสนากำลังอ่อนแอเพราะภัยสงครามทำให้ขาดกำลังสนับสนุน
๔. พระพุทธศาสนาขาดผู้นำทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำพระพุทธศาสนาทางการปกครอง อันสืบเนื่องมาจากกรุงเก่าแตก พระสงฆ์กระจัดกระจายทำให้พระพุทธศาสนาไร้เสถียรภาพ

ประเด็นที่ ๑ พระราชศรัทธาอันมั่นคงหนักแน่นในพระพุทธศาสนา : เมื่อศึกษาไปจึงได้พบว่าก่อนที่จะทรงขึ้นครองราชสมบัติพระองค์ได้ทรงผนวชมาตั้งแต่ครั้งที่กรุงเก่ายังเจริญก้าวหน้าไม่ถูกอริราชศัตรูมาเหยียบย่ำทำลาย ในส่วนนี้จึงเป็นสิ่งยืนยันได้อีกประการหนึ่งว่าพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างดีในสมัยกรุงศรีอยุธยา พุทธศาสนิกชนมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา แม้ว่าหลักฐานทางเอกสารจะถูกเผาทำลายไปเป็นจำนวนมากตั้งแต่เมื่อครั้งเสียกรุง แต่ก็ยังมีข้อมูลให้ศึกษาได้พอสมควรว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายนั้นศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง แต่เมื่อกรุงแตกปัญหาต่างๆ จึงเกิดขึ้นอย่างมากมาย เหตุการณ์บ้านเมืองผันแปรไป แม้ว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีจะทรงสถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นเมืองหลวงและทรงให้การสนับสนุนพระพุทธศาสนาสืบต่อมาด้วยเช่นกัน แต่ทว่าวิธีการของพระองค์ตามที่บันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ดูจะมีบางสิ่งบางอย่างที่แปลกๆ ไม่ค่อยสอดคล้องกับพระธรรมวินัย พระไตรปิฎกเท่าใดนัก

ครั้นเมื่อรัชกาลที่ ๑ ทรงสถาปนากรุงเทพฯ ขึ้นเป็นเมืองหลวงทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา พระองค์จึงได้ทรงอุปถัมภ์กษัตริย์ พุทธศาสนาอย่างจริงจัง ด้วยพระราชศรัทธาที่ทรงมีมาแต่เดิมเมื่อครั้งทรงผนวชในสมัยอยุธยา อีกทั้งในขณะที่พระองค์ได้ทรงออกรบ หากว่าทรงพบพระพุทธรูปที่ใดซึ่งมีความสวยงามล้ำค่า พระองค์ก็จะได้ทรงอัญเชิญพระพุทธรูปนั้นมาสักการะบูชาเก็บรักษาไว้อย่างดี ข้อนี้เป็นสิ่งชี้บอกถึงพระราชศรัทธาที่ทรงมีได้อย่างดี ยิ่ง เพราะหากว่าทรงไม่ศรัทธาก็คงจะทรงปล่อยทิ้งไว้เฉยๆ อย่างไม่ใส่ใจพระทัย ดูตัวอย่าง เช่น พระพุทธรูปที่ภูเขาใน

ประเทศอัฟกานิสถานซึ่งเป็นหินที่สลักไว้ที่ภูเขา เป็นมรดกล้ำค่าของโลกแต่เมื่อขาดความศรัทธาก็ยังคงมีความคิดที่จะทำลาย เพราะอัฟกานิสถานนั้นเป็นประเทศมุสลิม

ในเรื่องพระราชศรัทธาของรัชกาลที่ ๑ นั้นนอกจากจะเห็นได้จากการที่ทรงพระผนวชแล้ว ในเบื้องต้นพระองค์ยังได้ทรงเก็บรวบรวมพระพุทธรูป และเมื่อทรงเสวยราชย์แล้วพระองค์ก็ยังทรงสร้างกรุงพร้อมกับสร้างวัดใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามพร้อมกับได้ทรงเริ่มบูรณะวัดโพธิ์ หรือวัดพระเชตุพนที่อยู่ใกล้ที่สุด รวมทั้งวัดอื่นๆ อีกมากมาย

ประเด็นที่ ๒ ทรงมีพระราชประสงค์จะหล่อหลอมจิตใจประชาชนให้เป็นเนื้อเดียวกันด้วยพุทธธรรม : เรื่องนี้ถือว่าพระบรมราชาบายที่ทรงเห็นว่าในยุคคนั้นประชาชนกำลังขาดที่พึ่ง ศาสนาแย่งระส่ำระสาย บ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อย ต้องประสบปัญหาทั้งภายในภายนอก จากศึกสงครามที่เกิดขึ้นอยู่บ่อยๆ ในยุคนั้น เมื่อสร้างกรุงขึ้นใหม่และสถาปนาแผ่นดินใหม่ให้มั่นคง จึงทรงเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการฐานและสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดในลักษณะเดียวกันนั้น หากจะมองย้อนไปในสมัยกรุงสุโขทัยจะเห็นว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก็ทรงนำแนวนโยบายเช่นนี้มารักษากรุง โดยทรงนำพระในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทจากจังหวัด นครศรีธรรมราชขึ้นเป็นพระสังฆราช ทั้งยังทรงศึกษาพุทธศาสนาด้วยพระองค์เอง ทั้งยังทรงจัดหาสถานที่ให้พระสงฆ์ได้แสดงพระธรรมเทศนาเพื่อสั่งสอนอบรมจิตใจประชาชน ส่วนพระองค์เองก็ทรงศึกษาธรรมะและทรงนำไปสั่งสอนประชาชนด้วย ตัวพระองค์เองทรงมีพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่เลื่อมใสศรัทธาสูงสุด ประชาชนก็มีพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่เลื่อมใสสูงสุดเรียกได้ว่าทั้งองค์พระมหากษัตริย์และประชาชนมีเป้าหมายอย่างเดียวกัน มีจุดสูงสุดและอุดมการณ์อย่างเดียวกัน จึงทำให้เกิดความกลมกลืนไปกันได้ด้วยดี กลายเป็นพี่เป็นน้องที่มีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน เป็นสิ่งที่ยากที่จะหาได้จากที่อื่น ประกอบกับประชาชนชาวไทยมีความศรัทธาในศาสนาพุทธเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ถือว่าเป็นข้อได้เปรียบ เป็นทรัพยากรพื้นฐานที่ทรงคุณค่าที่สุด เป็นความได้เปรียบทางสังคมซึ่งสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ น่าจะสันนิษฐานได้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา ทรงเล็งเห็นว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีคุณค่า พระองค์จึงทรงหล่อหลอมจิตใจประชาชนด้วยการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธรูปให้เข้มแข็งมั่นคงขึ้น ให้ศูนย์รวมคำว่าไทยมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงทำให้การรวบรวมประเทศชาติให้เป็นปึกแผ่นเป็นเรื่องง่าย และการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธรูปก็ทำได้ง่ายขึ้น

ประเด็นที่ ๓ พระพุทธศาสนากำลังอ่อนแอเพราะภัยสงครามทำให้ขาดกำลังสนับสนุน : ภัยสงครามทำให้พระพุทธรูปขาดแรงสนับสนุน ผู้บริหารบ้านเมือง พระมหากษัตริย์แม่ทัพนายกอง ต้องออกไปรบทัพจับศึกจนไม่มีเวลา ตลอดจนขาดงบประมาณสนับสนุนเพราะต้องนำไปใช้ในด้านการทำนุบำรุงและปกป้องผืนแผ่นดินไว้มากกว่า และสืบเนื่องมาจากการที่กรุงศรีอยุธยาแตก จึง

ทำให้เห็นได้ว่าพระภิกษุในพื้นที่ต่างๆ นั้นมีการประพฤติปฏิบัติที่แตกต่างกันไป ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้มิได้เกิดขึ้นแต่ในประเทศไทยเท่านั้น แม้แต่ในประเทศอินเดียซึ่งเป็นแผ่นดินมาตุภูมิของพระพุทธศาสนา เมื่อเกิดภาวะวิกฤตทางด้านบ้านเมืองขึ้นมา พระพุทธศาสนาก็จะสลายเพราะขาดผู้นำหรือแม้แต่ในศาสนาอื่นๆ ก็เช่นกัน ทุกศาสนาจะเจริญมั่นคงขึ้นได้นั้นต้องขึ้นอยู่กับความมั่นคงของชาติบ้านเมืองและนโยบายของประเทศชาติ โดยเฉพาะผู้นำสูงสุดของประเทศ หากมีความยึดมั่นศรัทธาในศาสนาใด ศาสนานั้นก็จะได้รับการอุปถัมภ์และกลายเป็นศาสนาที่มั่นคง ซึ่งจะเป็นเช่นเดียวกันนี้ในทุกประเทศ คำอธิบายในตอนท้ายคำบรรยายจะแสดงให้เห็นได้ว่าทำไมผู้นำในแต่ละประเทศจึงพยายามชักชวนพระบรมราชจักรีวงศ์ให้หันไปนับถือศาสนาอื่น ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นมาแล้วหลายครั้ง และเกิดมาตั้งแต่ในสมัยอยุธยา เพราะหากว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนาแล้ว ศาสนานั้นก็จะได้รับเจริญรุ่งเรืองในแผ่นดินไทยต่อไป หากแต่พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระบรมราชจักรีวงศ์นี้ทรงมีความเลื่อมใสศรัทธาหนักแน่นในพระพุทธศาสนา แม้จะไม่มีรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ หากแต่ก็ทรงมีพระราชศรัทธาเต็มเปี่ยม

ทำอย่างไรศาสนาจึงจะมีความมั่นคงขึ้น เมื่อต้องประสบภาวะอ่อนแอจากภัยสงคราม

การที่จะไปพึ่งพาประชาชนนั้นเป็นไปได้ยาก เพราะประชาชนก็ยังอ่อนแออยู่ จะให้พระสงฆ์บริหารปกครองกันเองก็เป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เพราะพระสงฆ์ไม่ใช่ผู้ที่มีอาชีพ หากจะมีก็เป็นประเภท **อาชีพะบริสุทธ์** ซึ่งก็คืออาชีพรักษาศีลนั่นเอง การที่จะหาทุนมาเป็นหลักอุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรขึ้นจึงเป็นเรื่องเป็นไปได้ยาก รัชกาลที่ ๑ จึงทรงมีพระราชปณิธานที่ว่า **ตั้งใจจะอุปถัมภ์ก ขยายพระพุทธศาสนา** ขึ้นมา

ประเด็นที่ ๔ พระพุทธศาสนาขาดผู้นำทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำพระพุทธศาสนาทางการปกครอง : เรื่องผู้นำถือเป็นเรื่องสำคัญ ในศาสนาเองก็จำเป็นต้องมีผู้นำ ในสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำสูงสุดทำให้ศาสนามั่นคง เมื่อทรงดับขันธปรินิพพานเราก็มีพระเถระชั้นผู้ใหญ่ซึ่งเป็นพระอรหันต์เป็นธงชัยของพระผู้น้อย ให้พระผู้น้อยได้ดำเนินตามรอยทำให้ศาสนามั่นคงขึ้นมาได้ แต่ต่อมาเนื่องจากระบบสงฆ์ที่พระองค์ทรงวางแนวไว้ดูเหมือนจะทันสมัยมากเกินไป พระในยุคต่อๆ มาดูเหมือนว่าจะรับไม่ได้ ก็เลยเกิดปัญหาที่พระสงฆ์เกิดความแตกแยกขัดแย้งกันในด้านความคิดเห็นในเรื่องวัตรปฏิบัติ เรียกว่าขาด ศีลสามัญญตา ทิฐีสามัญญตา ทำให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาแยกออกเป็นนิกายต่างๆ แล้วยังกุมกันเองไม่ได้ ในประเทศไทยเองก็เช่นกันในยุคที่กรุงแตกใหม่ๆ นั้น แม้ว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะได้ทรงสถาปนารวบรวมศาสนาใหม่ และทรงริเริ่มในการสังคายนาพระไตรปิฎก แต่ด้วยระยะเวลาที่ค่อนข้างจะสั้นในรัชสมัย

ของพระองค์ และประกอบกับการไม่มีแนวทางการแก้ปัญหาที่เด่นชัด ด้วยทรงต้องมีพระราชภารกิจในการบริหารราชการบ้านเมือง ต้องป้องกันแผ่นดินจากอริราชศัตรูในสมัยนั้นคือพม่า ที่ต้องการไพร่พลประชาชนคนไทยและฝืนแผ่นดินไทยไปเป็นเมืองขึ้น จึงทรงไม่มีเวลาที่จะรวบรวมพระพุทธรูปในหัวเมืองต่างๆ เท่าที่ควร เพราะฉะนั้นในยุคของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงมุ่งเน้นในด้านการอุปถัมภ์ทำนุบำรุงพระพุทธรูปอย่างมาก เมื่อทรงเห็นว่าพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่เข้มแข็ง จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์จะเห็นว่าเมื่อพระองค์ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นมาพระองค์ทรงได้แต่งตั้งพระราชาคณะเป็นลำดับแรก และพระราชาคณะรูปไหนที่พิสูจน์ได้ว่ามีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมไม่ควรไม่อยู่ในวัตรปฏิบัติของสมณเพศก็จะทรงรับสั่งลงโทษด้วยการให้สึกทันทีไม่ว่าจะอยู่ในสมณศักดิ์ชั้นไหน และเมื่อสึกแล้วก็คืออโหสิกรรมต่อกัน มิได้จองเวรจองกรรมต่อกัน ทรงให้อยู่ในตำแหน่งบริหารราชการแผ่นดินไปตามหน้าที่ตามความสามารถ แต่ไม่ให้อยู่เป็นพระหากว่ามีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมไม่ควร เมื่อไม่มีศีลก็ไม่ควรอยู่เป็นพระ เพราะการอยู่เป็นพระจะต้องอยู่ด้วยความบริสุทธิ์เพื่อให้ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ทรงกราบไหว้ได้อย่างสนิทใจ

จากการที่พระองค์ทรงดำเนินการเบื้องต้นเช่นนี้ ทำให้พระสงฆ์ที่โลเลเหลวไหลอยู่ในสมัยนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในเขตกรุงเทพฯ ชานเมือง หรือหัวเมืองต่างๆ เริ่มค่อยๆ เข้ารูปเข้ารอย เพราะเห็นว่าพระองค์ทรงมุ่งมั่นที่จะปฏิรูปปรับปรุงศาสนาอย่างจริงจัง ศาสนาก็เริ่มเป็นปึกแผ่นมั่นคงขึ้นตามลำดับ

หากจะให้รวบรวมประมวลพระราชภารกิจทางด้านพระพุทธรูปของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เท่าที่รวบรวมมาได้จากการศึกษาค้นคว้าภายในระยะเวลาอันจำกัด และด้วยความเป็นผู้ใหญ่ก็พอจะสรุปเป็นหัวข้อใหญ่ได้ดังนี้

๑. การอุปถัมภ์คุ้มครองศาสนสถาน

การสร้างวัดและบูรณะปฏิสังขรณ์วัดต่างๆ พระองค์ทรงสร้างวัดเป็นลำดับแรก นั่นก็คือ การสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามพร้อมกับกรุงรัตนโกสินทร์ วัดที่อยู่นอกเหนือจากนั้นก็ทรงทำการทำนุบำรุงเรื่อยมาตั้งพระราชปณิธาน ซึ่งก็พอจะประเมินสถานการณ์ได้ว่าในสมัยก่อนนั้นการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามคงไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ง่ายๆ ในภาวะที่บ้านเมืองต้องสร้างเมืองสร้างกรุง ทั้งยังต้องระแวดระวังอันตรายทั้งจากภายในและภายนอกประเทศซึ่งยังไม่สงบเรียบร้อย แต่พระองค์ก็ยังทรงที่จะสามารถทำนุบำรุงพระพุทธรูปไปได้พร้อมๆ กับการสร้างเมืองสร้างวัดและทำการบูรณะเรื่อยมา

๒. การอุปถัมภ์คุ้มครองศาสนบุคคล

สนับสนุนสมณปฏิบัติ เป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ควบคู่มากับการกิจในข้อ ๑ เรื่องนี้ ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญเพราะการที่พระพุทธศาสนาจะมั่นคงอยู่ได้และมีประโยชน์ไม่ได้อาศัยเพียงรูปลักษณะภายนอกหรือเพียงวัตถุ หากมีแต่การสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามเพียงอย่างเดียว มีแต่วัดและมีแต่พระพุทธรูป แต่ปราศจากพระภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ พระพุทธศาสนาก็จะมั่นคงไปไม่ได้ การสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามถ้าสร้างในสมัยนี้ก็อาจจะมีคนต่อต้าน แต่หากมองให้ลึกและมองให้เห็นคุณค่าก็จะเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ นับเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีวิสัยทัศน์กว้างไกล เพราะหากไม่มีการสร้างครั้งนั้นเกิดขึ้นมาแล้ว ก็มองไม่เห็นว่าจะมีสิ่งใดมาเป็นหลักชัย และเป็นหลักสำคัญให้กับพระพุทธศาสนาของกรุงรัตนโกสินทร์และของประเทศในปัจจุบันได้ สำหรับชาวต่างชาติที่เข้ามาเมืองไทยถือว่าวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นวัดสำคัญอันดับแรกที่ต้องเข้ามาชม ผู้บรรยาย (พระราชกวี) ก็เคยมีประสบการณ์จากการเกิดที่จังหวัดนครศรีธรรมราช อันเป็นเมืองที่ยุคหนึ่งมีคอมมิวนิสต์ ราวปี พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๕๑๖ และเคยได้ยินผู้นิยมอุดมการณ์คอมฯ กล่าววาทะศาสนาเป็นยาเสพติด การดำเนินคดีในเรื่องการสร้างวัดพระแก้วก็มาจากคนกลุ่มนี้ โดยกล่าวว่าหากรัชกาลที่ ๑ นำทรัพย์สินเงินทองส่วนนี้ไปสร้างสิ่งสาธารณสมบัติอื่นๆ ให้ประชาชน ประชาชนก็จะได้รับประโยชน์มากกว่านั้น ซึ่งก็เป็นที่รับรู้กันอยู่ว่าลัทธิเหล่านี้รับระบบการปกครองของสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ได้ จึงพยายามกล่าวโจมตีสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ด้วยจิตอกุศลทำให้ลัทธิเหล่านั้นต้องสูญสิ้นไปในที่สุด หรือไม่ก็เหลืออยู่เพียงแต่ในคัมภีร์ เพราะเจ้าของลัทธิก็ล้มหายตายจากไป แม้แต่เจ้าของลัทธิอย่างประเทศรัสเซียก็ยังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ต้องถือว่าเป็นชัยชนะของฝ่ายธรรมะ ชัยชนะพระบรมราชจักรีวงศ์ที่ทรงมั่นคงในพระพุทธศาสนา เมื่อศasanามั่นคงประเทศไทยก็มั่นคงอยู่ได้มาจนถึงปัจจุบัน จึงนับได้ว่าทั้งการสร้างวัดและสมณปฏิบัติเป็นเรื่องที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน

กำจัดอลัชชี คำว่าอลัชชี ถ้าพูดโดยทั่วไปก็หมายถึงคนหน้าไม่อาย ทำอะไรแบบด้านๆ แต่ความเป็นอลัชชีในความหมายของพระค่อนข้างจะรุนแรงกว่านั้น วัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งในการบัญญัติพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าก็คือการกำจัดอลัชชี กำจัดผู้ไร้ยำอาย ในยุคนั้นด้วยเหตุที่พระสงฆ์ฆราวาสผู้นำดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้มีวัตรปฏิบัติที่ไม่เข้ารูปเข้ารอย แม้แต่พระธรรมวินัยข้อสำคัญๆ ก็ยังปฏิบัติอย่างหย่อนยาน เลือกปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ตนเองได้ประโยชน์ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลที่ได้รวบรวมมาบางประเด็นจากหลักฐานที่ยกเป็นตัวอย่าง

เมื่อ จ.ศ. ๑๑๔๕^๑

(พ.ศ. ๒๓๒๖)

^๑ อ้างใน “นาที่ทอง” ของ พ.อ.ปิ่น มุกกันต์ หน้า ๔๐๓

มิกฎหมายกำจัดพระหัวดี้อ

(คำและอักษรตามต้นฉบับ)

กฎให้ไว้แก่สังฆการีธรรมการพระสงฆ์ราชาคณะอธิการอนุจรใน
กรุงนอกกรุง หัวเมืองเอก โท ตรี จัตวา ตวันตกตวันออกบักข์ได้
ฝ่ายเหนือ ทุกอารามคามวาสี อรัญวาสี จงทั่วสมเด็จบรมนารถ
บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรม อนันต
สัมภาราติเรกเอกพิบูลย์สุนทรราชครัทธา เป็นมหาศาสนูปถัมภก
พระพุทธศาสนา มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯสั่งว่า
เป็นประเพณีในพระพุทธศาสนาสืบมาแต่ก่อน มีพระพุทธรูป
โปรดไว้ให้ภิกษุสามเณร อันบวชในพระศาสนา รักษาธุระสอง
ประการ มีคันธธุระวิปัสสนาธุระเป็นที่ยุติหน่วง ฯลฯ

แต่นี้สืบไปเมื่อน่า ห้ามอย่าให้ภิกษุโลเลละวัตรปฏิบัติ และปฏิภาณตัวว่าเป็นกัจวัด มิได้
จำเรียนธุระทั้งสองฝ่าย อย่าให้มีได้เป็นอันขาดทีเดียว อนึ่ง บวชเข้าแล้วให้อยู่ในหมู่คณะสำนัก
นี้อุปชฌาอาจริย _____ ฯลฯ แลให้พระราชาคณะ เจ้าคณะอธิการสังฆการีธรรมการ
กำชับว่ากล่าวพระภิกษุสามเณรให้เนื่องๆ ถ้าภิกษุสามเณรองค์ใดกักขละหยาบช้าสอนยาก อุปชฌา
อาจริยจะว่ามีฟัง สั่งสอนเป็นหลายครั้งแล้วมิได้ปฏิบัติตาม ให้กำจัดเสีย อย่าให้เข้าหมู่คณะได้เป็น
อันขาดทีเดียว พระศาสนาจึงจะเจริญรุ่งเรืองสืบไป

ถ้าแลพระราชาคณะ เจ้าอธิการ ภิกษุสามเณร สังฆการีธรรมการผู้ใดมิได้กระทำตาม
พระราชกำหนดกฎหมายนี้จะเอาตัวญาติโยมเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ ณ วันอาทิตย์ เดือนแปด ขึ้น ๑๕ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะเบญจศก

เมื่อ จ.ศ. ๑๑๔๕^๑

(พ.ศ. ๒๓๒๖)

มิกฎหมายเอาโทษพระปกปิดอาบัติ

(คำและอักษรตามต้นฉบับ)

_____ ฯลฯ มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ
สั่งว่าอ้ายมาต้องเมณฑุณปาราชิกแล้วมิได้กลัวบาป ละอายแก้บาป

^๑อ้างใน “นาที่ทอง” ของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์ หน้า ๔๐๕ - ๔๐๙

ปฏิญาณตัวว่าเป็นภิกษุ เข้ากระทำสังฆกรรม ด้วยพระสงฆ์เป็น
อุปัชฌายาวชนาคปลอมเข้าผูกโบสถ์และรับภริยา อ้ายชู้ต้องอทินนา
ทานปาราชิกกล่าวถ้อยคำมารยามุสาวาศว่าเอาเงินไว้จะให้แก่เจ้า
แก้อยู่_____

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้าภิกษุของคดีต้องจัดปาราชิกทั้งสี่แต่อันใดอันหนึ่งผิดแล้ว ให้มาบอก
แก่สงฆ์ จงแจ้งในอุโบสถเดี๋ยวนั้น _____ ฯลฯ _____ ถ้าแลมิฟังพระราชกำหนดกฎหมายนี้
แลตัวต้องจัดปาราชิกแต่อันใดอันหนึ่งแล้ว และปกปิดไว้เข้ากระทำสังฆกรรมด้วยพระสงฆ์ให้
พระศาสนาเศร้าหมอง ถ้ามีผู้โจทหนว่ากล่าวพิจารณาเอาเป็นสัตย์ จะเอาตัวเป็นโทษถึงสิ้นชีวิต
แล้วให้บริษักราชบาทว์ขับเขียนติโดยญาติโยมจงหนัก อย่าให้เป็นเยี่ยงอย่างสืบไป

เมื่อ จ.ศ. ๑๑๕๑^๑

(พ.ศ. ๒๓๓๒)

มีกฎให้ทำความสะอาดวัดวาอาราม

(คำและอักษรตามต้นฉบับ)

_____ ฯลฯ _____ กฎให้ไว้แก่พระสุรศวดิ์ซ้ายขวาในนอก
ให้กฎหมายบอกข้าทูลลอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารพลเรือน แล
ข้าหลวงกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ขอเฝ้าฯเข้าเฝ้าต่างกรม ฝ่าย
หน้าฝ่ายใน _____ ฯลฯ _____ จะกำชับว่ากล่าวให้พระสงฆ์
สามเณรรักษาสะอาดระระชะตะคิกขาบทอันนี้ให้บริบูรณ์ ฟังดูก็
เห็นหายดีไม่ กฎแต่ก่อนก็ให้ประกาศไว้ว่า จะเอาโทษทั้งสมณะ
และฆราวาส _____ ฯลฯ _____

เถรเถรให้รู้สีกษัตว์ แลเล่าเรียนพระปริยัติโยมวัดให้ถาก
ทรายคายหญ้าแผ้วถางวัดวาอารามให้เตียน ให้พระสงฆ์เอากวาด
กวาดพื้นอารามให้ราบรื่นเป็นพุทธานุชาจำเริญศรัทธาเทพยดา
มนุษย์ทั้งปวงอนึ่ง เถรเถรจะออกจากอารามนี้ มีกิจไปใกล้ไกลแห่ง
ใดก็ดี ให้หม่อมดองครองผ้าเหมือนกิริยาบิณฑบาตฯ โดยลำดับ อย่า
ให้ซึ่งรับจ้งหัน วิวาทชกตีกันเป็นอันขาดทีเดียว

^๑อ้างใน “นาทีทอง” ของ พ.อ.ปิ่น มุกกันต์ หน้า ๔๐๕ - ๔๐๙

เพิ่มโทษผู้ปกปิดอาบัติหนัก

_____ ฯลฯ มหาสิง ขาดจากสิกขาบท เป็นปาราชิกลามกในศาสนา มิได้เป็นสมณะปฏิญาณตนว่าเป็นสมณะ ปิดความชั่วไว้ แล้วเข้ากระทำสังฆกรรมอุโบสถกรรม อุปสมบทกรรม เป็นคู่สวดบวชพระ ๑๓ รูปนั้นเป็นอาจิณกรรมมหันตโทษถึงอเวจีมหานรก เพราะกระทำให้พระพุทธานุศาสนาสื่อมธุญเสร้างามองมิควรนักหนา

แต่นี้สืบไปเมื่อนำ ให้พระราชาคณะนาคกรมเจ้าอธิการเอาใจใส่ตรวจตราดู_____ และให้ประกาศแก่พระสงฆ์อันดับทุกวัดอารามจงทั่ว ถ้าพระสงฆ์องค์ใดทำความชั่วลามกอยู่แล้ว ก็ให้ปริวิต ออกเสีย อย่าให้เป็นมลทินอยู่ในพระศาสนา ทรงพระกรุณาหาเอาโทษไม่ ถ้าแลพระสงฆ์องค์ใด ปกปิดความชั่วไว้ดูหนึ่งอ้ายสิ่งเป็นมลทินอยู่ในพระศาสนา นี้ มีผู้ว่ากล่าวพิจารณาเป็นสัตย์ จะเอา เป็นโทษถึง ๗ ชั่วโคตร แล้วจะให้พระราชอาญา ตีโยมพระราชาคณะนาคกรมเจ้าอธิการอันดับ ซึ่งกระทำความผิดและละเมินเสีย มิระวังตรวจตรากัน ให้เป็นลามกขึ้นในพระศาสนา

กฎให้ไว้ ณ วันศุกร์เดือนเก้า แรมสี่ค่ำ ปีชวด ฉศก

เมื่อ จ.ศ. ๑๑๖๓^๑

(พ.ศ. ๒๓๔๔)

ออกกฎหมายเอาโทษพระทำนอกريت

(คำและอักษรตามต้นฉบับ)

_____ ฯลฯ กฎให้ไว้แต่ เจ้าพระยา แลพระยา พระหลวง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาเดเล็กขอเฝ้าข้าเจ้าต่างกรม _____ ฯลฯ

บัดนี้ พระสงฆ์อันนับเข้าพระพุทธชินโรส ฯลฯ ลางพวก เห็นสลุปกำปั่นสำเภาจินเข้ามา ก็ขึ้นเที่ยวบนสำเภาชุกชน ชื่อหา ของเล่นปนละวณจันจามฝรั่งให้เดียดถึยนิครนสูดูหมิ่นก็มีบ้างลาง พวกเที่ยวซื้อผ้าแพรพรรณในพวงแพแลร้านแซกร้านจันเอาไปเย็บ ย้อมเป็นผ้าพาดผ้าจีวร สบง สไบ รัตประคต กราบพระอังษะ กระทำเป็นสีเสดสีชมภู นุ่งครองให้ต้องอาบัติ _____ ลางพวก นุ่งแดงหมแดง ลางพวกนุ่งหมเป็นแต่สีกล้ากรุ่นอำปริง คาคัดประคต บ้าง ไม่คาคัดบ้าง คลุมศีสะ สิบนุหรี ดอกไม้ห้อยหู เดินกรีดกราย

^๑อ้างใน “นาที่ทอง” ของ พ.อ.ปิ่น มุกกันต์ หน้า ๔๑๐ - ๔๑๒

ตามกัณฑ์จุมพราวาส ลางจำพวกขึ้นพระพุทธรบาท เดินทางคาด
ตะกรุดโปกประเจียดถือดาบ

ถือกระบี่ ถือกฤษดุษพวงใจ ฯลฯ ลางจำพวกเป็น
นักสวด สัปบุรุษทายกนิมนต์ สวดพระมาลัย ไม่สวดต้องตาม
เนื้อความพระบาลี ร้องเป็นลำนำแขกญวนจีนมอญฝรั่ง แล้วฉันทัน
สาकुเปี้ยก แกงบวด เมียงซ่ม เมียงโบ ฯลฯ

แต่นี้สืบไปเมื่อนำ ถ้าผู้ใดเห็นพระสงฆ์กระทำอุลามกเป็นอลัชชิกิษุ_____ให้ว่ากล่าว
ตักเตือน ถ้ามิฟังให้บอกเจ้าอธิการเจ้าคณะ

อนึ่ง ถ้าผู้ใดล้มตาย ห้ามมิให้นิมนต์พระสงฆ์สวดพระมาลัย ให้นิมนต์สวดแต่พระอภิธรรม
และสวดสำรวจไปตามปกติ อย่าให้ร้องเป็นลำนำแขกจีนฝรั่งญวน และให้เจ้าภาพปฏิบัติเป็นแต่
อุปัชฌาย์น้ำชายาเรียง อย่าให้เลี้ยงสาकुแกงบวด เมียงซ่มเมียงโบกล้วยอ้อย ของกัณฑ์ของเคี้ยวเป็นอันขาด

ประการหนึ่ง ห้ามอย่าให้อาณาประชาราษฎร์ลูกค้ำร้านแพแขกจีนไทย ขายผ้าแพพรพรรณ
แก่ภิกษุสามเณรเป็นอันขาดทีเดียว จากพระบรมราชโองการทั้ง ๔ ที่เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๖
ย่อมจะบอกชัดว่าในยุคนั้นพระสงฆ์อ่อนแอมากเพียงไร และสมควรแก่พระมหากษัตริย์ผู้เปี่ยมด้วย
พระราชศรัทธา จะต้องอุปถัมภ์การปรับปรุงพระศาสนาเพื่อสมควรแก่การยกย่องมากเพียงไร และ
ไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า การสงครามที่มีมาก่อนหน้านั้นจะไม่มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่าการปราบอลัชชีถือเป็นเรื่องสำคัญในยุคนั้น เพราะเหตุที่ว่าศาสนากำลัง
กระจัดกระจายไม่มีผู้นำนั่นเอง เมื่อพระองค์ทรงได้สถาปนากรุงเทพฯ ขึ้นแล้ว จึงทรงเร่งเสริมสร้าง
ฐานรากอันมั่นคงของพุทธศาสนา แล้วจึงทรงเริ่มการจัดการเรื่องภายใน สิ่งใดที่ไม่ดีไม่งามก็ทรง
เข้าไปจัดการให้เรียบร้อย นั่นก็คือการกำจัดอลัชชีเสีย ซึ่งทำได้โดยการจับสึก หรือให้ไปทำหน้าที่
อย่างอื่น

๓. การอุปถัมภ์คุ้มครองศาสนธรรม

อันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองพระพุทธศาสนา ได้แก่

กวดขันการปฏิบัติศีลธรรมของข้าราชการและพ่อค้าประชาชน

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงถือเป็นพระราชภารกิจสำคัญยิ่ง ที่จะ
ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในเรื่องศาสนาอยู่
หลายประการ ได้ทรงแก้ไขจัดวางระเบียบวินัยและการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งเสื่อมโทรมลงให้มี
ระเบียบแบบแผนเหมือนเดิม แต่การที่จะให้พระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่เพียงฝ่ายเดียว แต่ประชาชน
ยังไม่ประพฤติอยู่ในศีลในธรรมก็คงเป็นไปไม่ได้ ดังนั้นในพระบรมราชโองบายของพระองค์จึงมีแนว
นโยบายให้ข้าราชการประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลในธรรม ทรงสั่งสอนขุนนางแลประชาชนในเรื่องศีล ๕

ศีล ๘ ศีล ๑๐ การทำบุญทำทานการเจริญธรรมภาวนาการดำเนินชีวิตตามธรรมนองคลองธรรม ตั้งมั่นอยู่ในความดีงาม ละเว้นจากอบายมุขต่างๆ เช่น เสพสุรา สูบฝิ่น ชนไก่ เด็ดปลีกกล้วย และการเล่นการพนันอื่นๆ รวมทั้งทรงกวดขันในเรื่องของการฟังเทศน์ ซึ่งตามแนวความคิดของพระราชกวีเห็นว่า การฟังเทศน์ฟังธรรมนั้นมีความหมายในตัวอยู่แล้ว ไม่เหมือนกับการไปดูคอนเสิร์ต ไม่ใช่ฟังเพื่อให้ตกลงกันตึ๊งๆ ซึ่งเดี๋ยวนี้ก็มักจะเรียกร้องกันให้พระเทศน์อย่างสนุกรื่นเรื่งบันเทิง หากแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้นจะทำเช่นนั้นไม่ได้ จะสวดพระมาลัยเอ็งเอยเหมือนลิเกไม่ได้ เทศน์ก็คือเทศน์ อบรมก็คืออบรม ให้อยู่ในอาการสงบมีจิตคิดไตร่ตรองตามพระธรรมเทศนา ใครเทศน์ตกลงไปกษัตริย์ต้องถูกเขียนหลังลาย โยมที่ไปหัวเราะกับการเทศน์ก็ต้องถูกจับเขียนด้วย เอกสารที่ยกมาให้ดูเป็นเพียงตัวอย่าง หากต้องการศึกษาเพิ่มเติม ก็ดูได้จากหนังสือที่ทำเชิงอรธมาให้

และนอกจากที่พระองค์จะทรงกวดขันข้าราชการและพ่อค้าประชาชนแล้ว พระองค์เองก็ยังทรงเป็นผู้ปฏิบัติด้วย โดยทรงสมาทานศีลในทุกวันขึ้น ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ อันเป็นสิ่งซึ่งน่าประทับใจยิ่ง ทั้งที่ทรงมีพระราชภารกิจในการปกครองดูแล ทำนุบำรุง รักษาบ้านเมืองอยู่อย่างมากมายแล้วก็ตาม ก็ยังทรงให้การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาควบคู่ไปด้วย พระมหากษัตริย์คุณเช่นนี้ถือเป็นเรื่องสำคัญยิ่งสำหรับพระพุทธศาสนา

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๙ ด้วยเหตุที่คัมภีร์ตำรับตำราที่มีอยู่เดิมถูกพม่าเผาทำลายตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา อีกทั้งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ก็กระจัดกระจาย พระองค์จึงทรงมีพระบรมราโชบายให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตในสมัยนั้นได้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มีปรากฏหลงเหลืออยู่ในป่าเขาได้ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ห่างไกลจากพม่าที่สุด คัมภีร์สมบูรณ์ที่สุดและค่อนข้างจะมาตรงจากประเทศศรีลังกา เมื่อรวบรวมได้แล้วให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตในสมัยนั้นมานั่งร่วมกันชำระสังคายนาพระไตรปิฎก โดยจัดให้เป็นหมวดหมู่ขึ้น โดยทรงมีรับสั่งให้พระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งมีสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเป็นประธานมาประชุมกันในพระที่นั่งอมรินทราภิเชกมหาปราสาท แล้วอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชพระราชอาณัติฐานานุกรมเปรียญ ๑๐๐ มาประชุมปรึกษากันใน พ.ศ. ๒๓๓๑ นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๙ ในวงการพระพุทธศาสนา การชำระพระไตรปิฎกสำเร็จเรียบร้อยในเวลา ๕ เดือน โปรดเกล้าฯ ให้จารึกพระไตรปิฎกที่สังคายนาแล้วลงในใบลานใหญ่ ปิดทองที่บัพทุกหน้าหลังและกรอบ เรียกว่า **พระไตรปิฎกฉบับทอง** โดยมีข้อความบันทึกไว้เป็นหลักฐานว่า

“ครั้น ณ วันกัตติกปุรณมีเพ็ญเดือน ๑๒ ในปีออก สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๑๕๐ พระพุทธศักราช ๒๓๓๑ พรรษาเป็นพุทธวารศุกุลปักษัดฤถี เวลาบ่าย ๓ โมง มีพระราชกำหนดให้นิมนต์พระสงฆ์ประชุมพร้อมกันในพระอุโบสถวัดพระศรีสรรเพชญ์ดารามแล้วพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และกรมพระราชวังบวรฯ ก็เสด็จพระราชดำเนินด้วย มหันตราชอิสริยยศบริวารยศ พร้อมด้วยเครื่องสูง และปีกลองชนะแห่ออก จากพระราชวังไปยังพระอาราม เสด็จ ณ พระอุโบสถทรงถวายนมัสการ พระรัตนตรัยด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วอาราธนาพระพิมลธรรมให้อ่าน คำประกาศเทวดาในท่ามกลางสงฆ์สมมาคม ขออานุภาพเทวดาเจ้าทั้งปวง ให้อุปถัมภ์นาคกรให้สำเร็จกิจมหาสังคายนา แล้วแบ่งให้พระสงฆ์เป็น ๔ กอง สมเด็จพระสังฆราชเป็นแม่กองชำระ พระสุดตันตปิฎกกอง ๑ พระวันรัตเป็นแม่กองชำระพระวินัยปิฎก กอง ๑ พระพิมลธรรม เป็นแม่กองชำระพระสังคหะพิเศษกอง ๑ และครั้งนั้นพระธรรมไตรโลก เป็นโทษอยู่มิได้เข้าไปในสังคายนา พระธรรมไตรโลกจึงมาอ้อนวอนสมเด็จพระสังฆราชขอเข้าช่วยชำระพระไตรปิฎกด้วย ก็ได้เป็นแม่กองชำระ พระปรมาตถปิฎกกอง ๑ ... และพระสงฆ์ทั้งราชบัณฑิตประชุมกัน พิจารณาดูพระปริยัติสอบสวนพระบาลีกับอรรถกถาที่ผิดเพี้ยนวิปลาส ก็ตกแต่้มเปลี่ยนแปลงอักษรให้ถูกต้องบริบูรณ์ทุกๆ พระคัมภีร์ใหญ่น้อย ทั้งสิ้น และที่ใดสงสัยเคลือบแคลงก็ปรึกษาไต่ถามพระราชาคณะผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นมหาเถรให้วิสัชนาตัดสินที่ผิดและชอบ การชำระพระไตรปิฎก ตั้งแต่ ณ วันเพ็ญเดือน ๑๒ ปีวอก สัมฤทธิ์ศกมาจนถึงวันเพ็ญ เดือน ๕ ปีระกาเอกศก จุลศักราช ๑๑๕๑ พอดีครบ ๕ เดือน ก็สำเร็จ การสังคายนา จึงทรงพระกรุณาโปรดให้จำหน่ายพระราชทรัพย์ เป็น มูลค่าจ้างให้ช่างจาร คฤหัสถ์ และพระสงฆ์ สามเณรจารึกพระไตรปิฎก ซึ่งชำระบริสุทธิแล้วนั้นลงลานใหญ่ สำเร็จแล้วให้ปิดทองที่บั้งใบปกหน้า หลังและกรอบทั้งสี่เรียกว่าฉบับทอง ห่อด้วยผ้ายกเชือกรัดถักด้วยไหม เบญจพรรณ มีสลากงาแกะเป็นลวดลายเขียนอักษรด้วยน้ำหมึกแฉและ ฉลากทองเป็นตัวอักษรบอกชื่อพระคัมภีร์ทุกๆ พระคัมภีร์

จากข้อมูลข้างต้นนั้น แสดงชัดว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมีคุณูปการ ต่อพระพุทธศาสนาอย่างมากมาหาประมาณมิได้ แม้พระองค์จะต้องทรงเผชิญกับปัญหาอุปสรรค รอบด้านก็ยังทรงดำเนินการอุปถัมภ์บำรุงและคุ้มครองพระศาสนาไปพร้อมๆ กับการสร้างกรุงใหม่ และการป้องกันอริราชศัตรู ซึ่งยากที่ใครๆ จะทำได้ แม้ว่ารัชสมัยของพระองค์จะห่างจากเรา ตั้งสองร้อยกว่าปี เราไม่สามารถจะสัมผัสหรือมีประสบการณ์จริงกับเหตุการณ์ในชวงนั้นได้เลย เราไม่สามารถอธิบายให้ถูกต้องร้อยเปอร์เซ็นต์ได้ว่าความเป็นไปของบ้านเมือง ความยุ่งยากสลับ ซับซ้อนของปัญหาที่พระองค์และบรรพบุรุษของเราเคยเผชิญจะต้องเผชิญจะหนักหนาสาหัสเพียงไร แต่เพียงบันทึกทางประวัติศาสตร์บางส่วนก็พอจะให้เราได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างมิรู้ลืม

จึงอยากจะขอล่าวย้ำในที่นี้อีกครั้งหนึ่งว่า แม้จะไม่ได้มีหลักฐานกล่าวถึงเรื่องการที่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ได้ทรงดำเนินพระองค์ตามทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการ ivo อย่างชัดเจนก็ตาม หากแต่ภาพที่ปรากฏตามที่เราได้ศึกษาจากบันทึกประวัติศาสตร์ ก็สามารถที่จะ ทำให้มองเห็นได้และสามารถกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงปฏิบัติในทศพิธราชธรรมนั้นอย่างครบถ้วน ทั้ง ๑๐ ข้อ ได้แก่ ทาน ๑ สีล ๒ บริจาค ๓ อหิงสา ๔ มหุทธิ ๕ ทบ ๖ อหิงสา ๗ วิหิงสา ๘ ขนติ ๙ อวิโรธนะ

ให้ทาน : พระองค์ทรงเป็นผู้ให้ทั้งวัตถุทาน ธรรมทาน และอภัยทาน ทรงให้อภัยทาน แม้แต่พระภิกษุระดับพระราชอาคันตุกะแต่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบไม่ได้ก็ทรงแต่เพียงให้สีก สีกแล้วก็ให้อภัย ไม่ต้องไปรับโทษทัณฑ์ที่หนักเกินไป แต่จะให้มาทำประโยชน์แก่ทาง ราชการแผ่นดินแทน

ศีล : เรื่องการปฏิบัติศีลเห็นได้ชัดเจนจากการที่ทรงถือศีล ๕ ศีล ๘

การบริจาค : เห็นได้จากการที่ทรงเสียสละชัดเจนเพื่ออาณาประชาราษฎร์และ ชาติบ้านเมืองของพระองค์

ความซื่อตรง : ทรงอุทิศชีวิตของพระองค์เพื่อคำว่าไทย

ความอ่อนน้อม : ทรงอ่อนน้อมต่อพระสงฆ์ ต่อพระพุทธศาสนา ต่อพระรัตนตรัย ทรงมีพระตะบะเข้มแข็งจนแม่ทัพพม่าชื่นชม และประชาชนคนไทยก็ยอมรับ

ไม่ถือโกรธ : ทรงไม่ถือโกรธต่อใครๆ โดยไม่มีเหตุผล

ความไม่เบียดเบียน : ทรงไม่เบียดเบียนใครในสิ่งที่ไม่ควร ทรงปฏิบัติพระราช ภารกิจตามหน้าที่ของพระมหากษัตริย์

ความอดทน : ทรงมีพระขันติเป็นอย่างยิ่งในการต่อสู้เอาชนะอุปสรรค

ความไม่ประพฤตินิดประเพณี : ทรงปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้องตามโบราณ ราชประเพณี

และตั้งมั่นอยู่ในความยุติธรรม

นอกจากพระราชกรณียกิจต่างๆ ดังกล่าวแล้ว รัชกาลที่ ๑ ยังโปรดเกล้าฯ ให้ขุนนาง ชั้นผู้ใหญ่ไปอัญเชิญพระพุทธรูปต่างๆ ที่ถูกทอดทิ้งปรักหักพังอยู่ตามวัดร้างในกรุงศรีอยุธยา ลพบุรี และสุโขทัยลงมายังกรุงเทพฯ เพื่อบูรณะซ่อมแซม แล้วโปรดเกล้าฯ ให้นำไปประดิษฐานตาม พระอารามที่ทรงสร้าง พระองค์ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปรวมทั้งสิ้นถึง ๑,๓๐๐ กว่าองค์

... แลให้ตั้งอยู่ในทศกฐลกรรมบถเป็นนิจวินัยศีล ครั้งถึงวาระ วัน ๘ ค่ำ วัน ๑๔ ค่ำ วัน ๑๕ ค่ำ ให้รักษาพระอุโบสถศีลแปดศีล สิบประการเป็นอดิเรกศีล ชวนกันทำบุญให้ทาน สดับฟังพระธรรมเทศนา จำเริญธรรมภาวนา ให้เป็นอาริยอุโบสถจำเริญอานิสงฆ์ยิ่งขึ้นไป

แลให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่น้อยฝ่ายทหาร พลเรือนข้างหน้าข้างใน ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการอนาประชาราษฎร์ทั้งปวง ประณิบัติกระทำตามพระราชโองวาทานุสาสนะ กำหนดกฎหมายนี้จึงทุก ประการ ถ้าผู้ใดละเมิดเสีย มิได้ปฏิบัติตามพระราชโองวาทกำหนด กฎหมายนี้ จะเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ

...แลลักษณะศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ดังพรรณนาโปรด มาทั้งนี้ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่น้อยทั้งปวงพิจารณาดูให้ขึ้น ปากขึ้นใจ ไถ่ถามให้สิ้นความสงสัย แล้วจึงให้สมทานศีล ๕ เป็นนิจศีล สมทานศีล ๘ ในวันอุโบสถ ถ้าศรัทธาจะสมทานศีล ๑๐ ให้มี ผลานิสงส์มากก็ได้ แลให้นิมนต์พระสงฆ์เข้ามารับพระราชทานฉัน ณ ศาลาในพระราชวังขึ้นในวันละ ๕ รูป แลให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ผู้จะเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทมาพร้อมกันสมทานศีล ๘ ศีล ๑๐ ทั้งนี้ในสำนักพระสงฆ์ ณ ศาลาในพระราชวังก่อน จึงให้เข้ามาเฝ้าทูล ละอองฯ ฉะนั้นจึงทุกวัน จิตนั้นจึงคุ้นเคยเข้าในการกุศล ก็จะเป็นอุปนิสัย แก่ตนไปในปัจจุบันชาติ...

แลให้ประพฤติปฏิบัติตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้จึงทุกประการ ถ้าแลผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชกำหนดนี้ จะเอาผู้นั้นเป็นโทษตามโทษา นุโทษ ...

... ทุกวันนี้ตั้งพระทัยแต่ที่จะทำนุบำรุงวรรพพระพุทธศาสนา ไพร่ฟ้าประชากรให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้ตั้งอยู่ในคติธรรมทั้ง ๔ ดำรง จิตจัตุรัสบำเพ็ญศีลทาน จะได้สุคติภูมิ มนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติ นิพพานสมบัติ เป็นประโยชน์แก่ตน ฝ่ายข้าราชการแลไพร่ฟ้าประชากร มิได้เห็นโทษภัยในอนาคตปัจจุบัน คบหาชักชวนกัน ชนไก่ ชนนกคุ้ม ชนนกกระทา ชนนกศรีชมพู จับปลาให้กัดพ่นกัน ทำกลโกหกข้อ เอาทรัพย์เป็นอนาประโยชน์ปราศจากปัญญา มิได้พิจารณาเห็นคุณแห่ง บุญกุศลหนหลัง... ไม่เกรงบาปกลัวบาปถือผิด มีความชั่วประการต่าง...

แต่นี้สืบเนื่องเมื่อน้ำ ห้ามอย่าให้ผู้ใดคบหาชักชวนกันชนไก่ ชนนกคุ้ม ชนนกกระทา ชนนกศรีชมพู และจับปลาให้กัดพ่นกัน เป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิฟังจับได้พิจารณาเป็นสัจ จะให้ลงพระราช อาญาขับเขียนปรับใหม่ตามโทษานุโทษ

แต่นี้สืบไปเมื่อน้ำ ห้ามอย่าให้ข้าราชการแลอนา ประชากรราษฎรคบกันเล่นเด็ดปลี แหว่ง กอบข้าวสาร (พ่นกัน) ซึ่ง

เป็นการโกหก นอกนี้ ถ้าแลมฟิงยังเล่นเป็นการโกหก จะเอาผู้เล่นเป็นโทษ ลงพระราชอาญาเขียนจงหนัก แล้วจะให้จำคุกไว้ ณ คุณ ...

... พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรฯ เมื่อได้ทรงสดับพระสงฆ์ราชาคณะ ถวายพระพรโดยพิสดารดั่งนั้นจึงดำรัสว่า “ครั้งนี้ขออาราธนาพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงจงมีอุตสาหะในฝ่ายพระพุทธจักร ให้พระไตรปิฎก บริบูรณ์ขึ้น ให้จงได้ ฝ่ายข้างอาณาจักรที่จะเป็นศาสนูปถัมภกนั้น เป็นพนักงานโยม โยมจะสูญเสียชะชีวิตบุชาพระรัตนตรัย สุดแต่จะให้พระปริยัติบริบูรณ์เป็น มูลที่จะตั้งพระพุทธศาสนาจงได้” พระราชาคณะทั้งปวงรับสาธุแล้วถวาย พระพร ...

อีกส่วนหนึ่งในหนังสือประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๓๙๔ เล่ม ๑ จัดทำโดยคณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๒๕ ในบทที่ ๘ เรื่อง การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ระบุถึงพระราชภารกิจของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชไว้ว่า

พระราชภารกิจสำคัญอย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์ไทยคือการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงเป็นองค์พุทธศาสนูปถัมภก เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ก็ทรงเริ่มดำเนินพระราชภาระทั้งหลายทั้งด้านอาณาจักรและพุทธจักร ทรงตั้งตำแหน่งพระราชาคณะต่างๆ อันเป็นประเพณีสืบต่อมาว่าพระเจ้าแผ่นดินจะทรงตั้งพระราชาคณะเมื่อเสวยราชย์ในครั้งนั้นทรงชำระพระสงฆ์ที่มีความผิดหลายรูป

จึงดำรัสให้สิกพระรัตนมุณี (แก้ว) ออกเป็นฆราวาส ดำรัสว่าเป็นคนอาศัยศพลอทำให้เสียแผ่นดิน และโปรดตั้งนายแก้ว รัตนมุณี เป็นพระอัครกษัตริย์ตามเดิม ให้เป็นผู้ขนานพระนามพระองค์เจ้าต่างกรม แต่นายทองอยู่วันรัตนนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรสถานมงคลลงพระอาญาแล้วจะให้ประหารชีวิตเสียด้วยความผิดแก่พระองค์มาแต่ก่อน มีพระบรมราชโองการขอชีวิตไว้แล้วโปรดให้เป็นหลวงอนุชิตพิทักษ์อยู่ในกรมมหาดไทย ดำรัสให้สมเด็จพระสังฆราช พระพุทธมาจารย์ พระพิมลธรรม ซึ่งเจ้ากรุงธนบุรีให้ลงโทษถอดเสียจากพระราชาคณะ เพราะไม่ยอมถวายบังคม นั้น โปรดให้คงที่สมณฐานันดรศักดิ์ตั้งเก่า ให้คืนไปอยู่ครอง

พระอารามตามเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และกรมพระราชวังบวรสถานมงคลดำรัสสรรเสริญว่า พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้ง ๓ นี้มีสันดานสัตย์ซื่อมั่นคงดำรงรักษาพระพุทธศาสนาโดยแท้มิได้อาลัยแก่ร่างกายและชีวิต ควรเป็นที่นับถือให้วันบเศรพัสการบูชา แม้มีข้อสงสัยสิ่งใดในพระบาลีไปภายนอก จะให้ประชุมพระราชาคณะใต้ถาม ถ้าพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้ง ๓ ว่าอย่างไรแล้วพระราชาคณะอื่นๆ จะว่าอย่างไรไปก็คงจะเชื่อถ้อยคำพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้ง ๓ ซึ่งจะเชื่อถ้อยฟังความตามพระราชาคณะอื่นๆ ที่เป็นพวกมากนั้นหาไม่ได้ด้วย เห็นใจเสียครั้งนี้แล้ว แล้วโปรดให้พระสงฆ์วัดบางว่าใหญ่ และวัดโพธาราม เข้ามารับบิณฑบาตในพระราชวังทั้ง ๒ พระอารามให้ผลัดเวรกันวัดละ ๗ วันเป็นนิจกาลแล้ว ให้รื้อตำหนักทองของเจ้ากรุงธนบุรี นั้นไปปลูกเป็นกุฏิถวายสมเด็จพระสังฆราชวัดบางว่าใหญ่แล้ว ดำรัสว่าพระสังฆราช (ชื่น) วัดหงส์ซึ่งเจ้ากรุงธนบุรีตั้งขึ้นใหม่นั้นก็เป็นพวกอัสติยสอพลอปลอยว่าตามนายแก้ว นายทองอยู่ ไปมิได้เป็นต้นเหตุ แต่รู้พระไตรปิฎกมาก เสียตายอยู่อย่าให้สึกเสียเลย และที่พระวันรัตน์นั่งว่างอยู่หาตัวมิได้ จึงโปรดให้ตั้งเป็นพระธรรมธีรราชมุณีว่าที่พระวันรัต อนึ่งพระราชาคณะทั้งปวงนั้นก็ว่าตามกันไป ด้วยกลัวพระราชอาญาทรงพระกรุณายกโทษเสียทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้หากกล่าวตามความรู้สึกของพระราชกวีผู้บรรยายแล้ว หลังจากที่ได้ทำการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์ จึงกล่าวได้ว่า พระราชปณิธานที่ว่า ตั้งใจจะอุปถัมภ์กษัตริย์พระพุทธศาสนา ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น เป็นพระราชปณิธานที่พระองค์ได้ทรงดำเนินตามแนวนั้นอย่างเต็มเปี่ยมทุกประการ

ในตอนต้นได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ไปแล้ว ช่วงต่อไปจะเป็นพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ข้อความในตอนต้นได้กล่าวไปแล้วถึงพระคุณูปการของรัชกาลที่ ๑ ต่อพระพุทธศาสนาอย่างหาค่าประมาณไม่ได้ แม้พระองค์ทรงต้องเผชิญปัญหาอุปสรรครอบด้านสารพัด แต่ก็ไม่ได้ทำให้ทรงละเลยต่อพุทธศาสนาดังหลักฐานที่ปรากฏอยู่ สำหรับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ปัจจุบันที่ทรงมีต่อพุทธศาสนานั้นจะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภ์ จากพระราชปณิธาน เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม จะเห็นว่าพระราชปณิธานของทั้งสองพระองค์นั้นต่างกัน แต่ในความ

ต่างกันนั้นถ้าจะดูในเนื้อหาสาระ และในพระราชจริยาวัตรแล้ว จะเห็นว่าไม่ต่างกันเลย เราสามารถเข้าใจและซาบซึ้งพระคุณูปการอันประมาณคามีได้ต่อพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนชาวไทย ตั้งต้นแต่พระปฐมบรมราชโองการนี้ ซึ่งเป็นสัจยวชิฐฐานของพระองค์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ และเทียบเคียงกับพระราชจริยาวัตรที่ทรงดำเนินตลอดมาจะเห็นได้ถึงความสอดคล้องชัดเจนเริ่มต้นจากที่ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการอย่างบริบูรณ์ยิ่ง ได้แก่

ทานิ - การให้ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในอันที่จะบำบัดทุกข์บำรุงสุขทวยอาณาประชาราษฎร์ ล้วนแล้วแต่แสดงถึงการเป็นผู้ให้ของพระองค์ จนทำให้ผู้รับคืออาณาประชาราษฎร์สามารถพึ่งตนเองได้ และมีความสุขความเจริญในชีวิตสืบไป

ศีล - การสำรวมในศีล ทรงตั้งมั่นอยู่ในศีลอันเป็นข้อพึงปฏิบัติโดยสมบูรณ์ พระราชจริยาวัตรที่ปรากฏทางพระวรกายก็ดี ทางพระวาจาที่ดี ล้วนหมดจดงดงามเป็นที่จับตาจับใจของผู้พบเห็น

บริจาค - การบริจาคทรัพย์เพื่อการกุศล ทรงบริจาคพระราชทรัพย์เพื่อธำรงพระศาสนา ทำนุบำรุงสมณชีพรามณณ์อยู่ในเมืองนิจ เสด็จฯไปทรงปลอบขวัญและช่วยเหลือราษฎรที่ประสบภัยพิบัติทุกคราวทุกท้องที่ทั่วพระราชอาณาจักร

อาชชว - ความซื่อตรง ทรงวางพระองค์อย่างสุจริตเที่ยงตรง สม่าเสมอ ทรงมีความรักและห่วงใยในทุกข์สุขของทวยอาณาประชาราษฎร์ และทรงร่วมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชนคนไทยทั้งมวลบนผืนแผ่นดินไทยนี้ตลอดมาและตลอดไป

มททว - ความอ่อนโยน มีพระราชจริยาวัตรอันนุ่มนวลงดงาม ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับประชาชนที่มาเฝ้าฯ ทรงไต่ถามสารทุกข์สุกดิบของราษฎรเยี่ยงบุคคลที่มีความรักความคุ้นเคยกันอย่างใกล้ชิดสนิทใจ

ตป - การเผากิเลสเครื่องเศร้าหมอง มีพระราชศรัทธาปสาทะเสด็จออกทรงผนวชเป็นแบบอย่างอันดีแก่กุลบุตรไทยสืบมา ทรงถึงพร้อมด้วยความเพียรในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั่วพระราชอาณาจักรและยิ่งทวีขึ้นทุกวันเดือนปี

อกุโธ - ความไม่โกรธ มีพระอาการสงบนิ่งทุกโอกาสเช่นพระพุทธปฏิมา ทรงมีน้ำพระราชหฤทัยอันบริสุทธิ์สะอาดเปี่ยมไปด้วยพระเมตตากรุณาที่ปรากฏทางพระราชจริยาวัตร นุ่มนวลอ่อนโยนแก่พสกนิกรถ้วนหน้า

วิหิงสา - ความไม่เบียดเบียน ทรงเป็นผู้ให้อย่างแท้จริง ประชาชนในท้องถินใดได้รับทุกข์เดือดร้อน ก็เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมเยียนช่วยขจัดบิดเป่าความทุกข์เดือดร้อนนั้น เช่นความรักความผูกพันที่บิดาจะพึงให้แก่บุตรอันเป็นที่รักของตน

ขนติ - ความอดทน ทรงตั้งมั่นอยู่ในขันติธรรมอันเลิศ ทรงอดกลั้นต่อกิเลสยั่วยู่ทั้งปวง ตลอดจนทรงอดทนต่อทุกข์เวทนาเดือดร้อนรำคาญต่างๆ จึงทำให้ทรงสามารถปฏิบัติพระราชภารกิจน้อยใหญ่สำเร็จลุล่วงไปได้

อวิโรจน์ - ความไม่ประพาศิตประเพณีและตั้งมั่นอยู่ในยุดิธรรม ทรงเน้นความสำคัญให้คนไทยทุกคนสำนึกมั่นในความเป็นชาติไทยซึ่งเพียบพร้อมด้วยศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามประจำชาติอยู่เสมอ ทรงตั้งมั่นอยู่ในชาติดัยประเพณี ไม่ทรงประพาศิตผิดจากจรรยาวัตรทั้งทางนิตศาสตร์ ราชศาสตร์ อีกทั้งทรงธำรงรักษายุดิธรรมอย่างเคร่งครัด และทรงปฏิบัติจักรวรรดิวัตร อยู่เป็นนิจคือ **ธรรมาธิปไตย** - ทรงยึดธรรมเป็นหลักในการปกครอง บำรุง **อันโตชน** พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพาร **พลกาย** กองทัพ **ชาติดัยะ** ข้าราชการฝ่ายการปกครอง **อนุยนต์** ข้าราชการฝ่ายพลเรือน **พราหมณคฤหบดี** ผู้ประกอบอาชีพทางวิธีการ หมอ พ่อค้า และเกษตรกร **เนคมชานบท** ราษฎรทั้งปวงทุกห้องที่ทั่วพระราชอาณาจักร **สมณพราหมณ์** พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีล ทรงคุณธรรม**มคป์กษิสต์**ว์อันควรสงวนทั้งหลาย **มาธรรมาการ** ทรงจัดการป้องกันแก้ไขมิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง **ธนานุประทาน** ทรงปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแคว้นแคว้น **สมณพราหมณ์ปริปุจจา** ทรงศึกษาสอบถามปัญหา กับสมณพราหมณ์ผู้ประพาศิตดีปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมิ้วมาอยู่เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชัดการอันดีซึ่งควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่แล้วทรงประพาศิตปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง ตามที่สมเด็จพระสังฆราชได้วิสัยขนาดวายในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เฉลิมพระราชมณเฑียร เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓^๑

นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีฐานะเป็นประมุขของประเทศ ทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงเป็นทายาทแห่งพระพุทศศาสนา เมื่อพระชนมพรรษา ๓๐ ในปีพุทธศักราช ๒๔๙๙ ได้เสด็จออกผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันที่ ๒๒ ตุลาคม โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ในการเสด็จออกผนวชนั้น ได้ทรงแถลงพระราชดำริในการเสด็จออกผนวชแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และคณะทูตานุทูตที่เข้าเฝ้าอย่างน่าประทับใจว่า

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรีคณะรัฐมนตรีตลอดจนคณะทูตานุทูตต่างประเทศ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และบรรดาข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ได้มาร่วมชุมนุมในมหาสมาคมนี้ จึงขอแถลงดำริที่จะบรรพชาอุปสมบทในพระศาสนาให้ทราบ

โดยที่พระพุทศศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของเราทั้งตามความศรัทธาเชื่อมั่นของข้าพเจ้า ก็เห็นเป็นศาสนาดีศาสนาหนึ่ง เนื่องในบรรดาสัจธรรมคำสั่งสอนอันชอบธรรม คำสั่งอันชอบด้วยเหตุผล ซึ่งเคยคิดอยู่ว่า

^๑กระทรวงศึกษาธิการ “พระราชกรณียกิจและพระมหากรุณาธิคุณ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช เกี่ยวกับการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม” หน้า ๓๘๑

ถ้าโอกาสอำนวย ข้าพเจ้าควรจักได้บวชสักเวลาหนึ่งตามราชประเพณีซึ่ง
จักเป็นทางสนองพระเดชพระคุณพระราชอนุภพาริตามคตินิยมด้วยและนับ
ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้ครองราชย์สืบสันตติวงศ์ต่อจากสมเด็จพระเชษฐาธิราช
ก็ล่วงมากกว่าสิบปีแล้ว เห็นว่าน่าจะถึงเวลาที่ควรจะทำตามความตั้งใจไว้
นั้นแล้วประการหนึ่ง อนึ่ง การที่องค์สมเด็จพระสังฆราชหลายพระองค์มา
ในคราวครั้งหลังนี้ ก่อให้เกิดความปิติยินดีแก่ข้าพเจ้ายิ่งนักได้มาคำนึงว่า
ถ้าในการอุปสมบทของข้าพเจ้าได้มีองค์สมเด็จพระสังฆราชเจ้าเป็นพระ
อุปัชฌาย์แล้ว ก็จักเป็นการแสดงออกซึ่งความศรัทธาเคารพในพระองค์
ท่านของข้าพเจ้าอย่างเหมาะสมอีกประการหนึ่ง จึงได้ตกลงที่จะบรรพชา
อุปสมบทในวันที่ ๒๒ เดือนนี้

ในส่วนกิจการบ้านเมืองนั้น ด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร
ข้าพเจ้าก็ได้แต่งตั้งสมเด็จพระบรมราชาธิบดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ในระยที่ข้าพเจ้าบวชอยู่นั้นแล้วขอให้ทุกๆ ฝ่ายจงสมัครสมานกันช่วยกัน
รักษาราชการให้ดำเนินไปด้วยดีเถิด ข้าพเจ้าขอขอบใจรัฐบาลที่ได้รับการ
จัดเตรียมการบรรพชาอุปสมบทของข้าพเจ้าด้วยความตั้งใจดี ขอขอบใจ
ทุกท่านที่แสดงความปรารถนาดีมาร่วมประชุมกันในที่นี้ ขอจงได้รับส่วน
กุศลอันพึงจะมีจากการที่ข้าพเจ้าบรรพชาอุปสมบทครั้งนี้โดยทั่วถึงกัน

ขอคุณพระศรีรัตนตรัย จงดุ่มครองท่านทั้งปวงให้มีความสุขความ
เจริญรุ่งเรืองด้วยเทอญ”๑

ในด้านการศาสนูปถัมภ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธ
ศาสนูปถัมภกในที่ชุมนุมสงฆ์และพระบรมวงศานุวงศ์พร้อมทั้งข้าราชการ ว่า

ยโตนี ภาณุเต สทุโร ปสนุโน เตน
เตน วิธินา ติสรณคโต อิทานิ จ
รชเช อภิสิตโต เตนนาห พุทธสสุ
ธมฺมสฺส สงฺฆสฺส อตุตตาน นียยาเทมิ
พุทฺธสาสนสฺส ธมฺมิก รุกขาจรคฺคฺติ
สวโทหามิ สาธุ ภาณุเต สงฺโฆ พุทฺธ
สาสนูปตถมฺภกโกติมฺ อาราตุ

๑ อ้างใน ฉลองสิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปี นิตยสารคอมมานโด หน้า ๑๔๕

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ แต่เดิมมา โยมก็ได้มีจิตศรัทธาเลื่อมใส และได้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะด้วยวิธีนั้นๆ อยู่แล้ว บัดนี้โยมได้ เถลิงถว้ยราชสมบัติ บรมราชาภิเษกแล้ว จึงขอมอบตัวแด่ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้าและพระสงฆ์เจ้า ก็จะได้รับจัดการให้ ความคุ้มครองรักษาพระพุทธศาสนาโดยชอบธรรมตลอดไป

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ขอพระสงฆ์จงทรงจำไว้ด้วยดีว่า โยมเป็น พุทธศาสนูปถัมภกเกิด

อย่างไรก็ตามเมื่อกล่าวถึงพระบรมราชูปถัมภ์พระพุทธศาสนาหากจะนำมาพรรณนาตาม องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา ก็จะสามารถสรุปเพื่อเป็นแนวทางอันสะดวกแก่การศึกษา และทำความเข้าใจได้ดังนี้

๑. ทรงอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธเจ้าโดยทรงถว้ยความเคารพด้วยทรงสร้างพระพุทธ ปฐมมาและทรงบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธปฏิมาที่ชำรุดเป็นพุทธรูปมากมายพร้อมทั้งปกป้องภัย แก่พระพุทธปฏิมา พร้อมทั้งทรงประพฤติปฏิบัติตามพระราชประเพณี เช่น ทรงปฏิบัติบูชาต่อ องค์พระพุทธปฏิมาในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและมหามงคลสมัยอื่นๆ

๒. ทรงอุปถัมภ์คุ้มครองพระธรรม โดยทรงคุ้มครองอุปถัมภ์ในการสังคายนาพระธรรม วินัย การจัดสร้างพระไตรปิฎก การชำระคัมภีร์ต่างๆ การจัดพิมพ์คัมภีร์พระธรรมทางพระพุทธ ศาสนาในโอกาสต่างๆ ทรงส่งเสริมการศึกษาพระธรรมวินัย พร้อมทั้งทรงสนพระทัยในการศึกษา พระธรรมวินัย โดยพระองค์เองโดยทรงสดับพระสัทธรรมเทศนาเป็นประจำ ทรงพระราชนิพนธ์ เช่นเรื่อง **พระมหาชนก** และพระราชปจฉาธรรมวินัยต่อพระมหาเถระ เป็นต้น

๓. ทรงอุปถัมภ์คุ้มครองพระภิกษุซึ่งเป็นศาสนบุคคล โดยทรงสถาปนาและแต่งตั้ง สมณศักดิ์แก่พระภิกษุศาสนทายาทผู้ทรงคุณประพฤติดีประพฤติชอบตามฐานานุรูป ทรงอุปถัมภ์ การอุปสมบทสามเณรผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค การอุปถัมภ์นิตยภัตร และการที่ทรง คุ้มครองพระภิกษุสงฆ์ประการต่างๆ ทั้งโดยตรง และโดยผ่านทางพระราชบัญญัติ

๔. ทรงอุปถัมภ์และคุ้มครองพุทธศาสนสถาน เช่น ทรงพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ บูรณะวัดต่างๆ ทรงสร้างวัดประจำรัชกาล เช่น วัดญาณสังวราราม และวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก การพระราชทานเขตวิสุงคามสีมาแก่วัดต่างๆ มากมาย พร้อมกันนั้นยังทรงสร้างศาสนวัตถุ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่พระพุทธศาสนามากมายประมาณค่ามิได้ การคุ้มครองวัดโดยผ่านทาง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ก็นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอีกประการหนึ่ง

๕. ด้านศาสนพิธี ทรงอนุวัตตามโบราณราชประเพณีในการประกอบพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การพระราชทานผ้าพระกฐิน พิธีมงคลสำคัญอื่นๆ อันเกี่ยวข้องกับพระราชสำนัก ทุกๆ พิธี

กล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ปัจจุบันนั้น ทรงขึ้นครองราชย์ในยุคสมัยที่แม้จะไม่มีสงครามรบทัพจับศึกชัดเจนเช่นในอดีต แต่ก็เรียกได้ว่าเป็นสงครามเย็น ได้แก่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่ในระยะเริ่มแรกก็ยังไม่สมบูรณ์ พระองค์จึงทรงต้องวางพระองค์ให้เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของมหาชน ประกอบกับเมื่อครั้งที่ยังทรงพระเยาว์ต้องทรงศึกษาอยู่ในต่างประเทศ เมื่อเสด็จกลับมาก็นับว่าพระองค์ต้องทรงเผชิญกับสงครามจากความต้องการเปลี่ยนแปลงประเทศไปเป็นแบบตะวันตก เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอันดั้งเดิมของชาติไทยที่ถือปฏิบัติกันมาช้านาน หากจะกล่าวถึงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ในประวัติศาสตร์โลกก็ปกครองกันมาในระบบนี้แทบทั้งนั้น ต่อมาภายหลังจึงได้มีการเปลี่ยนแปลง และเมื่อเปลี่ยนแปลงแล้วก็ยังไม่เห็นมีประเทศใดที่สมบูรณวิรอยเปอร์เซ็นต์ แม้พระองค์จะต้องทรงเผชิญสงครามหลายประการที่มีความลุ่มลึกกว่าในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ แต่พระองค์ก็ทรงเอาชนะสงครามเหล่านั้นมาได้ และมีได้ทรงครองใจเฉพาะประชาชนชาวไทยเท่านั้น แต่ทรงชนะประชาชนทั้งโลก สำหรับทางด้านศาสนานั้น พระองค์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ แม้จะไม่ทรงต้องสร้างกรุง แต่ก็ทรงต้องสร้างความเป็นปึกแผ่น หรือสร้างกำแพงให้กรุงหรือประชาชนคนไทยและประเทศไทย อารูฐที่ทรงนำมาใช้ไม่ใช่ปืนใหญ่ แต่ทรงนำธรรมาธุรมาใช้ เริ่มตั้งแต่เริ่มเสวยราชย์ก็ทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรมอันมั่นคงตลอดมา ทรงนำธรรมาธุรมาสู้กับสงครามจนเป็นที่ยอมรับดังที่ได้เห็นประจักษ์ พระองค์ทรงออกผนวชตามโบราณราชประเพณีของชาวพุทธ ทรงสละทรัพย์ส่วนพระองค์อุปถัมภ์บำรุงศาสนา ทรงรับอุปถัมภ์วัดต่างๆ อย่างน้อยที่สุดเป็นจำนวน ๑๖ วัด ที่ทรงจงใจไว้เป็นวัดสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ และเสด็จถวายผ้าพระกฐินเป็นประจำทุกปีและทรงถือปฏิบัติเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่วัดเบญจมบพิตร วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น นอกจากนั้นยังทรงอุปถัมภ์บำรุงวัดเป็นจำนวนมากมาย ส่วนเรื่องการสร้างวัด ซ่อมวัดนั้น พระองค์ไม่ทรงต้องทรงดำเนินการสร้างวัดอย่างเช่นตอนเริ่มสร้างกรุง แต่พระองค์ก็ได้ทรงละเลยในเรื่องนี้โดยทรงสร้างวัดประจำพระองค์ขึ้นมา เช่น วัดพระรามเก้าเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งสร้างขึ้นล่าสุด วัดญาณสังวรารามที่ จ.ชลบุรี ซึ่งเดี๋ยวนี้อีกเป็นวัดสำคัญที่มีได้สร้างประโยชน์เฉพาะในชุมชนเท่านั้น แต่ยังคงขยายผลไปจนถึงจังหวัดและประเทศชาติไทยในภาพรวม เพราะปัจจุบันนี้มีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติพากันไปศึกษาหาความรู้และธรรมะได้ และด้วยพระราชศรัทธาในศาสนา พระองค์ได้ทรงสร้างพระพุทธรูปรวมทั้งบูรณะปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป เช่นเดียวกับรัชกาลที่ ๑ ที่ทรงให้นำพระพุทธรูปจากหัวเมืองต่างๆ ที่ชำรุดมาซ่อมแซมนับเป็นพันๆ องค์ ในสมัยปัจจุบันนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงให้ความสำคัญในการบำรุงพระพุทธศาสนา และบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปอยู่เป็นประจำ ทั้งที่สร้างใหม่และ

ทำนุบำรุง แม้ว่าในปัจจุบันจะยังไม่มีกรริเริ่มการชำระพระไตรปิฎก แต่พระองค์ก็ทรงให้ความอุปถัมภ์คุ้มครอง พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ เป็นฉบับภาษาไทยซึ่งไม่เคยมีมาก่อน แต่มาริเริ่มขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลใน พ.ศ. ๒๔๔๓ และมาสำเร็จเรียบร้อยใน พ.ศ. ๒๕๐๖ ในคราวฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ เป็นพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยที่ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และทำการพิมพ์มาแล้วถึง ๔ ครั้ง เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับแรกที่สมบูรณ์พิมพ์อย่างน้อยที่สุดครั้งละ ๒,๐๐๐ ชุด พระองค์เองทรงมีพระปรีชาญาณในการพระราชนิพนธ์เรื่องทางพุทธศาสนา คือ พระราชนิพนธ์ เรื่อง**พระมหาชนก** ซึ่งเป็นที่รู้จักและประทับใจของผู้อ่านทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จริงๆ แล้วเรื่องพระมหาชนกไม่ใช่เรื่องใหม่เป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วในคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่ยังไม่มีการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ด้วยพระปรีชาญาณเหมาะกับยุคเหมาะแก่สมัยและเหตุการณ์พระองค์ได้ทรงนำชาดกเรื่องนั้นมาทรงนิพนธ์และทรงมีพระบรมราชานุญาตให้พิมพ์เผยแพร่ คนทั่วไปก็อ่านเข้าใจและซาบซึ้งกับพระปรีชาญาณอันลึกซึ้งของพระองค์ว่า ในยุคสมัยนี้เหมาะที่สุดที่จะใช้คัมภีร์ตำรับตำราทางพระพุทธศาสนาอย่างนี้ออกมาเผยแพร่เพื่อให้ได้รู้สึกตัวว่าตอนนี้เรากำลังตกอยู่ในห้วงมหาสมุทร ถ้าหากว่าเราท้อแท้อ่อนเปลี้ยเพลียแรงไม่ชวนชววย ไม่พยายาม ไม่มีวิริยะ ไม่มีอุตสาหะ ไฉนเลยเราจะพาชีวิตให้รอดปลอดภัยได้ ออย่างว่าแต่จะพาประเทศชาติให้รอดเลย พระองค์ทรงนำเสนอเป็นตัวอย่าง เดี่ยวนี้เด็กเล็กๆ ก็ยังเข้าใจ อาตมาเคยถามเด็กอายุประมาณ ๗ - ๘ ขวบ ถามว่าพระมหาชนกคือเรื่องอะไร รู้มั๊ย เด็กตอบว่ารู้ และเล่าเรื่องได้เป็นฉากๆ ด้วย ด้วยพระมหาชนกฉบับการ์ตูน อาตมาภาพเองยังนึกอายเด็กอยู่ ในใจนึกอยู่ว่าเด็กแก่นั่นคือพระปรีชาญาณ และถือได้ว่าพระองค์ทรงเพียบพร้อมด้วยพระราชศรัทธาและพระปรีชาสามารถ ไม่ใช่พระราชศรัทธาอย่างเดียว นอกจากจะให้คนไทยได้สำนึกว่าในยุคนี้สมัยนี้เราต้องขยันขันแข็งมากขึ้น ต้องมีความเพียรพยายามมากขึ้น ยังเป็นการส่งเสริมสนับสนุนคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เป็นอุบายในการรักษาพระพุทธศาสนา ในสิ่งที่ชาวโลกกำลังมองว่าคัมภีร์ชาดกทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นเรื่องที่ล้าสมัย ไม่ควรจะนำมาพูดกันในปัจจุบัน เพราะบางทีอาจจะเป็นเรื่องนิทานปรัมปรา มีมะม่วงอยู่ต้นหนึ่งแทนที่จะรักษาบำรุงให้ผลิดอกออกผลไปเรื่อยๆ ก็ช่วยกันขึ้น ช่วยกันป็น ช่วยกันหักกิ่ง ช่วยกันจนมะม่วงพัง ไม่ใช่อย่างนั้น นี่คือพระปรีชาญาณให้ช่วยกันอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา มีอยู่เรื่องหนึ่งที่อาตมาภาพต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้ที่ไม่สามารถหาที่มาได้ แต่เคยจำได้ว่าเป็นประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗ อาตมาหาโอกาสช่วงนั้นไม่ได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการถึงพระพุทธศาสนา ตอนนั้นอาตมาภาพยังเรียนอยู่ในระดับปริญญาตรีศาสนศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหาร ได้รับฟังพระบรมราชโองการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาก็รู้สึกประทับใจ พระองค์ทรงศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง แล้วทรงวิเคราะห์หรือออกมาว่าพระพุทธศาสนาโดยเนื้อหานั้นเป็นปรัชญาโดยวิธีปฏิบัติถือว่าเป็นศิลป์ โดยหลักปฏิบัติเป็นศิลป์ โดยวิธีการเป็นศาสตร์ อาตมาภาพรู้สึกว่

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระองค์ทรงแยกแยะลึกซึ้งมาก นักวิชาการชั้นสูงบางท่านบางคน เคยคัดค้านว่าพุทธศาสนาไม่ใช่ปรัชญา ปรัชญาไม่ใช่ศาสนา บางคนก็ว่าพุทธศาสนาเป็นทั้งปรัชญา เป็นทั้งศาสนา เรียกว่าเป็นการวินิจฉัยสายตรง แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวินิจฉัยไว้ว่า พระพุทธศาสนาโดยเนื้อหาเป็นปรัชญา โดยหลักปฏิบัติก็เป็นศิลป์ โดยวิธีการเป็นศาสตร์ หมายความว่า โดยเนื้อหาทุกบททุกตอน พระบาลีทุกตัวนั้นจะมีคำถามว่าอะไร หรือถ้าเป็นภาษาอังกฤษก็ต้องมี What นำขึ้นมา อริยสัจ คืออะไร เพื่ออะไร แล้วก็ต้องถามว่าจะเข้าไปหาอะไร ได้อย่างไร นั่นคือขอบข่ายแห่งปรัชญา กระบวนการแสวงหาความรู้ เข้าไปถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ต้องแสวงหาด้วยวิธีการศึกษา ส่วนวิธีการปฏิบัติจะเห็นได้ว่าการปฏิบัติพระพุทธศาสนาถ้าไม่มีศิลปะแล้วไปไม่รอด พระนวกะบวชใหม่ต้องการจะอยู่สักหนึ่งพรรษา ตอนแรกก็ศรัทธาแรงกล้า บวชเพียง ๒ - ๓ วัน ก็จะมีนั่งกัมมัฏฐานภาวนาเอาไว้ ๗ วัน ๗ คืน ปรากฏว่าพอวันที่ ๔ ไม่ไหวแล้ว ยังไม่มีศิลปะ แต่จะเอาให้บรรลุกันเลยทีเดียว พอครบ ๗ วัน แทนที่จะบรรลุกลับอยากที่จะสึก เพราะไม่มีศิลปะ การปฏิบัติศิลปะต้องมีศิลปะ ถ้าไม่มีศิลปะรักษาศีลไม่ได้ รักษาศีลไม่อยู่ หรือรักษาคณไว้ไม่อยู่ ต้องรักษาแบบไม่ให้ตั้งเกินไปไม่หย่อนเกินไป รักษาแบบพอดีไม่ให้ศาสนธรรม ศาสนวินัยนั้นเสียหาย เรื่องการบำเพ็ญจิตภาวนานั้น พระพุทธองค์ยังทรงจำแนกแยกแยะออกไปว่าให้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าที่สุด ลมหายใจที่หายใจเข้าออกคือ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าหากเรานำมาใช้ประโยชน์อย่างมีศิลปะ เวลานั่งบำเพ็ญจิตภาวนาจะต้องนั่งอย่างไร อุชขุ กายัม ปนิตตายะ สติโว สุตตะ เปตะวา นั่งตั้งกายให้ตรง ดำรงสติให้มั่น นั่งตัวตรงทำให้เราหายใจได้คล่องไม่ปวดเข้าปวดขา นั่นคือศิลปะแห่งการปฏิบัติ ปัญญา ก็เหมือนกับวินิจฉัย การที่จะให้มีปัญญาวินิจฉัยพระพุทธศาสนา หรือวินิจฉัยข้อวัตรปฏิบัติหรือวินิจฉัยคติธรรมคติโลกต่างๆ ก็ต้องมีศิลปะในการวินิจฉัย อย่าเอาแต่ปัญญามาใช้อย่างเดียวต้องมีศรัทธาเข้ามาประกอบบ้าง ถ้าว่าตามหลักการบริหารอย่าเอาแต่นิติศาสตร์อย่างเดียว เอารัฐศาสตร์เข้ามาประกอบบ้างให้พบกันครึ่งทางแล้วจะไปกันได้ นั่นคือศิลปะโดยวิธีปฏิบัติ แต่ว่าโดยวิธีการจริงๆ ของพระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่พระพุทธองค์ทรงวินิจฉัยไว้ได้อย่างไม่ผิดพลาด จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์เสด็จออกแสวงหาโลกธรรมครั้งแรก ศาสตร์ที่เห็นได้ชัดๆ ว่า พระองค์ทรงมีสมมุติฐานขึ้นมา เห็นว่าโลกนี้มีลักษณะเป็น **ทวินิยม** คือเป็นสองฝักสองฝ่าย พระองค์ทรงเห็นคนมีความทุกข์ ทรงนึกว่ามันน่าจะมีความสุขขึ้นมาแก้ไข ไม่ต่างกับสภาพการณ์ของโลก เมื่อมีร้อนก็ต้องมีเย็นแก้ มีมืดก็ต้องมีสว่างแก้ ในเมื่อคนมีทุกข์ก็ต้องมีความสุขแก้ นี่คือสมมุติฐานของพระองค์ก่อนที่จะออกแสวงหา ออกวิจัยธรรมะ พระองค์ใช้พระองค์เองออกแสวงหาด้วยพระองค์เอง โดยไม่ใช่คนอื่น ซึ่งก็คือศาสตร์แห่งการเข้าถึงสัจธรรม ต้องมีขั้นตอนมีสมมุติฐานและมีการออกไปแสวงหารวบรวมข้อมูล พระองค์ทรงไปรวบรวมข้อมูลทุกสำนัก จากนั้นจึงประมวลข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์ ถ้าหากไม่ถูกต้องพระองค์ก็ออกไปแสวงหาใหม่ สรุปแล้วยังใช้ไม่ได้ ไม่ทรงพอพระทัย ก็แสวงหาต่อ จนกระทั่งถึงสุดท้ายแล้วแม้จะได้พระอาจารย์ที่สุดยอดในสมัยนั้นทุกคน พระองค์ก็ยัง

ไม่ทรงพอพระทัย พระองค์จึงทรงตั้งสมมุติฐานขึ้นมาใหม่ว่า ทางกายนั้นได้ทำไปหมดแล้ว ส่วนทางใจยังไม่มีใครบำเพ็ญเพียรกัน ถ้าหากบำเพ็ญเพียรทางกายจนถึงที่สุดแล้วยังไม่บรรลु ก็ต้องแสวงหาทางใจบ้าง ในที่สุดด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิต พระองค์จึงทรงบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ นอกจากนั้นหลังจากที่ทรงค้นพบพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ยังไม่ถึงการสิ้นสุดของศาสตร์ ต้องมีการเสนอผลงานต่อชาวโลก พระองค์จึงทรงนำเสนอผลงานที่ได้ตรัสรู้ขึ้นให้ชาวโลก และผลงานไม่ใช่เสนอขึ้นเพื่อประเทืองปัญญาอย่างเดียว ยังสามารถนำผลงานนั้นไปใช้ประโยชน์ใครนำไปประพฤติปฏิบัติมากก็ได้มาก น้อยก็ได้น้อยปฏิบัติเสมอเหมือนพระองค์ก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันตบุคคลหมดกิเลสหมดอาสวะเหมือนกัน นี่คือนิเวศน์ที่เป็นศาสตร์ เพราะฉะนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริไว้ดังนี้ โดยส่วนตัวแล้วอาตมาภาวนามีความซาบซึ้งมาตลอดที่จริงเขียนไว้ตั้งแต่ในสมัยที่ยังไม่ได้นั่งอยู่ในสถานะนี้ การบันทึกข้อมูลก็เลยค่อนข้างจะหละหลวม เคยเขียนติดไว้ที่กระจกตู้บนหัวนอนเลย แต่ว่าเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ มีเหตุการณ์ให้ต้องไปศึกษาในระดับปริญญาเอกกลับมาปรากฏว่าหลักฐานข้อนั้นหลุดไปจากตู้ เลยหายไป แต่จำได้ว่า พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๙ ช่วงประมาณนั้นหาพระบรมราชาบาทตอนนั้นไม่เจอ ก็ต้องขอยกยในข้อมูลจุดนี้ ถ้าผู้ใดหาพบก็ช่วยบอกด้วยก็แล้วกัน

หากจะให้พูดถึงเรื่องในหัวข้อนี้ก็ต้องขบอว่าเวลาที่มึค่อนข้างจะจำกัด เพราะเนื้อหาในเรื่องนี้มีอยู่ค่อนข้างเยอะ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทรงมีคุณูปการมากมายในกรณีคุ้มครองพระพุทธศาสนา พระองค์ไม่ต้องทรงคุ้มครองแบบปกป้องข้าศึก แต่ทรงคุ้มครองปกป้องด้วยการที่ทรงให้การสนับสนุน สนับสนุนการเผยแพร่หลักธรรม เอกสารต่างๆ การสนับสนุนของพระองค์นั้นอาจจะไม่เหมือนในสมัยรัชกาลที่ ๑ เพราะเหตุว่ายุคสมัยเปลี่ยนไป การปกครองเปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกรัฐบาล ต้องให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเสมอมา จึงขอสรุปด้วยระยะเวลาสั้นๆ ว่า ในส่วนตัวพระองค์เอง ทรงมอบพระองค์ต่อพระรัตนตรัย เป็นองค์อุบาสกในพระพุทธศาสนา ทรงออกผนวชตามโบราณราชประเพณี และทรงประพฤติปฏิบัติ ทรงสนทนาศรรมกับพระเถรานุเถวตร เคยได้เข้าไปในวังครั้งหนึ่งเพื่อรับสั่งมหานานจนอาตมานั่งจนปวดเข้า ซึ่งพระองค์ทรงสนทนากับสมเด็จพระสังฆราชเป็นประจำ และทรงสนทนาแบบไต่สวน ซักถามเรื่องราวมากมายด้วยความสนพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งนี่ก็เป็นส่วนหนึ่งซึ่งแสดงถึงการมอบพระองค์ไว้กับพระพุทธศาสนา ในแง่ของอุปถัมภ์คุ้มครองส่วนบุคคลส่วนศาสดา พระองค์ทรงอุปถัมภ์ด้วยการกราบไหว้สักการบูชา นอกจากนั้นก็ทรงสร้างพระพุทธปฏิมาบางอย่างก็ทรงมีพระบรมราชโองการผ่านให้กรมกองต่างๆ ทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมศิลปากร ก็ต้องรับมาก ซึ่งเป็นกรมที่รับผิดชอบโดยตรง

ในการออกแบบพระพุทธปฏิมาต่างๆ ในการอุปถัมภ์คุ้มครองพระธรรม พระองค์ก็ทรงดำเนินการมาตลอด นอกจากจะให้กรมการศาสนาช่วยดูแลเป็นหูเป็นตาแทนพระเนตรพระกรรณ

แล้ว พระองค์เองก็ยังทรงมีพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับพระธรรมเพื่อเผยแพร่ เรียกว่าเป็นการช่วยกันอุปถัมภ์คุ้มครองและบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่ในใจคนตลอดไป

ในด้านพระสงฆ์ทรงอุปถัมภ์โดยการเป็นโยมอุปัฏฐาก อุปสมบทภาคหลวง ทรงสนับสนุนการศึกษาพระบาลีที่ให้อุปสมบทแก่สามเณรที่สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ซึ่งถือว่าไม่มีสมัยใดที่จะมีเป็นจำนวนมากมาหมาศาลเท่ากับในรัชสมัยนี้ ภาคหลวงที่จบเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในยุคนี้ถือว่ามากที่สุด พระองค์ก็ทรงรับเป็นเจ้าของตลอด

ในด้านพุทธสถาน พระองค์ก็ทรงอุปถัมภ์คุ้มครองทั้งสร้างใหม่ ทั้งบูรณปฏิสังขรณ์วัดที่อาตมาภาพอยู่อาศัยก็เป็นวัดหนึ่งในจำนวนนั้นที่ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์มาโดยตลอดในรัชสมัยของพระองค์ ทั้งการบูรณะซ่อมแซมส่วนต่างๆ ของพระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ พระตำหนัก พระจอมเกล้าซึ่งถือเป็นหลังเก่าแก่ที่สุด

ด้านศาสนพิธี ก็ทรงอุปถัมภ์บำรุงรักษาประเพณี นอกจากในศาสนาโดยตรงแล้ว ในพระราชพิธีต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระราชประเพณี เช่น พระราชประเพณีเรื่องจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ก็ยังคงเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และประการสุดท้ายที่ไม่อาจจะกล่าวถึงเสียมิได้ ก็คือพระปรีชาญาณในการที่จะปกป้องพระองค์จากพระสหายที่เข้ามาชักชวนให้ทรงเข้านับถือศาสนาคริสต์ ถ้าดูจากเอกสารจะอยู่ในหน้า ๑๖ - ๑๗ ซึ่งเป็นหน้าสุดท้าย โดยได้ข้อมูลมาจากนายวิลาศ มณีวัต เรื่องพระราชอารมณ์ขันนำจึงขอนำมาอ่านให้ฟัง เรื่องมีอยู่ว่า กษัตริย์โบดวงได้เสด็จมาเยือนประเทศไทยเป็นทางการพร้อมด้วยพระบรมราชินี ระหว่างที่ประทับอยู่ในพระนครในฐานะเป็นราชอาคันตุกะนั้น ได้ทรงชักนำพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราเป็นหลายครั้งให้เปลี่ยนศาสนาไปนับถือศาสนาคริสต์อย่างพระองค์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสถามถึงเหตุผลที่ทรงชักชวน กษัตริย์พระองค์นั้นก็กราบทูลว่า พระองค์ทรงมีความรักใคร่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรามาก ไม่อยากจะพลัดพรากเหินห่างจากกันเลย แต่จะเป็นเช่นนั้นได้ก็ต่อเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทรงนับถือศาสนาคริสต์ด้วยกันเท่านั้น เพราะศาสนาคริสต์สอนว่าคริสต์ศาสนิกชน เมื่อสิ้นชีพแล้วจะได้ไปอยู่ใกล้ชิดกับพระผู้เป็นเจ้าของชั่ววันรันดร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้ปฏิเสธคำทูลโดยตรง แต่ทรงมีพระราชดำรัสตอบว่า พระพุทธศาสนาก็เชิดชูสัจจะคือความจริง สอนให้ผู้นับถือเข้าถึงความจริง และสัจจะคือความจริงนั้นย่อมมีสภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผู้ปฏิบัติถูกทางแล้วย่อมจะเข้าถึงได้ ดังนั้น ถ้าคำสอนแห่งศาสนาคริสต์เป็นสัจธรรม และพระผู้เป็นเจ้าของจริง แม้พระองค์นับถือพระพุทธศาสนาก็คงจะเข้าถึงเป็นแน่ แม้ว่าจะมีผู้อื่นค้านอยู่ระหว่างพระองค์กับพระผู้เป็นเจ้าของก็คงจะมีคนเดียว คือ องค์กษัตริย์ ผู้ทรงชักชวนพระองค์เท่านั้น

พระราชดำรัสนี้เป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระราชอาคันตุกะมากจนถึงสนพระทัยที่จะทรงศึกษาคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณาโปรดให้จัดหาหนังสือพระพุทธศาสนาภาษาอังกฤษส่งไปถวายในโอกาสต่อมา

ท่านมหาปิ่นบอกว่า เรื่องนี้เป็นเรื่อง แปลก และน่าทึ่งในพระปรีชาสามารถเป็นอันมาก ... ผมเล่าความจากกระแสพระราชดำรัสตรัสเล่าตามที่จำได้

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ได้ทรงได้ตอบกษัตริย์โบริตวงดังกล่าวข้างต้น นั้น แสดงให้เห็นถึง Wit ของพระองค์ได้อย่างแจ่มชัดที่สุด ทั้งยังแสดงว่าทรงเข้าพระทัยในศาสนา ทั้งสอง คือ พุทธและคริสต์อย่างลึกซึ้งถ่องแท้

พระองค์ไม่ได้ทรงปฏิเสธตรงๆ แต่ทรงใช้พระปรีชาญาณอันลุ่มลึก ที่เมื่อตรัสออกไปแล้ว ถ้าพูดตามภาษาเราๆ ก็เรียกว่าผู้เสนาองไปเลย ตอบไม่ถูก ไม่รู้จะพูดอย่างไร เป็นทั้งพระอารมณชั้น เป็นทั้งพระปรีชาญาณ เป็นดังความลุ่มลึกที่คงจะพูดได้ว่าเหนือคำบรรยายเลยทีเดียว ถ้าหากว่า เราได้เจอสถานการณ์เช่นเดียวกันนี้เมื่อมีญาติสนิทมิตรสหายมาซักชวนก็คงไม่รู้จะตอบอย่างไร เหมือนกัน เราสามารถเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก พระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติในทศพิธราชธรรมอย่างแน่นแฟ้นทุกประการ เหมือนกับที่พระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงประพฤติปฏิบัติมา พร้อมกันนั้นพระองค์ก็ทรงมีพระราชนิพนธ์ที่ ถือว่าเป็นเรื่องพิเศษ ที่จริงแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกพระองค์ ก็ทรงมีพระปรีชาญาณ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราพระองค์ปัจจุบันนี้ท่านต้องการทรง ต่อสู้กับอะไรๆ หลายอย่าง ต่อสู้กับสถานการณ์ของโลกและกระแสต่างๆ แต่ด้วยการที่ ทรงมีธรรมะหรือที่ทรงมีข้อวัตรปฏิบัติหรือการที่ทรงมีทศพิธราชธรรมนั่นเอง จึงสมควรที่เราทั้งหลาย ที่เป็นพุทธศาสนิกชนหรือคนทั้งโลก สมควรที่จะยอมรับว่าพระองค์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก อย่างแท้จริงและทรงปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริงเช่นเดียวกัน และจากที่ได้ประมวลมาโดยสังเขปจะเห็น ได้ว่าล้นเกล้าทั้งสองรัชกาล ได้ทรงมีคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาเป็นอันกอปรกัน แม้ทั้งสองพระองค์ จะทรงมีพระชนม์อยู่ในยุคสมัยที่ต่างกัน มีสถานการณ์ต่างกัน และมีปัญหาต่างกัน แต่ละพระองค์ ท่านก็ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้เจริญถาวรเป็นประโยชน์ไม่เฉพาะแก่คนไทยเท่านั้น แต่ยังเป็น ประโยชน์แก่คนทั้งโลก และคาดว่าด้วยพระศาสนูปถัมภ์นี้เองชาวโลกจะได้รับรสพระธรรมถ้วนทั่วใน อนาคตกาล ดังนั้นอาตมาภาพก็ต้องขอขุติการบรรยายลงด้วยพระราชอารมณชั้น ณ จุดนี้ หากว่า คำบรรยายนั้นผิดพลาดประการใด ณ ส่วนหนึ่งส่วนใดก็ต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้ เจริญพร

นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์ :

นมัสการพระคุณเจ้า ท่านผู้มีเกียรติ ในเวลาช่วงต่อไปข้างหน้า จะกราบเรียนเนื้อหาสาระ ก็คงไม่หนีไปจากท่านพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณได้แสดงไปเบื้องต้น เพราะว่าแนวพระราชปณิธาน กิติ มรดกทางวัฒนธรรมกิติ ก็คงเป็นที่ทราบกันอยู่ไม่หนีไปจากในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งได้บันทึกไว้ ชัดเจนในปัจจุบัน สังคมไทยนั้น มิได้เป็นสังคมบริสุทธ์ เป็นสังคมที่ผสมผสานกันระหว่างชาติพันธุ์

ต่างๆ กันมาตั้งแต่โบราณแล้ว เราก็เป็นคนไทย เป็นชาวสยามด้วยป้ายที่ยกเอาไว้เท่านั้นเอง แต่แท้ที่จริงแล้ว ก็ผสมผสานกันมาโดยลำดับ ถือว่าจะชาติกำเนิดเรียกว่าอะไรก็ตาม แต่เมื่ออยู่ในแผ่นดินพระบรมโพธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชวงศ์นี้แล้ว ก็ถือว่าเป็นบุญวาสนาตั้งแต่บรรพบุรุษจนกระทั่งตัวผม อย่างนี้ก็คงจะถือว่าเราเป็นผู้มีเกียรติ เป็นผู้มีความดี ที่อยู่ในบ้านเมืองที่ร่มเย็นเป็นสุขมาโดยตลอด

เนื่องในพุทธศักราช ๒๕๔๓ นี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศร รามาธิบดีจักรีนฤเบดินทร สยามมินทราธิราช บรมนาถบพิตร ทรงเจริญพระชนมายุได้ ๒๖,๔๖๙ วัน ในวันที่ ๒๓ พฤษภาคมเป็นสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระปฐมบรมปิยการิราช อันทรงดำรงพระฐานะเป็นสมเด็จพระปฐมบรมกษัตริยาธิราชแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์

ในโอกาสอันเป็นมหามงคลสมัย ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงเจริญพระชนมายุ ๗๒ พรรษาเท่าพระชนมายุสมเด็จพระปฐมบรมปิยการิราช นับได้ว่าเป็นมหามงคลสมัยอันสำคัญยิ่งวาระหนึ่ง ควรที่พลสกนิกรทั้งปวงแสดงออกซึ่งความชื่นชมยินดี ตั้งจิตร่วมใจน้อมเกล้าถวายพระชัยมงคลให้ทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน ทรงพระสำราญเกษมสุข ปราศจากทุกข์และโรคอันตรายนานา เสวยไอศวรรยาริบัติดิวัลย์ราชย์สมบัติมั่นคง ดำรงพระราชฐานะพระประมุขของประเทศ ปกป้องสยามอาณาเขตเป็นปึกแผ่นยืนยงตราบนานเท่านาน

ในโอกาสมหามงคลสมัย อันเป็นอภิสิทธิ์กาลพิเศษดังกล่าวมานี้ เป็นคราวสมควรที่บรรดาพลสกนิกรชาวสยามทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งบรรพชนแต่ตระกูลทั้งนั้น ต่างได้พึ่งพระบรมโพธิสมภารของสมเด็จพระบรมมหากษัตริยาธิราชเจ้ามาเป็นลำดับด้วยกันทั้งสิ้น ก็ยังได้รับสิ่งอันเป็นहितานุहितประโยชน์นานัปการ อันเนื่องมาแต่โครงการตามแนวพระราชดำริ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณและพระราชอุตสาหะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ปัจจุบันอย่างหาที่จะประมาณมิได้ ดังนั้นจึงควรที่ชาวเราพึงน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าผู้ซึ่งทรงเป็นปูชนียบุคคลสูงสุดของปวงชน เพื่อแสดงออกซึ่งความสำนึกในพระบรมเดชานุภาพพระเกียรติ และพระมหากรุณาธิคุณให้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์กับเป็นการแสดงความจริงใจของชาวพุทธในความกตัญญูตถะเวทิตาต่อพระประมุขผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐอีกโสดหนึ่ง

ธรรมเนียมการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ดังที่เป็นแบบแผนได้รับการนับถือและควรกระทำ คือการพรรณานาลำดับความเนื่องด้วยพระบรมราชกิจจานุกิจ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จดำรงแผ่นดินและได้รับราชการ โดยกำลังพระสติปัญญาและกำลังพระกาย ปราบปรามและป้องกันสรรพความร้ายและภัยพิบัติ อันจะมาตกต้องแก่สมณาจารย์ ประชากราษฎร ได้ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม ธรรมศาสตร์และราชาศาสตร์ อันเป็นที่ชาวสยามและชาวต่างประเทศอยู่ในพระราชอาณาเขตพึ่งพระบารมี ได้อยู่เย็นเป็นสุขสืบมา

ล่วงกาลเวลากว่าสองร้อยปีเป็นกำหนด ควรที่มหาชนจะนับถือ สักการะบูชา แล้วตั้งจิตคิดฉลอง พระเดชพระคุณกตัญญูกตเวที ให้พระบรมราชประเพณีวงศ์ดำรงยืนยาวสืบไปในภายหน้า

อันการเฉลิมพระเกียรติ โดยแสดงการพรรณานาว่าด้วย พระบรมราชกิจจานุกิจของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉะนี้ ควรกล่าวได้ว่า เป็นการให้ความรู้และคติธรรม กับโอกาส ทบทวนความเข้าใจในพระราชภาระธุระและหน้าที่ของสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ซึ่งได้เสด็จ ดำรงแผ่นดิน และได้รับราชการเป็นพระประมุขของปวงชนและพระราชอาณาจักร แก่ปัจจุบันชน และอนุชนชาวสยามได้สดับรับรู้ ได้ตระหนักชัดแจ้งสาระความสำคัญ สมดังที่ถือกำเนิดบนแผ่นดิน ภายใต้อบรมพระบรมโพธิสมภาร

บัดนี้ จะได้พรรณานาความว่าด้วยพระราชปณิธานและมรดกทางวัฒนธรรมสองรัชกาล ดังได้รับฉันทานุมัติ จากคณะกรรมการจัดการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ ในโอกาส พระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นลำดับ ต่อไป

เบื้องต้นนี้ขอยกเหตุที่มาแห่งพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช แสดงเป็นปฐมบทสำหรับนำความว่าด้วยมรดกทางวัฒนธรรมในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น โดยพิสดารสืบไปข้างหน้า คือในข้อความโดยย่อที่มักจะรับทราบกัน ก็ว่าด้วย

ด้วยเดชะบารมีที่ทำมา
ตั้งใจจะอุประถัมภก
ยอยกพระพุทธศาสนา
จะป้องกันขอบขัณฑสีมา
รักษาประชาชนแลมนตรี

ข้อความเหล่านี้ ก็อาจจะได้ยินย่อลงไปอีกว่า

ตั้งใจจะอุประถัมภก
ยอยกพระพุทธศาสนา
จะป้องกันขอบขัณฑสีมา
รักษาประชาชนแลมนตรี

เป็นข้อความซึ่งค่อนข้างจะอยู่ในเอกสารที่ไม่ค่อยจะแพร่หลายนักในปัจจุบัน จำเป็น เหตุหนึ่งที่จะต้องขออนุญาตยกเอาเรื่องนี้มากล่าวไว้ในที่นี้ และอาจจะเป็นประโยชน์ในภายหน้า สำหรับผู้ที่มีความสนใจ จะได้ว่ารู้ที่มาที่ไป รู้ว่าชื่อเอกสารของชาติเหล่านี้บางที่มีผู้ให้ความสนใจ ใส่ใจน้อย และกับบางที่ก็ไปอ้างเอาเปล่าๆ เมื่อจะถามที่มาที่ไปก็อาจจะไม่เป็นที่ชัดเจน ว่ามีที่มาที่ไป อย่างไร ก็เป็นความรู้ที่ไม่รู้อย่างมีคุณค่า

ถ้อยความดังกล่าวมาแสดงนี้ เป็นพระราชนิพนธ์ส่วนหนึ่งอยู่ในทำนองพระราชนิพนธ์กลอน เพลงยาวนิราศ เรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดง ซึ่งเหตุที่มาแห่งพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ มีในคำอธิบายเรื่อง พระราชนิพนธ์นิราศฯ ท่าดินแดง ฉบับหลวงโสภณอักษรกิจ พิมพ์สนองคุณ เจ้าพระยากรมหมื่น ในงานฉลองสุพรรณบัฏ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๔ ดังความที่ค่อนข้างจะยาว คิดว่าจะประโยชน์ เพราะว่าเป็นการรื้อเอาความหลังมาพูดกันเพื่อเฉลิมพระเกียรติก็คงไม่เป็นการเสียเวลา ข้อความ ครั้งนั้นกล่าวว่า

พระเจ้าปะดุงจึงให้กะเกณฑ์เสบียงอาหารขนมารวมไว้ที่ เมืองเมาะตะมะ แต่ในฤดูฝนเมื่อปีมเมีย พ.ศ. ๒๓๒๙ พอถึง ฤดูแล้งก็ให้ประชุมทัพที่เมืองเมาะตะมะ ให้ราชบุตรผู้เป็น มหาอุปราชลงมาเป็นนายทัพที่ ๑ มีจำนวนพล ๕๐,๐๐๐ ยกเข้ามาตั้งในแดนไทยตอนที่ข้ามเขาบรรทัด ให้มาตั้งยั้งขวางเสบียง อาหารรายทาง แลต่อเรือสำหรับกองทัพที่จะยกเข้ามาตีกรุงเทพฯ เมื่อการเตรียมพร้อมแล้วพระเจ้าปะดุงจะยกทัพหลวงตาม เข้ามา พระมหาอุปราชจัดกองทัพที่ยกเข้ามาเป็น ๓ กอง กองที่ ๑ ให้เมียนหวุ่นคุมพล ๑๕,๐๐๐ มาตั้งที่ตำบลท่าดินแดง กองที่ ๒ ให้เมียนเมหวุ่นคุมพล ๑๕,๐๐๐ มาตั้งที่ตำบลสามสบ กองที่ ๓ พระมหาอุปราชคุมมาเอง จำนวนพล ๒๐,๐๐๐ มาตั้งอยู่ที่ริม น้ำแม่กษัตริย์ ใกล้กับด่านพระเจดีย์สามองค์...

นั่นคือสาระเหตุว่าพระเจ้าปะดุงซึ่งเคยเข้ามาตีไทยครั้งหนึ่งแล้ว และต่อมาก็ยกกองทัพ หมายจะเข้ามาตีให้ถึงกรุงเทพฯพระมหานคร

...ฝ่ายไทยทราบว่ามีภัยกองทัพเข้ามาตั้งค่ายมั่นอยู่ที่ ปลายน้ำไทรโยคดังกล่าวนั้น ก็คาดความคิดพม่าถูก จึงตกลงว่า จะต้องชิงไปตีพม่าเสียให้แตกแต่ที่นั่น อย่าให้ตั้งทำการอยู่ได้ การสงครามจึงจะเบาแรง กองทัพไทยที่ยกไปครั้งนั้นจำนวนพล

๔๐,๐๐๐ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กับกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เสด็จไปทรงบัญชาการศึกษาเอง ทั้ง ๒ พระองค์ เสด็จโดยกระบวนเรือจากกรุงเทพฯ ไปจนถึงเมืองไทรโยค แล้วยกเป็นกองทัพยกต่อไป พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จไปตีค่ายพม่าที่ท่าดินแดง กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จไปตีค่ายพม่าที่ตำบลสามสบ เข้าตีค่ายพม่า พร้อมกัน ทั้ง ๒ ทပ် เมื่อวันที่พุธ เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมเมีย พ.ศ. ๒๓๒๙ รบกันอยู่ ๓ วัน ถึงวันขึ้น ๗ ค่ำ เพลาย้ายไทยแตกค่ายพม่าเข้าไปได้ พม่าต่อสู้อยู่จนพลบค่ำ ก็พากันทิ้งค่ายแตกหนี กองทัพไทยไล่ติดตามไปถึงค่าย พระมหาอุปราชที่ตำบลแม่ขัตรีฯ พระมหาอุปราชารู้ว่ากองทัพพม่าแตกแล้ว รีบหนีมิได้รอดต่อสู้ ในพงศาวดารพม่าว่า ครั้งนี้กองทัพพม่าแตกยับเยิน ไทยฆ่าฟันพม่าล้มตายมากนัก ที่จับเป็นได้ก็มาก เสียทั้งช้างม้า พาหนะเสบียงอาหารแลเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์เป็นอันมาก แลเป็นใหญ่เห็นว่าไทยได้ไว้ทั้งหมดไม่เหลือไปสักกระบอกเดียว เรื่องราวการสงครามครั้งรบพม่าที่ท่าดินแดงมีเนื้อความดังกล่าวมา

ท่านก็คงจะได้ทราบสาเหตุของการสงครามครั้งนั้น ผิดกับสงครามก่อนหน้านั้นที่เรียกกันว่า สงครามเก้าทัพ แต่ครั้งนี้กองทัพไทยยกมุ่งไปทางเดียวกันแล้วเผด็จศึกภายใน ๓ วัน จากเอกสารต่างประเทศยืนยันในตอนหลังว่า ถ้าแม่ทัพไทยตามไปอีกวันครึ่ง ก็จะจับพระเจ้าปะดุงได้ อันนี้ก็ป็นชัยชนะที่ทำให้เมืองไทยนั้นเบาสงครามลง แล้วก็อยู่เย็นเป็นสุขสืบมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ที่มาของกลอนนิราศเพลงยาวนี้มีคำนำต่อไปนิตหนึ่งว่า

...การแต่งกลอนเพลงยาวนิราศในเวลาไปทัพฤไปเที่ยวทางไกล เป็นการที่ชอบแต่งกันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ยังมีตัวอย่างปรากฏอยู่ เช่น เพลงยาวนิราศของหม่อมพิมเสน เป็นต้น เหตุใดจึงพอใจแต่งนิราศกัน คิดดูก็พอเห็นได้ด้วยในเวลาเดินทัพฤเวลาไปเที่ยวที่ต้องไปในเรือหลายๆ วัน มีเวลาว่างมากนักๆ นอนๆ ไปจนเบื่อ ต้องหาอะไรทำแก้รำคาญผู้มีความรู้ในทางวรรณคดีก็หันเข้าหาการแต่งกลอนแก้รำคาญจึงชอบแต่งนิราศ ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระราชนิพนธ์ นิราศท่าดินแดง ก็ด้วยเหตุนี้เอง

ในตอนท้ายพระราชนิพนธ์กลอนเพลงยาวนิราศเรื่อง รมพม่าที่ทำดินแดง นั้นแสดงให้เห็น เหตุที่มาแห่งพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ดังพระราชนิพนธ์ ต่อไปนี้

ให้ทหารเข้าหักใหม่โรมรัน
 สามวันพวกพม่าก็พังพ่าย
 แดกยั้บกระจัดพลัดพราย
 ทั้งค่ายคอยน้อยใหญ่ไม่ต่อตี
 ให้ติดตามไปจนแม่กษัตริ
 เหล่าพม่ารีบรัดลัดหนี
 บ้างก็ตายก่ายกองในบึงพี
 ด้วยเดชะบารมีที่ทำมา
 ตั้งใจจะอุประถัมภก
 ยอยกพระพุทธศาสนา
 จะป้องกันขอบขัณฑสีมา
 รักษาประชาชนแลมนตรี

ตรงนี้เป็นพระราชนิพนธ์ซึ่งเปิดพระราชหฤทัยแสดงให้เห็นพระราชปณิธานที่ทรง รับเชิญ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติจากเสนาमुखมาตย์ทั้งหลายเมื่อสิ้นแผ่นดินธนบุรี ก็ด้วยความตั้งใจที่จะ อุประถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา...

เหตุที่มาแห่งพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชก็ดัง แสดงมา ว่าด้วยมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ผู้ทรง พระคุณอันประเสริฐโปรดพระราชทานไว้เพื่อหิตานุหิตประโยชน์แก่พลกนิกรสยาม ได้ฟังและ อยู่เป็นสุขสืบมา มีเป็นอนุเอณนานัปการ ดังจะนำมาแสดงตามสมควรแก่เวลา

ประดิษฐานพระนครหลวง และพระราชทานนามกรุงรัตนโกสินทร์

การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ หรือพระนครใหม่ มีเนื้อความแสดงเหตุและการสร้าง พระนคร ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ต่อไปนี้

เมื่อพระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ เป็นปฐมในพระบรมราชวงศ์ปัตยุบันนี้ ได้ทรงรับอัญเชิญของเสนา มาตย์ราษฎรทั้งหลาย เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครอบครองสยาม ประเทศ และทรงปราบปรามความจลาจลในกรุงธนบุรีเรียบร้อยแล้ว

จึงทรงพระราชดำริว่า เมืองธนบุรีนี้ ฝั่งปากตะวันออกเป็นที่ชัยภูมิดี กว่าปากตะวันตก โดยเป็นที่แหลม มีแม่น้ำเป็นขอบเขตอยู่กว่า ครึ่ง ถ้าตั้งพระนครข้างฝ่ายตะวันออก แม่น้ำเข้าศึกยกมาติดถึง ขานพระนครก็จะต่อสู้ป้องกันได้ง่ายกว่าอยู่ข้างฝั่งตะวันตก ฝั่ง ตะวันออกนั้นเสียแต่เป็นที่ลุ่ม เจ้ากรุงธนบุรีจึงได้ตั้งอยู่ตะวันตกซึ่ง เป็นที่ดอน แต่ก็เป็นที่ท้องคุ้ง น้ำเซาะทรุดพังอยู่เสมอไม่ถาวร พระ ราชชนิเวศน์มณเฑียรสถานเล่าที่ตั้งอยู่ในอุปัฏฐการระหว่างวัดแจ้งกับ วัดท้ายตลาดขนานอยู่ทั้ง ๒ ข้าง ควรเป็นที่รังเกียจ ทรงพระราช ดำรินี้ จึงดำรัสสั่งให้พระยาศรราชธรรมากับพระยาวชิรธรนาวิ เป็นแม่กองคุมช่างและไพร่ไปวัดกะที่สร้างพระนครใหม่ ข้างฝั่ง ตะวันออกได้ตั้งพิชัยเสนาหลักเมือง เมื่อ ณ วันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ฤกษ์เวลาบ่ายรุ่งแล้ว ๔๕ นาที

นี่ก็เป็นพระราชดำริ เราจึงมีกรุงเทพพระมหานครอยู่ตรงนี้ ต่างกว่าที่ฝั่งธนบุรี ซึ่งเป็นที่ น้ำกัดเซาะตลิ่งเข้าไป ที่แผ่นดินตรงนี้ก็ไม่ได้ถูกน้ำเซาะ เป็นชัยภูมิที่ดีและที่ตรงนี้ เดิมก็เป็น ที่ตั้งหมู่บ้านชาวจีนมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ก็โปรดให้ชาวจีนย้ายลงไปอยู่ที่ตอนล่างของพระนคร ที่จะสร้างใหม่ คือ บริเวณที่เรียกว่า สำเพ็ง อยู่ระหว่างคลองวัดสามปลื้มลงไปจนถึงคลอง วัดสำเพ็ง ทำไมไม่ให้คนจีนข้ามไปอยู่ฝั่งธน ทำไมไม่ให้คนจีนขึ้นไปอยู่สามเสน ชื่อนี้มักไม่มีใคร พูดถึง ก็เพราะว่าชุมชนซึ่งมีจำนวนคนมากมาย สมัยก่อนก็จะตั้งอยู่ริมน้ำ อาศัยน้ำทุกอย่าง และ นอกจากนั้นยังค้ายาปฏิภูลลงในน้ำ ทั้งสิ่งโสโครกลงในน้ำ เป็นทางเดียวที่จะถ่ายเทสิ่งที่ไม่ต้องการ ฉะนั้นจึงโปรดให้ชาวจีนซึ่งมีจำนวนไม่น้อย ไปอยู่ตอนล่าง ส่วนที่มาตั้งพระนครใหม่จะได้ไม่ต้องรับ น้ำจากชุมชนซึ่งเป็นน้ำเสียลงมา เรื่องน้ำเป็นเรื่องที่คนโบราณคิดกันมานานแล้ว ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า พระนครตั้งมา ๑๐๐ กว่าปี ไม่ให้มีชุมชนอยู่ที่ข้างบนหนาแน่นเหมือนชุมชนข้างล่าง กรุงเทพฯ จึงขยายตัวลงไปข้างล่างมากกว่าข้างบนเพราะเหตุนี้ จนกระทั่งรัชกาลที่ ๕ ให้ขุดคลองส่งน้ำมาทำ น้ำประปาเราได้น้ำบริสุทธิ์มาทำน้ำประปาแล้วจึงทำให้เกิดชุมชนตอนเหนือของกรุงเทพฯ ขยายตัว ขึ้นไป ก็เป็นเหตุหนึ่งที่ว่าทำไมไม่ต้องให้ชุมชนจีนย้ายไปอยู่ที่สำเพ็ง นี่ก็เป็นรัฐวิสัยอันละเอียดอ่อน ในการสร้างเมือง

การสร้างพระนครแห่งใหม่ เริ่มการมาแต่กลางปีพุทธศักราช ๒๓๒๕ ดำเนินการสร้าง ต่อมา จนสำเร็จในปีพุทธศักราช ๒๓๒๖ มีรายงานการสถาปนาพระนครแต่สมัยนั้น ในพระราช พงศาวดารฉบับดั่งอ้างมาแล้ว ต่อไปนี้

ในจุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะ เบญจศกโปรดให้ตั้งกองสัก
เลขไพร่หลวงสมกำลังและเลขหัวเมืองทั้งปวง นี่ก็เป็นการที่จะรวบรวม

รวมประชาชนเข้ามาให้เป็นหมวดเป็นหมู่ มีทะเบียนประจำตัวชัดเจน สำหรับเป็นกำลังของบ้านเมือง แล้วให้เกณฑ์ทำอิฐขึ้นใหม่บ้าง ให้ไปรื้ออิฐกำแพงเมืองกรุงเก่าลงมาบ้าง ลงมือก่อสร้างพระนครทั้งพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคลในปีนั้น โปรดให้รื้อป้อมวิชัยนทร์และกำแพงเมืองธนบุรีข้างปากตะวันออกเสีย ขยายพระนครให้กว้างออกไปกว่าเก่า เกณฑ์เขมร ๑๐,๐๐๐ เข้ามาขุดคลองคูพระนครด้านตะวันออก ตั้งแต่บางลำพูตลอดมา ออกแม่น้ำข้างใต้ เหนือวัดสามปลื้ม ยาว ๘๕ เส้น ๑๓ วา กว้าง ๑๐ วา ลึก ๕ ศอก พระราชทานนามว่า คลองรอบกรุง ด้านแม่น้ำตั้งแต่ปากคลองรอบกรุงข้างใต้ ไปจนปากคลองข้างเหนือยาว ๙๑ เส้น ๑๖ วา รวมทางน้ำรอบพระนคร ๑๗๗ เส้น ๙ วา...

...ครั้นขุดคลองและเตรียมอิฐปูนและตัวไม้สำหรับก่อสร้างพระนครพร้อมแล้ว จึงโปรดให้เกณฑ์ลาวเมืองเวียงจันทน์ ๕,๐๐๐

ไม่ใช่พวกกวาดต้อนเป็นครัว แต่เกณฑ์ด้วยความสมัครใจ เพราะว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้เคยขึ้นไปถึงเวียงจันทน์ ชาวเวียงจันทน์นับถือมาก แม้พระองค์เองก็ทรงมีสนมเอกคนหนึ่ง คือ คุณจอมแว่น ท่านคงนึกออก บางท่านคงเคยได้ยิน มีฉายาว่า คุณจอมเสือ หรือเจ้าคุณเสือ คือดีมาก แล้วก็เป็นที่เกรงพระราชหฤทัย จะทักท้วงอะไรต่างๆ ก็ทรงให้อภัยเสมอ แม้ครั้งหนึ่งก็เคยขอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสาบาน เพราะว่าจะต้องเล่าเรื่องอะไรบางเรื่องถวาย พระเจ้าอยู่หัวก็บอกว่า พระองค์ไม่ใช่เป็นคนเมืองทางโน้น จะต้องสาบานทำไม คุณจอมก็บอกว่า ถ้าไม่สาบานจะไม่เล่า ก็จะสาบานว่าอย่างไร สาบานว่าไม่กลัว เขื่อนไม่กลัว ไม่เป็นไร แต่ต้องสาบานก่อน สาบานว่าอย่างไร ถ้าทรงกลัวขอให้ตกรอก แล้วท่านก็ไม่กลัว แต่ทรงอึ้งไปหลายเวลาเหมือนกัน และเรื่องนี้ก็ไปหาอ่านได้ในพงศาวดารกระซิบ เพราะว่าท่านผู้รวบรวมก็นั่งอยู่ตรงนี้ คืออาจารย์บรรเจิด อินทุจันทร์ยง แต่นั่นก็แสดงความสนิทสนม และก็ทรงพระกรุณาต่อชาวเวียง หรือลาวเวียง ที่เรียกว่า ลาวหลวง (ไม่ใช่ลาวครัว) ก็ลงมา ๕,๐๐๐ นอกจากนั้นก็

...มีตราให้หาผู้ว่าราชการหัวเมือง ตลอดจนหัวเมืองลาวริมแม่น้ำโขง ปากตะวันตกเข้ามาพร้อมกันในกรุง แล้วให้ปักปันหน้าที่ทั้งข้าราชการในกรุงและหัวเมืองให้ช่วยคุมไพร่ ช่วยกันขุดรากก่อกำแพงรอบพระนคร และสร้างป้อมไว้เป็นระยะห่างกัน ๑๐ เส้นบ้าง ไม่ถึง ๑๐ เส้นบ้าง รอบพระนคร...

ก็เป็นอันสร้างพระนครเสร็จ ครั้นการสถาปนาพระนครแห่งใหม่สำเร็จและเสร็จการฉลองพระนครแล้ว โปรดพระราชทานพระนครใหม่ว่า

กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์

ชื่อพระนครซึ่งตั้งตามด้วยภาษาและศักดิ์สิทธิ์ มีความหมายลึกซึ้ง ฉะนั้นผมถึงได้กราบเรียนว่า แม้ผมจะเป็นครูลาวซึ่งสวามีภักดี แต่ก็ได้เข้ามาอยู่ในพระนครใหญ่ และมีนามอันไพเราะกว่า ยาวกว่าเมืองไหนๆ ในย่านนี้ แล้วจะไม่ให้ภาคภูมิใจอย่างไร

พระนครใหม่ได้ตั้งมั่นคงลงในชัยภูมิอันเป็นมงคลนี้ เป็นที่ดำรงราชธานีมีความเจริญรุ่งเรืองอุดมด้วยโภคทรัพย์และสรรพวิทยาการเป็นที่พสกนิกรได้พึงพิงพักอาศัยเป็นลำดับนับได้กว่าสองร้อยปีมา

ท่านเคยนึกถึงภูมิสถานพระนครที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นว่ามีรูปลักษณะตามตำราชัยภูมิหรือภูมิสถาน อันเป็นมงคลว่าเป็นรูปอะไร นึกออกไหมครับ กรุงรัตนโกสินทร์บริเวณที่เป็นเกาะรัตนโกสินทร์นั้นมีรูปลักษณะกลม ในที่ชัยภูมิเป็นรูปเงินพดด้วง ก้อนเงินพดด้วง ฉะนั้นใครอยู่เมืองนี้ ไม่มีจน ไม่มีอะไรจะทำ ไปนั่งที่สะพานลอยแล้วเอาอะไรไปวาง ครึ่งวันท่านก็ได้อาหารมือหนึ่ง หรือเกินกว่านั้นแล้ว นับเป็นพระราชวิจิตรชัยอันปรีชาสามารถในการจะวางรูปเกาะ เพราะรูปเกาะนี้สามารถจะขุดคลองล้อมเป็นรูปอะไรก็ได้ แต่ทำไม่ขุดล้อมแล้วเป็นรูปเงินพดด้วง ซึ่งลักษณะอันพิเศษนี้ บรรพบุรุษของกรุงสยามเก่งมากในเรื่องวางชัยภูมิ อย่างอยุธยาที่เป็นรูปเรือสำเภาจึงเป็นเมืองท่าที่ใหญ่มากในย่านนี้ รัตนโกสินทร์ก็เป็นเช่นนี้

กรุงรัตนโกสินทร์ ควรนับถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างแรกที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระราชทานแก่พสกนิกร เพื่อเป็นฐานภูมิแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมของชาติสืบมา ดังคติความเชื่อที่ว่า บ้านและครอบครัวเป็นแหล่งกำเนิดและเพาะวัฒนธรรมชั้นใด พระนครและสังคมก็เป็นแหล่งกำเนิดและเพาะวัฒนธรรมชั้นนั้น กรุงรัตนโกสินทร์ได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมของชาติ ก็เนื่องมาแต่มีฐานภูมิอันเป็นมรดก ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างและพระราชทานไว้โดยแท้

การประดิษฐานพระราชประเพณี

สยามประเทศเป็นประเทศที่มีสมเด็จพระมหากษัตริย์ราช เป็นพระประมุขของปวงชนและประเทศชาติมาแต่โบราณกาล ตราบกระทั่งปัจจุบัน การสถาปนาตั้งแต่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขึ้นเป็นพระประมุขพึงกระทำโดยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามนิตินแห่งพระราชประเพณี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อได้ทรงรับอัญเชิญของเสนามาตั้งราชภูมิตั้งหลาย เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครอบครองประเทศเมื่อพุทธศักราช ๒๓๒๕ นั้น โปรดให้

ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขป ต่อเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๒๘ การสถาปนาพระนคร และสร้างพระราชนิเวศน์มณฑลเกียรติสถานสำเร็จบริบูรณ์ จึงได้จัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นอีกครั้งหนึ่งทั้งนี้เนื่องด้วย

ทรงพระราชดำริว่า เมื่อปีขาลจกตวาศก ได้ทำการพระราชพิธีปราบดาภิเษก แต่โดยสังเขป ยังไม่พร้อมมูลเต็มตามตำรา และบัดนี้ก็ได้อบรมสร้างพระนครและพระราชมณฑลเกียรติสถานขึ้นใหม่ ควรจะทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้เต็มตามแบบแผนโบราณราชประเพณี จะได้เป็นพระเกียรติยศและเป็นศรีสวัสดิมงคลแก่บ้านเมือง เป็นที่เจริญสุขแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ทั่วไปในพระราชอาณาเขต

ฉะนั้นพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไม่ได้มีสาระแต่เฉพาะว่าตั้งแต่งพระเจ้าแผ่นดินหรือพระเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ เป็นประมุขของประเทศ แต่ยังเป็นสิริสวัสดิมงคลแก่ปวงประชาอาณาจักรทั้งหลายทั่วประเทศ เห็นได้จากการที่โปรดให้นำน้ำจากแหล่งที่ราษฎรดื่มกิน และก็ใช้เป็นปกตินั้นมาโสจรสรงพระองค์เพื่อยอมรับน้ำใจของปวงประชาราษฎร์มาสู่พระองค์ในพระราชพิธีมุรธาภิเษก ก่อนที่จะเสด็จขึ้นรับสิริราชสมบัติ อันนี้มีความสำคัญยิ่งจึงต้องทรงรักษาและผดุงไว้ซึ่งพระราชประเพณี ฉะนั้นในการพระราชพิธีที่โปรดให้ทำขึ้นใหม่นั้นก็โปรดให้ตั้งท่านผู้รู้ในสมัยนั้นที่เคยเห็น เคยอยู่ เคยได้มีส่วนปฏิบัติในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระมหากษัตริย์เมื่อสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา คือในแผ่นดินของเจ้าฟ้าอุทุมพร หรือกรมขุนพรพินิต ซึ่งมีตำรับตำราชัดเจน ก็มาเรียบเรียงขึ้น แล้วก็ประกอบการพระราชพิธีในครั้งนั้น เพราะฉะนั้นถือว่าทรงวางแผนในการที่จะสร้างพระราชประเพณีสำหรับในราชสำนักและกลุ่มพระบรมราชวงศ์ ก็ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมประการที่สอง

ประดิษฐานราชันติและราชศาสตร์

ราชันติและราชศาสตร์ เป็นบทบัญญัติที่ได้รับการตราขึ้นสำหรับพิจารณาและตัดสินความราษฎรทั้งปวง ดังในพระราชปรารภต้นพระสมุทกกฎหมายฉบับหลวงตรา ๓ ดวงว่า

แลฝ่ายข้างอาณาจักรนี้ กระษัตริย์ผู้จดำรงแผ่นดินนั้น อาไศรยซึ่งโบราณราชันติกฎหมาย พระอายุการ อันกระษัตริย์แต่ก่อนบัญญัติไว้ ได้เป็นบันทัดถาน จึงพิพากษาดราสินเนื้อความราษฎรทั้งปวงได้ โดยยุติธรรม

การประดิษฐานราชันติ และราชาศาสตร์นั้น ก็สืบเนื่องมาจากปัญหาในสังคมซึ่งกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งมาได้ ๒๒ ปี จนในปี พ.ศ. ๒๓๔๗ ที่จะเกิดพระราชปรารภอันนี้ กรุงรัตนโกสินทร์เมื่อตั้งขึ้นเป็นพระนครหลวงมั่นคงขึ้นแล้ว ผู้คนก็พากันมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอาศัยเป็นที่พำนักพักพิง ทำมาหากินเป็นปกติสุขมาโดยลำดับ กระนั้นก็ดีในหมู่คนที่มาประชุมอยู่ร่วมกันจำนวนไม่น้อยต่างเป็นปฤชชอยู่ด้วยกัน ย่อมมีกรณีพิพาทแก่กันเนื่องๆ การระงับความพิพาทพึ่งกระทำได้ด้วยกระบวนการทางกฎหมายที่มีความยุติธรรม แต่กระบวนการทางกฎหมายและตุลาการสมัยนั้นอาจย่อหย่อนความเที่ยงธรรมมิใช่น้อย ความเป็นไปเช่นนี้พึงทราบได้จากพระราชปรารภต้นพระสมุดพระราชกำหนด หรือกฎหมายฉบับหลวงตรา ๓ ดวง ดังความตอนหนึ่งว่า

แล พระราชกำหนดบทพระอาการนั้น ก็พินเพื่อน วิปริต
ผิดซ้ำต่างกันไปเป็นอันมาก ด้วยคนอันโลภหลงหาความลอายุแก่
บาปมิได้ ดังแปลงแต่งตามชอบใจไว้พิภภาษา ภาให้เสียยุติธรรม
สำหรับแผ่นดินไปก็มีบ้าง

ที่ทรงว่าอย่างนี้ ก็เนื่องจากว่ามีคดีอันอื้อฉาวในสมัยนั้นคดีหนึ่งเป็นเหตุ ถ้าท่านได้ผ่านสายตาในเรื่องของกฎบัตรกฎหมายเมื่อตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก็จะเห็นว่า ในบานแพนทนต์ พูดถึงเรื่องคดีหนึ่ง เป็นคดีฟ้องร้องกันเรื่องชู้สาว คือนายบุญศรี ช่างเหล็ก มีภรรยาชื่ออำแดงป้อม อำแดงป้อมได้นอกใจสามีไปเป็นชู้กับนายราชาอรอด แล้วก็เกิดติดใจนายราชาอรอดขึ้นมา ก็ฟ้องหย่านายบุญศรี นายบุญศรีก็ไม่ยอม เพราะภรรยาไม่ผิด แต่ภรรยาไปทำชู้ด้วยชายอื่น แล้วก็มาถือสิทธิ์ฟ้อง ก็นำเรื่องฟ้องศาล ปรากฏว่า ผู้ที่รับเรื่องและพิจารณาคือ พระเกษมเกิดไปทะเลมอำแดงป้อมเข้า อำแดงป้อมนี้คงจะเสน่ห์แรง ก็เลยตัดสินใจฟ้องหย่าได้ อันนี้ก็เลยต้องร้องขึ้นมาถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงให้เปิดพระอัยการ จึงได้ทราบว่ากรณีเช่นนี้ เป็นด้วยทะเลการทั้งหลายมีโลภะจริต มีความหมกมุ่นในเรื่องกามวิสัย เป็นเหตุให้ตัดสินใจไม่ตรง ไม่ยุติธรรม นี่ก็เป็นเวลา ๒๒ ปีแล้ว จะเห็นว่าสถาบันทางกฎหมายย่อหย่อน ก็จึงได้โปรดให้ชำระกฎหมายรวบรวมทั้งอัยการเก่าใหม่ทั้งหลาย แล้วตรวจตรากันอย่างถี่ถ้วน จากนั้นก็ให้ตราขึ้นไว้เป็นฉบับ โดยเฉพาะฉบับนี้ก็มีการประทับตราอันสำคัญของบ้านเมืองเวลานั้น ๓ ตราด้วยกัน คือ ตราพระราชสีห์ ตราพระคชสีห์ และตราบัวแก้ว เป็น ๓ ดวง เราก็มักจะเรียกกฎหมายฉบับนี้ว่า กฎหมายตรา ๓ ดวง กฎหมายฉบับนี้ก็ควรจะได้มีการอธิบายประกอบ คือว่า ฉบับที่ชำระแล้วชุบเส้นหมึกของหลวง ก็โปรดให้เก็บไว้ที่ห้องเครื่อง ซึ่งบรรดาผู้ที่อ่านกฎหมายฉบับนี้แล้วก็สงสัยว่า เขาไปเก็บไว้ห้องเครื่อง คำว่า **ห้องเครื่อง** หมายความว่าอะไร แม้กระทั่งเอกสารที่อธิบายศัพท์ของราชการ ก็ยังอธิบายไว้โดยไม่ได้แก้วว่า **ห้องเครื่อง** คือ ห้องทำครว ที่จริงแล้ว ไม่ใช่ เพราะว่า ห้องทำครว

ต้องว่า ห้องพระเครื่องต้น ห้องเครื่องวิเสทควา วิเสทหวาน คือห้องทำคร้ว ฉะนั้นคำ **ห้องเครื่อง** เป็นคำกลาง ห้องเครื่องที่ใช้เก็บกฎหมายในที่นี้คือ ห้องเครื่องเก็บพวกเครื่องพระสมุด เพราะพระเจ้าอยู่หัวมีห้องเครื่องอยู่ ๒ ห้อง เป็นส่วนพระองค์ห้องหนึ่งสำหรับเก็บพระสมุดและเครื่องเขียนต่างๆ เก็บหนังสือต่างๆที่จะทรง มหาดเล็กฝ่ายหนึ่งก็จะเป็นผู้รักษา ส่วนนี้เรียกว่า ห้องเครื่องขวา ส่วนอีกห้องหนึ่งเรียก ห้องเครื่องซ้าย เก็บเครื่องราชูปโภค เครื่องใช้ส่วนพระองค์ต่างๆ ดังนั้นห้องเครื่องตรงนี้ไม่ใช่ห้องทำคร้ว พระราชกำหนดและอัยการกฎหมายตรา ๓ ดวงนี้ แม้ภายหลังจะได้มีการจัดประมวลกฎหมายใหม่แล้ว โดยเฉพาะในรัชกาลที่ ๕ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้ทรงชำระแล้ว แต่โครงสร้างและแนวคิดในทางประเพณีนิยมของกฎหมายตรา ๓ ดวง ก็ยังเป็นโครงสร้างของกฎหมายในสมัยต่อมา ไม่ได้ เลิกถอนไปทั้งหมด ยังเป็นแนวคิดและเป็นปรัชญาของกฎหมายไทย นี้ก็นับเป็นพระราชมรดกอันสำคัญยิ่งประการหนึ่ง

ประดิษฐฐานพระบรมราชจักรีวงศ์

พระราชมรดกที่สำคัญอย่างยิ่งมีอีกสิ่งหนึ่ง คือ ที่ทรงประดิษฐฐานพระบรมราชจักรีวงศ์ ให้สืบสันตติวงศ์มาถึง ๙ รัชกาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระราชวงศ์นี้ทุกพระองค์ ก็ได้ทรงทำนุบำรุงประเทศสยามมา ทั้งด้วยการป้องกันภัยอันตรายภายนอกและภายใน ให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินมีอิสระและความสุขสืบมา และได้ทรงจัดการแก้ไขระเบียบวิธีการปกครองบ้านเมืองให้เทียมทันประเทศอื่น จนสยามประเทศของเราได้รับความยกย่องขึ้นเสมอป่าเสมอไหล่กับประเทศที่เจริญแล้ว ทั้งนี้ก็ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชจักรีวงศ์อันสืบสันตติวงศ์มาแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้ ทุกพระองค์ทรงปกครองชาวเรามาตั้งแต่ชั้นบรรพบุรุษให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขสืบกันลงมาจนถึงตัวเราในบัดนี้ ก็เป็นพระราชมรดกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งพระราชทานแก่ชาวสยาม

นางสาวบุหรง ศรีกนก :

ในช่วงแรก อาจารย์จุลทัศน์ก็ได้ค้างประเด็นเอาไว้ในเรื่องของมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ในรัชกาลที่ ๑ อยู่อีกประเด็นหนึ่ง คือ เรื่องของการประดิษฐ์ฐานศิลปกรรมแล้วอาจารย์ก็จะบรรยายต่อไปจนถึงเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันสืบต่อไปในประเด็นอื่นๆ ด้วย ขอเรียนเชิญอาจารย์

นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์ :

ขออนุญาตย้อนกลับไปถึงพระราชมรดกในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ยังไม่ได้เรียนในที่ประชุมนี้ ก็คือ มรดกที่พระราชทานไว้ในลักษณะ

การประดิษฐ์ฐานศิลปกรรม การสร้างศิลปกรรมนั้นก็จัดได้ว่าเป็นการเพาะและการบำรุงวิชาช่าง และช่างฝีมือให้มีขึ้น เจริญขึ้น ทั้งนี้ก็เหตุด้วยว่า บรรดาช่างฝีมือ กล่าวได้ว่าเป็นผู้สามารถสร้างสิ่งต่างๆ เพื่อบริการแก่คนทั่วไปในสังคม ความเป็นอยู่และกิจการต่างๆ ในแต่ละวันก็ต้องอาศัยช่างฝีมือทำขึ้นบริการทั้งสิ้น ทั้งยังต้องสร้างสิ่งซึ่งงามวิจิตรซึ่งเป็นที่ควรยินดี เพราะว่าสิ่งที่ทำจากฝีมือช่างอันประณีตนั้นเป็นสิ่งควรยินดี ยังเป็นที่เชิดหน้าชูตา ควรยกย่องนับถือ ลักษณะเช่นนี้ก็มีคำกล่าวของปราชญ์ไทยเราแต่โบราณท่านหนึ่งว่าไว้โดยสังเขป เท่าที่ผมจำได้คือ ศิลปกรรมนั้นเปรียบเหมือนอาการของบ้านเมือง บ้านเมืองใดที่มีศิลปกรรม ก็แสดงว่าคนในบ้านเมืองนั้นพ้นจากความเปิ่นป่าเถื่อน เป็นชาวป่า แต่บ้านใดนั้นปราศจากศิลปกรรมแล้ว คนของบ้านเมืองนั้นก็ยังคงเป็นชาวป่า เพราะยังขาดอาการที่นุ่มนวล ยังมีชีวิตอย่างเปล่าเปลือย ฉะนั้น ศิลปกรรมนั้นถือเป็นอาการของประเทศชาติ ในอดีตกาลนั้น วัดวาอารามก็ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมนานาประการ เป็นแหล่งแสดงออกความสามารถและฝีมือช่าง เป็นแหล่งที่อาจจะอนุรักษ์แบบแผนศิลปกรรมไว้ได้อย่างดี ทั้งยังอาจเกื้อกูลการเรียนรู้วิชาต่างๆ แก่อนุชนให้เป็นประโยชน์แก่การสร้างสรรค์ศิลปกรรมในภายหลัง

ฉะนั้น กรณีเรื่องช่างนี้เป็นสิ่งสำคัญ มีควมคุ้มมากกับสังคมฯ จะเจริญได้ทางด้านวัฒนธรรมและอารยธรรมนั้น ย่อมมาจากน้ำมือและฝีมือของช่างทั้งสิ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่อดีตมาตรวจจนปัจจุบัน ทรงเห็นคุณประโยชน์เช่นนี้ จึงต้องทรงบำรุงวิชาช่าง ช่างมีที่ไหนก็ต้องไปเอามา แล้วก็เอามามุ่งวิชาช่าง ให้ได้ทำสิ่งสวยงามไว้ประดับบ้านประดับเมือง ให้ประชาชนได้มีสิ่งดีสิ่งงามได้ใช้สอย ก็จะช่วยยกระดับจิตใจให้เป็นคนประณีต ทำอะไรได้อย่างละเอียดอ่อนนุ่มนวล จิตใจก็พ้นจากความป่าเถื่อน มาสู่ความละมุนละม่อม เป็นคนเจริญแล้ว

วัดพระศรีรัตนศาสดารามซึ่งโปรดให้สถาปนาขึ้นเป็นพระอารามอยู่ในเขตพระบรมมหาราชวังตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ นั้น กล่าวได้ว่า พระอารามแห่งนี้เป็นที่ประชุมศิลปกรรมแบบไทยประเพณีที่สำคัญยิ่งแห่งหนึ่ง จะมีเสนาสนะต่างๆ ถึงแม้จะไม่ได้เป็นที่พระสงฆ์จำพรรษา เป็นพุทธาวาสก็ตาม แต่ก็ประกอบด้วยสถาปัตยกรรมทางพุทธศิลป์ไว้เพียบพร้อมสมบูรณ์ ตัวอย่างที่เห็นได้ เช่น หอพระมนเทียรธรรม หรือพระมณฑปที่ไว้พระไตรปิฎกที่ชำระแล้ว เมื่อรัชกาลที่ ๑ นั้น ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่เป็นแบบไทยประเพณีที่งดงามแล้วก็เป็นตัวแบบในการศึกษาสถาปัตยกรรมไทยได้อย่างดี ไซ้แต่เท่านั้น ภายในพระมณฑปนั้น ยังมีตู้พระไตรปิฎกทรงมณฑปเป็นตู้พิเศษ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นหลังเดียวในโลก ที่ทำเป็นตู้ทรงมณฑป ด้วยเครื่องไม้แล้วประดับมุกตั้งแต่ฐานขึ้นไปถึงยอดเป็นฝีมือช่างรุ่นรัชกาลที่ ๑ นี้ถือเป็นพระราชมรดกที่จะฟื้นฟูงานประดับมุก ซึ่งรุ่งเรืองมากในตอนปลายอยุธยา ให้เกิดมีขึ้นในกรุงรัตนโกสินทร์ และสืบสานต่อมาถึงปัจจุบัน ถ้าไม่พระราชทานตรงนี้ไว้ ไม่เพาะช่างมุกขึ้น วิชานี้ก็คงจะสูญไปแล้ว สิ่งที่ควรกล่าวว่าเป็นพระราชมรดกในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ก็คือภาพจิตรกรรมที่เขียนที่ฝาผนังพระระเบียงโดยรอบ ยาวถึง ๘๐๐ เมตรเศษ เกือบ ๑ กิโลเมตร ปัจจุบันภาพจิตรกรรมได้ถูกซ่อมเปลี่ยนแปลงมาอย่างน้อยก็ ๕ ครั้งในแต่ละ

รัชกาล กระนั้นก็ดีโครงสร้างของเนื้อหานั้นก็ไม่หนีพระราชนิพนธ์ซึ่ง คงจะทรงไว้เมื่อประมาณ ปี ๒๓๔๐ มาแล้วเสร็จประมาณปี ๒๓๔๔ และพระระเบียงนั้นก็ดูว่าจะสร้างในปี ๒๓๔๒ หรือ ๒๓๔๓ เพราะว่าเมื่อตอนที่สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามครั้งแรกนั้นยังไม่ได้สร้างพระระเบียง มาสร้างเอาตอนหลัง การสร้างระเบียงก็คงจะเนื่องด้วย พระราชดำริที่จะเขียนภาพจิตรกรรมจากพระราช นิพนธ์ จะเห็นได้ว่า เมื่อเขียนภาพจิตรกรรมแล้ว ได้มีการฉลองวัดพระแก้วเสร็จสมบูรณ์ในปี ๒๓๕๒ หลังจากนั้นอีก ๒ เดือนเศษๆ ก็สิ้นพระชนม์ ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ก็ถือเป็นพระราชมรดก ก็เพราะว่า ภาพจิตรกรรมนั้นไม่ใช่เป็นงานศิลปกรรมทางด้านจิตรกรรมที่เขียนเอาไว้เพื่อจะชมเท่านั้น ปัจจุบัน เราอาจจะได้ประโยชน์จากภาพจิตรกรรมนี้หลายด้าน ก็คือการตกแต่งฝาผนังที่เปล่าๆ ให้มีงาน ศิลปะขึ้นสำหรับไว้ดูชม สำหรับไว้ดูฝีมือช่าง แต่ที่แท้จริงแล้ว พระราชปณิธานหรือพระราชประสงค์ ก็คือว่า ต้องการจะสอนธรรมะแก่คน ซึ่งผิดกับวัดอื่นๆ ที่มีมามากแล้ว คือสร้างพระระเบียงไว้ พระพุทธรูป แต่ตรงนี้ไม่ไว้พระพุทธรูป แต่เขียนจิตรกรรมฝาผนัง แล้วพระราชนิพนธ์ที่ทรงไว้ทั้งหมด หลายท่านก็คงจะขึ้นใจเมื่อไปอ่านตอนท้ายพระราชนิพนธ์เล่มสุดท้ายว่าทรงไว้เพื่อประสงค์อะไร เพื่อจะให้ดูแบบอย่างของมนุษย์และอมมนุษย์ทั้งหมดในเรื่องนี้ มันเกิดวุ่นวายขึ้นเพราะกิเลส ๓ ตัว เท่านั้น โลก โกรธ หลง จากโลก โกรธ หลง ก็เอามาทรงพระราชนิพนธ์เป็นรามเกียรติ์ฉบับของ พระองค์ ซึ่งต่างจากรamayana ฉะนั้นการดูรูปทรงนี้ก็เป็นการปลงธรรมสังเวช สมดังพระราชวินิจฉัย ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไว้ว่า การเขียนรูปของโบราณนั้นมีเหตุผลอยู่ ๓ ประการสำคัญ ประการแรกเพื่อจะเอาธรรมะ ซึ่งเป็นนามธรรมมาแสดงเป็นรูปธรรมในลักษณะ ปุคคลาธิษฐาน คือ มาแสดงเป็นรูปให้คนทั้งหลายที่ไม่รู้หนังสือดูแล้วรู้เรื่อง ตามเรื่องได้ อย่างที่สอง การเขียนรูปเป็นการแสดงธรรมกถึก เพราะรูปภาวนั้นแสดงเรื่องของมันให้คนดูรู้ได้เอง ไม่ต้องมีใคร อธิบาย และสุดท้ายเป็นเครื่องปลงธรรมสังเวช ดูแล้วจะได้เป็นเครื่องเตือน เครื่องสอนใจ อันนี้เป็น พระราชมรดกในทางศิลปกรรมที่วัดพระแก้วที่เห็นชัด

อย่างวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งโปรดให้สถาปนาใหม่ หรือวัดโพธาราม ขึ้นมานั้น เป็นสถานที่ สาธารณะแก่คนทั้งหลาย ต่างจากวัดพระแก้ว คนทั้งหลายพึงเข้าไปในวัดนั้นได้ไม่เลือกชั้นวรรณะ สถานที่แห่งนี้อุดมไปด้วยสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีที่เป็นแบบแผนสืบมาจนถึงทุกวันนี้ โดยเฉพาะรักษาพุทธศิลป์ไว้ครบถ้วน เป็นวัดหลวงขนาดใหญ่ และในวัดพระเชตุพนฯ นี้ นอกจากจะทรง บำรุงวิชาช่างแล้ว ยังทรงอนุรักษ์ประติมากรรม โปรดให้เชิญพระพุทธรูปจากหัวเมืองต่างๆ มา ปฏิสังขรณ์แล้วก็ตั้งไว้ในพระระเบียง เป็นการเก็บรวบรวมผลงานประติมากรรมแต่ละยุคสมัย ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าที่วัดพระเชตุพนฯ นั้น เป็นพิพิธภัณฑ์ประติมากรรมในพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่มาก ใหญ่มากกว่าวัดเบญจมบพิตร อาจจะสามารถศึกษาพระพุทธรูปได้ทุกสมัยในยุคประวัติศาสตร์ชาติไทย ลงมา นี้ก็กล่าวให้เห็นว่า ในกรณีซึ่งทรงสร้างเพียง ๒ วัดนี้ วัดอื่นก็ทรงสร้างเหมือนกัน แต่วัด ๒ วัดนี้เป็นอุทาหรณ์ให้เห็นว่า ทรงบำรุงวิชาช่างให้เกิดขึ้นในบ้านเมือง ทรงอนุรักษ์ศิลปกรรม ของไทยไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา ได้เล่าเรียน ได้ภาคภูมิใจ เมื่อสมัยนั้นสิ้นค่าทำเพียง ๑,๘๐๐

กว่าซึ่ง สำหรับวัดพระเชตุพนฯ ปัจจุบันนี้ถ้าโรมาหาศาล วัดอรุณฯ ก็เช่นกัน ถ้าโรมาหาศาล อันนี้ เป็นพระราชมรดกทางศิลปกรรมที่สมควรจะยกย่องนับถือว่าได้พระราชทานไว้ ตัดเข้ามาใน รัชกาล ที่ ๙ ในปัจจุบัน เหลือเวลาอีก ๑๐ นาทีกว่า อาจจะได้เรียนให้ทราบได้ไม่ครบถ้วน แต่พยายาม จะย่อย่อ กรณีรัชกาลที่ ๑ พูดถึงพระราชมรดก ก็รู้สึกพอจะรับสนองพระเดชพระคุณ แต่พอถึง รัชกาลปัจจุบันนั้น ไม่กล้าใช้คำว่า **พระราชมรดก** เพราะคำว่ามรดก แปลว่า ของผู้ที่ตายทิ้งไว้ จึงขออนุญาตในที่ประชุมใช้ว่า พระราชปณิธานและสมบัติทางศิลปกรรมและสมบัติทางศิลปกรรม ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ จะสมควรประการใด ก็สุดแท้แต่ท่านจะพิจารณา เพราะคำว่า **สมบัติ** แปลว่า **ความพร้อม** สมบัติทางวัฒนธรรมในพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน คือว่าพระองค์มีความพร้อมในการจะเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมแก่ชาติในปัจจุบัน ถ้าท่านเข้าใจตามที่เรียนอย่างนี้แล้ว ก็จะสบายใจในการที่จะเสนอต่อไป มาถึงพระราชปณิธาน ปัจจุบันก็มีความเข้าใจไขว่ไขว พระราชดำรัสที่เป็นพระบรมราชโองการที่ว่า **เราจะปกครอง แผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม** ก็มักจะมีผู้ไปพูดกัน เขียนกัน เผยแพร่ว่า เป็นพระปฐมบรมราชโองการ ที่แท้มิใช่เช่นนั้น เพราะว่า เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ ซึ่งเป็น ชั้นสุดท้ายของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในการตั้งแต่งพระมหากษัตริย์ พรหมมณเฑียรเกล้าฯ ถวายเครื่องสิริเบญจราชาภรณ์ ๕ ชาติติยราชวรารมณเฑียร เครื่องชาติติยราชูปโภค และพระแสง ราชศัสตราวุธแล้ว พระมหาราชครูพรหมมณเฑียรก็ถวายพระชัยมงคล ปัจจุบันใช้พระพรชัยมงคล ตามพระราชนิยมแต่โบราณใช้ **พระชัยมงคล** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรม ราชโองการเป็นปฐม ไม่ใช่ปฐมพระบรมราชโองการ ในเอกสารกล่าวไว้เช่นนั้นจริงๆ ในพระราชพิธี มีพระบรมราชโองการเป็นปฐมพระราชทานแก่ประชาชนชาวสยามว่า **เราจะปกครองแผ่นดิน โดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม** ขออนุญาตแก้ไขตรงนี้ ไม่ใช่คำว่า มี พระปฐมบรมราชโองการ ไม่ได้ทรงสิ่งใคร แต่ว่ามีพระบรมราชโองการเป็นกระแสพระราชดำรัส ครั้งแรก เมื่อพระองค์ผ่านขั้นตอนจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น เราจะเห็นได้ว่า พระบรมราชโองการซึ่งพระราชทานเป็นปฐมแก่ชาวสยามนี้ ควรจะ น้อมรับใส่เกล้าใส่กระหม่อมไว้ว่าพระองค์จะปฏิบัติพระราชกรณียกิจปกครองพระราชอาณาจักรโดย ทศพิธราชธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม คำว่า **ทศพิธราชธรรม** พระคุณเจ้า ก็ได้กล่าวไว้ในที่นี้บ้างแล้ว เป็นสิ่งซึ่งเราประชาชนชาวสยามแต่โบราณรู้จักกันมาว่าเป็นราชธรรม และหนึ่งในทศพิธราชธรรมก็คือ **ทาน** คำว่า **ทาน** ก็มีคำอธิบายโดยพิสดารในพระธรรมเทศนา ที่ชื่อว่าเวทคาสสิกเถรา ทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตรซึ่งสมเด็จพระสังฆราช วชิรญาณวงศ์ ถวายเมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ในการสถาปนาฐานันดรศักดิ์ พระบรมราชวงศ์ เนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก มีข้อความที่น่าสนใจ ดังนี้

ข้อที่พระมหากษัตริย์ราชาเจ้า ทรงชุบเลี้ยงพระราช
วงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วยพระราชทานพระราช

ทรัพย์ เครื่องอุปโภคบริโภคภัณฑตามฐานานุรูปของบุคคลนั้นๆ อันได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ และพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่องค์การหรือบุคคลและราษฎรที่สมควรนั้นๆ ตามคราวอันสมควรแลพระราชทานจตุปัจจัย แก่บรรพชิต ผู้ประกอบกิจพระศาสนา นับเป็นการบูชาธรรมปฏิบัติดังนี้ จัดเป็น ทาน บทที่ต้น

อรรถาธิบายในพระธรรมเทศานี้ มีความอยู่ตอนหนึ่งว่า **พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่องค์การหรือบุคคลและราษฎรที่สมควรนั้นๆ ตามกาลอันสมควร** ความส่วนนี้แสดงให้เห็นทราบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพึงพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่องค์การบุคคล และราษฎร ให้กิจการใหญ่น้อยในส่วนนั้นๆ ดำเนินไปและเป็นผลดี เป็นที่เกิดประโยชน์ทั้งส่วนย่อยและส่วนใหญ่ อันจะทำให้เกิดความเจริญและผาสุกขึ้นในบ้านเมืองเรา

กรณีเช่นนี้ จะขอยกเฉพาะแต่พระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ศิลปวัฒนธรรม โดยฐานะที่ทรงเป็น **องค์อุปถัมภ์ศิลปวัฒนธรรม** ในส่วนที่พึงแสดงให้เห็นทราบพอสมควรแก่กาลเป็นลำดับ ดังนี้

ในส่วนที่ทรงเป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรมด้านโบราณประเพณี มี ๒ ประการที่จะยกมาประการหนึ่งคือ พระราชพิธีพืชมงคล จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

พระราชพิธีนี้เป็นพิธีที่ประกอบขึ้นเพื่อเป็นสิริมงคลแก่การกสิกรรมมาแต่โบราณกาล พระราชพิธีนี้ได้กระทำสืบมาจนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๕ มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงระงับพระราชพิธีนี้

ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า การพระราชพิธีนี้กระทำเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่พืชพันธุ์ธัญญาหารและบำรุงขวัญ ให้กำลังใจแก่ประชาชนของพระองค์ ซึ่งส่วนมากเป็นกสิกร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูขึ้นใหม่ และเสด็จพระราชดำเนินในการพระราชพิธีทุกคราวมิได้ขาด ทั้งนี้ ทรงถือว่า ถ้าเกี่ยวกับประชาชน เกี่ยวกับพืชพันธุ์ธัญญาหาร เกี่ยวกับกสิกรอะไรต่างๆ อย่างพระราชพิธีนี้ ถึงจะทรงเหน็ดเหนื่อยก็ไม่ว่า ทรงพระราชอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินทุกครั้งและตั้งพระราชหฤทัยส่งเสริมเสมอ

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน

พิธีทอดกฐินเป็นประเพณีสำหรับพุทธศาสนิกได้ปฏิบัติกันเป็นประจำมาแต่กาลก่อน ในเทศกาลทอดกฐินนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยฐานะที่ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกนั้น จะต้องเสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐินตามพระอารามหลวงต่างๆ เป็นประจำ เช่นเดียวกัน

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นต้นมา พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินถูกระงับไปเป็นเวลานาน จนกระทั่งรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปที่โรงเก็บเรือพระราชพิธี ในคลองบางกอกน้อย ทอดพระเนตรเห็นเรือ อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม จึงทรงพระราชดำริว่า ถ้าจะโปรดให้มีการฟื้นฟูประเพณีการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคขึ้น ดูจะไม่เป็นการสิ้นเปลืองอะไรนัก เพราะคนก็ใช้กำลังทหารเรือ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายทำขึ้นครั้งเดียวก็ใช้ได้ นานปี ส่วนประโยชน์ที่จะพึงได้รับนั้น มีอยู่มากมายหลายทางด้วยกัน เช่น เรือพระราชพิธีต่างๆ อันสวยงามและทรงคุณค่าในทางศิลปกรรมอย่างยิ่งนั้น ก็จะได้รับ การดูแลรักษาและบูรณะซ่อมแซม ให้ดีอยู่เสมอ เป็นการรักษาสสมบัติอันมีค่าของชาติ ให้มีอายุยืนยาวออกไป ทั้งจะได้เป็นการฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีที่บรรพชนของเราได้กระทำมาแล้วแต่ปางก่อน ให้ดำรงคงอยู่เป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาติ เป็นการบำรุงขวัญและก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนไทย ทั้งยังเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติไทยที่มีมาแต่โบราณกาลให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของชาวต่างประเทศ อยู่ตลอดเวลาด้วย นี่เป็นสาเหตุที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการฟื้นฟูประเพณีการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินโดยขบวนพยุหยาตราชลมารคขึ้น

วัฒนธรรมสวนโบราณคดี

เป็นที่ทราบทั่วกันว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระราชหฤทัยในโบราณคดีของชาติ ด้วยเป็นสมบัติทางวัฒนธรรม และเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทยที่มีมาแต่อดีตกาล ดังจะทราบได้จากกระแสพระดำรัสพระราชทานในการเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๔ ดังนี้

โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และโบราณสถานทั้งหลายนั้น ล้วน
เป็นของมีคุณค่า และจำเป็นต่อการศึกษาค้นคว้า ในทางประวัติ
ศาสตร์ศิลป์ และโบราณคดี เป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง
ของชาติไทยที่มีมาแต่อดีตกาล สมควรจะรักษาให้คงทนถาวร เป็น
สมบัติส่วนรวมของชาติไว้ตลอดกาล

ส่วนในด้านทรงเป็นผู้นำทางการช่าง วัฒนธรรมทางการช่างนั้น เขาบอกกันว่า ช่างนี้ อากัฟ ลับเหมือนปูน ทำเสร็จแล้วไม่มีการจารึกชื่อในสมัยโบราณ ปัจจุบันนี้เลียนแบบวัฒนธรรม ตะวันตก ต้องเขียนชื่อในผลงาน แต่ก่อนนั้นเขานำเพื่อบ้าน เพื่อเมือง เพื่อชุมชน เพื่อพระภิกษุชานูภาพแห่งพระมหาภคคีริย์อันสูงสุดที่เขานับถือ เขาจึงไม่จารึก เพราะฉะนั้น ช่างจะอากัฟ ลับเหมือนปูน ซึ่งอยู่ในพลูที่เจียดไว้แล้ว เห็นแต่พลู

เมื่อ พุทธศักราช ๒๕๑๓ สโมสรโรตารี กรุงเทพฯ ได้จัดการแสดงแนะนำอาชีพทางการช่างต่างๆ ขึ้นที่กรุงเทพฯ คณะกรรมการโรตารี ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดงานแนะนำอาชีพทางการช่าง ในวันที่ ๒ มีนาคม ศกดังกล่าวแล้ว ในวันนั้นได้พระราชทานพระราชดำรัสให้ทราบความสำคัญของ ช่าง ดังนี้

...ช่าง คือ ผู้ทำงานใช้ฝีมือ หมายถึง ผู้ใช้มือเป็นบริการ
แก่ผู้อื่น...

...ช่างทุกประเภทเป็นกลไกสำคัญยิ่งในชีวิตของบ้านเมือง และของ
ทุกคนเพราะตลอดชีวิตต้องอาศัยและใช้บริการ หรือสิ่งต่างๆ ที่มา
จากฝีมือช่างทุกวัน

วัฒนธรรมส่วนส่งเสริมศิลปิน

จะเห็นว่า ในพระราชดำรัสตอนหนึ่งในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ ๑๓ เมื่อ
พุทธศักราช ๒๕๐๕ ความตอนหนึ่งว่า

ศิลปไทย เจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณกาล บรรพบุรุษของ
เราได้พยายามค้นคว้า ประดิษฐ์ขึ้นด้วยความประณีตบรรจง เป็นที่
ยกย่องสืบต่อมาจนทุกวันนี้ จึงขอให้ศิลปินทั้งหลายรักษาสิ่งอันมี
ค่านี้ไว้ และช่วยกันเสริมสร้างงานด้านนี้ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น
ศิลปกรรมเป็นการแสดงออกถึงจิตใจของชาติ ฉะนั้นผู้เป็นศิลปินไม่ว่า
ในประเภทใด จึงควรได้พยายามศึกษาหาความรู้ให้กว้างขวาง
เพื่อที่จะได้สามารถแสดงจิตใจนั้นได้ดี

วัฒนธรรมส่วนประติมากรรม

ประติมากรรมไทยในแวดวงประติมากรรมไทยทุกวันนี้ ถือได้ว่า ไม่เจริญก้าวหน้าไปเท่า
ที่ควรต่างกว่าจิตรกรรม ซึ่งเจริญขึ้นทางด้านจิตรกรรมไทยประเพณีแต่ประติมากรรมไทยนั้น ติดอยู่ใน
ในเรื่องการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเจริญศรัทธา และก็กลายเป็นพระพุทธรูปเพื่อเจริญความเชื่อ คือ
เชื่อว่าจะต้องสร้างพระพุทธรูปเพียง ๓ สมัย คือ อุทอง สุขโขทัย และเชียงแสน จะได้มีเงินเป็นคู่
จะได้มีความสบายเป็นแสนๆ แล้วก็สุขโขทัย ฉะนั้นเราก็เลยสร้างพระพุทธรูปอย่างนี้ซ้ำซาก จน
กระทั่งขาดจิตวิญญาณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะสร้างพระพุทธรูปขึ้น
เพื่อนำจิตวิญญาณของคนให้สำนึกในสิ่งที่พระพุทธรูปเจ้ามืออยู่ คือพระบริสุทธิ์คุณ ที่สำคัญที่สุด
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชดำริที่จะสร้างพระพุทธรูปปางประทานพรขึ้น ปางหนึ่ง

พระพุทธนวราชบพิตร อีกปางหนึ่ง ซึ่งมีพุทธลักษณะเป็นสิ่งซึ่งประติมากรในปัจจุบันควรอย่างยิ่งที่จะถือเป็นแนวในการปฏิบัติสร้างสรรค์งานประติมากรรมให้เจริญออกไปอีกขั้นหนึ่ง กว่าที่จะทำซึ่งของเก่าอีกสมัยแล้วก็ทำไม่ได้ดี

วัฒนธรรมส่วนสถาปัตยกรรม

ทรงเป็นผู้นำทางด้านการพระราชทานพระราชวินิจฉัย พระราชดำริต่างๆ อันสมควรที่จะทำให้ก้าวไปข้างหน้า อย่างเช่น เมื่อ ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์มีการที่จะต้องบูรณปฏิสังขรณ์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระบรมมหาราชวัง เพราะเป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งว่า ในการฉลองพระนครนั้นจะต้องทำนุบำรุงและบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระบรมมหาราชวัง เพราะเป็นศรีสง่าแก่บ้านเมือง ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ เมื่อครบ ๑๐๐ ปี รัชกาลที่ ๗ เมื่อครบ ๑๕๐ ปี รัชกาลปัจจุบันครบ ๒๐๐ ปี การที่จะบูรณปฏิสังขรณ์สถานที่สำคัญเป็นราชประเพณีมาโดยลำดับว่า จะต้องทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าน้องยาเธอหรือพระเจ้าหลานยาเธอ เป็นแม่กอง เป็นแม่งาน เป็นประเพณี ในครั้งนี้ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธานในการบูรณะ เป็นไปตามโบราณราชประเพณี และก็ได้สำเร็จทันฉลองอย่างงดงาม ดังที่ท่านเห็นอยู่แล้วก็จะคงถาวรต่อไปอีกนาน เพราะว่าได้เปลี่ยนแปลงวัสดุที่สมสมัยให้คงอยู่ โดยรักษารูปแบบศิลปะของไทยประเพณีไว้ได้อย่างครบถ้วน อย่างการที่สถาปนาศาลเทพารักษ์ หลักเมือง ที่ท่านเห็นอยู่ในปัจจุบันนั้น ก็คงจะเป็นที่พอตาพอใจเป็นที่ควรยกย่องนับถือ เพราะเป็นศรีสง่าแก่บ้านเมือง ในการที่จะสถาปนาหลักเมืองนี้ ก็ทรงมีพระราชวินิจฉัยในแบบอย่าง แล้วพระราชวินิจฉัยลงมา พระราชทานแก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารซึ่งทรงเป็นประธานในการจัดสร้างขึ้นครั้งนั้น แล้วหลักเมืองนี้ก็คงจะถาวรไปอีกนาน นี่เป็นเรื่องวัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมที่ทรงรักษาแบบแผนอย่างเก่า แต่ขณะเดียวกัน บ้านเมืองเรากำลังเจริญรุดหน้ามา ๒๐๐ ปี ห้ามไม่ได้ที่เราจะไม่ให้คนมีเสรีภาพในการคิดการอ่าน เพราะเมืองไทยเป็นเมืองที่ให้เสรีภาพ นับตั้งแต่เริ่มให้เสรีภาพในการตั้งถิ่นฐาน การนับถือศาสนา การที่จะพูด การแสดงความคิดเห็นทุกอย่าง ฉะนั้นแบบอย่างของที่อยู่อาศัย ก็เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่กระนั้นก็ตามที่ เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งกัน ก็ต้องมีพระราชดำริที่จะเป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรม วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก เป็นวัดพุทธศาสนาที่ได้รับการก่อสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์ให้เป็นแบบอย่างในการก่อสร้างวัดเล็กๆ เพื่อเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจของผู้ชุมนุมที่อยู่ใกล้เคียง และใช้เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนา และเผยแพร่ศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งชื่อว่าสถาปัตยกรรม ปัจจุบันเราจะเห็นว่าในท่ามกลางสถาปัตยกรรมใหม่ๆ วัดทั้งหลายกลายเป็นความขัดแย้ง สถาปัตยกรรมเก่ากับใหม่ขัดแย้งกันอย่างรุนแรง แต่ศาสนสถานและเสนาสนะในวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษกเป็นสถาปัตยกรรมขนาดย่อม เหมาะสมกับกาลเวลา เหมาะสมกับชุมชน มีความ

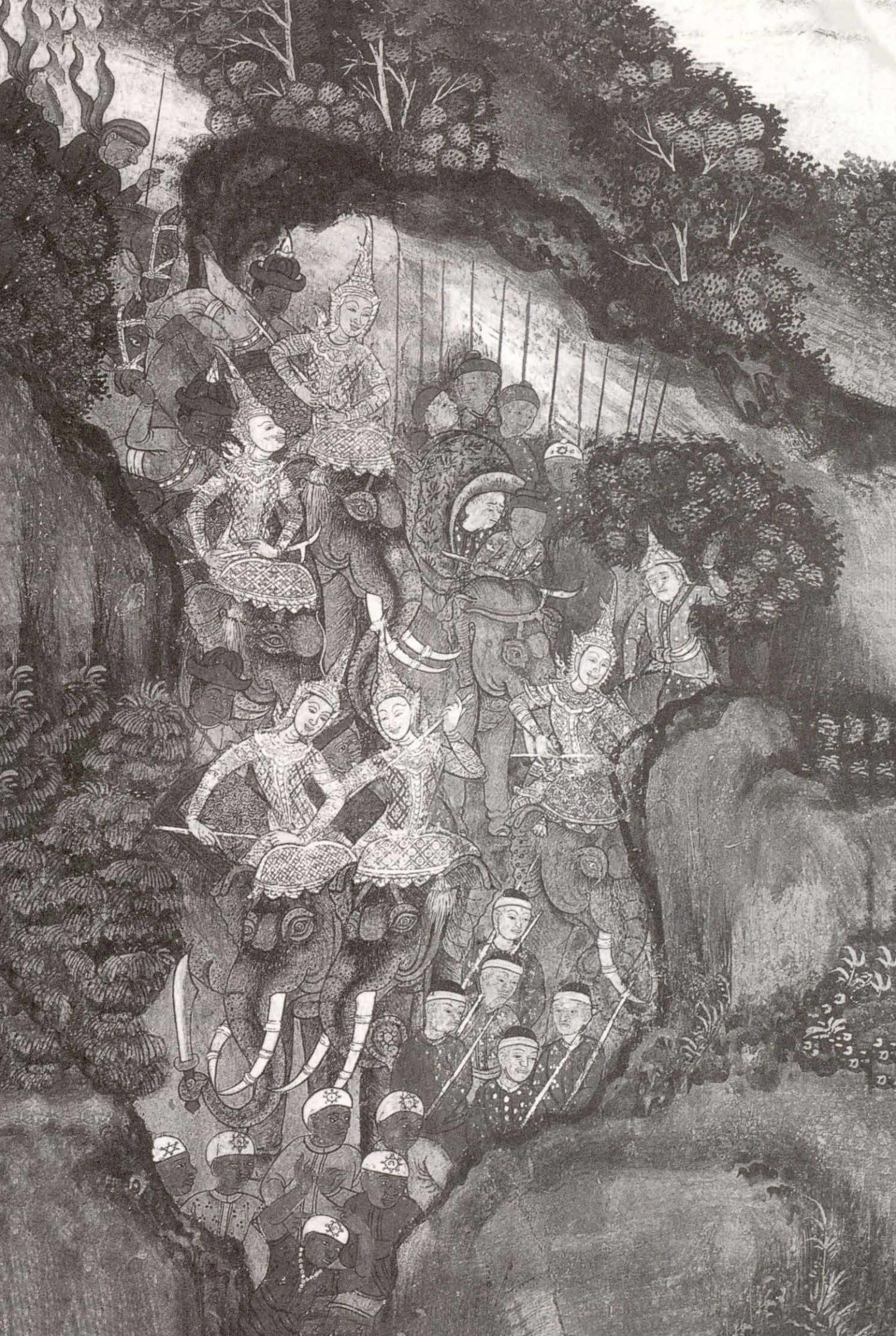
เรียบง่าย เหมาะสมลงตัว และคงรักษารูปลักษณ์สถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีไว้ได้เป็นอย่างดี แม้ได้ลดลัดตัดทอนองค์ประกอบสถาปัตยกรรมอันเป็นขนบนิยมแต่กาลก่อนไปมิใช่น้อย แต่ก็ไม่ได้ทำให้ความสง่างามลดลงไป ความเรียบง่ายกลับเป็นคุณลักษณะที่ทำให้เกิดความกลมกลืนไปกับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่แวดล้อมอยู่รอบข้างโดยมิได้ทำให้รู้สึกแปลกแยกซึ่งกันและกัน

วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษกควรกล่าวได้ว่าเป็นแบบสถาปัตยกรรมเนื่องด้วยพระราชดำรินในพุทธศาสนาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานไว้ และเป็นกรที่ เหมาะแก่กาลสมัย สภาพของสังคมอย่างดี เป็นตัวแบบในการที่จะสร้างสถาปัตยกรรมไทยไม่แต่ในสถาปัตยกรรมในพุทธศาสนา และอื่นๆ ที่จะ เป็นไทยในสิ่งแวดล้อมที่จะแปลกปลอมเข้ามา อันนี้ก็จะเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ปฐมมาจนกระทั่งปัจจุบัน ทรงต้องการที่จะทำให้เหล่าอาณาประชาราษฎร์นั้นมีความผาสุกเป็นปกติสุข มีพระราชฐานะและปณิธานเหมือนกับพระราชบิดาหรือบิดาที่ดูแลบุตรมาโดยตลอด ก็จะขอทบทวนสิ่งที่พูดมา และขอฝากท่านไว้ด้วยพระราชนิพนธ์ บทหนึ่งสั้นๆ ให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่องค์ปฐมจนถึงปัจจุบันมีพระราชฐานะแก่พลนิกรอย่างไร ขออัญเชิญพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงไว้ว่า

พระบารมีแผ่	ปกป้องนาคร
เหล่าพลนิกร	อุนเกล้า
ตั้งชนกออาหาร	รักบุตร
ตั้งครอบครัวอยู่เหี่ยว	ครอบค้อม สุขเกษม

นางสาวบุหรง ศรีกนก :

ในเรื่องของที่อาจารย์จุลทัศน์เริ่มไว้ตั้งแต่แรก จะเห็นว่าอาจารย์ขึ้นไว้ด้วยประโยคที่ไพบีเราะว่าในเรื่องการอภิปรายหัวข้อของเรา อาจารย์บอกว่า การเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าโดยแบบแผนดั้งเดิม ก็คือ การพรรณนาลำดับความด้วยพระบรมราชานุกิจ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จดำรงแผ่นดินและได้รับราชการตามกำลังพระสติปัญญาและกำลังพระกาย ดังที่พระราชกวีและอาจารย์จุลทัศน์ พยาชมรานนท์ ได้ลำดับพระบรมราชานุกิจทั้งสองรัชกาลไว้โดยละเอียดด้วยความงดงามทั้งภาษาและเนื้อความ

พระราชปณิธานและมรดกทางวัฒนธรรมสองรัชกาล : ป้องกันขอบขันทสี่มา รักษาประชาชนแลมนตรี

วิทยากร : รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม
: พันเอกอำนาจ พุกศรีสุข
ผู้ดำเนินรายการ : นางสาววารุณี ไอสถารมย์

ผู้ดำเนินรายการ : นมัสการพระคุณเจ้า กราบเรียนผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน รายการในภาคบ่ายนี้ ได้รับความกรุณาจากวิทยากรสองท่าน คือ รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม นักวิชาการซึ่งมีข้อมูลและงานเขียนเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี และพันเอกอำนาจ พุกศรีสุข นักวิชาการสายทหาร ทั้งสองท่านอาจจะมีข้อมูลหรือความเห็นในมุมมองที่แตกต่างกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วมสัมมนา ในช่วงแรกดิฉันขอเรียนเชิญรองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นผู้เริ่มบรรยายก่อน ในฐานะที่เป็นอาจารย์อาวุโสค่ะ

รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม : นมัสการพระคุณเจ้าและท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ ประเด็นใหญ่เรื่องพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น ผมเห็นว่าพูดกันมามากแล้ว จึงอยากจะเน้นถึงเรื่องพระราชกรณียกิจซึ่งเป็นเรื่องการกระทำมากกว่า

ผมอยากจะเสนอประเด็นถึงความสำคัญของพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก คือ การฟื้นฟูบ้านเมืองให้ตั้งเดิม ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญและเป็นพระราชกรณียกิจที่มีคุณูปการแก่ชาติอย่างใหญ่หลวง เพราะว่าก่อนหน้านีกรุงแตกบ้านเมืองพินาศ ความเป็นบ้านเมืองหมดไป ดังปรากฏหลักฐานจากเพลงยาวซึ่งเป็นพระบวรราชนิพนธ์ของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ความตอนหนึ่งว่า

เสียดเสียดดินแดน

เสียดทั้งพระนิเวศน์วงศ์ษา

เสียดทั้งตระกูลนานา

เสียดทั้งไพร่ฟ้าประชากร

ตรงนี้เป็นภาวะบ้านแตก ซึ่งผมคิดว่าเราอาจจะมาเชื่อมโยงกับพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่ทรงให้บททวนเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งเป็นพระราชดำรัสโดยอ้อม เพราะว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย คือไม่อยากจะไปก้าวก่ายอำนาจรัฐบาล แต่มีพระราชประสงค์ให้บททวนว่า ที่แล้วมาเราอยู่มาได้อย่างไรตั้งแต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ กว่า ๒๐๐ ปี เราอยู่มาได้อย่างไร เศรษฐกิจแบบไหน ตรงนั้นเราอาจจะพิจารณาตั้งแต่วิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนในสังคมเป็นหลัก

สมัยก่อนสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชทรงรอบรู้และมีคุณธรรม ทรงแก้ปัญหาบ้านเมืองได้อย่างไร พื้นฟูบ้านเมืองได้อย่างไร อันนี้เป็นประเด็นสำคัญเพื่อที่จะสานต่อพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถ้าหากเราจะย้อนกลับไปดูวิธีการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ท่านแก้ไขปัญหาย่างไร ทั้งปัญหาภายในและภายนอก ปัญหาภายนอกผมไม่พูดถึงเพราะพันเอกอำนาจจะบรรยายต่อไป คือ เรื่องของพม่ายกกองทัพมาหรือไทยยกกองทัพออกไปต่อสู้กับพม่า แต่ผมมองว่าจะต้องแก้ไขภายในอย่างไร เป็นเรื่องหัวใจสำคัญเพราะจำเป็นต้องสร้างความมั่นคงให้แก่สังคม ซึ่งทางแก้ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ก็คือ การแก้ไขทางศาสนา การสังคายนาพระไตรปิฎก เพราะการที่บ้านเมืองแตกสลายนั้นมีผลกระทบทางศีลธรรม ความเป็นมนุษย์ก็พลอยล่มสลายไปด้วย ดังนั้นศีลธรรมจึงเป็นสิ่งที่ जरจรใจให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ได้อย่างราบรื่น การแก้ไขทางศาสนาจะสร้างสำนึกร่วมให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และสามารถสร้างกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม ด้วยเหตุนี้ พระราชกรณียกิจสำคัญประการแรก คือการสังคายนาพระไตรปิฎก

ประการที่สองคือ การแก้กฎหมาย มีการรวบรวมและชำระกฎหมายตราสามดวง ซึ่งเป็นอำนาจทางฆราวาสผ่านทางองค์พระมหากษัตริย์ แต่ทั้งสองอย่างนี้มีความสมดุลกัน หากอยู่ร่วมกันแล้วพูดกันไม่รู้เรื่อง ก็ต้องว่ากันด้วยอำนาจทางกฎหมาย

ประการที่สามคือ การสร้างชุมชนและท้องถิ่น เป็นผลให้เกิดชุมชนหมู่บ้านขึ้นมา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง มีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม เพราะวัดเป็นสถานที่ซึ่งคนมาพบปะสังสรรค์กัน มีพิธีกรรมร่วมกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันในทางสังคม กรุงรัตนโกสินทร์ในเวลานั้น นอกจากคนไทยแล้ว ยังมีคนหลายกลุ่มมาจากที่ต่างๆ ทั้งมอญ ลาว เขมร เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ทั้งสิ้น ปัญหาคือจะทำอย่างไรให้คนเหล่านั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เหตุนี้จึงต้องมีการสร้างวัดและท้องถิ่น เพื่อทำให้คนรวมเป็นกลุ่มเดียวกัน แม้ว่าจะต่างชาติพันธุ์กันก็ตาม รัฐจึงสร้างเรื่องอันนี้ขึ้นมา แต่หัวใจไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจ เป็นเรื่องที่สร้างสำนึกร่วมให้แก่ท้องถิ่นโดยมีศาสนาเป็นตัวนำ

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าพระมหากษัตริย์ทรงมี ๒ ลักษณะกล่าวคือ ด้านหนึ่งพระองค์เป็นผู้ที่ชนะโลก เป็นจักรพรรดิราช หากคนใดที่ทำผิดก็จะต้องจัดการด้วยกฎหมาย อีกด้านหนึ่ง

เป็นผู้สละโลก คือมีพระเมตตาธรรมและพระกรุณาธรรม ซึ่งเป็นผลให้คนอยู่ด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน ตรงนี้เป็นมิติหนึ่งของการสั่งสอน เป็นการสร้างวัฒนธรรมหลวงลงไป โดยเฉพาะการเทศน์มหาชาติเป็นการสนับสนุนให้คนในท้องถิ่นรู้จักทานบารมี เป็นการให้ความรู้ทางอ้อมแก่คน ให้รู้จักการให้ซึ่งกันและกัน ธรรมะข้อนี้เป็นแกนที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในสังคม เพราะฉะนั้นการเทศน์มหาชาติซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมหลวงมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา จึงเปรียบพระมหากษัตริย์เสมือนพระเวสสันดรและเป็นแบบฉบับของพระสมมตราช หมายความว่า พระองค์เป็นผู้บำเพ็ญบารมี เป็นตัวอย่างในการที่จะให้ทาน ให้คนมีความเอื้ออาทรต่อกัน ดังนั้นเมื่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์จึงฟื้นฟูกรุงเทพฯ ได้ดีที่จริงก็ไม่ใช่ง่าย ๆ เพราะนับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ๑๕ ปี เป็นต้นมา มีการศึกสงครามจากภายนอกอยู่ตลอดเวลา

ด้วยเหตุนี้สมัยรัชกาลที่ ๑ จึงจำเป็นต้องสร้างความมั่นคงภายในให้ประจักษ์ ได้แก่ การสังคายนาพระไตรปิฎก สร้างกฎหมาย ฟื้นฟูพัฒนาชุมชน สร้างวัด สร้างท้องถิ่นต่างๆ ให้พร้อม โดยเฉพาะพระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ ก็เช่นกัน ให้สังเกตว่า พระราชพิธี ๑๒ เดือน ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์กับกรุงศรีอยุธยาแตกต่างกัน เพราะคนละสมัยเวลา คนละบริบท พระราชพิธีไหนที่เหมาะสมท่านก็สร้างขึ้นมา เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎร เช่น พระราชพิธีทอดผ้าพระกฐินทั้งทางบกและทางน้ำซึ่งถือว่าสำคัญมาก เพราะเป็นโอกาสที่พระมหากษัตริย์จะทรงพบปะกับราษฎรได้ คือ ให้เห็นเป็นตัวอย่าง ดังนั้นในรัชกาลของพระองค์จึงวางรากฐานความมั่นคงไว้เป็นอย่างดี

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๒ สถาปนาบ้านเมืองทุกอย่างลงตัวหมดแล้ว ดังนั้นพระองค์จึงมุ่งเน้นทางด้านศิลปวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ถึงกลางรัชกาลก็ต้องมาแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ เพื่อให้มีรายได้เข้าประเทศ ซึ่งเวลานั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ทรงเป็นกลไกที่สำคัญ

ต่อมารัชกาลที่ ๓ บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก กล่าวได้ว่าไม่มีรัชกาลไหนที่จะมีอาณาเขตกว้างขวางเท่ากับในรัชกาลที่ ๓ และในช่วงเวลานี้มีคนต่างชาติเดินทางเข้ามาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะคนจีน นอกจากนี้ในรัชกาลที่ ๓ ยังมีการสร้างวัดวาอารามขึ้นมากมาย ทั้งราชอาณาจักร พร้อมกับมีศิลปะแบบใหม่ ๆ เกิดขึ้นด้วย ซึ่งเป็นการสร้างชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อีกทั้งยังมีการส่งเสริมชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นคนนอกให้มาเป็นคนใน เช่น พวกคนจีน หากเป็นคนมีความรู้ มีฝีมือ และเป็นคนฉลาดก็ให้รับราชการมียศฐาบรรดาศักดิ์ เมื่อให้ศักดิ์นาแล้วก็ให้อยู่ในศีลธรรม ทำคุณงามความดี สร้างวัดวาอารามต่าง ๆ การสร้างวัดจึงถือได้ว่าเป็นการปลดปล่อยความมั่งคั่งส่วนตัวกลับไปสู่ชุมชน นับเป็นกลไกในการปรับตัวเข้าสู่สังคมอีกอย่างหนึ่ง

หากจะย้อนกลับไปพิจารณาว่าพระมหากษัตริย์ทรงฟื้นฟูบ้านเมือง ฟื้นฟูชุมชนอย่างไร แล้วนำมาแก้ไขในปัจจุบัน ดังที่พระราชดำรัสของในหลวงว่าจะฟื้นฟูอย่างไรในอดีตของเรา ซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ก็คือต่างคนต่างช่วยกัน ไม่ใช่เอากำไรคนเดียว โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

สิ่งหนึ่งที่ผมอยากจะมองก็คือว่า สมัยก่อนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงตระหนักพิจารณา เลือกลงใช้คนดี เช่น การแต่งตั้งเสนาบดี หรือข้าราชการเพราะท่านมีตัวอย่างจากความล้มเหลวของ สมัยอยุธยา ตัวอย่างหนึ่งปรากฏในพระบรมราชนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ความตอนหนึ่งว่า

เพราะไม่เชื่อตำนานโบราณมี
จึงเสียทีเสียวงศ์กษัตริย์ตรา
สุภาชิตท่านกล่าวเป็นเลามา
จะตั้งแต่งเสนาธิบดี
ไม่ควรจะให้อัครฐาน
จะเสียการแผ่นดินกรุงศรี

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ การสู้รบคนที่เก่ง คือสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ขณะที่ รัชกาลที่ ๑ เป็นนักปกครองและเก่งในเรื่องการจัดการบริหารคน เก่งในด้านการประสานประโยชน์ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ กลายเป็นคนไทย พูดภาษาไทย นับถือพุทธศาสนา และอยู่ภายใต้ พระบรมโพธิสมภารเดียวกัน ความสำเร็จอันนี้ทำให้เราดีกว่าชาติอื่น ๆ นับเป็นความสำเร็จมหาศาล ที่สามารถสร้างวัฒนธรรมให้คนที่หลากหลายชาติพันธุ์มาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่เป็นสังคมที่มีความขัดแย้งเรื่องชาติพันธุ์ เช่น พม่าที่ทะเลาะกันไม่มีที่สิ้นสุด แต่เราเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ผู้ดำเนินรายการ : ดิฉันคิดว่าสิ่งที่อาจารย์ศรีศักรได้นำเสนอมีสองนัยยะ

นัยยะแรกคือ มุมมองที่เกี่ยวกับการฟื้นฟูราชอาณาจักร โดยการอธิบายเกี่ยวกับการฟื้นฟู ชุมชน ซึ่งเป็นมุมมองใหม่ ส่วนใหญ่นักวิชาการมักจะพูดถึงเรื่องการฟื้นฟูบ้านเมือง แต่ไม่เคยมีใครมองในเรื่องของการฟื้นฟูชุมชนซึ่งเป็นสังคมระดับย่อย ดิฉันคิดว่าในประเด็นนี้เป็นเรื่องที่น่าจะมีการศึกษาค้นคว้า และสามารถจะทำงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ได้อีกเรื่องหนึ่ง

นัยยะที่สองคือ ความพยายามที่จะอธิบายในเชิงของการเปรียบเทียบระหว่างอดีตกับปัจจุบัน เพื่อที่จะเป็นอนุสติให้เราเห็นว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เราสามารถที่จะศึกษาเทียบเคียง หรือ เปรียบเทียบจากอดีต เพื่อที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เราเรียกว่า วิกฤตของสังคมในปัจจุบันได้อย่างไร

รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม : ผมอยากจะให้ดูในรูปธรรมว่ากรุงเทพมหานคร ในอดีตนับแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ นั้น เป็นมหานครซึ่งมีเกียรติภูมิ มีศักดิ์ศรี มีความสง่างาม มีความเป็นธรรมชาติ เวลาเราเข้ามาในกรุงเทพ เราจะเห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์นำมาก่อน หากเปรียบเทียบกับพม่าเป็นเมืองหงสาวดีหรือมณฑลทะเลย์ หรืออย่างกุ่ม เราจะเห็นว่าเมืองเหล่านี้

มีอะไรที่คล้าย ๆ กัน ในฐานะเป็นสังคมทางพระพุทธศาสนา คือมีพระบรมธาตุเป็นจุดนำ แต่ปัจจุบันนี้สิ่งเหล่านี้ถูกจมหายไป เพราะการสร้างตึกอาคารสูง ๆ แบบหอคอยเสียดฟ้า การวางผังเมืองล้มเหลว ทำให้กรุงเทพฯ แตกสลาย ที่จริงแล้วกรุงเทพฯ เป็นเมืองที่เกิดขึ้นจากสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีความสวยงามและความสง่างาม เวลานี้กรุงเทพฯ ถูกผ่ายับเยิน ผมมองไม่เห็นภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ลงมา แต่เราเห็นกรุงเทพฯ ในภาวะที่เสื่อมโทรม ยิ่งนับวันก็ยิ่งเสื่อมโทรมลงทุกที เพราะฉะนั้นถึงเวลาแล้วที่เราต้องตระหนักถึงสิ่งที่ดีงามในอดีต แล้วมาช่วยกันจรรโลงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีของความเป็นไทย ผมขอจบแค่นี้ครับ ขอขอบคุณครับ

ผู้ดำเนินรายการ : ขอเรียนเชิญพันเอกอำนาจ พุกศรีสุข บรรยายต่อในเรื่องเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจทางการทหาร ขอเรียนเชิญค่ะ

พันเอกอำนาจ พุกศรีสุข : กราบนมัสการพระคุณเจ้าและที่ประชุมที่เคารพทุกท่าน ในโอกาสสมหามงคลสมัยนี้ เพื่อแสดงออกถึงความสำนึกในพระบรมเดชานุภาพ พระเกียรติคุณ และพระกรุณาธิคุณของทั้งสองพระองค์ให้เป็นที่ประจักษ์ ผมในฐานะอาจารย์โรงเรียนเสนาธิการทหารบก ซึ่งเป็นทหารอาชีพ มีหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรงต่อการปกป้องบ้านเมืองจะได้บรรยายความเกี่ยวกับตำราพิชัยสงคราม และงานพระราชสงครามของทั้งสองรัชกาล ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ขณะที่บ้านเมืองยังมีข้าศึกจากภายนอกเข้ามารุกรานอยู่เนือง ๆ การที่พระองค์ทรงดำรงรักษาพระราชอาณาจักรไว้ได้มีปัจจัยอยู่สองประการ ประการแรกท่านอาจารย์ศรีศักรได้กล่าวไว้แล้ว คือ การบูรณาการภายในประเทศ ประการที่สองซึ่งผมจะได้กล่าวต่อไป คือ การป้องกันอิทธิพลจากภายนอก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ฟ้าโลกมหาราช มีสงครามครั้งสำคัญดังนี้

๑. สงครามเก้าทัพ พ.ศ. ๒๓๒๘ ในการสงครามคราวนี้ มีการรบใหญ่ ๆ ๕ สมรภูมิตคือ

- การรบที่ทุ่งลาดหญ้า
- การรบที่ราชบุรี
- การรบทางหัวเมืองฝ่ายเหนือ
- การรบทางหัวเมืองฝ่ายใต้
- การรบทางหัวเมืองมลายู

๒. สงครามกับพม่าที่ท่าดินแดงและสามสบ พ.ศ. ๒๓๒๙

๓. สงครามกับพม่าที่ลำปางและป่าซาง พ.ศ. ๒๓๓๐

๔. สงครามกับพม่าที่เมืองทวาย พ.ศ. ๒๓๓๐ เมืองทวายขอสวามิภักดิ์ ใน พ.ศ. ๒๓๓๔

๕. ยกกองทัพไปตีพม่า พ.ศ. ๒๓๓๖
๖. สงครามกับพม่าที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๓๔๐
๗. สงครามขับไล่พม่าจากล้านนา พ.ศ. ๒๓๔๗
๘. การตีเมืองเชียงแสน พ.ศ. ๒๓๔๗
๙. การตีเมืองลือเงินในไทยใหญ่ พ.ศ. ๒๓๔๗

ตลอดรัชสมัยของพระองค์จะเห็นได้ว่า มีราชการศึกสงครามอยู่ตลอดเวลา เหตุนี้พระองค์จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ แต่น่าเสียดายในทีนี้เวลาไม่อำนวยที่จะบรรยายถึงรายละเอียดของการรบแต่ละครั้ง อย่างไรก็ตาม ท่านผู้มีเกียรติสามารถศึกษาได้จากเอกสารเรื่อง **การวิเคราะห์การยุทธ : การศึกษาเฉพาะกรณีเรื่องสงครามเก้าทัพ** ซึ่งท่านได้รับแจกไปแล้ว

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นอกจากทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่แล้ว ยังทรงเป็นนักอักษรศาสตร์ที่หาผู้เสมอเหมือนมิได้ เนื่องจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการฟื้นฟูความรู้ทางด้านอักษรศาสตร์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่สรรพวิชาต่าง ๆ ถูกเผาผลาญจนเกือบหมดสิ้น ตำราหลายเล่มได้รับการชำระเรียบเรียงขึ้นใหม่ ยกเว้นตำราพิชัยสงคราม ซึ่งบางท่านคิดว่าน่าจะเป็นเหตุมาจากการลดความสำคัญของตำราพิชัยสงครามลง แต่ผมกลับคิดว่าตำราพิชัยสงครามยังมีความสำคัญอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระองค์ อีกทั้งน่าจะมีต้นฉบับที่มีเนื้อหาสมบูรณ์ใช้การได้ดีอยู่พอสมควร เพราะมีฉบับที่ปรากฏหลักฐานว่า ชูบขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ตกทอดมาถึงปัจจุบันจำนวน ๔ ฉบับด้วยกัน สันนิษฐานว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชน่าจะทรงมีความรู้อย่างแตกฉานในตำราพิชัยสงครามเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้จากการที่พระองค์มีพระบรมราชโองการเมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ โปรดเกล้าฯ ให้พระยารัตนมาธิกรณ์และพระวิจิตรนาถเป็นแม่กองสร้างพระนคร และพระบรมมหาราชวังขึ้นใหม่ ณ บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เฉพาะการเลือกที่ตั้งของพระบรมมหาราชวังนั้น คงจะเลือกให้สอดคล้องกับการป้องกันเมือง โดยการนำรูปแบบของการตั้งทัพแบบ **นาคนาม** ในตำราพิชัยสงครามมาประยุกต์ด้วย

การสันนิษฐานเช่นนี้ วิเคราะห์จากการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระนคร โดยขุดคูคลองและสร้างป้อมปราการต่าง ๆ โดยให้วางตำแหน่งที่ตั้งของวังหลวง วังหน้า วังหลังและบรรดาวังของพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ตามตำแหน่งยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เพื่อให้สัมพันธ์กับการป้องกันพระนคร กล่าวคือ

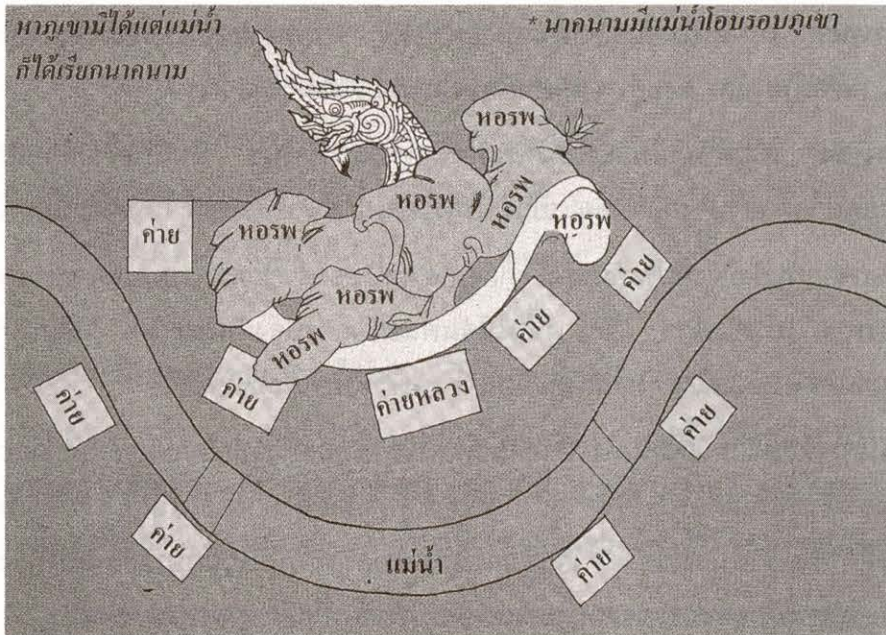
วังหลวง เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ถือเป็นค่ายหลวง นับเป็นศูนย์กลางของกองทัพที่ตั้งอยู่ส่วนกลาง

วังหน้า เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล นับเป็นค่ายด้านหน้าหรือทัพหน้า ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของพระบรมมหาราชวัง

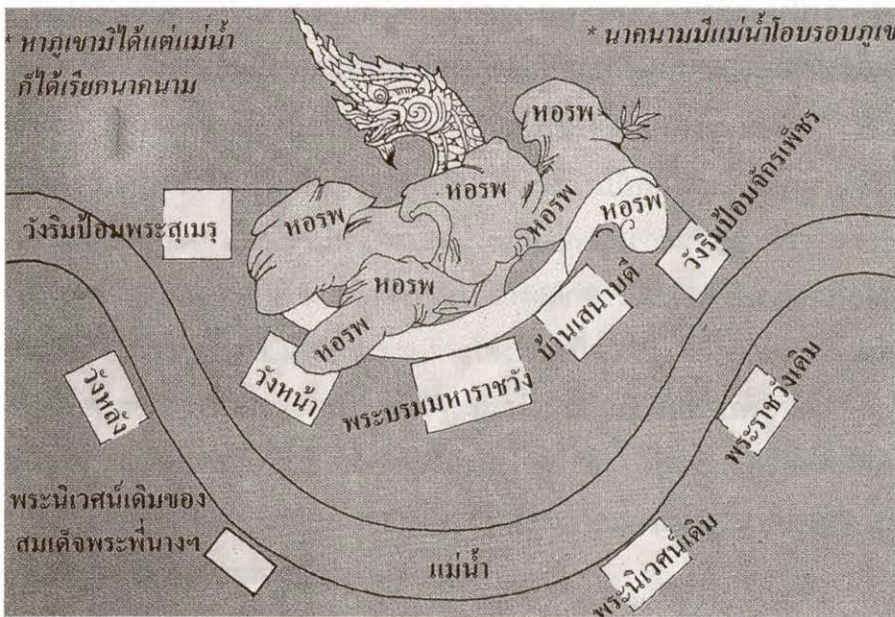
วังหลัง เป็นที่ประทับของกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข นับเป็นค่ายด้านหลัง หรือทัพหลัง ตั้งอยู่ปากคลองบางกอกน้อย เชื่อมกับพระบรมมหาราชวังทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

นอกจากนี้ยังมีวังที่ประทับของเจ้านายหลายพระองค์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นให้สัมพันธ์กับการป้องกันพระนคร ได้แก่ วังริมป้อมพระสุเมรุที่ปากคลองบางลำพู และวังริมป้อมจักรเพชรที่ปากคลองโอง่าง

ส่วนพระราชนิเวศน์เดิมในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ปากคลองมอญ หรือพระราชวังเดิมในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปากคลองบางกอกใหญ่ รวมทั้งพระนิเวศน์เดิมของสมเด็จพระเจ้าฟ้างเอก เจ้าฟ้ากรมพระเทพสุดาวดีที่ใกล้กับปากคลองบางกอกน้อย โปรดเกล้าฯ ให้บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปประทับเพื่อรักษาพระนครเช่นกัน ฉะนั้นถ้าจะนำรูปแบบการตั้งทัพแบบ **นาคนาม** ของตำราพิชัยสงครามมาเปรียบเทียบกับตำแหน่งที่ตั้งค่ายกับวังต่างๆ แล้ว จะเห็นได้ว่าตำแหน่งที่ตั้งของวังทุกแห่งนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ไปประทับรักษาที่มั่นนั้นๆ ทุกแห่งไป แสดงให้เห็นถึงความแตกฉานในตำราพิชัยสงครามของพระองค์เป็นอย่างดี

แบบแผนการตั้งทัพในตำราพิชัยสงครามแบบนาคนาม

พระบรมมหาราชวังตั้งตามแบบการตั้งทัพแบบนาคนาม

ที่มา : สำนักพระราชพิธี, สถาบันยุทธกรรมพระบรมมหาราชวัง ๑ รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร มอบให้สำนักพระราชพิธีการจัดพิมพ์น้อมเกล้าฯ ถวาย สนองพระมหากรุณาธิคุณ เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา วันเสาร์ที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ และเนื่องในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก วันเสาร์ที่ ๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๘๔), ๒๕๓๑), หน้า ๔.

ในส่วนของตำราพิชัยสงครามซึ่งปรากฏหลักฐานว่า ชุบในรัชกาลที่ ๑ มีต้นฉบับตัวเขียนเป็นสมุดไทย ปัจจุบันเหลืออยู่จำนวน ๔ เล่มเก็บรักษาไว้ที่แผนกบริการหนังสือตัวเขียนและจารึก หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ตามเอกสารหมายเลข ๓๓, ๑๒๐, ๑๒๕, ๑๘๑ มีรายละเอียดในบานแผนกของแต่ละเล่ม ดังนี้

หมายเลข ๓๓ มัดที่ ๕ ตู้ที่ ๑๑๒ ชั้น ๑/๑ ประวัติชื่อจาก ม.ล.แดง สุประดิษฐ์ เมื่อพ.ศ. ๒๔๗๙ มีบานแผนกว่า

๑	๙	๓	คำ	จุลศักราช ๑๑๕๔	ปีชวดจัตวาศก	
				หมื่นสุวรรณอักษร	ชุบ	
ข้าพระพุทธเจ้า				ขุนสุนทรโวหาร] ทาน	
				นายชำนาญโวหาร		

จุลศักราช ๑๑๕๔ ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๓๕

หมายเลข ๑๒๐ มัดที่ ๑๒ ตู้ที่ ๑๑๒ ชั้น ๑/๑ ประวัติ สมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ มีบานแผนกว่า

๒	๙	๕	คำ	จุลศักราช ๑๑๕๕	ปีฉลูเบญจศก	
				หมื่นรัตไมตรี	ชุบ	
ข้าพระพุทธเจ้า				หมื่นสุวรรณอักษร] ทาน	
				หมื่นรัตไมตรี		

จุลศักราช ๑๑๕๕ ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๓๖

หมายเลข ๑๒๕ มัดที่ ๑๓ ตู้ ๑๑๒ ชั้น ๑/๒ ประวัติ พระยาสมบัติบริหาร (เอื้อ) ให้หอสมุดแห่งชาติเมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๐ มีบานแผนกว่า

วัน	๓	๙	๕	คำ	จุลศักราช ๑๑๕๔	ปีชาลจัตวาศก	
					หมื่นทิพกรวี] ชุบ	
					นายชำนาญอักษร		
ข้าพระพุทธเจ้า					หมื่นทิพไมตรี		
					หมื่นเทพไมตรี		
					หมื่นรัตไมตรี		
					นายบุญคง		

ข้าพระพุทธเจ้า ขุนมหาสิทธิไวยหาร
นายธานีไวยหาร] ทาน

จุลศักราช ๑๑๔๔ ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๒๕

หมายเลข ๑๘๑ ตู๋ ๑๑๒ ชั้น ๖/๑ มัดที่ ๓๒ ประวัตติได้มาจากพิพิธภัณฑ์
มีบานแผนกว่า

วัน ๗ ๙ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๔๔ ปีชาลจัตวาศก

	หมื่นทิพทวี] ๖ คนชูป
	นายชานาญอักษร	
ข้าพระพุทธเจ้า	หมื่นรัตไม้ตรี	
	หมื่นทิพไม้ตรี	
	หมื่นเทพไม้ตรี	
	นาย... (เลื่อน)	
ข้าพระพุทธเจ้า	ขุนมหาสิทธิ] ทาน
	นายธานีไวยหาร	

จุลศักราช ๑๑๔๔ ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๒๕

ตำราพิชัยสงครามในสมุดไทยจำนวน ๔ เล่มนี้ ประกอบด้วย การกล่าวถึงกลศึกในการ
ทำสงครามที่ชื่อว่า โพงน้ำบ่อ ซึ่งเป็นกลศึกลำดับที่ ๗ จากจำนวนกลศึกทั้ง ๒๑ กล จากนั้น
เป็น พ้อช้างป่า ฟ้างำดิน อินทพิमान ผลาญศัตรู ชูพิศแสง แขงให้อ่อน ย้อนภูเขา
เข้าให้ผอม จอมปราสาท ราชปัญญา ฟ่าสนั่นเสียง เรียงหลักยืน ละป็นพระราม

กลศึกชื่อ อินทพิमान จากตำราพิชัยสงคราม เลขที่ ๓๓
กลศึกชื่ออินทพิमान ให้อาจารย์ผู้รู้ แพทยาครูฝั่งนพบาท แต่ง
สีหนาทข่มนาม ตามโบราณผู้แม่น อันชาญแก้วนเหนประโยชน์
บันเทาโทษโดยสาตร ยุรยาตรโดยอรรถ ให้ประหยัดซึ่งโทษ
อย่าซึ่งโกรธระหังกา มนตราคมสิทธิศักดิ์ ฟ่านักนิในโบราณ
บูรพาจารย์พิไชย โอบเอาใจพลหมู่ ให้ดูสุกนนิมิตร
พิจโดยญาณูประเทษ พิเศกราชภักดี ศรีสุริศักดิ์มहिมา
แก่ผู้อาสนรรนารถ เทพาสารธุการ โดยตำนานูดังนี้ ชื่อว่า
อินทพิमानแล

กลศึกชื่อ ปืนพระราม จากตำราพิชัยสงคราม เลขที่ ๓๓
 กลหนึ่งชื่อว่าเป็นพระราม อย่ามีความโกรธซึ่ง ทรวงใจหนักภก
 สำแดงศึกใหญ่ พาราจงคอยฟัง ให้ระวังถ้อยแกแล้ว
 แม่นอย่าแอ้วแว่นไว ได้แล้วกลับคืนรอด ครอบปลอดภัย
 ห้วนไหวใจศัตรู ดูสนั่นใจเศร้า ให้พระยศเจ้ารุ่งเรือง เลื่องกาเดช
 ทหารห้าว ทุกทั่วทำวเกรงขาม ชื่อปืนพระรามสำเร็จ ญี่สิบเบ็ด
 กลณรงค์ ด้วยประสงค์ดังนี้

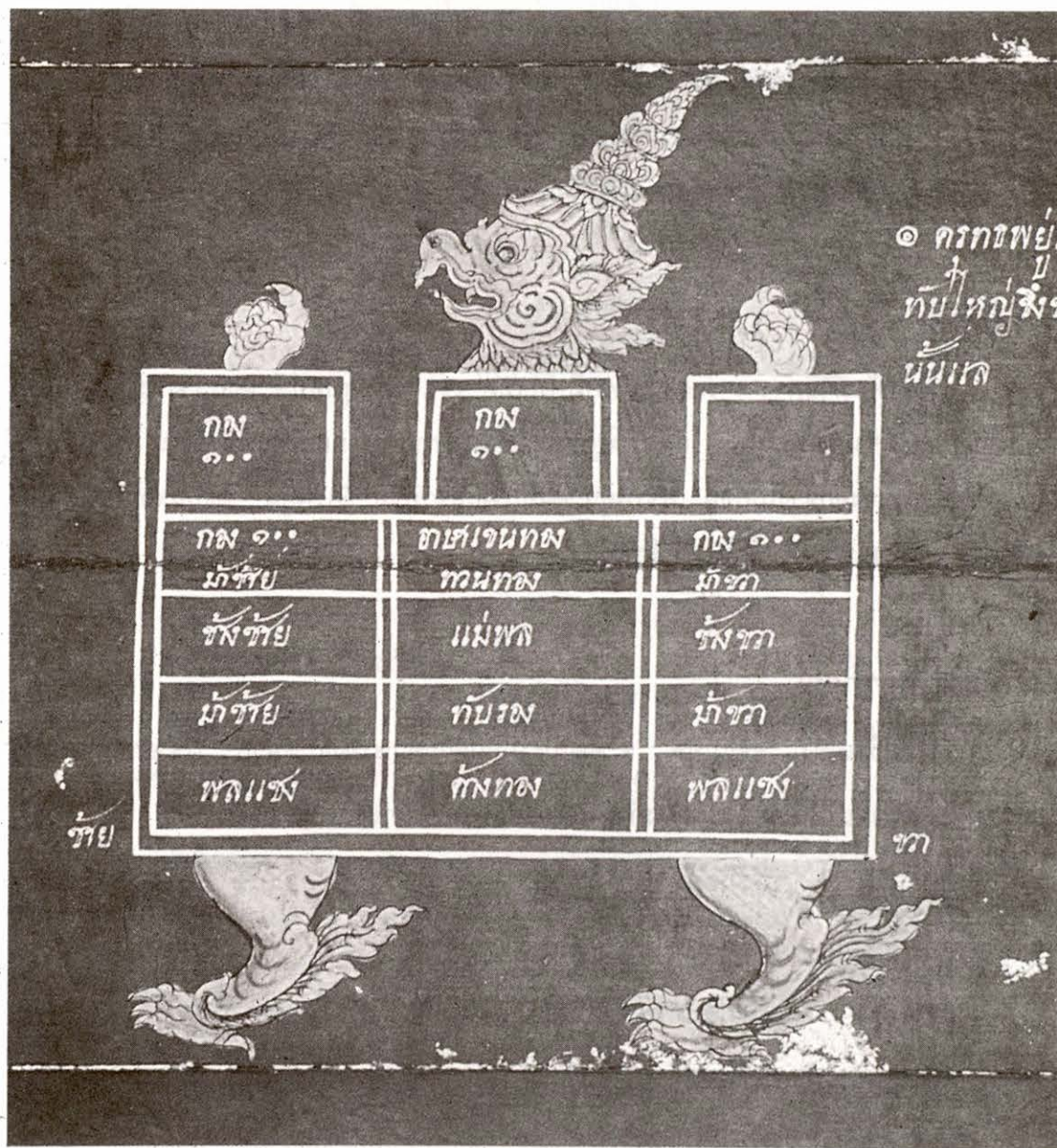
การตั้งทัพ

การตั้งทัพมีวิธีต่าง ๆ ตามสภาพภูมิประเทศ เช่น ประทุมพยุห์ ตั้งกลางทุ่งใกล้จอมเขา
 ครุฑพยุห์ กระจงทัพหลวง กากะพยุห์ เดินโตรกแลชอกแลแหวที่ซิดที่ชัน มังกรพยุห์
 ซ้ำมน้ำให้เอาหัวหางยกข้างไปก่อน เพชรพยุห์ ตั้งบนจอมเขาที่ชัน จักรพยุห์ ตั้งบนจอมเขาแทบทุ่ง
 สิงพยุห์ ตั้งริมเขาแลไกลเส้นหนึ่งสิบลวา

มหาทักษาพยากรณ์

ว่าด้วยชื่อเมือง ชื่อแม่ทัพ จะต้องประกอบด้วยอักษรทั้งแปดพวก ผู้ชายกำหนดให้ใช้
 ชื่ออักษรตัวสุดท้ายเป็นนาม ผู้หญิงกำหนดให้ใช้ชื่ออักษรตัวแรกเป็นนาม

ครุฑนาม	ประกอบด้วย	อักษร	อะ	อา	อิ	อี	อุ	อู	เอ	โอ
พยัคฆนาม	ประกอบด้วย	อักษร	กะ	ขะ	คะ	ฆะ	งะ			
สีหนาม	ประกอบด้วย	อักษร	จะ	ฉะ	ชะ	ฉะ	ญะ			
สุนัขนาม	ประกอบด้วย	อักษร	ฎะ	ฐะ	ฑะ	ฒะ	ณะ			
นาคนาม	ประกอบด้วย	อักษร	ตะ	ถะ	ทะ	ธะ	นะ			
มุสิคนาม	ประกอบด้วย	อักษร	ปะ	ฝะ	พะ	ภะ	มะ			
คชนาม	ประกอบด้วย	อักษร	ยะ	ระ	ละ	วะ				
อักษนาม	ประกอบด้วย	อักษร	สะ	หะ	ฬะ	อะ				

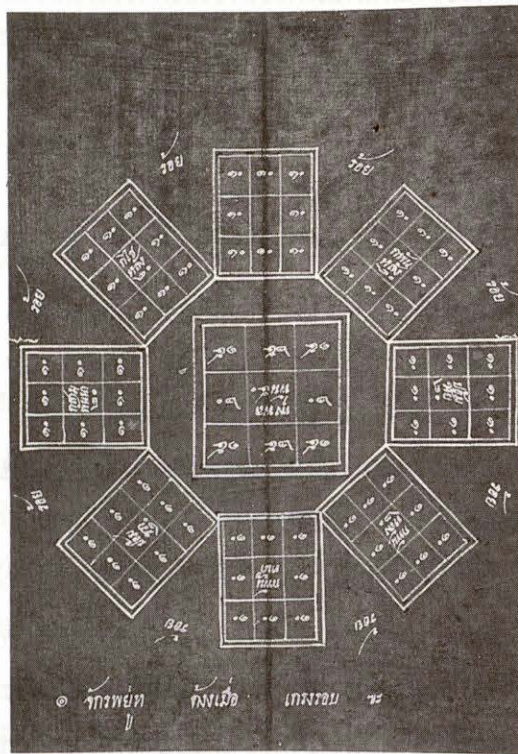

ครุฑพยุห์

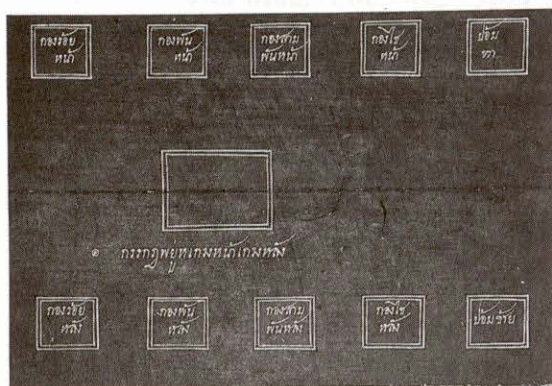
ที่มา : ก่องแก้ว วีระประจักษ์และนิยะดา ทาสุนธ์. กระบวนพยุหยาตรา : ประวัติและพระราชพิธี หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ในมหามงคลสมัยรัชมังคลาภิเษก วันที่ ๒ กรกฎาคม
พุทธศักราช ๒๕๓๑ [ม.ป.ท.] : ๒๕๓๑.

อนึ่ง ชื่อแม่ทัพนายกองเหล่านี้จะต้องมีความสัมพันธ์กัน ดังปรากฏหลักฐานจาก ตำราพิชัยสงคราม เลขที่ ๑๒๐ ความตอนหนึ่งว่า

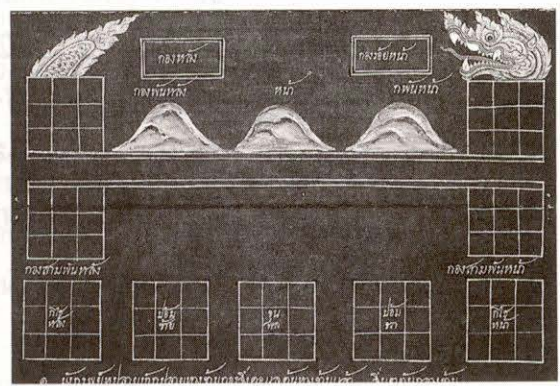
ถ้าผู้พิชิตนามจะเป็นขุนพลใช้ ให้เอาสุนัขนามเป็นกองนำ
เอาสิงหนามเป็นปีกขวา เอาผู้่นาคนามเป็นปีกซ้าย ให้ยาตราในวัน
๒๐] แลยาม ๔ ได้ฤกษ์ ๒ ไร่ลักษณะในกรกฎ แลให้ย้ายพลไป
เป็นสองหมู่ แลให้ให้เอาไชยแลยกออกไปข้างบูรพทิศ จึงจะมีชัย
ชำนะแล

จักรพยุห์

กรกฎพยุห์

มังกพยุห์

เบญจปักซี

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินจะยาตราทัพ มีธรรมเนียมว่าจะต้องพิจารณาเบญจปักซี เพื่อให้เกิดสิริมงคล ได้แก่

- การเวกปักซี ให้พระเจ้าแผ่นดินมีพระสุรเสียงที่อ่อนโยนแก่แม่ทัพนายกอง
- หงส์ปักซี ให้พระเจ้าแผ่นดินทรงศีลเหมือนดั่งหงส์จะออกจากกรงทอง
- มยุรปักซี ให้พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชดำรัสชี้แจงบาปบุญคุณโทษแก่ราษฎร
- โกญปักซี ให้พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชโองการที่ตั้งก๊กก้องแก่ประชาชน
- โกกิลปักซี ให้พระเจ้าแผ่นดินรู้จักพิจารณาเหตุและผล

นิมิต

นิมิตในตำราพิชัยสงคราม จำแนกเป็นนิมิตในยามปกติ และนิมิตในยามเข้าสงคราม พึงสังเกต ดังนี้

นิมิตในยามปกติ ตำราพิชัยสงคราม เลขที่ ๑๒๐ อธิบายว่าให้สังเกตจากสัตว์เลี้ยง

- อันว่าโคแลกรรื่องในราตรีกลางคืน สุนัขแลไก่รื่อง กระดากในกลางคืน บังเกิดเป็นคว้นคลุ้มไปในอากาศ คนจะเกิด โภยสดุ้งตกใจต่างๆ อธิบายว่า ถ้านิมิตห้าประการคือโคหนึ่ง กาหนึ่ง สุนัขหนึ่ง ไก่หนึ่ง ก้องกระดากในเพลาราตรีผิดปรกติ แล้วอากาศบังเกิดเป็นคว้นคลุ้มไปนั้น แลนิมิตทั้งห้าประการอันใด อันหนึ่งปรากฏมี เป็นนิมิตจะรู้ว่ามนุษย์ทั้งหลาย จะเกิดซึ่งโภย อันตรายต่าง ๆ

- อันว่ากาแลปลวกแลนกเอี้ยง อันว่ามดดำแลมดแดง ยุทธประหารซึ่งกันและกัน เปนนิมิตแห่งมนุษย์ทั้งหลาย จะยุทธนารบพุ่งกัน อธิบายว่า ถ้าแลหมูกาแลปลวกแลนกเอี้ยง แลมดดำแลมดแดง ประหารจิกตีกันรบกันประหลาดกว่าปรกติ แลนิมิตทั้งนี้ปรากฏอันใดอันหนึ่ง เป็นนิมิตจะรู้ว่าผู้มนุษย์ อันจะยุทธนารบกัน

นิมิตในยามเช้าสงคราม อธิบายว่ามีทั้งจะได้ชัยชนะหรือจะพ่ายแพ้
นิมิตที่จะได้ชัยชนะ มีทั้งรูปและเสียง ดังนี้

- รูปจรเข้สองข้อนกัน ได้ลาภครามครัน มีไชยจะได้
พารา... ฟ້าร้องเบื่องหลังได้ยิน นิมิตให้ภิญโญยิ่งจะเรื่องฤทธา
เห็นเมฆเกลื่อนกลุ่มเวหา ทิศหลังโสภา ธงฉัตรพิพัฒอำพล
ศัตรุพ่ายแพ้ภูมผล เกิดสวัสดิมงคล นิมิตเลิศเรื่องรอง
ได้ยินแตรสังข์ฆ้องกลองยกไปตามสนอง ฤกษ์นั้นประเสริฐทุกอัน
สมณชีพราหมณ์พลขันธ์ ช่างม้าตามทัน ฤกษ์ดีเร่งให้ยกไป
ผู้คนเอาของมาให้ บอกความจริงไซ้ไร บเท็จแต่ล้วนความดี...
ถ้าฝั่งบินถาปไปหน้า เร่งยกโยธาจะได้ไพร่พลโดยจง

(ตำราพิชัยสงครามเลขที่ ๓๓)

- สิทธิการียพระอาจารย์เจ้ากล่าวไว้ ในมหาเวทยาตรา
จะไปคำก็ดี จะยกพลไปสงครามก็ดี จะไปแห่งใด ๆ ก็ดี
ถ้าได้ยินเสียงฆ้องกลองแตรสังข์พิณพาทย์ก็ดี เห็นฉัตรเห็นธง เห็น
นางประดับอาภรณ์ เห็นท้าวพระยา เห็นน้ำเต็มกละออม
เห็นข้าวขาว เห็นดอกไม้ขาว เห็นวัวเทียมเกวียน เห็นพราหมณ์
เห็นพระพุทธรูป ได้ยินเสียงขบรำ ได้ยินเสียงเรียกเรือมา
สฤณทั้งสิบหกประการนี้ ให้เร่งยาตราไป ทรัพย์สิ่งใดอันปรารถนา
ก็จะได้ดังความปรารถนาทุกอันแล (ตำราพิชัยสงคราม เลขที่ ๓๓)
นิมิตที่จะพ่ายแพ้อธิบายไว้ ดังนี้

- เห็นเมฆเกลื่อนมาเป็นหมู่ เป็นรูปเมรุ ออย่ายกฤกษ์นั้น
มรณา ช่างม้าสำรอกเลือดมา ผู้คลจลา คลอดบุตรวิจลจากกาย
นิมิตดังนี้มากหลาย อาจารย์ทำนาย ประหยัดจะแพ้ศัตรู ฟ້าร้อง
ลมต้องเป็นหมู่ ตรงหน้ามาสู่ดังนี้ ออย่าให้ยกพล ช่างม้าตื่นเดิน
อลวน อีกทั้งฝูงคนเถียงกันวิวาทุ่นวาย เห็นนุ่งผ้าขาวแล้วกลายเป็น
กลับเป็นผ้าลาย ผ้าเขียวแลม่วงแดงดำ นิมิตนี้มีดีจึงจำ เร่งทำ
ตามคำ อันกล่าวอย่าไปโดยเดา (ตำราพิชัยสงคราม เลขที่ ๓๓)

- ฝ้เห็นเพลิง เห็นวัวชนกัน ได้ยินเสียงร้องไห้ เห็นดอกไม้
แดง เห็นกระออมเปล้า เห็นเกวียนหัก เห็นคนโกนผม เห็นคน
ตีต่อกัน เห็นคนยื้อชกกัน เห็นเด็กตกใจแล่นหนี เห็นคนบ้า
เห็นคนตกเรือ เห็นควันเพลิง เห็นต้นไม้ขวางทาง สฤณสิบสี่
ประการนี้ ห้ามมิให้ยาตรามิดีหาไชยมิได้เลย

(ตำราพิชัยสงคราม เลขที่ ๑๒๐)

- ดาวจรเข้าดวงศีศะนั้น ได้แก่พระมหากษัตริย์
ดวงเท้าน่าทั้งสองได้แก่พระสมณะ ดวงเท้าหลังสองได้แก่เสนาบดี...
ถ้าถ่านอันใดอันหนึ่งมีรัศมีเศร้ามอง รัศมีหายไป ชนทั้งหลาย
เป็นอันมากจะได้ทุกข์

- เมฆเคลื่อนที่ข่มพร อุดรทิศข่มศรี ลาถึงทักษิณศรี
เข้ากลุ่มเคลื่อนพระสุริยน ○ สิ้นแสงบ่สูญแสง ไม่แจ่มแจ้งยังมัวมน
อย่าพุกพุกพล จะพลันแพ้จะเสียไชย ○ เมฆมาแต่ทิศนั้นมิทัน
ยังพระสุริยไชย เมฆหมุ่นนั้นคืนไคล ให้ลั่นฆ้องดำเนินธง ○
จักไชยชำระสุรยุทธเรื่องณรงค์ สำฤทธิประสงค์ ประสิทธิสาธุโดยใจ ○
ผีเมฆแลเคลื่อนมา แต่ปราจิมทิศไป บุรพคลุ่มรังษีไถง
อย่าเพื่อยกพลากร ○ เมฆมาแต่ทิศนั้น มิทันรวีร คืนถอยจาก
อำพร ไม่บดบังพระสุริยา ○ ลั่นฆ้องแล้วโบกธง จัตุรงพลาคลา
ถ้าพุกจะไชยา วุทธิโดยมะโนใน ○ เมฆมาทักษิณทิศอุดรปิด
อโณไทย จำเริญฆ้องแลธงไชย ชำนะแท้อย่าสงกา ○
เมฆมาแต่ทิศนั้น มิทันกลุ่มรวีวา แม้เมฆนั้นคืนมาอย่าเพื่อยกจะ
เสียการ ○ เมฆมาแต่บุรพทิศ สถิตปราจิมโดยวารกลุ่มดวงพระ
สุริยาน บสายแสงให้ยกธง ○ เมฆมาแต่ทิศนั้น มิทันกลุ่มเข้า
ในวง ถอนคืนมาทิศจงอย่ายาตราจะไภยัน

(ตำราพิชัยสงคราม เลขที่ ๑๒๐)

ตำราพิชัยสงครามพม่า

นอกจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจะทรงพระปรีชาสามารถ
เชี่ยวชาญในตำราพิชัยสงครามของไทยแล้ว ยังทรงตระหนักที่จะศึกษาถึงตำราพิชัยสงครามของ
ข้าศึกอีกด้วย ในการนี้ โปรดเกล้าฯ ให้แปลตำราพิชัยสงครามพม่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๑
จุดมุ่งหมายในการแปลครั้งนี้ สันนิษฐานว่าเพื่อสอบทานกับตำราพิชัยสงครามของไทยที่โปรดเกล้าฯ
ให้ชูปขึ้น รวมทั้งเพื่อศึกษาหลักการทำสงครามของฝ่ายพม่า ดังความในบานแผนกว่า

วันพุธ แรม ๑๐ ค่ำ จ.ศ. ๑๑๖๐ ปีมะเมียสัมฤทธิศก
ทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าฯ ดำรัสสั่งให้ ขุนมังวาทิ ขุนสัจจา
บริรักษ์ ขุนพิทักษ์ภาษา หมื่นเสนาสุนทร ล่ามพม่าและอูดวง
งนกับกิงน พม่า คัดพิไชยสงครามของพม่าแปลออกเป็นไทย

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ กองประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด ได้มอบให้ น.ท.หยด ขจรยศ ร.น. คัดลอกตำราพิชัยสงครามพม่า จากแผนกบริการหนังสือ ตัวเขียนและจารึก หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ซึ่งเป็นต้นฉบับตัวเขียนในสมุดไทย เอกสาร หมายเลข ๘, ๑๔๑ เมื่อคัดลอกแล้วเสร็จได้จัดพิมพ์และทำสำเนาโรเนียวไว้

เนื้อเรื่องของตำราพิชัยสงครามพม่า อาจแบ่งได้ ๔ หัวข้อ ตามพระดำริของสมเด็จพระยาตำราพระราชานุภาพ คือ เหตุแห่งสงคราม อุบายสงคราม ยุทธศาสตร์และยุทธวิธี รวมทั้งการถือนิมิตฤกษ์ยาม ปรากฏรายละเอียดของแต่ละหัวข้อนี้อย่างนี้

๑. เหตุแห่งสงคราม อธิบายว่า มีเหตุเพราะชอบชัณทสีมา รัตนมหาสมบัติ นางแก้วมีรูปงาม อุบายยุยง อุบายใช้และให้ปัน กลับน้ำพิพัฒน์สัตยาธิษฐาน ฆ่าญาติ พงศ์พันธุ์ พานิชลูกค้า หมู่ข้าศึก พยาบาท ไทโส และโลก จะได้ข้างดี ม้าดี

๒. อุบายสงคราม วิธีที่จะชนะสงคราม ประกอบด้วย พระมหากษัตริย์และเสนาบดีมีอารมณ์พร้อมกัน รู้จัดแจงแต่งกองทัพ พระมหากษัตริย์ทรงปรึกษาชาญ รู้จักฟังคำอำมาตย์ผู้มีปัญญา ทหารพร้อมใจกัน ข้างดี ม้าดี ทักษาย ทักษวา ทักษหลังสนับสนุน

วิธีที่จะล่วงรู้ความเป็นไปของต่างเมือง ประกอบด้วย ใช้จารบุรุษ ราชทูต พานิชไปทำการค้าขาย สืบถามจากพานิชต่างเมืองและราชทูต ทำบุญด้วยสมณพราหมณ์ และสืบสวนไล่เลียงจากคนต่างเมือง

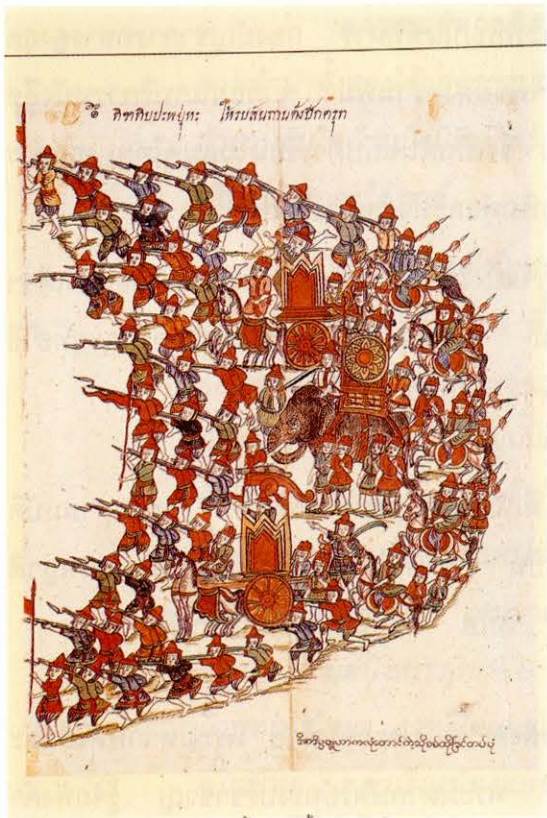
๓. ยุทธศาสตร์และยุทธวิธี

๓.๑ การจัดกระบวนทัพ ว่าด้วยชื่อกระบวนทัพ ๑๘ กระบวน ได้แก่ ปาสาทพยุหะ มุทิงคะพยุหะ จังโกตะกะพยุหะ สะทันทะกะพยุหะ มัดฐกะพยุหะ ธนุกะพยุหะ ปาทังคะพยุหะ มังกระพยุหะ นทีจระพยุหะ วารีเวคะพยุหะ วิชะกะพยุหะ ฤชกะพยุหะ อุทะนะพยุหะ อุตสะพยุหะ สะกะภูะพยุหะ ทิชาธิปะพยุหะ มฤกะพยุหะ และฤชกะพยุหะ

ลักษณะกระบวนทัพทั้งหมดนี้ มีคำอธิบายประกอบสั้น ๆ เช่น

ปาสาทพยุหะ เดินพลเป็นปกติไปข้างหน้าดูจอมปราสาท ให้แม่ทัพเดินหลัง

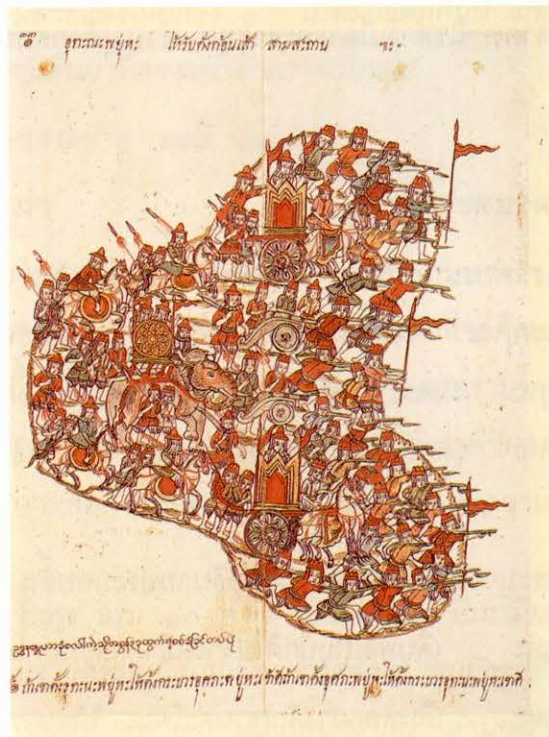
มุทิงคะพยุหะ เดินพลอย่างสัณฐานตะโพน ให้ทหารที่กล้าอยู่หน้าและข้างหลังแผ่ออกไปโดยกำลังกลาง แล้วจับด้อนพลยกไป

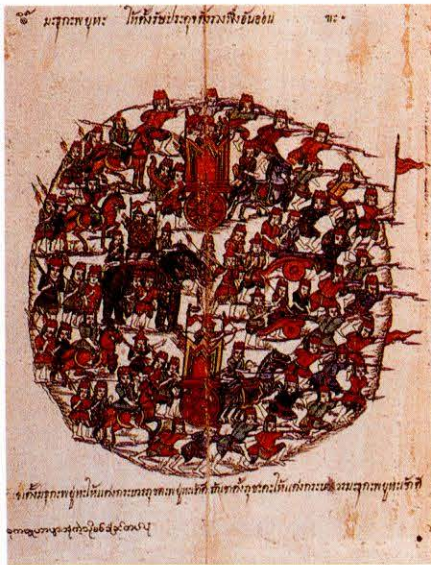
ทิวาธิปะพะยู่หะ
ตั้งทัพเป็นริ้วขบวนรูปปีกครุฑ

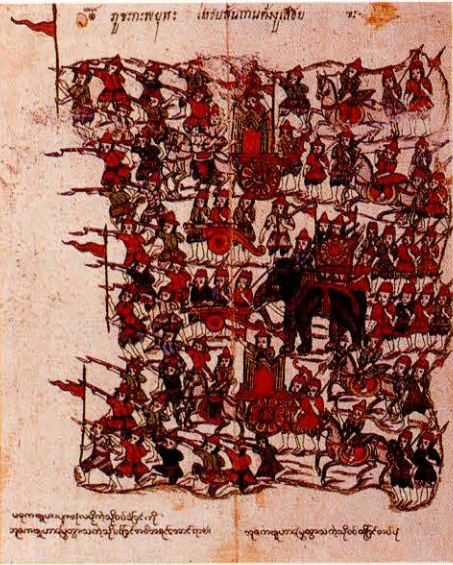
สะกะฎะพะยู่หะ
ตั้งทัพเป็นริ้วขบวนรูปบุ

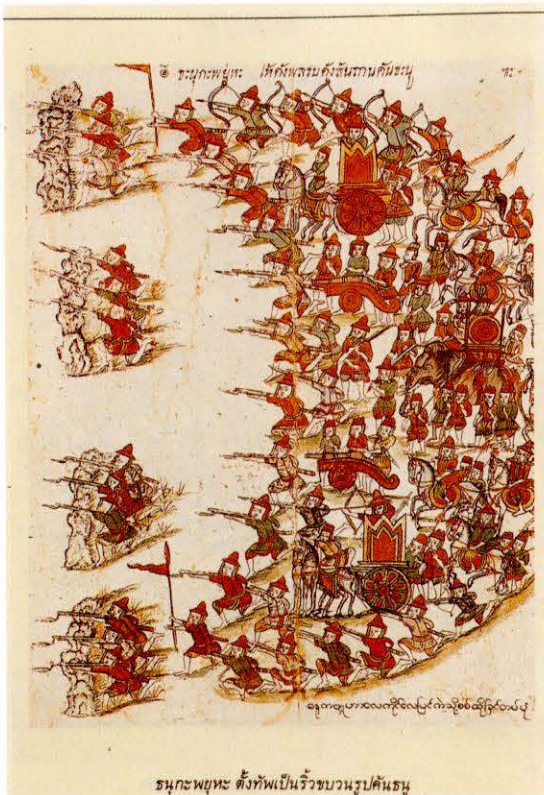
อุทะนะพะยู่หะ
ตั้งทัพเป็นริ้วขบวนรูปก้อนเส้าสามสถาน

มฤกะ
ตั้งทัพเป็นรัวขบวนรูปวงผิงอ่อน

ภุชะกะ
ตั้งทัพเป็นรัวขบวนรูปคดเคี้ยวตั้งงูเลื้อย

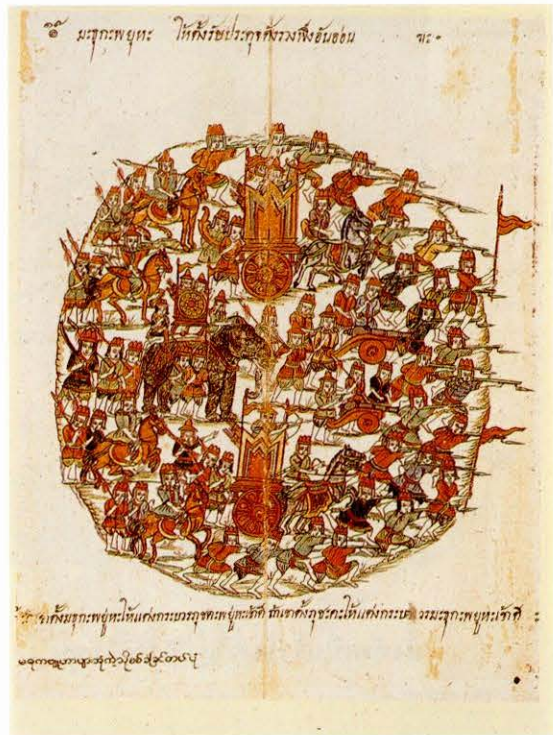
ธนูกะพยุหะ
ตั้งทัพเป็นรัวขบวนรูปคันทันญ

มัตถกะพยุหะ
ตั้งทัพเป็นรัวขบวนรูปวงผิงอ่อน

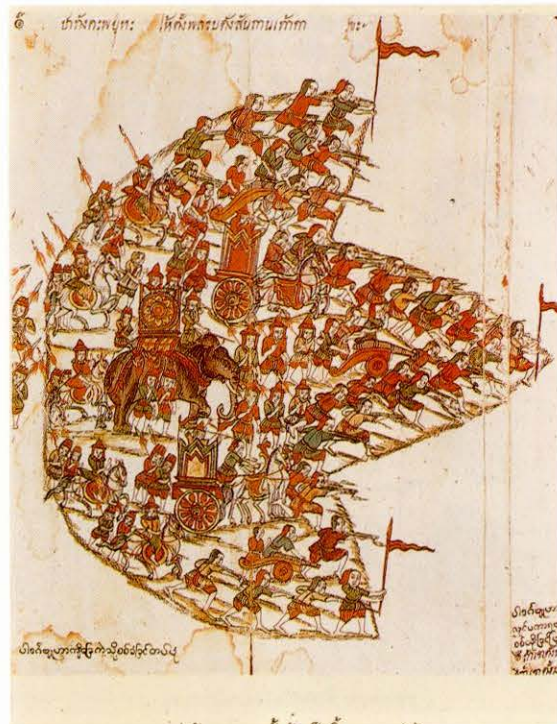
วิชะกะพยุหะ
ตั้งทัพเป็นริ้วขบวนรูปกำมแลงป่อง

มฤกะพยุหะ
ตั้งทัพเป็นริ้วขบวนรูปรวงผึ้งอ่อน

มังกระพยุหะ
ตั้งทัพเป็นริ้วขบวนรูปมังกร

ปาตังคะพยุหะ
ตั้งทัพเป็นริ้วขบวนรูปเท้ากา

อย่างไรก็ตาม กระทบทัพ ๑๘ กระทบนี้ ต้องศึกษาให้ชำนาญจัดเจน เพราะต้องรู้จักตั้งและรับให้ถูกทำนอง เช่น

ถ้าตั้งกระทบมฤกะพยุหะ	ให้ตั้งกระทบธนูกะพยุหะเข้าตี
ถ้าตั้งกระทบธนูกะพยุหะ	ให้ตั้งกระทบมฤกะพยุหะเข้าตี
ถ้าตั้งกระทบปาทั้งคะพยุหะ	ให้ตั้งกระทบมังกะพยุหะเข้าตี
ถ้าตั้งกระทบมังกะพยุหะ	ให้ตั้งกระทบปาทั้งคะพยุหะเข้าตี

๓.๒ ลักษณะการแต่งกองทัพมี ๙ ประการ ได้แก่ เมฆคติ มัณฎกะคติ มฤตาชาลวา ทวะเสสละสิงฆะ สังเพคติ สิงหพยัคฆคติ โกรจันทการชะคติ อหลาสะจะ และทัสเสนาปะสิจะโม โดยมีคำอธิบายประกอบ เช่น

เมฆคติ	แต่งกองทัพดุจแถวเมฆกระทบกัน
มัณฎกะคติ	ให้แต่งทัพดุจกบเต็น
มฤตาชาลวา	ให้แต่งทัพดุจเสือด้อมมอง
ทวะเสสละสิงฆะ	ให้แต่งทัพดุจรวงผึ้งอันย่อย
สังเพคติ	ให้แต่งทัพดุจตาข่าย
สิงหพยัคฆคติ	ให้แต่งทัพดุจดังจอมปลวก
โกรจันทการชะคติ	ให้แต่งทัพดุจดังหงส์บิน
อหลาสะจะ	ให้แต่งทัพดุจดังภูเข
ทัสเสนาปะสิจะโม	ให้แต่งทัพดุจดังหันทเพลิง

นอกจากนี้ยังมีคำแนะนำต่างๆ เช่น

ประการ ๑ ให้แต่งพลทหารเตรียมไว้ท่ามาก ๆ ด้วย ถ้ำรบกันในที่อันกว้าง หาน้ำตามเลยมิได้ ถ้าแต่งทัพเป็นสามกอง ห้ากอง ให้พร้อมทั้งช้างม้า ให้แม่ทัพอยู่กลาง แล้วให้แต่งเครื่องสรรพยุทธอันใหญ่ไว้หน้าแม่ทัพ ๑ ให้จัดเป็นดาบโล่ ดาบตั้ง ตั้งเป็นตาริว ๆ ไว้ ๑ หน้าแม่ทัพนั้นให้วางพลไว้ดังก้ามแมลงปอง และหูกระต่าย ๑ ระหว่างหูกระต่ายและก้ามแมลงปองนั้น ให้แต่งเป็นกองทัพม้าซ้ายและขวา ออกชกจ้าวทวนให้เริงหน้าทัพ ๑ ถ้าเขาไล่ประชิดเข้ามา ให้แยกม้าออกตามซ้ายและขวา ๑ แล้วให้ยิงปืนหน้าแม่ทัพ แล้วให้พลซึ่งวางไว้เป็นก้ามแมลงปองนั้น ให้โห่ร้องตีกระหนาบขึ้นไป ๑

๓.๓ การแก้กระบวนสงครามมี ๖ ประการ ได้แก่ คีคนอน คีกตื่น คีกหนุ่ม คีกกล้า คีกเจียบ และคีกลีบ เช่น

คีกกล้า

สุระเสนะพยุหะ ถ้ากองทัพเราแตกไป อย่าให้มีราชทัณฑ์ อาญาปลอบโยนเอาใจพลทั้งปวงว่า ครังนี้เราดโทษไว้ ให้คิดเอาชัชนะคืน ถ้าย่นย่อถอยมาดุจดังนี้ จึงจะเอาโทษถึงสิ้นชีวิต ถ้ายกไปตีบ้านเมืองสวิญญานกะทรัพย์ อวิญญานกะทรัพย์ ควรเป็นของไพร่พลทั้งปวงก็ยกให้แก่เขา ควรจะเป็นของหลวง และของนายทัพนายกองและพลทหารก็ว่ากล่าวโดยดี อย่าทำพลการข่มเหง ถ้ามีชัชนะมาแล้ว ให้มีบำเหน็จแก่ท้าวทหารตามความชอบมากและน้อย อย่าให้เสียน้ำใจ อย่างนี้เรียกว่า คีกกล้า

๔. นิमितและฤกษ์ยาม การถือนิमितและฤกษ์ยาม ถึงแม้จะไม่ใช้ความคิดทางพระพุทธศาสนา แต่ก็มีบทบาทและความสำคัญในสังคมไทยมาช้านาน ในการศึกสงคราม แม่ทัพนายกองจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับนิमितและฤกษ์ยามเป็นอย่างดี นิमितและฤกษ์ยามที่ปรากฏในตำราพิชัยสงครามพม่ามี ๒ ประเภท คือ นิमितประเภทดีและนิमितประเภทไม่ดี

นิमितประเภทดี ให้สังเกตจากดวงดาวเป็นสำคัญ รวมทั้งปริมณฑลของพระอาทิตย์ เช่น

ผีเห็นดาวในสถานพระอาทิตย์ใน ๕ วัน จักมีราชทูตมา จากเมืองไกลใน ๕ เดือน

ผีเห็นดาวในสถานพระจันทร์ ๔ วัน จะมีลาภได้ของ เหลืองเงินทองแต่เมืองไกล มิเกิน ๔ เดือน

ผีเห็นดาวอยู่ในสถานพระพุธ ๗ วัน จะมีเศรษฐีพระคลัง มาสู่เราใน ๗ เดือน

ผีเห็นดาวหนทักษิณมณฑลพระจันทร์ ผู้ค้าขายเรือสำเภา จะมาสู่ท้าวพระยาจะมีลาภชนะศัตรูทั้งหลาย

นิมิตประเภทไมตรี มีหลากหลายกว่านิมิตประเภทดี นิมิตที่จะให้ทำบ้านเมือง
วิปริต ได้แก่ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระเคราะห์เดินไม่เป็นปกติตามจักรราศี หรือเกิดฝนแล้ง
ฝนพรำมาก น้ำมาก เช่น

อนึ่ง ถ้าทางที่จะไป แลเห็นเมฆในอากาศเวียนประมาณ
มากก็ดี เป็นรูปหาหัวมิได้ก็ดี มิแลยตรา สกะเมนาประเชยโย
(จะปราชัย) มิแลเห็นประดุจว่านี้ แม้นมีฤทธิดังพระอินทราธิราช
และยตราไปไซ้จักถึงพินาศฉิบหายอย่าไปเลย

อนึ่ง มิแลยตราแลเห็นในอากาศ เป็นรูปครุฑตัวหนึ่ง
แลปะหน้ามาคืบหลังจักอปราชัย

อนึ่ง มิจะยตราไป แลเห็นเลือดตก อย่าไป
มิแลยตรา สายดาบขาด สายเขนขาด สายธนูขาดก็ดี
ปราชัยยัง ภาะวิสสะติ (จักปราชัย)

วรรณกรรมแปลจากภาษาต่างประเทศ

นอกจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ชูปตำราพิชัยสงครามไทยจากของเดิมที่เหลืออยู่ และให้แปลตำราพิชัยสงครามพม่าแล้ว
ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แปลวรรณกรรมจากภาษาต่างประเทศอีกหลายเล่ม เฉพาะที่ถือ
ได้ว่าเป็นเสมือนตำราพิชัยสงคราม มีจำนวน ๓ เล่ม คือ ราชธาธิราช ไชยััน และสามก๊ก

ราชธาธิราช พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) พระยาอินทอัครราช พระภิรมย์รัศมี และพระศรีวิภูริปริชาแปลและ
เรียบเรียงขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘

เรื่องราชธาธิราช หรือพงศาวดารมอญ ว่าด้วยมหาสงครามระหว่างพระเจ้าราชธาธิราช
ฝ่ายมอญกับพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องฝ่ายพม่า เป็นเรื่องที่คนไทยนิยมอ่านกันมาก เพราะนอกจาก
เนื้อเรื่องจะสนุกสนาน ภาษาไพเราะสละสลวยแล้ว ยังได้รับความรู้ในเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งถือเป็น
หัวใจสำคัญของเรื่อง นอกจากนี้ยังมีคำสอนในด้านต่าง ๆ ที่น่าสนใจอีกหลายประการ เช่น
อุบาย ๔ ประการ วิชา ๕ ประการ คุณ ๘ ประการ วุฒิ ๗ ประการ โทษ ๘ ประการ
คติ ๓ ประการ ชื่อ ๖ ประการ มุษา ๙ ประการ เป็นต้น

ไชยััน หรือ ชิดก๊กไชยััน เป็นพงศาวดารจีนซึ่งเกิดก่อนสมัยสามก๊ก เนื้อเรื่องบรรยาย
เหตุการณ์ในประเทศจีนในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๓ ต้นพุทธศตวรรษที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระพุทธ

ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) ทรงอำนาจการแปลคู่กับหนังสือสามก๊ก ซึ่งโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) อำนวยการแปล

เรื่องราวในไซฮั่นนั้นเป็นเรื่องราวในสมัยพระเจ้าเจ้เต้ เกิดแย่งชิงอำนาจกันระหว่างห่างอี่ซึ่งภายหลังตั้งตัวเป็นฉ้อป้าอ่อง กับเล่าปี่ซึ่งภายหลังตั้งตนเป็นฮั่นอ่อง ในที่สุดห่างอี่เป็นฝ่ายมีชัยชนะ ได้เสวยราชสมบัติเป็นฮ่องเต้ ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ฮั่น

การแข่งขันเพื่อแย่งชิงอำนาจระหว่างห่างอี่และเล่าปี่นั้น ห่างอี่เป็นผู้มีนิสัยใจคอดุร้าย เจ้าโทโส เป็นที่หวาดเกรงของคนทั่วไป ส่วนเล่าปี่มีน้ำใจโอบอ้อมอารี มีความเมตตากรุณาต่อไพร่บ้านพลเมือง ทั้งยังเป็นทีโปรดปรานของพระเจ้าเจ้เต้ ทั้งสองฝ่ายต่างมีกำลังทหารที่มีฝีมือเข้มแข็ง และมีสติปัญญาเป็นจำนวนมาก โดยฝ่ายห่างอี่มีฝีม้าแฉ่ง ซึ่งเป็นผู้จัดเจนในกลอุบายในการทำสงครามรวมทั้งยังมีทหารเอกจำนวนมาก ฝ่ายเล่าปี่มีเตียวเหลียง (จางเหลียง) และหลี่เสงเป็นที่ปรึกษาสำคัญ โดยมีฮั่นสินเป็นแม่ทัพใหญ่

กล่าวกันว่า เตียวเหลียง ขุนพลเสนาธิการผู้ร่วมสถาปนาราชวงศ์ฮั่น ได้ใช้ยุทธวิธีจากตำรา ๓ ยุทธศาสตร์ ของผู้เฒ่าหวงซิงกิงเป็นคู่มือในการทำสงคราม

สามก๊ก เดิมเรื่องสามก๊กเป็นเพียงนิทานเรื่องเล่า ครั้นถึงสมัยราชวงศ์ถัง (พ.ศ.๑๑๖๑ - ๑๔๔๙) เกิดมีการเล่นงิ้วขึ้นในเมืองจีน พวกงิ้วนิยมนำเรื่องสามก๊กไปแสดงเป็นอย่างมาก ต่อมาในสมัยราชวงศ์ซ่ง (พ.ศ.๑๘๒๐ - ๑๙๑๐) เป็นสมัยที่การแต่งหนังสือจีนเฟื่องฟูมาก นิยมนำเรื่องพงศาวดารมาแต่งเป็นหนังสือ แต่ครั้งนั้นยังไม่ได้นำเรื่องสามก๊กมาแต่งเป็นหนังสือ จนถึงสมัยราชวงศ์ใต้เหม็ง (พ.ศ.๑๙๑๑-๒๑๘๖) มีนักปราชญ์จีนชาวเมืองฮังจิวคนหนึ่งชื่อล่อกวนตง หรือหลอกว๋านจง ร่วมกันแต่งเรื่องสามก๊กขึ้นเป็นหนังสือ รวม ๑๒๐ ตอน ต่อมา มีนักปราชญ์จีนคนหนึ่งชื่อ เม่าจงกั๋ง คิดจะพิมพ์หนังสือสามก๊ก จึงแต่งคำอธิบายและพิงโผยเพิ่มเติม แล้วให้นักปราชญ์จีนอีกคนหนึ่งอ่านตลอดชื่อว่า กิมเสี้ยต่าง กิมเสี้ยต่างเลื่อมใสในหนังสือเรื่องสามก๊ก ช่วยแก้ไขคำพิงโผยของเม่าจงกั๋ง แล้วแต่งคำอธิบายของกิมเสี้ยต่างเป็นทำนองคำนำมอบให้เม่าจงกั๋งไปแกะตัวพิมพ์ตีพิมพ์หนังสือเรื่องสามก๊กขึ้น หนังสือสามก๊กจึงได้มีการพิมพ์แพร่หลายนับแต่นั้นเป็นต้นมา

เนื้อเรื่องของสามก๊ก กล่าวโดยสรุปว่า เริ่มเรื่องจากการปราบโจรโพกผ้าเหลืองในรัชกาลพระเจ้าเลนเต้ เป็นผลให้บุคคลต่าง ๆ ตั้งตัวเป็นใหญ่กันมากมาย เช่น เล่าปี่ กวนอู เตียวหุย โจโฉ ตังโต๊ะ ซุนกวน และ ขงเบ้ง เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ต่างชิงไหวชิงพริบกันที่จะเป็นใหญ่ในแผ่นดินจีน จึงแบ่งแยกกันอยู่เป็นก๊ก ๆ รบกันหลายครั้ง เป็นผลให้เปลี่ยนรัชกาลบ่อยครั้ง อย่างไรก็ตาม แม้จะมีพระเจ้าแผ่นดินปกครอง แต่อำนาจกลับอยู่ที่หัวหน้าก๊กต่าง ๆ ทั้งสิ้น

ครั้นเมื่อใจโหดตาย ใจผีลูกใจโหดอดพระเจ้าแผ่นดินและตั้งตนเองเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่เมืองลกเอียง เรียกวงศ์ใหม่ว่า วงศ์วูย ทางเมืองเสฉวนจึงยกเล่าปี่ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินบ้าง ต่อมาเล่าปี่แพ้สงครามสิ้นพระชนม์ อาเต๋าราชบุตรได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินแทน ทรงพระนามว่า พระเจ้าเล่าเสี้ยน

ครั้นใจผีแห่งเมืองลกเอียงตาย ใจหยอยผู้โอรสได้ราชสมบัติ ทั้งสามก็รบกันตลอดมา สุมาเจียว อุปราชวูยก ก็ ได้ปราบก๊กเล่าเสี้ยนหรือจ๊กก๊กได้สำเร็จ ต่อมาสุมาเอี้ยนเป็นกบฏ ตั้งราชวงศ์ใหม่ชื่อ ราชวงศ์จิ้น ทำการปราบง่อก๊กหรือก๊กซุนกวนได้สำเร็จ สามก๊กจึงเป็นก๊กเดียว รวมเวลาทำสงครามกันอยู่นานถึง ๑๑๑ ปี

ในเรื่องสามก๊กนี้ บรรดาขุนชื่อหรือเสนาธิการของก๊กต่าง ๆ ล้วนนำตำราพิชัยสงครามฉบับต่าง ๆ มาใช้ในการทำสงครามเป็นจำนวนมากปรากฏเป็นหลักฐานอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ได้แก่ บทพรรณนารบพิชัยสงครามซุนวูของใจโหด และตำราอีกหลายเล่มของขงเบ้ง ซึ่งยังมีตกทอดหลงเหลือมาให้หาอ่านกันได้บ้าง คือ ชุมนุมซุนพล ปรัชญาการปกครอง มรรควิถีแห่งการทหาร พิชัยสงครามและเคล็ดพิชัยสงครามของขงเบ้ง

หนังสือสามก๊กได้รวบรวมอธิบายการเมืองและอธิบายในการทำสงคราม ดังนี้

๑. อธิบายการเมือง

- อธิบายทางการทูต
- การปกครอง

๒. อธิบายในการทำสงคราม

- การโจมตีด้วยหลักยุทธศาสตร์
- การโจมตีจุดอ่อนของข้าศึก
- การโจมตีอย่างจู่โจม
- การโจมตีจุดที่ข้าศึกต้องรีบมาป้องกัน
- โจมตีด้วยไฟ (ใช้ไฟเผาค่าย ใช้ไฟเผาเสบียงอาหาร)
- การโจมตีด้วยน้ำ
- การสงครามทางน้ำ
- เอาประโยชน์เข้าล่อใจ
- ล่อให้เห็นผลได้
- แสร้งทำแพ้เพื่อลวงข้าศึก
- แสร้งทำว่ามีกำลังมาก

- แสร้งอ่อนน้อมต่อข้าศึก
- แสร้งแสดงว่าไร้ความสามารถ
- แสร้งคล้อยตามข้าศึก
- ทำให้ข้าศึกแตกความสามัคคี
- พึงเตรียมพร้อมในการรบ
- พึงเข้ายึดเมืองที่ขาดกำลังป้องกัน
- พึงเอาเสบียงอาหารจากข้าศึก
- พึงใช้ความได้เปรียบในการรบ
- กลพยุหะ
- หลักในการเป็นผู้นำที่ดี
- หลักการใช้การข่าวกรอง (การสอดแนม การใช้จารชน การใช้มัคคุเทศก์ นำทาง การพิจารณาลักษณะภูมิประเทศที่เป็นอันตราย)

มีข้อสังเกตว่าพงศาวดารจีนทั้งสองนี้ โดยเฉพาะเรื่องสามก๊ก สะท้อนให้เห็นว่ามีการใช้ตำราพิชัยสงครามจีนจำนวนมากในการทำสงครามแย่งชิงอำนาจกัน ซึ่งอาจแบ่งตำราพิชัยสงครามจีนได้เป็น ๓ ยุค ดังนี้

ยุคแรก	- ตำราพิชัยสงครามซื่อหม่าฝ่า
- ตำราพิชัยสงครามซุนวู
- ตำราพิชัยสงครามซุนปิ่น
ยุคที่สอง	- ตำราพิชัยสงครามอู่ฉี
ยุคที่สาม	- ตำราพิชัยสงครามเว่ยเหลียวจื่อ
- ตำราพิชัยสงคราม ๖ ยุทธวิธี

ตำราพิชัยสงครามต่างๆ เหล่านี้ ปัจจุบันได้แปลออกเป็นหลายภาษา เฉพาะภาษาไทย มีการแปลแล้วเกือบทุกเล่ม หาซื้อได้ตามร้านหนังสือทั่วไป

ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งคือ หากเปรียบเทียบพระราชกรณียกิจทางด้านการทหารในรัชกาลที่ ๑ กับรัชกาลที่ ๙ แล้ว จะเห็นได้ว่าในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้น มีการศึกสงครามภายนอกเกือบตลอดเวลา ขณะที่รัชกาลปัจจุบัน ศัตรูจากภายนอกที่สำคัญมีเพียงภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้ การพระราชสงครามรัชกาลปัจจุบันยังเป็นสงครามที่กระทำโดย

กำลังทหารตามรูปแบบ คือ ทหารประจำการ เช่น การรบที่เกาหลี เวียดนาม ลาวและ
กัมพูชา รวมทั้งการส่งกำลังไปช่วยรบในประเทศพันธมิตร อย่างไรก็ตาม สงครามที่สำคัญ
ที่สุดนั้นน่าจะได้แก่การศึกสงครามภายในประเทศคือ การต่อสู้กับความยากจน หรือความยากไร้
ของราษฎรในแผ่นดิน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ยุทธศาสตร์การต่อสู้ที่เรียกว่า
“เศรษฐกิจแบบพอเพียง” เพื่อต่อสู้กับความยากจนของพสกนิกรของพระองค์ วันนี้เวลาหมด
ขอขอบคุณครับ ที่ให้โอกาสผมมาแสดงความคิดเห็นในวันนี้และหวังว่าคงได้พบท่านผู้มีเกียรติอีก
สวัสดิ์ครับ

ผู้ดำเนินรายการ : ดิฉันในนามของกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
ถือโอกาสจบการบรรยายในวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้ และขอเรียนเชิญผู้เข้าร่วมการสัมมนาในวันพรุ่งนี้
ด้วยนะคะ สวัสดิ์ค่ะ

การอภิปรายเรื่อง “วรรณกรรมในรัชกาลที่ ๑ และบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลปัจจุบัน”

วิทยากร : นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิจารณ์

ผู้ดำเนินการอภิปราย : นายวัฒน์ บุญจับ

นายวัฒน์ บุญจับ : นมัสการพระคุณเจ้า ท่านผู้มีเกียรติ และสัมนาสมาชิกทุกท่านครับ จากเนื้อหาของการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ ในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเมื่อวานนี้ครับ เราได้เห็นภาพโดยรวมของพระราชปณิธานและมรดกทางวัฒนธรรมของสองรัชกาลที่ว่า “ตั้งใจจะอุปถัมภ์กษัตริย์ ยอเยกพระพุทธศาสนา” และ “จะป้องกันขอบเขตดินแดน รักษาประชาชนแลมนตรี” ซึ่งส่วนตรงจุดนั้นถือว่าการสะท้อนภาพ สะท้อนความคิดอะไรหลาย ๆ อย่างออกมา ถ้าท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาได้ติดตามมาโดยตลอดก็คงจะเห็นภาพได้ชัดในมุมที่วิทยากรทุก ๆ ท่านได้นำเสนอ

ส่วนหัวข้อที่เราได้นำมาอภิปรายในภาคเช้าวันนี้ คือ เรื่องของวรรณกรรมในรัชกาลที่ ๑ และบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลปัจจุบัน วิทยากรที่ให้ความอนุเคราะห์ต่อกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์มาพูดคุยนำเสนอการเสวนาในวันนี้ แต่ละท่านนั้นเรียกได้ว่าเป็นมือนำของประเทศในการที่จะนำความคิดและให้ข้อเสนอแนะใหม่ ๆ แก่กลุ่มการวรรณกรรมอยู่เสมอ ท่านแรกนั้นเคยเป็นบรรณาธิการของวารสารแผนที่ กรมแผนที่ทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด และในชั้นหลังนั้นท่านมาเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านวรรณคดีไทย ทางด้านศิลปะการเขียนภาษาไทยสำหรับนักแปล เป็นอาจารย์พิเศษให้แก่สถาบันการศึกษาหลายแห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยรามคำแหง ในส่วนสื่อวิทยุนั้น ท่านได้ดูแลรายการวรรณคดีสโมสรให้กับสถานีวิทยุศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งเป็นวิทยากรบรรยายให้แก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ท่านจบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเคยไปอบรมหลักสูตรภาษาบาลีเบื้องต้นของกองบัญชาการทหารสูงสุดด้วย ประวัติที่ยกขึ้นมาทั้งหมดนี้คือ วิทยากรที่มีนามว่า นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์

วิทยาการอีกหนึ่งท่านนั้นนะครับ ท่านสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอกทางด้านอักษรศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันนี้ท่านดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำอยู่ที่ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ท่านคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน ครับ

เนื้อหาสาระที่พูดคุยกันในเรื่องของวรรณกรรมในรัชกาลที่ ๑ และบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลปัจจุบันนั้นครับ คงจะบอกว่ามีเนื้อหาพูดกันได้อย่างค่อนข้างจะหลากหลายพอสมควรทีเดียว ถ้าคำจำกัดความคำว่าที่มาที่ไปของวรรณกรรมว่า วรรณกรรมนั้นนอกเหนือจากการที่เราเอาเข้าไปในปัจจุบันว่าเน้นไปในเรื่องของความบันเทิง ที่มาของวรรณกรรมนั้นมีที่มาที่ไปที่น่าสนใจ และวรรณกรรมนั้นก็คือบทบันทึกสังคม ประวัติศาสตร์ และมีอะไรต่อมิอะไรที่แฝงอยู่ในเนื้อหาสาระมากมายทีเดียว เราตั้งกติกาเอาไว้ว่าถึงแม้ชื่อการนำเสนอจะเป็นการอภิปรายก็จริง แต่วิธีการนำเสนอในวันนี้ยากจะเป็นในรูปของการเสวนาแบบค่อนข้างที่จะเป็นกันเอง ในระหว่างที่วิทยากรท่านหนึ่งกำลังพูด ผู้ฟังอาจจะมีข้อสงสัยขึ้นมาก็สามารถแทรกซักถามขึ้นไป หรือว่าวิทยากรอีกท่านหนึ่งคิดว่าตรงนี้น่าจะมีประเด็นบางสิ่งบางอย่างที่น่าสนใจ ก็อาจมีการแทรกการเสริมขึ้นมาได้ ดังนั้นจะไม่มีกำหนดว่าจะต้องพูดกันคนละกี่นาที แต่จะพูดในหัวข้อที่จะนำเสนอ นั้นให้หมดความ และตั้งใจไว้ว่าถ้ามีความเป็นไปได้ในช่วงปลายนั้นจะได้ “สัมมนา” กัน คือการร่วมใจกันคือพอเห็นแล้วว่าจะมีบางประเด็นที่น่าขบคิด น่าถกเถียง นำมีการนำเสนอมุมคิดเพิ่มเติมกัน

แต่ว่าในการที่เราจะมุ่งมองไปในประเด็นใด มีความเข้าใจในเรื่องที่ที่มาที่ไปของวรรณกรรมของสองรัชกาลนี้อย่างไรนั้น ควรที่จะรู้ถึงภูมิหลังกันก่อนว่า ภูมิหลังด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ในช่วงของสองรัชกาลนี้มีส่วนเหมือนหรือมีส่วนต่างกันอย่างไร แต่คงไม่เจาะลึกมาก จะเอาเฉพาะแต่ในส่วนที่จำเป็นต่อการทำความเข้าใจของวรรณกรรมสองรัชกาลนี้ เราจะได้เข้าใจว่ามีการสืบเนื่องของวรรณกรรมระหว่างสองรัชกาลนี้อย่างไร ดังนั้นขอเรียนเชิญท่านอาจารย์สุมาลีเป็นคนเปิดประเด็นและปูพื้นฐานของเรื่องนี้สักนิดหนึ่งครับ

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วิระวงศ์ : นมัสการพระคุณเจ้า และสวัสดิ์ท่านผู้ฟังทุกคนค่ะ ก่อนอื่นจะต้องขออธิบายนิดหนึ่งว่าที่เราคิดวิธีอภิปรายถึงสนทนານี้ขึ้นมา เพราะว่าความจริงแล้วเราขอบคุณมากในเรื่องที่เกี่ยวกับวรรณคดีและวรรณกรรม ถ้าเผื่อปล่อยให้พูดไปเรื่อยเจื้อยคนเดียวอีกคนหนึ่งก็อาจจะไม่ได้พูด เพราะฉะนั้นเราก็เลยต้องอนุญาตซึ่งกันและกันว่าถ้ามีอะไรที่รู้สึกอยากจะพูดหรืออยากจะเสริมก็จะเว้นวรรคให้แก่กันได้ ทีนี้ที่ตกลงกันไว้เพื่อที่จะกำกับตัวเองด้วยว่า เราจะแบ่งหัวข้อออกเป็น ๓ ประเด็นใหญ่ ๆ ประเด็นหนึ่งก็คือ บริบททางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของทั้งสองรัชกาล ซึ่งเราก็เห็นว่ามิอะไรที่น่าสนใจทั้งในแง่ความสืบเนื่องและในแง่ความเปลี่ยนแปลง ดิฉันจะไม่ใช้คำว่า “ต่าง” หรือ “เหมือน” เพราะจริง ๆ แล้วมันคงจะไม่มีความเป็นไปได้ที่ทั้งสองสมัยจะอยู่หนึ่ง ๆ ให้เราจับมาเทียบ เพื่อให้เห็นความต่าง

ความเหมือนกันได้ แต่ทั้งสองสมัยคือทั้งปัจจุบันนี้และอดีตสมัยก็เป็นการเลื่อนไหลของกาลเวลาที่มีเหตุและมีผลต่อเนื่องกัน

ในช่วงแรกนี้จะขอพูดถึงเรื่องบริบททางวัฒนธรรมก่อนโดยเริ่มจากในรัชกาลที่ ๑ ข้อสังเกตของดิฉันคือ สมัยรัชกาลที่ ๑ นี้เป็นช่วงที่เราเริ่มตั้งตัวใหม่หลังจากความสูญเสียและความสับสนผู้ที่มาตั้งกรุงรัตนโกสินทร์คือชาวอยุธยาที่ผ่านประสบการณ์เสียกรุง และผ่านประสบการณ์ที่จะต้องเรียกว่าไม่ใช่ง่ายนักในการที่จะฟื้นตัวขึ้นมาจากสถานภาพที่แหลกสลาย มีข้อสังเกตในเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับท่านเหล่านี้คือ การที่จะแก้ไขหรือสร้างอะไรขึ้นมาใหม่นี้ ท่านไม่เคยโทษปัจจัยภายนอก ท่านจะดูความผิดพลาดที่ตัวท่านเองอาจจะจะเป็นเหตุที่ทำให้เกิด แล้วก็เมื่อตั้งตัวใหม่ท่านเริ่มจากการที่ชำระความคิด และสิ่งที่โบราณใช้คำว่า “ทิสฺสุ” ให้ถูกต้อง แล้วก็เริ่มสร้างตัวเอง ซึ่งในการสร้างตัวจากที่ล้มแล้วจนลุกขึ้นยืนอย่างมั่นคง ท่านสามารถทำได้ในเวลาที่คุณั่งข้างเร็วทีเดียว ถ้าเราดูจากผล คือสิ่งที่ทำให้เรามารู้ตัวกันในวันนี้ ดิฉันหมายถึงวรรณกรรมซึ่งเท่ากับเป็นผลึกของความคิด

ข้อที่น่าสนใจอย่างหนึ่งก็คือ ในช่วงระหว่างที่ตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นหรือก่อนหน้านั้นมีความร่วมมือจากคนหลายทิศทาง คือหมายความว่าไม่ได้มีแต่คนไทยล้วน ๆ แต่อาจจะมีชนชาติอื่นที่เข้ามาช่วยเหลือกันและกันในการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นด้วย สิ่งที่ถูกพันคนทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกันอย่างหนึ่งคือ ศาสนา ที่ดิฉันพูดนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกคนนับถือศาสนาเดียวกัน จริง ๆ แล้วคนที่เข้ามาร่วมตั้งกรุงรัตนโกสินทร์มีทั้งเพื่อนบ้านใกล้เคียง อย่างลาว มอญ หรือมาเลย์ และก็มีคนจีนรวมอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง ซึ่งก็คงนับถือขงจื้อหรืออะไรตามธรรมเนียมของบรรพบุรุษ แต่อย่างน้อยที่สุดศาสนาของตะวันตกก็จะขึ้นอยู่กับฐานของจริยธรรมที่ใกล้เคียงกัน เมื่อสาวความเป็นไปเปรียบเทียบกับปัจจุบัน ดิฉันเห็นลักษณะอย่างหนึ่ง คือ ถ้าเทียบช่วงรัชกาลที่ ๑ ซึ่งมีลักษณะที่ก่อตัวและมาร่วมสามัคคีหรือว่ากลืนเข้าหาบูรณภาพเดียวกันได้ สมัยของเราเป็นสมัยที่จะมีความแตกต่างทางความคิดสูงมาก ส่วนหนึ่งก็มาจากการปะทะสังสรรค์กับวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งมาจากฐานความคิดที่แปลกแยกต่างจากเรามากด้วย และข้อที่น่าสนใจอย่างหนึ่งก็คือ ความแตกต่างหลากหลายทางความคิดนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งกันมากกว่าที่เคยมีเคยเป็นในสมัยที่เราเริ่มตั้งกรุงขึ้นมา ตรงนี้เป็นข้อที่ทำให้มีความแตกต่างกันบางอย่างเกิดขึ้น หรือว่าความเปลี่ยนแปลงบางอย่างในแนวทางของความคิด ซึ่งจะลงมาสู่วรรณกรรมในที่สุด

และอีกประการหนึ่ง ขอเน้นว่าเป็นข้อสังเกตที่มองจากมุมหนึ่ง ซึ่งอาจจะไม่เหมือนกับคนอื่นมองก็ได้ ข้อที่อยากจะพูดก็คือ ถ้าเมื่อเรามองที่ประเด็นสำคัญของความที่เราจะพูดถึงในวันนี้คือความคิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เราต้องยอมรับว่าเมื่อครั้งสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้นพระมหากษัตริย์คือผู้นำของสังคม ท่านทำหน้าที่รวมทั้งฝ่ายบริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติพร้อมสรรพ เพราะฉะนั้น ท่านก็อยู่ในฐานะที่เป็นผู้กำหนดความเป็นไปในสังคมได้เต็มที่ แต่สมัยปัจจุบันเมื่อเราอยู่ในระบอบประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงใช้อำนาจโดยตรงต่อไป คือถ้าเมื่อ

จะพูดในเชิงนิยาม ท่านไม่ใช่ นายผู้บริหาร แต่ว่าท่านทรงมีสถานะเป็นประมุขทางใจ และเป็นสติของสังคม พระราชสถานะที่เปลี่ยนไปนี้ก็ยังมีความคงเดิมอยู่ตรงที่ว่า ท่านก็ยังดูแลสังคมและประชาชนอยู่ อาจจะไม่ออกมาในรูปพระราชปณิธานอย่างรัชกาลที่ ๑ แต่ถ้าเราจะดูพระราชนิพนธ์โดยรวม เราจะยังคงเห็นชนบหรือที่เรียกว่าแก่นของสถาบันกษัตริย์ยังคงอยู่ในนั้น ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนักนะคะ ถึงตอนนี้แล้วอาจารย์เสาวณิตมีข้อคิดเห็นอะไรที่จะเพิ่มเติมในส่วนภูมิหลังนี้บ้างไหมคะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน : นมัสการพระคุณเจ้า สวัสดิ์ผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่านคะ เราตกลงกันว่าจะไม่ให้เวลาคนใดคนหนึ่งนานในประเด็นหนึ่ง แต่จะโยนกลับไปกลับมาบางที่ น่าจะเกิดบรรยากาศของการตอบโต้ระหว่างกันได้จากผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน เท่าที่เรามองเห็นพระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา มีอยู่หลายด้าน แต่ว่าสิ่งที่ปรากฏมาตั้งแต่ในอดีตไม่ขาดเลยก็คือ การทำนุบำรุงด้านวรรณกรรม ถ้าเราดูเพียงผิวเผิน เราจะนึกว่าวรรณกรรมเป็นสิ่งที่เกินเข้ามาในสังคม สิ่งซึ่งน่าจะจะต้องทำอาจจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ เรื่องของปากท้อง หรือว่าเรื่องของการป้องกันประเทศ แต่ว่าวรรณกรรมก็น่าจะต้องเป็นเรื่องสำคัญอยู่บ้าง ดังนั้น จึงเป็นพระราชภารกิจที่ไม่มีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดทรงละเลย และก็หลายพระองค์นั้นทรงเป็นกวี หรือว่าเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการแต่งหนังสือ อาจจะดูได้ตั้งแต่สมัยสุโขทัยหรืออยุธยา แต่เนื่องจากหลักฐานบางอย่างเราไม่ได้มีต่อเนื่องกัน บางรัชกาลจึงไม่ปรากฏ เราจึงมักบอกว่ามีวรรณกรรมอยู่แต่ในบางรัชกาล แต่ดิฉันคิดว่าอีกบางรัชกาลนั้นก็ยังมีแต่อาจไม่ได้ปรากฏหลักฐาน ดิฉันคงจะพูดถึงเรื่องของชนบทปาฐะด้วย เพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมากในช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างอยุธยามาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะถ้าไม่มีระบบชนบทปาฐะแล้ว วรรณกรรมของเราหลายเล่มก็คงไม่เหลือมาจนถึงทุกวันนี้ และการสร้างงานวรรณกรรมนั้นก็คงจะไม่เสร็จลงอย่างรวดเร็วในต้นรัตนโกสินทร์ ดิฉันคงต้องยกให้ว่าเป็นเรื่องของความทรงจำที่อยู่ในใจหรือในสมองของชาวอยุธยา และสืบเนื่องมาจนถึงรัตนโกสินทร์ด้วย

ส่วนพระราชภารกิจทางวรรณกรรมนั้นที่บอกว่าดูผิวเผินเหมือนจะไม่สำคัญ แต่จริง ๆ แล้วมีความสำคัญยิ่ง ถ้าพูดอย่างเป็นนามธรรมก็คือวรรณกรรมเป็นเครื่องแสดงความรู้สึกของชาติ คือจะต้องเป็นประกาศไปให้นานาประเทศ หรือว่าในสากลโลกเป็นที่รู้กันว่าเรามีความรู้สึกเรื่องอีกอย่างหนึ่งถ้าจะพูดให้ดูเป็นรูปธรรมมากขึ้นก็คือวรรณกรรมนั้นใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งจะเชื่อมโยงกับที่อาจารย์สุมาลีบอกว่า ทำไม่ถึงมาเกี่ยวข้องกับบรรยากาศของการเกิดวรรณกรรมในสองรัชกาลนี้ วรรณกรรมนั้นเป็นอาหารสมอง คือให้สติปัญญาแก่คน มันปลูกสร้างจิตสำนึก มีอิทธิพลต่อการศึกษาจะทำให้เกิดการกระทำอะไรต่อมิอะไรต่าง ๆ ก็ได้ เป็นประโยชน์แก่ปวงชน เรียกได้ว่าวรรณกรรมออกมา ๑ เรื่องนั้นถ้าแพร่หลายออกไป มันเป็นประโยชน์มหาศาลแก่บ้านเมือง เป็นอาหารทางจิตใจ บำรุงจิตใจแก่คน วรรณกรรมจะให้อารมณ์ที่หลากหลาย ทำให้มนุษย์นั้นได้ฝึกความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จะช่วยปลูกปลอบใจเวลาที่ท้อแท้ ทำให้เกิดความมานะพยายามในเวลา

ที่ใกล้ ๆ จะหมดแรงแล้ว เป็นต้น คิดว่าผู้ที่อยู่ในวงวรรณกรรมทั้งหลายนั้นคงจะเข้าใจ ดังนั้นจึงเห็นว่าสิ่งที่ดูเหมือนว่าจะไม่ได้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากกลับเป็นสิ่งสำคัญ และพระมหากษัตริย์แทบจะทุกพระองค์นั้นทรงตระหนักดีในเรื่องนี้ ท่านจึงคิดว่าเป็นพระราชภารกิจหนึ่ง ซึ่งเราคงพูดถึงเรื่องบรรยากาศก่อน แล้วจึงพูดถึงเรื่องของมุขปาฐะภายหลังเมื่อพูดถึงเรื่องขนบในตอนที่สอง

นายวัฒน์ บุญจับ : จะเห็นได้ว่างานวรรณกรรมมันมีที่มา และขณะเดียวกันมันก็มีที่ไปเหมือนกัน คือไม่ใช่อยู่ ๆ แล้วใครก็อยากจะสร้างงานวรรณกรรมขึ้นมา โดยไม่มีที่มาก็คงจะเป็นไปไม่ได้ คงจะต้องมีข้อจำกัดเป็นบางสิ่งบางอย่างถึงจะมีการสร้างงานเหล่านั้นขึ้นมา และความจำเป็นในการสร้างงานวรรณกรรมเหล่านั้นก็มีหลากหลายมาก และเมื่อตอนที่อาจารย์ ดร.เสาวณิตได้พูดถึงท้ายไว้ว่าเดี่ยวจะคุยเรื่องมุขปาฐะต่อ แสดงว่ามันมีเรื่องจำเป็นที่ต้องบันทึก และเรื่องที่ไม่จำเป็นต้องบันทึกก็มีอีกมากมาย และที่จะไปก็มีตั้งแต่ไปช่วยบำรุงจิตใจ ไปช่วยทำให้เกิดอาการความอึกเขมก่อนที่จะหมดแรงไป ซึ่งก็มีหลายอย่างด้วยกัน โยงเข้าไปถึงขนบโดยที่จะไม่ต้องเกริ่นนำเพราะวิทยากรได้ทิ้งท้ายไว้แล้วว่า มันมีข้อแม้ะไรบางอย่างที่ไม่เหมือนกันเท่าไรในบางกรณี อย่างกับมีประเด็นถามเมื่อวานว่า มีพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑ ที่เราเรียนในตำราวิชาประวัติวรรณคดีไทย ดูไปดูมาก็ไม่ใช่เป็นพระราชนิพนธ์ แต่เป็นของคนนั้นคนนี่แต่งมากกว่า อันนี้มันเกี่ยวกับขนบหรือเปล่าครับก่อนที่จะเกิดระบบของลิขสิทธิ์เข้ามาดังปัจจุบัน

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : เรื่องนี้ก็เป็นเรื่องที่เตรียมมาว่าจะพูดให้ฟังเหมือนกัน การสร้างวรรณกรรมในขนบของไทยเรานั้น บางคนพยายามจะแยกเป็นวรรณกรรมไพเราะหรือวรรณกรรมศักดิ์สิทธิ์อะไรบ้าง แต่จริง ๆ แล้วคนไทยเราไม่ได้แตกต่างกันตามทฤษฎีของฝรั่งไม่ว่าเป็นไพเราะหรือผู้ดี บางทีก็มุ่งผ้าผืนเดียวไม่มีเส้นสีเหมือน ๆ กัน ซึ่งถ้าใครเคยอ่านพระราชพิธีสิบสองเดือนก็คงจะนึกออกที่รัชกาลที่ ๕ ทรงเล่าว่า มาถึงรัชกาลที่ ๓ แล้วเวลาเสด็จออกขุนนางท่านทรงพระบัญชาผืนเดียว ใครบังอาจใส่เสื้อก่อนที่ท่านจะมีพระบัญชาคลุม ท่านไล่ไปวิดน้ำเข้านาที่สนามหลวงด้วยซ้ำ ถ้ามองเผิน ๆ ก็ไม่มีอะไรมาก รู้สึกว่าท่านกริ้วที่คนอื่นทำเกินหน้าท่านหรืออย่างไร แต่ความจริงท่านโกรธว่าพวกนี้เป็นพวกล่าอ้อย ตะหนาวนิต ตะผ่นหน้อยไม่ได้ นี่ทำให้เสียกรุงมาแล้ว ความรู้สึกที่เกี่ยวกับความสูญเสียนี้มันยังติดมาจนถึงรัชกาลที่ ๓ นะคะ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าในรัชกาลที่ ๑ นี้จะเป็นอย่างไร

ทีนี้ถ้าเผื่อจะพูดถึงการสร้างวรรณกรรมขึ้นก็อยากจะโยงกลับไปถึงอยุธยาตอนกลาง ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ นั่นคือการใช้สภาภิวัตน์หรือการประชุมกันแต่งช่วยกันแต่ง ทั้งนี้โดยพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขหรือเป็นผู้ที่ดูแลทั่วไป บางพระองค์หรือเรียกได้ว่าหลายพระองค์จะทรงมาร่วมพระราชนิพนธ์ด้วยในตอนใดตอนหนึ่ง แต่บางพระองค์ก็ทรงเป็นเพียงผู้ตัดสินชี้ขาดในขั้นสุดท้ายคือเมื่อมีปัญหา หรือเมื่อต้องการให้แน่ชัดว่าฉบับหลวง หรือฉบับอ้างอิงควรจะเป็น

อย่างไร อย่างที่อาจารย์เสาวณิตพูดค้างไว้ว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นผู้จัดหรือเป็นผู้ผลักดันให้เกิดวรรณกรรมฉบับอ้างอิงขึ้น ดิฉันใช้คำว่า “ฉบับอ้างอิง” มาโดยตลอด เพราะจริง ๆ แล้ววรรณกรรมของเราไม่ใช่วรรณกรรมเพื่อการอ่านด้วยตา มันนั่งขบคิดกันเฉย ๆ เพราะว่าวัฒนธรรมของเราคือวัฒนธรรมมุขปาฐะ วรรณกรรมที่สร้างขึ้นมากที่สุดอยู่ในวรรณกรรมมุขปาฐะ คือไม่มีหลักฐานใช้การค้น และใช้ความจำเป็นที่ตั้ง ทำให้เสี่ยงต่อการสูญหายหรือการลืมได้ สถาบันพระมหากษัตริย์คือผู้อนุรักษ์วัฒนธรรมและศิลปะทุกสาขา เป็น “ศิลปากร” ถ้าเผื่อจะพูดโดยศัพท์ เพราะฉะนั้นท่านก็จะรวบรวมฉบับอะไรต่ออะไรที่อยู่ในพื้นบ้านหรือเป็นมุขปาฐะนี้มาชำระแล้วก็ทำเอาไว้เป็นหลักเป็นฐาน ทำแล้วไม่ใช่ว่าบังคับหรือห้ามไม่ให้ใช้ประโยชน์นะคะ ถ้าเราย้อนกลับไปดูวรรณกรรมโบราณของเราสักนิด เราจะเห็นว่าส่วนใหญ่ที่เหลือตกค้างมา และยังคงมีฉบับถาวรจนกระทั่งมาชำระในรัชกาลที่ ๕ ส่วนใหญ่เป็นบทละคร โขน หรือนิทานนิยายต่าง ๆ ซึ่งวรรณกรรมเหล่านี้มีขึ้นเพื่ออะไร คำตอบคงไม่ใช่ว่าเพื่ออ่าน แต่เป็นเพื่อนำออกมาอย่างน้อยที่สุดขับเป็นทำนองเป็นเพลง และเป็นการแสดง โดยมีการปรับปรุงบทในทุกครั้งที่นำออกแสดง เวลาที่มีงานเทศกาลฉลองวัด งานพระบรมศพ หรืองานบรมราชาภิเษก ฯลฯ ก็จะมีมหรสพหลวงออกแสดงให้ประชาชนพลเมืองได้ชม ประชันกับมหรสพราชฎีที่อาจจะมียู่ในงานเดียวกันนั่นเอง มันเกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างหลวงกับราชฎี หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นบ้านกับราชสำนักนี้ มันจะเกิดขึ้นทุกกาล จนแม้กระทั่งเดี๋ยวนี้ ขนบอันนี้ก็ยังคงอยู่มาถึงสมัยเรา เวลาจัดงานสำคัญกรรมศิลปากรก็ต้องจัดมหรสพหลวงออกแสดงที่สนามหลวง เป็นการเตือนความทรงจำถึงรากเหง้าเค้าเงื่อนทางวัฒนธรรมของเราที่เคยมีมา ไม่ใช่แต่ต้นรัตนโกสินทร์แต่ว่าสืบย้อนไปถึงอยุธยา

การที่ราชสำนักได้รวบรวมนิทาน นิยาย และอะไรต่าง ๆ แล้วชำระขึ้นเป็นฉบับอ้างอิงมีคุณลักษณะอย่างไร อย่างที่หนึ่งก็คือเป็นที่รวมของเรื่อง อย่างที่สองเป็นที่รวมของสำนวน ภาษาโวหารซึ่งเป็นแบบอย่างสำหรับจะเอาไปเป็นข้อมูลในการค้นต่อไปข้างหน้า เวลาที่แสดงจริง ๆ ไม่มีใครเอาตัวฉบับอ้างอิงหรือฉบับหลวงไปใช้ มันต้องมีการปรับ และมันก็เป็นขนบอย่างหนึ่งของการแสดงแบบไทยที่เรายังชื่นชมกับปฏิภาณกวีหรือการด้นในระหว่างเป็นอันมาก สมัยนั้นเราไม่เคยมีปัญหาเรื่องลิขสิทธิ์เหมือนปัจจุบัน เมื่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ขนบอย่างเก่ายังคงมีชีวิตชีวา ขนบการร่วมกันแต่ง แต่งเพื่อจุดประสงค์อะไร เพื่อความบันเทิงของคนส่วนรวม เพื่อที่คนส่วนรวมจะได้มีตัวอย่างภาษาสละสลวยที่ไพเราะ และไม่ใช่แต่ภาษานะคะ ความเชื่อ ความคิด แนวทางความประพฤติ อะไรทุกอย่างมันสามารถแฝงตัวอยู่ในวรรณกรรมได้ และพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ มาท่านก็ทรงทราบเรื่องนี้ ท่านจะคอยเตือนไว้ตรงข้างท้ายตลอด อย่างเวลาแต่งเรื่องรามเกียรติ์ “ใครฟังอย่าได้ไหลหลง จงปลงอนิจจังสังขาร” คือท่านเตือนว่าโดยผิวของเรื่องมันสนุกก็จริง แต่ที่ควรจะสนใจยิ่งกว่านั้นก็คือ ข้อสรุปทางจริยธรรม ข้อสรุปเกี่ยวกับความคิดและสิ่งที่มีคุณค่าซึ่งแฝงอยู่ในเรื่องนั้นด้วย

มีสิ่งหนึ่งซึ่งอาจจะก้าวเกินไปสักนิด ถ้าเมื่อจะพูดถึงเรื่องว่า นักวิชาการปัจจุบันบางคน อาจจะรู้สึกเหมือนกับว่า แต่ก่อนมาเราสอนกันให้อ่านหรือให้ท่องแล้วก็ได้สอนให้คิด แต่จริง ๆ แล้วการสอนให้คิดนี้ สมัยโบราณท่านใช้วิธีที่แบบเนียน และการรับสารจากวรรณกรรม ผ่านทางดนตรีก็ตามหรือผ่านทาง การแสดงก็ตาม ย่อมเร้าความคิดเชิงวิจารณ์ให้เกิดได้เสมอ แล้วถ้าเมื่อมันไม่เกิดขึ้นนี้มันก็คงไม่มีพัฒนาการที่สืบเนื่องมาได้จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ทุกวันนี้เวลาที่นำออกแสดง ละครศิลปากรก็จะต้องปรุงบทจากพระราชนิพนธ์ ไม่ใช่เอามาใช้อย่างดี ๆ ทั้งแต่อย่างนั้น เพราะมันไม่ใช่ชนบทของไทย ชนบทของไทยต้องปรุงบทเสมอในเวลาที่จะนำออกแสดงแต่ละครั้ง แต่ที่นี้มันก็มีปัญหาอันหนึ่งที่คุณวัฒน์พูดถึงคือ ประเด็นที่เกี่ยวกับเอกลักษณ์ของผู้สร้างสรรค์ สมัยก่อนคนไทยเรามีชนบทย่อยอย่างหนึ่งที่ร่วมกันทั้งชาวบ้านและชาววัง คือ การสร้างงานวรรณกรรม หรือวรรณศิลป์ ขึ้นนั้น เป็นการสร้างเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงเอกลักษณ์ หรือผลได้ของผู้แต่ง ผู้ประพันธ์ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินท่านทรงเป็นหัวหน้าคณะผู้จัดทำ ถ้าเมื่อเทียบกับสมัยปัจจุบันก็คงเป็นบรรณาธิการใหญ่ เรื่องทั้งหมดก็ถูกส่งลงมาหรืออ้างถึงในลักษณะที่เป็นพระราชนิพนธ์ เพราะถึงไม่ได้ทรงนิพนธ์เองทุกคำแต่จะต้องทรงให้ความเห็นชอบเมื่อมันจะลงเป็นฉบับลายลักษณ์อักษร ซึ่งจะเป็นที่เชื่อถือหรืออ้างอิงต่อไปในภายภาคหน้า ข้อนี้ต่างจากสมัยของเราแน่ เพราะวามมาถึงปัจจุบันนี้เราปรับระบบคิดที่ให้เกียรติแก่ผู้สร้างสรรค์ และยึดต้นฉบับแรกเริ่มคือต้นฉบับของผู้สร้างว่าเป็นสิ่งอันจะพึงเปลี่ยนแปลงมิได้ สิ่งนี้เป็นแนวคิดฝรั่งที่เข้ามาในช่วงรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมาแล้ว ซึ่งมันก็มีอะไรสนุกหลายอย่างถ้าเราจะพูดถึง แต่ดิฉันจะขอตัวไว้ก่อนว่ามันเป็นความคิดของคนอื่นไม่ใช่ความคิดของเรา เมื่อเราปรับความคิดต้องเรียกว่าทั้งระบบการปกครอง และระบบความคิดการให้คุณค่าต่าง ๆ มาใส่ลงในบริบทวัฒนธรรมของเรา เรื่องนี้มันทำให้เกิดผลหรือความแตกต่างในด้าน การประพันธ์ด้วย เพราะทุกวันนี้การประพันธ์จะมีลิขสิทธิ์ สมัยโน้นคนแต่งโดยไม่คิดว่าจะได้อะไร นอกจากความบันเทิงและความรู้ร่วมกัน แต่ปัจจุบันคนที่สร้างงานวรรณกรรมขึ้นจะนึกถึงลิขสิทธิ์ และลิขสิทธิ์ก็กลายเป็นเรื่องที่มาเกาะกินสมองเราเป็นอันมาก

เมื่อไม่นานมานี้เองมีคนมาบ่นกับดิฉันว่า เขาได้อ่านข้อวิจารณ์เกี่ยวกับผลงานของครูไพฑูริย์ บุตรชั้นในหน้าหนังสือพิมพ์ ตอนแรกที่หยิบขึ้นมาอ่านก็เพราะอยากจะเห็นข้อคิดเกี่ยวกับเนื้อหาและวรรณศิลป์ แต่ปรากฏว่าผู้เขียนไปสนใจเกี่ยวกับลิขสิทธิ์เสียจนกระทั่งรู้สึกเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของปัจจุบัน ข้อนี้เป็นข้อสังเกตที่อยากจะฝากไว้เหมือนกัน เพราะสิ่งนี้แหละที่ทำให้หัวข้อการพูดของเรามีลักษณะแปลก ๆ อยู่ คือเราพูดถึงวรรณกรรมรัชกาลที่ ๑ เราไม่ได้บอกชื่อผู้ประพันธ์ แต่พอพูดถึงปัจจุบันเราบอกแต่พระราชนิพนธ์ในรัชกาลปัจจุบัน เพราะรู้สึกมันเป็นไปได้เสียแล้วที่จะพูดถึงวรรณกรรมรัชกาลที่ ๑ เปรียบเทียบกับวรรณกรรมในรัชกาลปัจจุบัน ซึ่งมีจำนวนหลากหลาย มีความคิดหลากหลาย แล้วก็ยังมีประเด็นที่เป็นปัญหาเกินกว่าที่เราจะพูดกันได้ในเวลาจำกัด ในตอนนี้จะขอเน้นแต่เพียงว่า ในรัชกาลที่ ๑ นี้ เรายังใช้แต่ชนบทของเรา ชนบทที่เราสร้างขึ้นในบริบทวัฒนธรรมของเราเอง นั่นคือช่วยกันสร้างเพื่อความบันเทิง และความรู้ และความคิดของคนร่วมสังคมด้วยกันเอง ที่ใช้อย่างนี้ก็เพราะว่าจริง ๆ แล้วเราต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่า วรรณกรรม

ส่วนใหญ่ในรัชกาลที่ ๑ ที่เรารู้จักมักจะอ้างถึงในประเด็นที่เกี่ยวกับความบันเทิง หรือเกี่ยวกับการแสดงเป็นสำคัญ เพราะนั่นคือความบันเทิงแทบจะว่าอย่างเดียวกับที่สังคมของเราในระยะนั้นมี

อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นข้อที่น่าสังเกตก็คือ สถาบันพระมหากษัตริย์มีหน้าที่ซึ่งท่านไม่ได้บอกหรือว่าท่านมี แต่ว่าเมื่อเรามองย้อนกลับไปเราจะเห็นว่า ท่านมีหน้าที่อย่างหนึ่ง คือ ให้ความบันเทิงหรือสร้างความบันเทิงให้แก่ประชากรของท่าน พุดง่าย ๆ ก็คือ ท่านต้องคิดทั้งในแง่ว่า ประชาชนของท่านมีความสุขสนุกสนานอย่างไร “ถึงยามเล่นก็เล่นเกษมสุข แสนสนุกทั่วเมือง หารรษา” นั่นคือลักษณะวัฒนธรรมที่ค่อนข้างจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วก็อยากจะใช้คำว่า ตอนนั้นมันเป็นบรรยากาศที่ดีสำหรับสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นได้ และสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันทั้งในแง่ความคิดและวัฒนธรรม ซึ่งบางทีลักษณะอันนั้นอาจจะขาดไป หรืออยู่ในรูปที่จำแลงไปเมื่อเราพูดถึงรัชกาลปัจจุบัน เพราะเราอาจจะต่อโยงได้ว่าท่านก็ยังทรงพระราชนิพนธ์เพื่อความบันเทิงหรือเพื่อความสุขของประชาชนอยู่ อันนี้เราอย่าไปนึกถึงพระราชนิพนธ์ที่เป็นเล่ม ๆ นะคะ ลองนึกถึงพระราชนิพนธ์ประเภทที่ยังคงอยู่ในชนบทปาฐะเป็นส่วนใหญ่ คือ เพลงพระราชนิพนธ์ มีคนเขาบอกอีกเหมือนกันว่าเพลงพระราชนิพนธ์นี้ถ้าพูดถึงเนื้อร้องก็ไม่ใช่ของท่าน ท่านทรงพระราชนิพนธ์ทำนอง ซึ่งถ้าจะพูดไปดิฉันเคยเสนอไว้แล้วว่าทำนองนี้แหละก็คือตัวฉันท์ลักษณะ ท่านสร้างขึ้นมาสสำหรับให้คนช่วยกันใส่เนื้อความหรือเนื้อร้องที่ไพเราะเข้าไป อันนี้ก็อยู่ในชนบทเดิมใช่ไหมคะ คือ ถ้าว่าไปแล้วท่านก็ทรงเป็นหลักเป็นแกนกลางที่จะดึงเอาวิถีเข้ามาช่วยกันสร้างสรรค์ ดิฉันใช้คำว่า “กวี” เต็มที่สำหรับนักเพลงนะคะ เพราะว่าสิ่งที่อยู่ในเพลงส่วนใหญ่ที่เป็นเพลงพระราชนิพนธ์เป็นกวีโวหาร อันนี้แหละที่ดิฉันมองในแง่ที่ว่า ท่านทรงเป็นอย่างเดียวกับที่รัชกาลที่ ๑ ทรงเคยกระทำ คือทรงเป็นบรรณาธิการใหญ่หรือเป็นผู้ที่ให้แรงบันดาลใจแก่กวีในการที่จะร่วมกันสร้างสรรค์เพื่อความสุหรือเพื่อความดีงามแก่สังคม

และถ้าจะพูดถึงพระราชนิพนธ์ที่เป็นเล่ม ๆ ดิฉันคิดว่าอย่างพระมหาชนกก็เป็นปรากฏการณ์อย่างเดียวกันที่เราสามารถมองเห็นได้ นั่นก็คือเมื่อทรงสร้างไม่ได้ทรงสร้างแต่ลำพังพระองค์ ท่านทรงชักจูงจิตรกรเข้ามา ๑ คนและนักเขียนการ์ตูนอีก ๑ คน ต่างได้เข้าร่วมกันสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เช่นเดียวกับที่รัชกาลที่ ๑ ท่านได้ทรงกระทำในรัชกาลของท่าน เมื่อมองในแง่นี้ดิฉันรู้สึกว่รัชกาลปัจจุบันท่านทรงสืบขนบขัตติยะที่ต้องเรียกว่าได้วางแบบไว้แต่ต้นราชสกุลอย่างงดงามทีเดียวคะ

นายวัฒนะ บุญจับ : คือถ้าหากจะสรุปง่าย ๆ นิดหนึ่งนะครับ ท่านอาจารย์สุมาลีเป็นผู้เสนอพวกเราว่า ยอมรับใหม่ในแง่ของความนึกคิดในพระราชดำริของในหลวงรัชกาลปัจจุบันนี้ ยังคงสืบขนบในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมไม่ได้แตกต่างไปจากรัชกาลที่ ๑ เหมือนกับว่าค่อนข้างจะทวนกระแสของขนบการสร้างสรรควรรณกรรมของบุคคลอื่น ๆ ในสังคมปัจจุบันด้วยซ้ำไป คือดูภาพแล้วการสร้างสรรคงานวรรณกรรมในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ขนบก็ยังคงมุ่ง “ให้” กับส่วนรวม แต่ว่าในปัจจุบันนี้แล้วคงจะต้องบอกว่นอกจากในหลวงแล้วนี้ อาจจะมีบุคคลอื่นเจริญ

รอยตามพระยุคลบาทอยู่บ้าง แต่ว่าส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้ คือ มุ่ง “อวด” แก่สังคมแต่เก็บ (ผลงานและหรือผลได้) ไว้เป็นส่วนตัว

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : คือประเด็นนี้ดิฉันมองในแง่ที่ว่าปัจจุบันเราไปรับแนวคิดของฝรั่งเข้ามา ซึ่งแนวคิดของฝรั่งนี้ ถ้าเราจะพูดกันก็อาจจะต้องสาวไปถึงความคิดของเขา เขาอยู่ในขอบของศาสนาที่เรียกว่าให้คุณค่าแก่การสร้างสรรค์ พระเจ้าสร้างโลก และนักประพันธ์หรือนักกวีก็สร้างโลกเนรมิตขึ้น ต่างฝ่ายต่างมีกรรมสิทธิ์ในสิ่งที่ตัวเองสร้าง เพราะฉะนั้นนำมาถึงสมัยของเราที่การศึกษาเพื่อมวลชนกว้างขวางออกไป ต้องเตือนกันนิดหนึ่งว่าการศึกษาเพื่อมวลชนนี้เราเริ่มมีมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ มันอยู่ในระบบคิดของฝรั่ง คือหมายความว่าท่านก็ทรงรับแนวคิดของฝรั่งมาเหมือนกันในการที่ว่าจะขยายการศึกษาออกไปให้กว้างขวางมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพราะก่อนหน้านั้นการศึกษาของเราเป็นลักษณะคล้าย ๆ กับยุคกลางของยุโรปเหมือนกัน ใครอยากจะฝึกเป็นกวีก็ไปอยู่กับพ่อเพลงแม่เพลง เพราะฉะนั้นเราถึงได้มีปรากฏการณ์ในลักษณะที่ว่า กวีของเราบางที่ท่านอ่านเขียนไม่ค่อยคล่อง ถ้าลองจะทำเป็นต้นฉบับลายลักษณ์ที่โดละก็กรมศิลปากรมานั่งชำระจนตาลายทุกทีในสมัยปัจจุบัน เพราะว่าเรื่องลายลักษณ์อักษรท่านไม่ถนัด แต่ท่านเป็นผู้รู้ภาษาอย่างแจ่มแจ้ง รู้ภาษาก็รู้หนังสือไม่เหมือนกันคะ แล้วเราเป็นสังคมที่อยู่กับภาษามากกว่าหนังสือมาตั้งแต่แรก เมื่อตอนที่เริ่มจะใช้หนังสือมันก็ลำบากอยู่เหมือนกัน สมัยเราต้องเกณฑ์คนมาเรียนและก็ต้องเกณฑ์คนมาสอน ทั้งนี้โดยไม่ต้องนึกถึงความสมัครใจอีกต่อไป แต่ก่อนนี้เรามีคนรู้หนังสือน้อยเพราะว่าคนที่อยากเรียนก็น้อย มีเวลาน้อย แต่ถ้าคนที่รู้แล้วก็มักจะรู้จริง พอมาถึงปัจจุบันการรู้หนังสือเป็นพื้นฐานของการทำมาหากิน เพราะฉะนั้นการสร้างหนังสือมันเลยก็กลายเป็นอาชีพอย่างหนึ่งขึ้นมา ไม่ใช่อย่างแต่ก่อนซึ่งการสร้างวรรณศิลป์ทำกันในเวลารว่าง ไม่ได้เป็นอาชีพ หรือว่าถ้าจะเป็นอาชีพก็น้อยมากทีเดียว

นายวัฒน์ บุญจับ : คงเป็นเพราะ “ไส้แห้ง” ครับ

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : ที่ว่า “ไส้แห้ง” นี้คงมาพูดกันที่หลัง จริง ๆ แล้วอาจจะ “เปียก” บ้าง เพราะว่าเวลาไปแสดงนี้เจ้าภาพเขาเลี้ยง แต่ว่าที่จะมานั่งนึกว่าฉันจะไปแสดงเป็นโรงเป็นอาชีพประจำอะไรนี่นะคะ รัชกาลที่ ๑ ยังไม่มี และกว่าจะมีก็ใกล้ ๆ รัชกาลที่ ๕ เต็มที่ที่ว่าจะเริ่มมีกันแล้วก็มีคนเขียนบท คือจะเป็นหน้าที่หรือเป็นอาชีพขึ้นมาต้องช่วงรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมาแล้ว สมัยรัชกาลที่ ๑ กวีของเรายังคงเป็นมุขปาฐะ นักเล่นนิทาน หรือเสภาที่ขับกันเพลิดเพลินไป ไม่มีฉบับ เมื่อไม่มีฉบับก็ขายไม่ได้ ใครอยากจะทำมาหากินก็ถือปากกาหรือถือดินสอพองก็แล้วแต่ เขียนจารึกกันไปอ่านเอง และฉบับอันนี้จะถือว่าเป็นฉบับแท้หรือฉบับเริ่มต้นก็ได้ เพราะมันเป็นฉบับตามความทรงจำของผู้ฟัง ผู้แต่งอาจจะไม่โยดีที่จะอ่านและผู้แต่งบางคนไม่ใช่ผู้เขียน อันนี้เป็นข้อสังเกตเบื้องต้นของชนบววรรณกรรมไทยที่ทำให้เกิดลักษณะอย่างหนึ่งคือความผูกพันระหว่างผู้สร้างหรือผู้แต่งกับผู้ฟังผู้ที่รับสาร แล้วที่น่าสังเกตคือในสภาพสังคม

อย่างนั้น คนฟังกับคนแต่งรู้ทันกัน แนะนำกันได้ หมายความว่าประเภทที่ถ้าตันติดแล้วมีคนต่อให้คนต่ออาจจะอยู่ในวงผู้ฟังอยู่ก็ได้ เราไม่ถือกัน เราไม่ว่ากัน แต่ปัจจุบันนี้เมื่อรับแบบความคิดของตะวันตกและกฎหมายของตะวันตก กฎหมายลิขสิทธิ์เพิ่งชำระกันเอาเป็นเอาตายอยู่เมื่อไม่ถึง ๑๐ ปีมานี้เอง การเกิดปรากฏการณ์อย่างนี้ขึ้นมาก็เพราะมันเริ่มเห็นว่า การเขียนหนังสือหรือการสร้างวรรณกรรมมันเป็นอาชีพ แล้วมันเป็นสิ่งที่นำรายรับเข้ามาได้ และมันก็เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบแบบของฝรั่ง ไม่ว่าจะเป็นผู้เขียน ผู้พิมพ์ สำนักพิมพ์ ผู้วิจารณ์ แล้วก็จนกระทั่งการสอนและการเรียนวรรณคดีศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งบางทีมันก็เกิดปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่ว่า บางทีเราใช้ทฤษฎีตะวันตกมาวิเคราะห์ขบวนการสร้างสรรค์ของเราเองโดยลืมหรือโดยที่ไม่ได้กลับไปหาตัวบทหรือกลับไปหาตัววรรณศิลป์ที่แท้จริงของเราเองว่า คนแต่งท่านคิดอย่างไร คนแปลท่านคิดอย่างไร เพราะฉะนั้นตรงนี้มันก็ออกไม่ยุติธรรมสักนิดสำหรับรัชกาลที่ ๑ รัชกาลปัจจุบันนี้ไม่เป็นปัญหาเพราะท่านยอมรับการศึกษาและการวิจัยวิจารณ์อย่างปัจจุบัน ท่านทรงพระราชนิพนธ์ให้เราด้วยความปรารถนาดีตามชนบทที่ท่านต้องเรียกว่าสืบทอดมาตั้งแต่ต้นราชสกุล แต่ท่านก็ไม่หวงห้าม จริง ๆ แล้วความไม่หวงห้ามก็เป็นชนบทเดิมอยู่เหมือนกันนะคะ เพราะพระราชนิพนธ์ในสมัยก่อน ๆ ท่านก็ไม่ได้ทรงหวงห้าม เพียงแต่ว่าใครจะอยากจำก็จำ ใครไม่อยากจำอยากจะทำดูแต่เวลาที่แสดงก็ตามใจ เราเป็นสิ่งคมที่อยู่ด้วยกันอย่างยืดหยุ่น พอมาถึงปัจจุบันนี้รู้สึกว่ามันมีกฎหมายอะไรมาทำให้ความยืดหยุ่นของเราน้อยลง แล้วก็ที่ร้ายกว่านั้น คือ ลักษณะทางวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันของเราแน่ละ เราเคยวิเคราะห์ตัวเองใหม่ว่า เราเปลี่ยนไปจากบรรพบุรุษของเราสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์แค่ไหน และมีอะไรที่ยังคงอยู่อย่างเดิม ดิฉันว่ามีอะไรที่คงอยู่อย่างเดิมมากที่สุดทีเดียว แต่บางทีเราอาจจะไม่รู้ตัว บางทีตอนที่มานั่งอ่านบทพระราชนิพนธ์เตรียมตัวก่อนที่จะมาพูดนั้นนะคะ ก็รู้สึกว่ามีหลายสิ่งที่ยังเหมือนกันกับคนไทยแต่ก่อน ไม่ได้ต่างอะไรกันนักหรอก ตอนนั้นขอลกลับไปให้อาจารย์เสาวณิตก่อน เพราะรู้สึกว่าอาจารย์มีอะไรที่ต้องการจะพูดนะคะ

นายวัฒน์ บุญจับ : ก็เข้ากรอบของชนบทพอดีนะครับ อาจารย์เสาวณิตมีอะไรจะเสริมไหมครับ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิจารณ์ : คือ นี่ถึงต่อประเด็นของอาจารย์สุมาลีนะคะ จะยกตัวอย่างอะไรให้ท่านฟังสักนิดหนึ่ง

“อันพระราชนิพนธ์อุดรุต	สมมุติไม่มีแก่นสาร
ทรงไว้ตามเรื่องโบราณ	สำหรับการเฉลิมพระนคร
ให้รำร้องครั้นทรงบรรเลงเล่น	เป็นที่แสนสุขสโมสร
แก่หญิงชายไพร่ฟ้าประชากร	ก็ถาวรเสร็จสิ้นบริบูรณ์”

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแปลมหาชนกชาดกเสรีจสมบูรณเมื่อกุศักราช ๒๕๓๑ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์แห่งการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย”

นี่เป็นตัวอย่างซึ่งเมื่อดิฉันอ่านพระราชนิพนธ์ของทั้งสองรัชกาลนี้แล้วก็จะนึกถึงสิ่งที่อาจารย์สุมาลีพูด คือมีสิ่งหนึ่งซึ่งทรงดำเนินตามขนบอยู่ จะไม่ได้บอกว่าสิ่งนี้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ใครคนใดคนหนึ่งนะคะ ในขณะที่รัชกาลที่ ๑ ทรงบอกว่าให้เป็นที่แสนสุขแก่หญิงชายไพร่ฟ้าประชากร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันก็ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในคำนำว่า เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย เป็นเรื่องของวิริยะ และท่านก็ใช้คำเหมาะสมด้วยนะคะ คือท่านไม่ได้ใช้ว่าเพื่อประโยชน์ของคนทั้งหลายเฉย ๆ เพราะวิริยะนั้นมันคงจะเป็นประโยชน์ต่อสาธุชนดิฉันเคยเห็นตัวอย่างขโมยบางคนมีวิริยะในการขโมยข้าว ๆ กันอยู่หลาย ๆ ครั้ง และก็เข้าคุกด้วยกันหลาย ๆ ครั้ง ซึ่งตรงนี้ท่านคงจะไม่ทรงแนะนำ ท่านถึงเขียนเอาไว้ ดิฉันมองดูว่าท่านมีความละเอียดที่จะทรงใช้ถ้อยคำ และคำนำแต่ละเรื่องไม่เหมือนกัน มีอะไรที่น่าสนใจอีกมาก เช่น ท่านบอกว่า “และขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ” สิ่งนี้เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาในการที่จะพัฒนาประเทศชาติ ประเด็นนี้ดิฉันจะพูดถึงในตอนหลังเมื่อพูดถึงพระราชดำรัส ซึ่งสิ่งนี้จะอยู่ในระบบมุขปาฐะ คือพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทอยู่ในรูปของมุขปาฐะ แต่การบันทึกนั้นเป็นการบันทึกข้อมูลของระบบสังคมในสมัยปัจจุบัน เวลาที่เราฟังพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่ท่านพระราชทานในโอกาสต่าง ๆ กันนั้น เราจะฟังกันเรียกว่าจากปากมาสู่หูอยู่ในระบบนั้น

ขอกลับไปพูดถึงกรอบของพระราชนิพนธ์สักชนิดหนึ่งนะคะ จะได้มองเห็นว่าบรรยากาศที่กล่าวถึงมาในข้างต้นสร้างสรรค์งานอะไรออกมาบ้าง ในรัชกาลที่ ๑ นั้นบางเรื่องได้ชื่อว่าเป็นพระราชนิพนธ์จัดเป็นพระราชนิพนธ์แท้ ๆ เรียกได้ว่าไม่มีผู้อื่นช่วยเลย หรือบางส่วนอาจทรงเป็นประธานในการแต่งก็มีในหมวดของบทละคร ๔ เรื่อง ซึ่งเป็นละครในทั้งหมดมี รามเกียรติ์ อิเหนา อุณรุท และดาหลัง เข้าใจว่าในกลุ่มนี้ทรงเป็นประธานในการแต่ง ที่เป็นพระราชนิพนธ์มีเล่มหนึ่งที่ยกมาอ้างอิงอยู่มากและดิฉันก็ตั้งใจสำนวนพระราชนิพนธ์ เพราะว่าดิฉันชอบกลอนแบบเก่า ๆ ชื่อ ๆ ตรง ๆ ดี ไม่ไปเพิ่มสัมผัสให้มากจนเกินเหตุ คือ นิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง ตรงนี้ตอนที่พูดถึงตัววรรณกรรมก็จะมีอะไรที่ยกมาเหมือนกัน ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งก็จะแบ่งเป็นหมวด ๆ อยู่มาก ถ้าใครสนใจในรายละเอียดในเรื่องเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชกับงานวัฒนธรรมนั้น ดิฉันมีหนังสือที่คิดว่าคงจะเป็นประโยชน์อยู่ ๒ เล่ม เล่มหนึ่งเป็นพระนิพนธ์ของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร คือ เรื่องพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม ดิฉันจะได้สิ่งที่ดี ๆ จากพระนิพนธ์เล่มนี้มาก อีกเล่มหนึ่งนั้นเป็นของศาสตราจารย์ ดร.นิยะดา เหล่าสุนทร เป็นงานวิจัยเรื่องการ

พื้นพุทธจักรศาสตร์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่มนี้จะเป็นเรื่องทาง อักษรศาสตร์ ส่วนของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรนั้น ท่านจะพูดถึงศิลปวัฒนธรรมในหลายแขนง ในงานทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่นั้นก็จะแบ่งออกเป็นหลายหมวด มีทั้งหมวดศาสนา ตำนาน พงศาวดาร การแสดง คำสอน กฎหมายซึ่งคงจะไม่พูดถึงโดยละเอียด ในที่นี้ ก็จะยกตัวอย่างวรรณกรรมในบางเรื่อง อาจจะถูกที่พระราชนิพนธ์ เพราะเมื่อวานนี้ก็อาจจะ มีผู้พูดถึงในด้านกฎหมาย ด้านศาสนา และด้านการทหารไปมากมายแล้ว

ส่วนในรัชกาลปัจจุบันนี้มีส่วนหนึ่งที่เป็นพระราชนิพนธ์แปลที่เป็นหนังสือเป็นเล่ม ๆ ได้แก่ นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ตีโต เศรษฐศาสตร์ตามนัยของพระพุทธศาสนา และก็จะมีความ แปลถึง ๑๐ เรื่องด้วยกัน พระราชนิพนธ์ที่เป็นความเรียงมีเรื่อง พระราชานุกิจรัชกาลที่ ๘ เมื่อ ข้าพเจ้าจากสยามสู่สวีเดน และพระมหาชนก นอกนั้นก็ยังมีพระราชดำรัสและพระบรม ราชโองการซึ่งมากมายมหาศาล ในวันที่เราได้รับปริญญา ความตื่นเต็นของเรายังมีมาก พระราชดำรัส นั้นเราก็ฟัง แต่จริง ๆ แล้วบังอาจมัวแต่มองพระองค์ท่าน ข้อความนั้นก็เลยต้องกลับมาอ่านทีหลัง ด้วยความตื่นเต็น พอกลับมาอ่านอีกทีแล้วนี้ ขนาดเลือกมาเป็นตัวอย่างก็ยังรักพี่เสียดายน้อง อยากจะยกพระราชดำรัสมาทุกองค์เลยเพราะพระราชดำรัสของพระองค์มีประโยชน์มาก แล้วก็เวลาที่ พระราชทานแก่ใครหรือแก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั้น ไม่ได้มีประโยชน์เฉพาะบุคคลกลุ่มนั้นเท่านั้น จะเป็นประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตของคนทั่วไปด้วย เดียวเราอาจจะพูดกัน และก็มีอีกส่วนหนึ่งซึ่ง อาจารย์สุมาลีคงจะพูดได้ดี คือเรื่องของเพลง เนื้อเพลงพระราชนิพนธ์นี้ ท่านไม่ได้ทรงพระราช นิพนธ์แต่ท่านองนะคะ เนื้อเพลงก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยคือมีอยู่ ๕ เพลงด้วยกัน

ทีนี้เมื่อเรามาดูในความหลากหลายของพระราชนิพนธ์แล้ว ถ้าเรามาดูว่ามีอะไรเหมือนกัน หรือไม่เหมือนกันบ้าง ก็พบว่า หนึ่ง เรื่องของยุคสมัยทำให้งานแต่ละอย่างมีรายละเอียดที่ไม่ เหมือนกัน แต่สิ่งหนึ่งเรามองแล้วอาจจะพบว่าทรงดำเนินตามขนบมากก็คือ พระราชนิพนธ์ทั้งหลาย ในสองรัชกาลนี้เป็นไปตามบรรยากาศแห่งยุคสมัย ในสมัยรัชกาลที่ ๑ นี้ ทำไมจึงมีพระราชนิพนธ์ หลากหลายมากทุกหมวด และอยู่ในรูปต่าง ๆ กันจะเป็นเพราะช่วงนั้นเป็นช่วงที่บ้านเมือง ล่มสลายไปแล้วต้องรื้อฟื้นขึ้นมา แล้วการที่จะกระทำนั้นต้องกระทำทุก ๆ ด้าน จริง ๆ แล้วพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันก็มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้เหมือนกัน จะให้เห็นว่า ท่านไม่ได้คิดอะไรต่างกับรัชกาลที่ ๑ ดังเช่น

“การพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดความเจริญความมั่นคงแก่คนส่วนรวมทั้งชาติได้แท้จริงนั้นจะต้อง อาศัยหลักวิชาอันถูกต้อง และต้องกระทำพร้อม ๆ กันไปทุก ๆ ด้านด้วยเพราะความเป็นไป ทุกอย่างในบ้านเมืองมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงถึงกันหมด”

ข้อความนี้เป็นพระบรมราชโองการพระราชทานแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๕ นะคะ มีพระราชดำริอย่างนี้ คือจะต้องทำไปพร้อม ๆ กันทุก ๆ ด้าน

แต่เราอาจจะคิดว่าพระราชนิพนธ์ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ทำไมจึงดูเหมือนว่าชนิดหรือประเภทอาจจะน้อยกว่า เพราะว่ามีผู้อื่นอาจจะเป็นผู้เขียนในสมัยนี้ได้ทำบทบาทตรงนี้อยู่แล้ว และพระองค์ก็เรียกว่าอาจจะไม่ได้เข้าไปมีส่วนโดยตรง ไม่ได้เป็นประธานในการแต่ง แต่ทุกอย่างนั้นอยู่ในสายพระเนตรหมด ทรงทราบว่าใครทำอะไรอยู่ที่ไหน และเมื่อเวลาที่ทรงพบบุคคลเหล่านั้นก็จะมีพระราชดำรัสได้อย่างถูกต้อง จะมีเหตุการณ์อยู่หลายครั้งตามข่าวในปัจจุบันซึ่งคงรับทราบกันดีอยู่แล้ว ดิฉันคงไม่ต้องยกรายละเอียด ไม่ว่าจะไปในสาขาต่าง ๆ นั้นจะมีพระราชดำรัสแก่บุคคลผู้นั้น และจะมีพระราชปฏิสันถารอย่างที่เรารู้ว่าทรงทราบเรื่องเหล่านั้นเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะไปคุยกับนักกฎหมาย ทหาร หรือนักการเมือง ฯลฯ เพราะฉะนั้นถ้าถามถึงพระราชดำรินั้น ดิฉันมองว่าท่านยังเหมือนกัน ไม่ได้ทรงเห็นว่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นน้อยไปหรือไม่สำคัญ และไม่ใช่ว่ามีพระราชดำรัสอยู่ครั้งเดียว แต่จะมีอยู่หลาย ๆ ครั้งในเรื่องของวิชาการต่าง ๆ เหล่านั้นจะต้องไปพร้อม ๆ กัน

อีกเรื่องหนึ่งซึ่งอาจารย์วัฒนะบอกให้พูดถึงเรื่องมุขปาฐะ ดิฉันจะยกตัวอย่างเช่นเวลาที่พูดถึงพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑ เรื่องรามเกียรติ์ คนจะนึกถึงพระราชนิพนธ์ที่เป็นบทละครในกัน จะไม่ค่อยไปกล่าวถึงบทโขนซึ่งเล่นเรื่องเดียวกัน บทโขนนี้อยู่ในสมัยชนบเก่าก่อนที่จะมาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรหลังจากรัชกาลที่ ๕ ลงมา ก็คือบทโขนนั้นจะเป็นบทพากย์กับบทเจรจา ในชนบเก่าบทพากย์จะมีบันทึกเอาไว้ และก่อนที่จะแสดงทีก็จะต้องปรับอาจจะใช้ร่วมกันระหว่างหนังใหญ่กับโขน โขนก่อนสมัยผสมกับโขนโรงในนั้นจะเป็นโขนที่มีแต่บทพากย์กับบทเจรจาไม่มีกลอน เพราะฉะนั้น พระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ฉบับที่เป็นฉบับสำหรับพระนครที่เป็นเรื่องละเอียดที่สุดนั้นเป็นบทสำหรับนางในเล่นละครใน ส่วนผู้ชายที่เล่นโขนนั้นจะใช้บทพากย์กับบทเจรจา และบทเจรจານี้เขาไม่มีเขียนไว้จะมีแต่คำว่าเจรจาเฉย ๆ และผู้พากย์เจรจานั้นจะต้องด้นสด มั่นายสำหรับคนไทยเพราะว่ามันเป็นร้อยแบบร้อยยาวสัมผัสที่จุดเดียวด้นไปจนจบความ ทุกคนที่รู้เรื่องรามเกียรติ์ก็รู้ว่าเรื่องมันจะไปทำนองไหน และอยากจะเล่นให้มีรายละเอียดของแต่ละตอนต่างกันอย่างไรก็ทำได้

เมื่อพูดถึงตอนนี้แล้วก็จะขอยกไปอีกนิดว่า ส่วนใหญ่เราก็จะคิดว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์เอาไว้เป็นวรรณกรรม และส่วนหนึ่งก็แปรออกไปเป็นจิตรกรรมฝาผนังอยู่ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม อันนี้ก็อาจจะมึปัญหาว่าวรรณกรรมแต่งก่อนหรือไปวาดภาพไว้ก่อน ดิฉันตั้งข้อสังเกตอะไรบางอย่างว่ารามเกียรติ์ของเราไม่ได้มีสำนวนเดียว แม้กระทั่งรามเกียรติ์ของรัชกาลที่ ๑ นี้ จะขอยกตัวอย่างตอนหนึ่งคือถ้าจะดูที่จิตรกรรมฝาผนังจะมีอยู่ห้องหนึ่ง ตอนศึกอินทรชิต มีภาพอินทรชิตต้องศรแล้วไปตีมนนางมณฑโต ในศัพท์ทางการแสดงเรียกว่า “อินทรชิตถูกศรกินนม” แต่ว่าเรื่องตอนนี้ไม่มีในรามเกียรติ์รัชกาลที่ ๑ ขนาดท่านแต่งในรัชกาลเดียวกันถึงแม้จิตรกรรมฝาผนังจะผ่านการซ่อมมาหลายยุคแล้วก็ตาม แต่ว่าซ่อมก็ต้องซ่อมตามเนื้อเรื่องเดิม ดิฉันเคยถูกใจว่าที่เราเข้าใจว่ารามเกียรติ์ในรัชกาลที่ ๑ ทรงพระราชนิพนธ์หรือทรงเป็นประธานในการแต่งแล้วก็เอาไปเขียนเป็นจิตรกรรม

ฝาผนัง มันจะใช้อย่างนั้นหรือเปล่า และที่น่าฉงนใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ ก่อนที่จะมาถึงรามเกียรติ์ รัชกาลที่ ๑ นี้ เรามีรามเกียรติ์หลากหลายสำนวนมามากตั้งแต่สมัยอยุธยา - กรุงธนบุรี และเมื่อเอามาเทียบกันแล้วโดยเอาเฉพาะตอนที่เหลือตรงกัน มันมีรายละเอียดไม่เหมือนกันเลย ไม่มีฉบับไหนเลยที่จะเหมือนกันโดยแท้จริงทั้งหมด นั่นก็คืออยู่ในระบบอย่างที่ยืนยันว่ามันอาจจะสืบเนื่องมาจากระบบมุขปาฐะ ก็คือในความทรงจำ เนื้อหาเรื่องใหญ่ ๆ นั้นเหมือนกันแน่ ๆ ใครตายก็ต้องตาย ไม่มีว่าไม่ตายหรือตายแล้วฟื้น แต่ว่ารายละเอียดนั้นจะต่างกันมีการสลับตอนกัน และก็ไม่มีใครไปคิดว่าฉบับไหนเป็นฉบับที่แท้จริง ฉบับไหนปลอม ทุกฉบับแท้จริงหมดในระบบของมุขปาฐะ และนั่นคือสิ่งที่น่าสนุก เพราะแต่ละฉบับไม่เหมือนกัน และท่านทำท่านก็ไม่ได้คิดว่าจะต้องยึดเอาฉบับไหนฉบับหนึ่งเป็นสำคัญ แม้กระทั่งฉบับที่เป็นฉบับสำหรับพระนครนั้นก็ยังถือว่าเป็นเพียงฉบับหนึ่งเท่านั้นเอง สำหรับคนซึ่ง “อ่านร้องรำทำเพลง” ท่านใช้คำว่า “อ่าน” ด้วย และ “ร้องรำ” เพื่อให้เกิดความบันเทิง ใครไม่ชอบอ่าน ไม่ชอบดูละคร โขน ก็ไปดูจิตรกรรม มีความหลากหลายในทางวัฒนธรรม คนเราอาจจะชอบอะไรไม่เหมือนกัน อ่านหนังสือไม่ออก ก็ดูโขนดูละคร อ่านออกอยากอ่านก็สามารถที่จะอ่านได้

ที่นี้ก็จะพูดถึงในประเด็นที่ว่าบทโขนก็อยู่ในรูปของมุขปาฐะ เพิ่งมีการบันทึกในสมัยต่อ ๆ มา และโดยเฉพาะเมื่อมีการนำบทละครเข้าไปรวมอยู่กับบทพากย์เจรจา เป็นโขนโรงในที่เรารู้จักกันอยู่ทุกวันนี้ ก็จะเริ่มมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเอาไว้ ที่นี้ถ้าอยู่ในสมัยปัจจุบันนี้ บางทีเราก็แยกไม่ออกว่า อันไหนคือโขน อันไหนคือละครใน และก็พูดถึงอีกอย่างหนึ่งว่าท่านต้องทำ เพราะว่าละครในหมายถึงเรื่องรามเกียรติ์นี้เป็นเรื่องที่คนไทยชื่นชอบ ที่นี้มีขนบอยู่อาจสืบเนื่องมาแต่อยุธยาตอนปลายก็ไม่ทราบได้ คือละครผู้หญิงที่เล่นรามเกียรติ์นั้นเป็นละครที่สงวนเอาไว้สำหรับพระมหากษัตริย์กับพระราชวงศ์ชั้นสูง แต่เห็นได้ว่าทรงมีพระมหากษัตริย์คุณ คนธรรมดาดูโขนได้สามารถรับรู้เรื่องรามเกียรติ์ได้และอย่างที่บอกว่าพระราชานิพนธ์นั้นแพร่ไปแล้ว เพียงแต่ไม่ให้คนทั่วไปเล่นละครผู้หญิงเท่านั้นเอง แต่อ่านได้ ฟังได้ สำหรับรับความบันเทิงได้ ตรงนั้นก็เป็นที่ประเด็นหนึ่งที่ดิฉันนึกถึง และก็เรื่องของระบบมุขปาฐะที่ทิ้งเอาไว้ว่า การที่เราอยู่ในระบบมุขปาฐะนั้นเองที่ทำให้เรายังคงมีวรรณกรรมหลงเหลืออยู่หลังจากเสียกรุง เราก็คงทราบตามประวัติศาสตร์อยู่แล้วว่าเมื่อบ้านเมืองพินาศแล้วก็คงสูญเสียบางอย่างไปหลายอย่าง วรรณกรรมเป็นสิ่งถ้าเป็นเราก็คงปล่อยทิ้ง เพราะถ้าบ้านเราไฟไหม้ เราก็คงเอาเงินเอาทองไปก่อน วรรณกรรมนั้นก็อาจจะสูญสลายไปในกองเพลิงหรือว่าไม่มีใครเอาออกมา และเนื่องจากมันบันทึกอยู่ในรูปของสมุดไทยหรือสมุดข่อย ความสูญหายมันก็จะง่าย แต่ว่าเมื่อสร้างบ้านเมืองขึ้นมาใหม่ เราจะเห็นได้ว่าทำไมพระราชานิพนธ์ ยกเฉพาะพระราชานิพนธ์ละครใน ๔ เรื่องนั้น ไม่ใช่เล่มเล็ก ๆ เลย เป็นเล่มขนาดใหญ่อาจจะมีส่วนเล่มซึ่งเหลือถึงเราไม่ครบ เช่น อิเหนารัชกาลที่ ๑ เหลือมาถึงเราไม่สมบูรณ์ทั้งเรื่อง แต่ว่าเอาเฉพาะอุณรุท รามเกียรติ์ และดาหลัง แค่ ๓ เรื่องนี้ก็ใหญ่โตมาก ท่านทำได้อย่างไร ต่อให้ว่าไม่ได้ทรงพระราชานิพนธ์เองทั้งหมด นักปราชญ์

ราชบัณฑิตทั้งหลายก็ไม่ได้มานั่งแต่งแต่ ๓ เรื่องนี้เท่านั้น ต้องทำอย่างอื่น และดูระยะเวลาการทำงานแล้วมานั่งคิดกลอนใหม่ไม่มีทางทันเลย ดิฉันคิดว่าสิ่งซึ่งอยู่ในพระราชนิพนธ์เหล่านั้นก็คืองานของสมัยอยุธยา เป็นวิธีการที่อยู่ในระบบความทรงจำ ใครจำตอนไหนได้ก็จำ ถ้าสมมุติว่าเราจำได้ มันก็สามารถที่จะแต่งได้ไว อย่างตอนนี้ถ้าสมมุติให้เราแต่งกลอนสัก ๔ บท ไรที่สุดก็ประมาณ ๑๐ นาทีโดยคำนวณจากจำนวนคำกลอน แล้วก็คิดว่าโดยผ่านกระบวนการที่อาจจะต้องแจกกันไปแต่งแล้วก็นำกลับมา นี่แล้วก็ไม่ได้ทำอยู่เรื่องเดียว คำนวณเวลาอย่างไรมันก็นำมาจะทัน แต่สมมุติว่าให้เราท่องกลอน สมมุติว่าเป็นอาชยานอยู่เราจะทำได้ไวกว่า นี่คือดิฉันคิดว่ามันเป็นสิ่งที่คงอยู่

ถ้าใครถามว่าอิเหนาสมัยอยุธยา และรามเกียรติ์สมัยอยุธยาหรือกรุงเก่า นั้นหายไปไหน ดิฉันว่าส่วนหนึ่งมันอยู่ในวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์ เพียงแต่ระบบการอ้างอิงในสมัยโบราณ ท่านไม่ได้บอกว่าประโยคนี้ วรรคนี้เอามาจากตรงนั้น ตรงนี้ และก็ทำเอาไว้เป็นฉบับสำหรับพระนคร แล้วก็ไม่จำเป็น คือท่านไม่ได้อยู่ในระบบแบบเดียวกับสมัยปัจจุบันที่ต้องอ้างอิงกันทุกเรื่อง ดิฉันจะไม่บอกว่าอะไรดีหรือไม่ดีนะคะ แต่หมายความว่าเราอยู่กับคนละระบบกัน ในสมัยก่อนนั้นท่านถือว่าอันนี้แหละมันเป็นงานของแผ่นดิน มันเป็นงานของส่วนรวมก็เอามาและก็เป็นฉบับที่ถูกต้องสมบูรณ์แล้ว ทีนี้บางทีเรามาค้นพบวรรณกรรมอย่างเช่นรามเกียรติ์ครั้งกรุงเก่าในสมัยหลัง พอเอามาเทียบกันก็จะพบว่ามันมีสิ่งที่เหมือนกันและสิ่งที่แตกต่างกันอย่างทีบอก รามเกียรติ์ฉบับอยุธยาที่เป็นบทละครที่เราค้นพบทุกวันนี้ ดิฉันก็ไม่คิดว่ามันเป็นฉบับเดียวที่อยู่ยงคงกระพัน เพราะฉะนั้นรัชกาลที่ ๑ ท่านอาจจะใช้ฉบับนี้หรือกว๊านสำนักอาจจะใช้ฉบับนี้หรือไม่ ก็ไม่มีใครจะตอบได้ แต่ทำให้เราเห็นว่าอย่างน้อยนี่เราน่าจะได้ประเด็นคิดขึ้นมาว่างานที่ท่านั้น นั่นคือท่านค้างอยู่ในระบบมุขปาฐะแล้วก็เสกาก็ทำเช่นเดียวกัน คือรวบรวมมาจากระบบของมุขปาฐะ และตรงที่ท่านก็อาจจะไม่ได้บอกว่าตรงนี้เป็นใคร คือบางทีเนื่องจากระบบมุขปาฐะมันก็จะจำมาแต่งกันมาหลาย ๆ ยุค

นายวัฒน์ บุญจับ : คือในส่วนของมุขปาฐะนี่คงจะบอกว่า แม้ในปัจจุบันถ้าหากเราไปดูการเจรจาไขนก็ยังคงเป็นอย่างนั้นอยู่ คือแต่ละท่านที่ทำหน้าที่พากย์หรือเจรจาก็ต้นเหมือนกัน ยังมีลักษณะส่วนร่วมเช่นนี้ออกมา และในส่วนรามเกียรติ์บ้านเรา ถ้าหากว่าได้นั่งอ่านนั่งศึกษากันจริง ๆ ก็คงบอกว่าไม่ได้มาจากรามายณะหรือกณะครับ มันปรุงมาเป็นฉบับรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะเลย แล้วก็ถ้าเผื่อถามว่า ในส่วนภาพจิตรกรรมกับเรื่องรามเกียรติ์ที่เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น ตัวของวัดพระแก้วนั้นใช่ สร้างในรัชสมัย แต่ว่าพระระเบียงนั้นสร้างขึ้นทีหลัง คือมาเขียนภาพในสมัยรัชกาลที่ ๓ ดังนั้นก็แน่นอนว่าวรรณกรรมรามเกียรติ์ของรัชกาลที่ ๑ นี่ลงไปแล้ว แต่ก็ไม่ไปตามบทพระราชนิพนธ์ แม้กระทั่งในส่วนของภาพจิตรกรรมมีอยู่ตรงมุขด้านหนึ่งวาดรูปกำเนิดมณฑล แต่ถ้าไปดูปฐมบทก่อนจะเข้าเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์นั้น ไม่พูดเรื่องนางมณฑล ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจ ถ้าหากว่าเราเอาโคลงภาพรามเกียรติ์เข้ามาเทียบก็จะยิ่งไปกันใหญ่เลย มีที่ไปที่ไปค่อนข้างที่จะน่าสนใจนะครับ ทีนี้ในส่วนของเนื้อละครก็เช่นกัน มีทั้งละครนอกละครใน เดี่ยวอาจจะมีส่วนเสนอแนะขึ้นมาอีกว่าเข้าใจผิดแล้วว่า

ละครนอกละครในมันมีมิติที่ไม่ใช่ดังเคยที่อธิบายมาแต่ในอดีต มีที่มาที่ไปในเรื่องของคนเล่น ในเรื่องของเรื่อง ฯลฯ ซึ่งอันนี้มันก็ถือเป็นชนบส่วนหนึ่ง และในส่วนที่ว่าโยงเข้ามาเลย ก็คือจะเห็นได้ว่า อาจารย์เสาวณิตท่านบอกว่าในสมัยรัชกาลที่ ๑ มีการรวบรวมคล้าย ๆ เป็นการพลิกฟื้นวรรณกรรมส่วนหนึ่ง และส่วนของในหลวงรัชกาลปัจจุบันนั้นก็มักจะทรงเติมเต็มหรือทรงกระตุ้นในส่วนที่เริ่มจะลืมนั่นไป แต่วิธีการนำเสนอนี้ อาจารย์เสาวณิตมุ่งมองไปว่ามีการสร้างงานเหมือนกับว่าทรงเป็นผู้มอบนโยบาย คือมอบยุทธศาสตร์ ส่วนยุทธวิธีก็ไปทำกันอีกที จะทำอย่างไรก็แล้วแต่ แต่ปัจจุบันท่านจะเป็นผู้ที่พระราชทานพระบรมราโชวาท ที่นี้ลักษณะของวรรณกรรมและวรรณศิลป์จะเปลี่ยนไปใหม่ครับอาจารย์

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : คือถ้าเผื่อจะเทียบกัน เราต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่ารัชกาลที่ ๑ ท่านยังอยู่ในชนบของวัฒนธรรมมุขปาฐะ เพราะฉะนั้นงานที่ทรงพระราชนิพนธ์ก็ตามหรือมอบหมายให้ผู้อื่นไปจัดทำก็ตาม มันก็จะเป็นลักษณะร้อยกรองมากกว่าร้อยแก้ว พอมาถึงรัชกาลปัจจุบันซึ่งความนิยมร้อยแก้วมันอยู่ตัวแล้ว เพราะว่าเราอยู่กับวัฒนธรรมลายลักษณ์มานานพอ ท่านก็ทรงพระราชนิพนธ์เป็นร้อยแก้วหรือเป็นความเรียง อันนี้คือลักษณะทางวรรณศิลป์ที่อาจจะพูดได้ว่าต่างยุคต่างสมัยกันไป แต่ถ้าพูดถึงจุดประสงค์หรืออะไรอย่างที่เราพูดมาแล้วยังมีลักษณะร่วมกัน คือขออย่าอีกที่ว่าทั้งสองพระองค์ทรงมีงานทั้งที่ในลักษณะเป็นการสะสางของเก่าความคิดเดิม แล้วก็ปรับมาให้อยู่ในยุคสมัย คือในรูปที่คนในสมัยของพระองค์นั้นจะใช้ประโยชน์ได้ ส่วนอีกประการหนึ่งก็คือการวางแนวทาง อย่างในรัชกาลปัจจุบันที่คุณวัฒนธรรมว่า ท่านมีพระบรมราโชวาทลงไปเลยหรือมีกระแสพระราชดำรัสที่ชัดเจนแจ่มแจ้ง คือไม่ต้องใช้วรรณศิลป์ในลักษณะซ่อนเร้น แต่ก็ต้องเรียกว่าสิ่งนี้เป็นพัฒนาการไปตามสภาพของสังคมเหมือนกัน บางอย่างท่านก็มีพระบรมราโชวาทอย่างตรงไปตรงมาชัดเจน แต่บางที่ท่านก็ทรงใช้วรรณศิลป์ ไม่ใช่ไม่ใช่ แม้แต่ในพระราชนิพนธ์แปล บางทีถ้าไปอ่านแล้วอาจจะอดขันไม่ได้เหมือนกัน เพราะว่าท่านจะทรงใช้นัยอ้างอิงถึงวรรณคดีหรือวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่นเรื่องนายอินทร์ ผู้ปิดทองหลังพระ ในหน้า ๙๙ ท่านบอกว่า “เรามีความรู้สึกเหมือนเป็นคนแคะระล่อมตัวยักษ์ที่กำลังจะไปขโมยหัวปลา” อันนี้มันอาจจะเข้าไปเกี่ยวกับรามเกียรติ์อยู่สักหน่อย แต่ว่าเป็นรามเกียรติ์ฉบับที่ชาวบ้านร้องเล่นกันที่ว่า “ยักษ์ขโมยหัวปลาไปให้ยักษ์” แล้วก็ “ยักษ์ขโมยหัวปลาไปให้ยักษ์” จริง ๆ แล้วมันก็เป็นคำวิจารณ์หรือความคิดของชาวบ้านที่พูดถึงรามเกียรติ์ มันก็สืบมาจากมุขปาฐะ และจากมุขปาฐะนั้นก็เข้าไปในพระราชดำริแล้วออกมาในที่ที่แปลกมาก คือในพระราชนิพนธ์แปล

นายวัฒน์ บุญจับ : ผมว่าตรงนี้น่าสนใจมาก คือในบางครั้งคนที่เป็นนักวิจารณ์วรรณกรรมจากบริบทที่เป็นสังคมเมือง ตีว่าเป็นกรุงเทพฯเลยก็แล้วกัน บางทีอ่านตรงนี้แล้วไม่เข้าใจเสียด้วยซ้ำว่า อะไรคือ ยักษ์ ยักษ์ หัวปลา หัวปลา มันคืออะไร

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : คือจริง ๆ แล้วในลักษณะนี้ ดิฉันคิดว่ารัชกาลปัจจุบันท่านทรงมีพระราชภารกิจที่ยากกว่าพระบรมราชบุพการี เพราะว่ารัชกาลที่ ๑ นี้ท่านทรงเป็นหัวหน้า เป็นผู้นำในทุกด้าน และท่านทรงชี้แจงตัวเองทั้งหมด แต่รัชกาลปัจจุบันท่านทรงอยู่ในฐานะเป็นผู้สังเกตการณ์ ท่านคอยเตือน คือท่านบังคับเราไม่ได้นะคะ และท่านคงไม่ได้คิดบังคับประชาชนพลเมืองของท่าน ท่านเพียงแต่เตือนและให้ข้อคิดว่ามันควรจะเป็นอย่างไร ขอเล่าเกร็ดนิดหนึ่งคือเมื่อตอนที่รับราชการอยู่นั้น ดิฉันเคยทำวารสารแผนที่และก็มีเรื่องเกี่ยวกับเรื่องเก่า ๆ ไร่แยะ อาจจะเป็นรายงานของคนรุ่นก่อนที่เริ่มตั้งกรมก็ได้เสร็จแล้วเผอิญวารสารนี้เข้าไปถึงท่าน และท่านก็มีพระราชกระแสตรงมาถึงเจ้ากรมแผนที่ให้ทำหนังสือแผนที่กรุงเทพฯ และดิฉันก็เป็นคนที่จะต้องทำหนังสือนั้น นี่ทำให้ดิฉันเกิดความรู้สึกขึ้นมาอย่างหนึ่งว่าท่านกำลังทำตามขนบในรัชกาลที่ ๑ คือท่านไม่ได้เป็นผู้ทรงทำเอง แต่ท่านทรงผลักดันหรือมีพระราชกระแสให้เกิดอะไรต่ออะไรขึ้น ในกรณีดิฉันถ้าเผื่อจะพูดไปแล้ว มันไม่ใช่วรรณกรรมประเภทบันเทิงด้วยซ้ำ แต่ท่านทรงเห็นว่ามันมีประโยชน์ ท่านก็ทรงมีพระราชกระแสมา ดิฉันเชื่อว่าไม่ใช่แต่เฉพาะกรมแผนที่ แต่หน่วยราชการหลายแห่งรวมทั้งกรมศิลปากร อาจจะได้รับพระราชกระแสหรือได้รับพระราชดำริที่ทำให้เราหมั่น คือติดเครื่องแล้วก็สร้างอะไรขึ้นมาเพื่อประโยชน์แก่สังคม ก็อยู่ในขนบอันนั้นนะคะที่ว่าท่านยังทรงใช้ขนบอย่างเดียวกับรัชกาลที่ ๑ อยู่ในแง่การผลักดันการสร้างสรรค์ แล้วการสร้างสรรค์นั้นอาจจะออกมาในรูปแบบที่ยกย่อง หรือซับซ้อนมากกว่าที่เราเห็นในรัชกาลที่ ๑ นั่นก็เพราะว่าสังคมมันซับซ้อนขึ้น บางทีเราไม่รู้หรือทราบดีว่า ท่านกำลังทรงทำอะไร อยู่ที่ไหน อย่างไร นาน ๆ ทีเราก็ได้ยินพระราชดำรัสออกมาที่หนึ่ง แต่ถ้าเราจับสังเกตนะคะ มันมีผลกระทบเทือนหรือมีผลกระทบจากพระราชดำรินั้น ซึ่งดิฉันถือว่าเป็นพระราชนิพนธ์อันหนึ่ง ถูกละ มีบางคนบอกว่าพระราชดำรินั้นมีผู้เขียนถวายแล้ว ตั้งแต่เวลาต้นรัชกาลมา แต่เราคงจะโง่หากคิดว่าพระองค์ทรงเป็นเพียงแค่ลำโพง ความเป็นจริงก็คือถึงจะมีผู้เตรียมถวาย แต่ท่านก็จะต้องทรงวินิจฉัย ทรงแก้ ทรงเกลา และพอถึงในระยะหลัง ท่านก็ทรงกลับไปสู่ขนบมุขปาฐะ ท่านค้นสดทุกปีในช่วงวันเฉลิมพระชนมพรรษา และก็จะมีคนนำเอาพระราชดำรินั้นไปจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อที่เราจะได้มีโอกาสอ่านย้อนหลัง และไตร่ตรองดูสาระในสิ่งที่ดิฉันอยากจะเรียกว่า “พระราชนิพนธ์มุขปาฐะ” ได้อย่างละเอียดลออยิ่งขึ้น

ข้อที่ดิฉันได้ค้นพบเมื่อกลับไปอ่านพระราชดำรัส ซึ่งถือว่าเป็นพระราชนิพนธ์หมวดหนึ่งนี้ ก็คือท่านทำหน้าที่บันทึกความเป็นไปแห่งยุคสมัยได้อย่างดีมากที่สุดทีเดียว สิ่งที่ท่านกล่าวถึงหรือสิ่งที่ท่านเตือนอะไรนี้ มันแสดงให้เห็นว่าท่านทรงศึกษาพัฒนาการของสังคมไทยอย่างคนที่มีความมุ่งมั่นที่เดียว ท่านถึงจำได้ไม่เพียงแต่ “ยักษ์” กับ “ยักษ์” แต่ท่านยังมีมรดกวัฒนธรรมที่ตรงเรียกว่าแน่นหนาที่เดียว น่าเสียดายที่บางทีอาจจะโดยระบบการศึกษาของเราไม่ได้เสริมสร้างรากเหง้าที่แน่นหนาได้เท่านี้ในทุกแห่งหรือทุกคน เพราะถ้าจะว่าไปการสะสมและสืบสานข้อมูลวัฒนธรรม ซึ่งรวมทั้งวรรณศิลป์และความเข้าใจวรรณศิลป์ มันยังอยู่นอกระบบการศึกษา มากกว่าอยู่ข้างใน เพราะในโรงเรียนบางทีเราไปเรียนอย่างอื่นที่ไม่เกี่ยวกับความเป็นตัวตนของเรา

เสียมาก วรณคดีไทยดูเหมือนไม่ใช่วิชาบังคับสำหรับเด็กส่วนใหญ่ ปัจจุบันครูจะให้อ่านแต่ส่วนย่อย ๆ ไม่เหมือนกับคนรุ่นก่อนที่จะได้รับสารจากวรรณคดีในรูปที่มันน่าสนุกกว่าเดี๋ยวนี้อ่านแล้วซึมซาบกับมันได้มากกว่าเดี๋ยวนี้อ่านด้วย

นายวัฒน์ บุญจับ : แต่ว่าส่วนหนึ่งนะครับ ผมว่าในส่วนของงานที่ทรงสร้างสรรค์ก็มีอยู่เหมือนกัน คือเราอาจจะเห็นที่ท่านอาจารย์วิภา กงกะนันท์เรียกว่า “วรรณรูป” หรือบางคนอาจจะเรียกว่า “กลอนเปล่า” ในชั้นหลัง คือวรรณรูปจะจัดทำเป็นเรื่องแล้วผูกเป็นรูปด้วย จะสังเกตว่าในหลาย ๆ ปีมานี้ ในหลวงของเราทรงทำเป็นพระราชโทรสาร คือพรปีใหม่บ้าง หรืออะไรบ้าง ในลักษณะโทรสารก็งั้น ๆ คอมพิวเตอร์ พระราชทานไปตามจุดต่าง ๆ ที่เป็นหน่วยงานหลัก ๆ ซึ่งวันนี้อาจารย์เสาวณิตมีติดมือมาด้วย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน : คำพรพระราชทานนี้เป็นสิ่งที่ดิฉันรอคอยทุกปีนะคะและจะต้องคอยเก็บไว้ อย่างเช่นอันที่ติดมาเป็นของเมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๒ พระราชทานพรปีใหม่คือไม่ได้บอกว่า “Happy New Year” อย่างที่ใคร ๆ เขาให้กันนะคะ แต่ท่านจะพระราชทานมาว่า “ปรารถนาดีต่อกันคือความสุข อนุเคราะห์กันและกันคือความสุข ความยินดีคือความสุข ความสงบคือความสุข ขอจงมีความสุข ความเจริญ” ท่านจะเห็นวรรณศิลป์อยู่ในนี้ มีการย้ำข้อความนะคะ ปรารถนาดีต่อกันนั่นคือความสุข อนุเคราะห์กันและกัน ความยินดี ความสงบ ซึ่งสิ่งนี้ตรงตามหลักศาสนา

ทีนี้ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ อันนี้จะต้องใช้หัวคิดมากสักนิดหนึ่งนะคะ “ตลอดปีเก่าโลกประสบปัญหานานาประการ คนต้องใช้มือเกาหัว สุนัขใช้เท้าเกา ลิงใช้ทั้งมือทั้งเท้า คนสมัยใหม่ใช้เครื่องสำอาง คนโบราณใช้ฝ่าเท้ามารอง บางคนติดลูกคิด พุดอย่างนี้อาจสืบทอดให้ควายฟัง ขอให้ตีความให้แตกเพื่อเปิดเป้าอุปสรรค ถ้าดีดี สี ดี เป่า ให้กลมกล่อม ก็มีหวังผ่านพ้นปัญหาทั้งหลาย ขอจงมีความสุข ความเจริญ” มีอะไรดี ๆ ทุกปีอย่างนั้นนะคะ แล้วทำไมดิฉันอ่านเป็นช่วง ๆ เพราะท่านทรงพระราชนิพนธ์ไว้เป็นแบบนี้ คือเป็นบรรทัดในลักษณะเป็นเหมือนฉันทลักษณ์ เป็น Free Verse และเมื่ออ่านแล้วเราหยุดตรงนั้นแล้ว มันก็จะได้อะไร มีความ มีเวลาคิด นั่นคือพระปรีชาสามารถนะคะ

และจะมีอีกอันหนึ่งซึ่งประทับใจคือเหตุการณ์เมื่อพฤษภาคม ๒๕๓๕ มีพระราชกระแสเตือนสติทุกฝ่าย และโดยเฉพาะบุคคลซึ่งไม่เข้าใจกันอยู่ในขณะนั้น ล้น ๆ แต่ดิฉันคิดว่าคนที่อยู่ในสมัยนั้นน้ำตาซึมเลย “สู้กันไปก็มีแต่แพ้ทั้งสองฝ่าย จะมีประโยชน์อะไรกับชัยชนะบนกองซากปรักหักพังของบ้านเมือง” นี่คือน้ำพระราชดำรัสชัด ๆ ดิฉันว่ามีวรรณศิลป์อยู่ในนี้ “จะมีประโยชน์อะไรกับชัยชนะ” ท่านไม่ได้บอกว่าหยุดรบหรือหยุดสู้กัน ไม่มีประโยชน์ ไร้สาระ อันนี้ก็คงจะเป็นคนอย่างเรา ๆ พุดว่าหยุดกันสักทีหนึ่ง แต่ท่านเตือนสติให้รู้ว่า “จะมีประโยชน์อะไรกับชัยชนะ

บนกองซากปรักหักพังของบ้านเมือง” ลั่น ๆ แค่นี้ ดิฉันก็เห็นว่านั่นคือวรรณกรรม วรรณกรรมสร้างอะไร วรรณกรรมสร้างสำนึกคน วรรณกรรมยับยั้งสติคน วรรณกรรมปลุกคนให้ตื่นด้วย แต่คนที่ใช้ได้อย่างนี้ได้ต้องมีประสิทธิภาพ มีพลังของการใช้คำ ซึ่งดิฉันมองว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงกระทำได้ดี เรียกว่าเสมอกันกับพระบูรพกษัตริยาธิราชโดยเฉพาะที่เรากำลังพูดถึง ที่จริงดิฉันคิดว่าพระองค์ใด ๆ ก็คงจะเหมือนกัน แต่ที่นี้เรากำลังพูดถึงรัชกาลที่ ๑ ก็คงจะเปรียบเทียบกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และเดี๋ยวจะดูว่าพลังนั้นก็อาจจะมิได้ตามสถานการณ์ สถานการณ์ไหนก็ได้ ถ้าอยากจะให้บันเทิงก็ไม่ใช่ไปสั่งสอน ถ้าอยากจะให้สั่งสอนก็สั่งสอน ตรงนี้อยากให้เกิดการกระทำอะไร ผู้มีประสิทธิภาพในการใช้คำก็ต้องทำได้ ดิฉันดูว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสองรัชกาลนั้นทรงกระทำได้

นายวัฒน์ บุญจับ : คือส่วนหนึ่งสะท้อนค่อนข้างจะชัดเจนในลักษณะของวรรณศิลป์ของสองรัชกาล ดังที่อาจารย์สุมาลีท่านบอกไว้ว่าช่วงต้นรัตนโกสินทร์รักที่จะเล่นร้อยกรองหรือว่าวรรณกรรมที่สร้างสรรคจะเป็นวรรณกรรมที่เป็นแบบเป็นแผน ก็ทรงสร้างได้อย่างไม่แตกแถวพอสมควร และในภาวะของสังคมปัจจุบันที่ทุกอย่างมันรีบเร่งหมด ลักษณะทางวรรณศิลป์ก็สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันคือไม่พูดมากแล้วเน้นที่พลังคำ แทนที่จะไปเน้นที่สัมผัสเหมือนกับช่วงรัตนโกสินทร์ แต่สังเกตได้ว่ายิ่งทรงมีพระราชกระแสหรือพระราชดำรัสยิ่งสั้นเท่าไร ความยิ่งมาก ก็เหมือนกับที่เขาโยงมาว่าประเทศเล็กเพลงชาติจะยาว ประเทศใหญ่เพลงชาติจะสั้น เพราะร้องสั้น ๆ ก็รู้แล้วว่าชาตินี้ยังอยู่ชัดเจน แต่ว่าประเทศเล็ก ๆ นั้นต้องร้องให้ยาว ๆ ให้รู้ว่าอยู่ตรงไหนนะครั้น คล้าย ๆ กันในหลวงรัชกาลปัจจุบันทรงมีอะไรบางสิ่งบางอย่างอยู่ในพระราชดำริเป็นอันมาก ดังนั้นก่อนที่จะทรงมีพระราชกระแสหรือพระราชดำรัสแต่ละคำนั้น ทรงกลั่นกรองแล้วว่าจะเอาคำไหนออกมาดีบ้าง จะสังเกตได้ว่าแม้แต่พระปฐมบรมราชโองการที่เป็นพระราชปณิธานด้วยซ้ำไปตัดพยางค์ใดพยางค์หนึ่งไม่ได้เลย เพราะว่าไม่มีคำฟุ่มเฟือยเลย ไม่มีคำที่ไม่เป็นสาระแก่น้ำใจความเลย ลั่น ๆ แต่ได้ใจความ และก๊ล็ก ๆ อย่างนั้นแปลได้ชัดเจน ท่านอาจารย์สุมาลีมีอะไรเสริมไหมครับก่อนที่จะพูดถึงงานในแต่ละรัชกาลต่อไป

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : ดิฉันขอเสริมตรงนี้นิดหนึ่งนะคะว่าลักษณะของวรรณศิลป์มันก็เป็นไปตามยุคสมัย ในยุคที่เราอยู่กับมุขปาฐะ ร้อยกรองนั้นก็ป็นธรรมชาติหรือธรรมชาติของสังคม เพราะมันชินอยู่อย่างนี้ แต่ว่าในสมัยปัจจุบันเมื่อเรามีความซับซ้อนทางความคิดมากจนกระทั่งรอที่จะเล่นสัมผัสกันอยู่ไม่ได้ถนัด จุดเน้นทางวรรณศิลป์ก็จะไปอยู่ที่อื่น อยู่ที่ความกระฉ่างชัดทางความคิด และความสามารถที่จะเอาความคิดนั้นออกมาในรูปที่เราความคิดและความเข้าใจให้เกิดขึ้นด้วย และบางทีข้อที่นำคิดคือ ไม่ใช่แต่เราความคิด ความเข้าใจ แต่ว่ามันจะก่อให้เกิดความสืบเนื่อง คือทำให้เกิดกิจกรรมสืบเนื่องต่อไปจากที่เป็นตัวพระราชนิพนธ์นั้นด้วยได้

ขออนุญาตพูดต่อจากที่อาจารย์เสาวณิตได้พูดไว้หนึ่ง คือเผอิญดิฉันเคยเข้าไปอยู่ในกรมทหารพัทหนึ่งก็เลยสังเกตอะไรหลายอย่างว่า พระราชกระแสที่ท่านมีไว้ตั้งแต่ช่วงปี ๒๕๑๕ - ๒๕๑๖ หรือ ๒๕๑๗ เป็นการวางกรอบบทบาททหารให้เข้ากับสังคมยุคใหม่ได้อย่างดีท่านจะเป็นพระองค์แรกที่ทรงกล่าวถึงบทบาทในด้านการพัฒนาของทหาร คือก่อนหน้านั้นบางทีเรามีความรู้สึกว่าทหารก็ทหาร พลเรือนก็พลเรือน แต่ในเมื่อปัจจุบันนี้สังคมของเราผ่านระยะสงครามร้อนอย่างในช่วงรัชกาลที่ ๑ มาแล้ว รัชกาลที่ ๑ นี้ท่านโปรดคนที่เก่งการรบเพราะว่าท่านต้องทำสงครามภายนอกตลอดรัชกาล แต่ถ้าเผื่อเรามาดูอย่างในรัชกาลปัจจุบันนี้ ถ้าจะพูดถึงสงครามก็เป็นสงครามภายใน คือสงครามทางความคิดในหมู่คนของเราเอง คือในประเทศของเราเองมากกว่าที่จะเป็นอย่างอื่น เพราะฉะนั้นบางทีทุกคนก็ยังคงไม่ค่อยแน่ใจว่าบทบาทของแต่ละกลุ่มควรจะทำอย่างไร ใครควรมีหน้าที่อย่างไร พระราชนิพนธ์ของท่านเด่นที่สุดในด้านที่ว่าวางกรอบวางความคิด หรือว่าเสริมความเข้าใจของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในสังคม อย่างในฐานะที่ท่านทรงมองดูทั่วสังคม ท่านทรงเข้าใจคนทุกกลุ่มแล้ว ท่านจึงได้ทรงเลือกมีพระราชดำริหรือมีพระราชกระแสและมีพระราชนิพนธ์ที่จะเสริมเรื่องนั้น เรื่องความสามัคคี ความมั่นคงภายใน ทุกคนมีหน้าที่อย่างไร ควรจะทำอย่างไร

ที่ดิฉันมองไปทางทหารก็เพราะว่าไปนั่งอ่านพระราชดำรัสอยู่ในช่วงนี้ แล้วก็สงสัยว่าทำไมคนโดยมากมักพูดกันว่า ท่านไม่ค่อยมีบทบาทเกี่ยวกับเรื่องการปกครอง หรือการรบทัพจับศึกอะไรแล้วเพราะท่านเป็นพระมหากษัตริย์ในระบบประชาธิปไตย แต่เมื่อดิฉันกลับไปอ่านเรื่องแปลทั้งสองเรื่องคือ ดิโตและนายอินทร์ ผู้ปิดทองหลังพระ ดิฉันว่าคนที่จะได้ประโยชน์จากพระราชนิพนธ์สองเล่มนี้มากที่สุดน่าจะเป็นทหาร ท่านไม่ได้ทรงบอกเราโดยตรง แต่สิ่งที่เราเห็นคือตัวแบบของคนที่มีเมตตาทุกอย่างเพื่อป้องกันประเทศ เพื่อรักษาความปลอดภัยของบ้านเมือง และเพื่อสร้างความสามัคคีของคนในชาติ อันนี้ดิฉันต้องเรียกว่าเป็น “สาร” ที่แรงมากในพระราชนิพนธ์ทั้งสองเล่ม และถ้าเผื่ออ่านอย่างวิเคราะห์ก็จะเห็นได้ว่า ในทั้งสองเล่มนี้มีสารสำหรับคนทุกหมู่ทุกกลุ่มรวมทั้งปัญญาชน มีสารที่แรงมากอยู่จุดหนึ่ง ซึ่งดิฉันอดไม่ได้ขอยกมาอ่านสักนิดเผื่อว่าจะมีอะไรที่พอจะเตือนใจพวกเราตนเอง บางทีดิฉันไม่ค่อยแน่ใจอะไรนัก เวลาที่คนเราจะแปลอะไรโดยมากเราจะถูกดึงดูดด้วยสารบางอย่างในนั้น เวลาที่เราอ่านงานแปล เราก็จะถูกดึงดูดด้วยสารบางอย่างในนั้นซึ่งอาจจะมีบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับเรา สำหรับอันนี้ดิฉันอาจจะไปตีใจอะไรขึ้นมาเพราะรู้สึกที่เราอาจอยู่ในบุคคลกลุ่มที่ถูกเขกอย่างแรงนี้หรือเปล่า ข้อความนี้เป็นคำพูดของสติเฟินสันกับเฮช.จี.เวลส์ คือสติเฟินสันเป็นคนพูด แต่อ้างอิงถึง เฮช.จี.เวลส์ด้วยว่ามีความเห็นตรงกัน อยู่ในหน้า ๓๙ “เราทั้งสองได้เรียนรู้ว่าจะไว้ใจบุคคลกลุ่มหนึ่งไม่ได้เป็นอันขาด นั่นคือกลุ่มปัญญาชนที่อ้างตัวจะผูกขาดการปกครองในยามสงบ และเมื่อได้นำประเทศชาติเข้าสู่ความฉิบหายแล้ว ก็กลับปล่อยมือให้ชาติดิ้นรนหาหนทางออกเอาเอง” ดิฉันรู้สึกว่าการถูกเขกกลางกะโหลกอย่างแรงในฐานะที่เป็นนักวิชาการคนหนึ่ง ก็เลยขอหยิบหัวเอามาให้ผู้ฟังทั้งหลายได้ฟังด้วยแล้วก็ช่วยกันคิดด้วยว่าเราได้ผลทำอะไรอย่างที่เขาว่านี้หรือเปล่า เพราะว่าจริง ๆ แล้วอันนี้เป็นข้อสังเกตประการหนึ่ง

ของดิฉัน ซึ่งอาจจะไม่เหมือนท่านทั้งหลายเท่าไรนัก แต่ทุกวันนี้เรามีความแปลกแยกและความสับสนทางความคิดมากเหลือเกิน เนื่องจากความหลากหลายของวิชาการ

เมื่อมองในแง่สัมพันธกับหัวข้อการพูดของเราวันนี้ ดิฉันเห็นพระทัยในหลวง คือรู้สึกว่พระราชภารกิจของท่านนี้ยุ่งยากและซับซ้อนกว่าในรัชกาลที่ ๑ ซึ่งเป็นสมัยที่คนไทยยังมีความคิดความอ่านและความรู้สึกเป็นแนวเดียวกัน เป็นทิศทางเดียวกัน สมัยนี้เรามีความคิดที่หลากหลายและบางทีความหลากหลายนี้มันอาจนำมาซึ่งความรู้สึกอย่างหนึ่ง จะเรียกว่าเป็นอคติหรืออะไรก็ได้ คือเรามักจะรู้สึกว่าสิ่งที่เราคิดนั้นถูก ถ้าไม่ได้รับคำเตือนจากพระราชนิพนธ์บ่อย ๆ หรือถ้าไม่มีพระราชดำรัสเตือนอยู่ทุกปี และปีละอาจจะหลายครั้งนะคะ มันก็อาจจะเป็นไปได้ที่เราอาจจะต่างคนต่างถือความคิดของตัวเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่ได้นึกถึงความคิดของเราจะส่งผลกระทบต่อโดยรวมของบ้านเมืองอย่างไร ที่ดิฉันตั้งข้อสังเกตนี้ขึ้นมาเพราะรู้สึกว่าในพระราชนิพนธ์ทุกชิ้นทุกอันที่ได้อ่านได้ทบทวนตอนนี้จะมาพูดนี้ จุดมุ่งหมายของท่านเด่นชัดมากในการที่จะเตือน ท่านทรงเป็นสติของสังคม ท่านทรงเตือนให้เราว่าเราอยู่ตรงไหน เรากำลังทำอะไร และจะเกิดผลดี - ร้ายต่อเพื่อนร่วมชาติอย่างไร สถานะของบ้านเมืองกำลังอยู่ในลักษณะไหน เราควรจะแก้ไขอย่างไร แล้วที่ชัดที่สุดคือดิฉันมองในแง่ที่ว่าในฐานะที่ท่านทรงเป็นสติของสังคมนั้น ท่านกำลังอนุรักษ์แก่นสารของวัฒนธรรมไทยเอาไว้ให้เรา ท่านทรงเตือนเราว่าสิ่งที่มีคุณค่าอยู่ในวัฒนธรรมของเรานั้นคืออะไร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงหรือเรื่องอะไรนะคะ จริง ๆ แล้วสิ่งเหล่านี้ท่านเคยทรงเยาะพวงนักวิชาการอยู่หน่อย ๆ ว่า เขาไปหาในตำราที่ไหนก็ไม่ได้หรอก เพราะท่านทรงคิดเอง ถ้าถามว่าแล้วอะไรคือฐานที่ท่านทรงใช้ในความคิด นั่นก็คือความรู้จักวัฒนธรรมไทยทั้งระบบ และทั้งรากเหง้าทั้งพัฒนาการตั้งแต่ไม่ใช้ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ลึกเลยขึ้นไปไกลกว่านั้น

ถ้าถามว่าทำไมดิฉันถึงได้ไปชนไปคิดหรือไปมองถึงด้านนี้ มันก็อยู่ในวรรณคดีของเรา นี่เองคะ ถ้าอ่านมาก ๆ และเข้าไปอ่านที่ตัววรรณคดี อย่าเพิ่งรับสิ่งที่เรียกว่า “การตีความระดับรอง” ที่มีคนอธิบายไว้โดยทันที คือตั้งข้อสงสัยแล้วกลับไปหาดันตอที่แท้จริง เราจะเห็นอะไรหลายอย่างเหมือนอย่างเวลาที่เรารอ่าน “นิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง” อ่านแล้วดิฉันก็อดไม่ได้ ที่จะต้องอ่านเพลงยาวนิราศของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลเดียวกันด้วย ดิฉันมองดูว่าพระราชนิพนธ์ทั้งสองพระองค์นี้ ท่านทรงไว้เป็นเหมือนบันทึกรความทรงจำ คือไม่เพียงแต่เตือนพระทัยพระองค์เอง แต่เตือนลูกหลานด้วยให้เห็นว่าเราผ่านอะไรมา เพื่อที่ว่าคนปัจจุบันนี้จะได้นำนึกระลึกได้ ส่วนในรัชกาลปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นนายอินทร์ ผู้ปิดทองหลังพระ พระมหาชนก หรือว่าติโต สารในพระราชนิพนธ์ซึ่งไม่ว่าจะเป็นทรงแปลหรือทรงแต่งนะคะ อย่างน้อยที่สุดเวลาที่ทรงแปล ท่านก็ต้องเลือกรื่องที่มีสารซึ่งต้องพระประสงค์จะสื่อให้เรารับรู้และสารนั้นจริง ๆ แล้วมันก็คืออย่างเดียวกับที่อยู่ในรัชกาลที่ ๑ นั่นก็คือเตือนเราให้รู้ตัวว่าเป็นใคร เราจะต้องทำอะไร เราควรจะนึกถึงอะไรบ้าง และวิธีการที่จะดำเนินไปหรือแก้ปัญหาที่ทั้งสองพระองค์ทรงใช้สันติวิธีเป็นหลักเหมือนกันนะคะ นั่นก็คือชนบหรือวัฒนธรรมของเรา การแก้ปัญหา

ไม่ใช่การโจมตีกัน อย่างที่พูดถึงการใช้ผ้าตีนตรอง อันนี้ขอใช้คำของเก่าหน่อย คือท่านยังใช้คำสุภาพแบบใหม่ ลิงใช้เท้าณะคะ ถ้าเป็นดิฉันก็ใช้ตีนไปเลย นี่แปลว่าเป็นวรรณศิลป์คนละครูป หรือจะบอกว่าดิฉันไม่มีวรรณศิลป์ก็ได้ แต่ว่าอันนี้แหละเป็นข้อที่ขัด ท่านเตือนสติให้คนรู้จักยั้งคิด ใช้ความคิดอย่างที่บรรพบุรุษของเราเคยใช้ ถ้าบรรพบุรุษของเราลุกขึ้นตีกันวินาศนี้ ท่านก็คงรักษาบ้านเมืองมาให้เราไม่ได้ พอมาถึงสมัยนี้ความสับสนหรือความไม่เข้าใจกัน มันมากขึ้นในสังคม พระราชมารกาภิเษกย้ายขึ้น ชับซ้อนขึ้น ท่านเลือกใช้วิธี ๒ อย่าง คือบางครั้งเรารู้สึกว่าท่านใช้วรรณศิลป์ประเภทสื่อความตรงชัด ซึ่งในกรณีนี้บางคนอาจบอกว่าไม่เห็นมีวรรณศิลป์ แต่ดิฉันเห็นว่าวรรณศิลป์นั้นมีหลายแบบนะคะ มีทั้งซ่อนนัยและมีทั้งเสนอนัยอย่างแจ่มแจ้ง แล้วถ้าจะดูจากที่อาจารย์เสาวณิตยกมา ท่านก็ได้เสนอนัยชัดแจ้ง ไม่ว่าจะป็นพระราชกระแสดือนพฤษภาคม หรือพระราชกระแสปรีไหม้ ท่านใช้ลักษณะการย่นย่อให้เป็นเนื้อความสั้น ๆ แล้วให้เราทำอย่างที่เป็นที่โบราณท่านทำ คือตีหัวใจตัวเอง ทรงให้แต่แก่น ให้แต่หัวใจอย่างโบราณที่ให้ทอง สุ.จิ.ป.ล. เสร็จแล้วคนฟังไปกระจายความเอาเอง ควรจะรู้ ถ้าไม่รู้ก็ควรจะต้องหาความรู้ให้ได้ ท่านไม่ใช่คนที่มาป้อนทุกอย่าง นั่นก็เป็นเพราะสมัยของเราไม่ใช่สมัยที่จะต้องรอป้อน เราต้องคิดเอง

นายวัฒน์ บุญจับ : มีช่วงใกล้ ๆ อาจจะทำได้ คือได้พระราชทานกระแสไปในปีหนึ่ง พอปีถัดไป ท่านบอกว่าจะต้องขยายความให้เข้าใจกันใหม่เพราะว่าที่มีพระราชดำรัสปีที่แล้วเข้าใจผิดกันมาอธิบายเพิ่มเติมก็มีเหมือนกัน

นาวาอากาศโทหญิงสมาลี วีระวงศ์ : คะ ใช่ แต่อันนั้นถ้าเราไปดู หมายความว่าถ้าเราไปอ่านพระราชดำรัสที่มีผู้รวบรวมมาพิมพ์ เราก็จะเห็นได้ว่าความผิดนั้นไม่ได้อยู่ที่ท่าน แต่ว่าอยู่ที่เรา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน : ขอบุตรตรงนี้นิดหนึ่งนะคะ คือเท่าที่สังเกตพระราชนิพนธ์อาจจะเป็นพระราชดำรัสที่จะต้องเอาไปคิด คนที่คิดก็คงจะมีอยู่ส่วนหนึ่งที่นี้บางคนก็ผ่านเลยไม่ได้คิด นำไปปฏิบัติหรือรับไปตีความกันเองโดยไม่ได้ผ่านการกลั่นกรอง ท่านจะมีพระราชดำรัสไว้หลายครั้งที่เดียวโดยเฉพาะพระราชทานแก่บัณฑิตว่าจะต้องใช้สติปัญญา ควบคุมไปอยู่เรื่อย และท่านก็บอกว่าปัญญานั้นมีอยู่หลายอย่าง อย่างหนึ่งได้มาจากธรรมชาติ อย่างหนึ่งมาจากการเรียนรู้ จากการสังเกตการณ์ จากการฝึกฝน ฯลฯ เพราะฉะนั้นบางทีภาพที่เราเห็นก็คือท่านจะแฝงนัยไว้เหมือนกับว่าเป็นศิลปะในการที่จะกล่าวถ้อยคำอะไรออกมา คนที่ไม่คิดก็อาจจะหัวเราะไว้ก่อนเลยแต่ปรากฏว่าหลังจากกลับเอาไปคิดก็จะรู้ว่า เราอาจจะหัวเราะผิดที่ไปเสียแล้วหรือผิดเวลาไปเสียแล้วเพราะท่านไม่ได้พูดให้ซ้ำ แต่ทรงใช้ศิลปะที่อาจจะทำให้เรื่องหนัก ๆ นั้นดูเบาลงซึ่งเป็นวิธีการของคนไทยอยู่แล้ว และเวลาที่มีเหตุการณ์อะไรที่ดูแรง ๆ คนไทยก็หัวเราะไว้ก่อนเพื่อทำให้ดูเบาอีกเหมือนกัน แต่จริง ๆ แล้วบางทีท่านไม่ได้ต้องการจะให้ซ้ำ คือจะให้หันกลับไปคิด

แล้วก็มีสิ่งซึ่งทรงเน้นอันอาจจะเหมาะแก่ยุคสมัยอยู่ในพระบรมราชาวาทหลายประการ อย่างหนึ่งก็คือในเรื่องของการทำดี ทำดีแล้วต้องมีผลแน่นอน ท่านบอกว่าความคิดแบบนี้ทำให้เป็นอานิสงส์ ทำให้กระทำต่อไป อีกอย่างหนึ่งท่านบอกว่าการปฏิบัติงานนั้น ถ้าไปทำงานกับใคร แล้วเวลาที่มีความขัดแย้ง ต้องมีวิธีแก้ไขด้วยความละมุนละม่อม อย่าไปหักล้างให้เกิดความรุนแรง อีกอย่างหนึ่งก็คือในเรื่องของความสามัคคีแล้วอย่างหนึ่งก็คือใช้ปัญญาไตร่ตรอง ขอยกตรงนี้มาเป็นพระราชดำรัสว่า “สำคัญที่สุดต้องมีความพากเพียรไม่ย่อหย่อนในอันที่จะกระทำต่อไป จนกว่าจะเป็นผลสำเร็จ” คืออาจจะมียุทธศาสตร์ที่แตกต่างกัน แต่เท่าที่เห็นว่าสิ่งที่พระองค์ทรงบอกคนไทยสมัยนี้อยู่ตลอดเวลาเลยก็คือ

หนึ่ง ในเรื่องความพากเพียรในทางที่ถูกต้อง ทำต่อไปให้สำเร็จ

สอง ให้มีความเชื่อมั่นในความดี ทำความดีเพื่อความดี ฉะนั้นทำความดีแล้วอย่าคิดว่าไม่มีผล มันจะต้องมีผลต่อไปอยู่เสมอ แม้จะมีอุปสรรคก็ไม่ควรย่อท้อ

สาม การทำงานร่วมกับคนอื่น เพราะว่าจากพระราชดำริที่ว่าสมัยนี้มันเป็นเรื่องของวิทยาการที่จะต้องต่อกันหมดทุกสาขา ไม่มีการพัฒนาประเทศด้านใดด้านหนึ่งจะเน้นหนักไปเพียงด้านเดียว ท่านบอกว่าจะต้องทำไปพร้อม ๆ กันทุก ๆ ด้าน ดังนั้นจึงมีพระราชดำรัสอย่างนี้ออกมาว่าเวลาไปทำงานต่างสาขากัน ทำงานกับคนอื่นนั้นจะต้องรู้จักที่จะทำงานกับคนอื่นได้ ขัดแย้งกันขัดแย้งได้แต่ต้องมีวิธีแก้ไขด้วยสันติวิธี

ทีนี้ก็มาดูว่าเราจะเห็นอยู่ในพระราชนิพนธ์เล่มที่เรารู้จักกันดี นั่นก็คือ นายอินทร์ ๔ ตีโต และพระมหาชนก ๓ เรื่องนี้เหมือนกับเป็นรูปธรรมของพระราชดำริ แต่ไม่ได้ให้เห็นง่าย ๆ อย่างนั้น ระหว่างที่อ่านไปจะมีความคิดอะไรซึ่งเราทำตามได้อย่างนั้น บ้านเมืองจะสามารถอยู่ร่วมกันได้ ถึงเราที่มีความขัดแย้งอย่างทุกวันนี้ แต่เราก็สามารถอยู่ด้วยกันได้บนความขัดแย้งนั้น เราไม่จำเป็นที่จะต้องหักล้างเอาเป็นเอาตาย แต่ว่าโดยภาพรวมของพระราชนิพนธ์ ๓ เล่มนี้ ดิฉันมองว่าสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันมาก ๆ เราอาจจะมียุทธศาสตร์อื่น ๆ อยู่อีกปลีกย่อย แต่คิดว่าบ้านเมืองสมัยนี้คนไทยควรจะต้องอ่านพระราชนิพนธ์ทั้งสามอย่างพินิจพิเคราะห์ แต่แรกเมื่อก่อนอ่านนั้น ดิฉันคิดว่าเป็นพระราชนิพนธ์ที่อาจจะอ่านยาก แต่เมื่อลงมืออ่านจริง ๆ แล้วจะพบว่าไม่ยากเท่าที่เคยคิดไว้และได้แนะนำให้เยาวชนอ่าน คือบางทีพอเด็ก ๆ เห็น เขาก็ตกใจในขนาดหรือประมาณว่ายากไว้ก่อน ส่วนพระมหาชนกนั้นในความคิดของคนอาจจะว่าเป็นเรื่องเสมือนเป็นนิทาน อาจจะอ่านง่ายหน่อย แต่ดิฉันคิดว่าทั้งสามเล่มนั้นอ่านไม่ยาก แล้วก็ให้ข้อคิดดี ๆ มากมาย เหมือนกับเวลาดิฉันจะยกมา ดิฉันก็รักที่เสียตายน้องแล้วว่าจะยากจะยกข้อไหน ๆ มาบ้างนะคะ มันน่าที่จะรับปฏิบัติในยุคสมัยปัจจุบันมาก ๆ และก็มองเห็นอย่างที่ว่าอาจารย์สุมาลีเห็นว่านั่นคือสิ่งที่เหมือนกัน เราอาจจะไม่มองในรายละเอียดว่ายุคสมัยมันแตกต่างกันไปแล้วมีความนิยมในคำประพันธ์อะไรอย่างนั้น ทีนี้ถ้าจะถามว่าเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า ในสมัยปัจจุบันนั้นพระองค์

ก็ทรงพระราชนิพนธ์ร้อยกรอง จริง ๆ ก็ทรงอย่างแม้กระทั่งในนายอินทร์ ก็มี และจะให้เนื้อความที่เรียกว่าไม่ได้เป็นตรง ๆ แต่จะให้เอาไปคิดนะคะ อย่างเช่นขอยกตอนท้าย ๆ เป็นตอนแปลของเวอร์ตสเวิร์ท ก็ทรงแปลได้ดีทีเดียว

“ไม่ยอมลดกายใจให้ต่ำต้อย	เพื่อจะคอยดวงดกแม่สักหน
ซึ่งยศศักดิ์อิศรฐานศฤงคารตน	หมายเกิดผลคือความดีที่ศรัทธา
กฎอันใดแม้วางไว้ในยามสงบ	ปองเคารพชูเชิดให้เจิดจ้า
ดำเนินตามทีเห็นชัดให้หัตยา	ว่าเป็นภาวะเลิศประเสริฐจริง”

จะเห็นได้ว่าเมื่อตรงไหนเป็นร้อยกรองก็ทำ และท่านทำได้ดีด้วย ดิฉันคิดว่าเหมือนกับพระราชนิพนธ์ในสมัยรัชกาลที่ ๑ สื่อความได้อาจจะฝากไว้ให้คิด คือจะไม่บอกว่าคนเรานั้นควรจะทำความดีเพื่อความดี แต่บอกว่าควรจะตั้งใจให้มันไม่ยอมลดกายใจให้ต่ำต้อย คนบางคนนั้นมีข้ออ้างเยอะคือยอมทำชั่วโดยอ้างว่ายากจน ยอมทำชั่วด้วยการทำให้ตัวเองต่ำทั้งกายทั้งใจ แต่พระองค์นั้นพระราชทานสติ คือให้ประชาชนคิดอย่างไร บอกเรานั้น “ควรจะตั้งใจไว้ไม่พรั่นด้วยมันคงไม่ยอมลดกายใจให้ต่ำต้อย เพื่อจะคอยดวงดกแม่สักหน” ไม่เอาเลย “ซึ่งยศศักดิ์อิศรฐานศฤงคารตน” ไม่ว่าจะเป็นอย่างไร ไม่ว่าจะเพื่อทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเพื่อยศศักดิ์ เพื่อดำแหน่งอะไรทั้งสิ้นให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนตัว และบอกว่าถ้าทำตามอย่างนี้ได้ อันนั้นจะเป็น “ภาวะเลิศประเสริฐจริง”

นายวัฒน์ บุญจับ : ก็จะเห็นได้ว่าวันนี้ในส่วนที่เรามาพูดมาคุยกันที่วางกรอบเอาไว้ ๓ หัวข้อ ไม่ว่าจะหัวข้อที่ว่าด้วยภูมิหลังทางวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ ที่มันมีการโยงใยไปถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกหัวข้อหนึ่งเป็นลักษณะทางวรรณศิลป์ เรื่องเกี่ยวกับขนบในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมและก็หัวข้อที่ว่าด้วยเรื่องของผลงาน จะเห็นว่าอาจารย์เสาวณิตจะนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ “ที่เป็นชื่อ” ในรัชกาลปัจจุบัน และที่ไม่สามารถจะกำหนดชื่อได้ เพราะเป็นแนวพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานเอาไว้ในที่ต่าง ๆ ไว้ค่อนข้างจะมากมายทีเดียว แต่ในส่วนของรัชกาลที่ ๑ ละ อาจารย์จะเสริมไหมครับ เพราะว่าจริง ๆ แล้วในหนังสือประวัติวรรณคดีไทยทุกที่จะพูดเหมือนกันหมด แต่ถ้าถามว่าได้พูดเรื่องนี้หรือยัง พูดเลยไปถึงไกลมากคือกลับไปถึงหัวใจในการสร้างสรรค์งานในแต่ละรัชกาลด้วยซ้ำไปว่า ภาพโดยรวมที่สะท้อนออกมาในรูปของวรรณกรรมแต่ละเรื่อง ๆ นั้นมีที่มาที่ไปมีนัยแฝงอย่างไรบ้าง ซึ่งวิทยากรของเราบอกไว้แต่ต้นว่าที่นำเสนอในจุดนี้เป็นการมองของท่านนะ ไม่ได้บอกมาให้เชื่อนะ ดังนั้นได้ชื่อใหม่ที่ดิฉันจะพูดอย่างนี้ จริงหรือเปล่าที่ว่าทรงเปลี่ยนหนังสือนายอินทร์ ผู้ปิดทองหลังพระเพราะอย่างนี้ วิธีการที่ดีที่สุดคือกลับไปอ่าน เพราะบางคนอาจจะชื่อไว้นานแล้วนะครับแต่ไม่ทราบว่ายังข้างในเป็นอย่างไร เพราะเขาซื้อกันเยอะก็เลยซื้อด้วย มีเวลาก็กลับไปอ่านนะครับ ตอนนี้อาจารย์สุมาลีมีอะไรจะเสริมไหมครับ

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : ก็อาจจะมึนหน่อยคืออาจจะเป็นการเน้นความเหมือนก็ได้นะคะ หมายความว่าในตอนที่ดีฉันดูเทียบทั้งสองพระองค์ในเรื่องจุดประสงค์ของพระราชนิพนธ์นั้น ดีฉันมองในแง่ที่ว่าทั้งสองพระองค์ท่านมีพระราชนิพนธ์ที่เป็นการจารึกความทรงจำซึ่งก็แล้วแต่ในรัชกาลของแต่ละพระองค์จะมีสิ่งไหนเป็นจุดเด่นในความทรงจำ และความทรงจำนี้ก็สามารถใช้เป็นประโยชน์ได้ในลักษณะที่เป็นบทเรียนจากประสบการณ์ อย่างรัชกาลที่ ๑ ท่านทรงมีนิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง และรัชกาลปัจจุบันท่านก็ทรงมีบันทึกหรือมีอะไรต่าง ๆ รวมทั้งพระราชดำรัสทั้งกลุ่มนี้ก็อยู่ในข่ายที่ว่าบันทึกความทรงจำ และอีกอย่างหนึ่งทั้งสองพระองค์จะเอาของเก่ามาชำระสะสางแล้วก็ส่งให้แก่นหาชนในรูปที่จะใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งอย่างรัชกาลที่ ๑ ท่านก็มีทั้งรามเกียรติ์ อุณรุท ฯลฯ ส่วนรัชกาลปัจจุบันเราอาจจะยกพระมหาชนกก็ได้ เพราะว่าเราก็เห็นลักษณะนั้น คือท่านหยิบของเก่ามาแล้วท่านก็ปรับให้มีลักษณะที่มหาชนจะใช้ประโยชน์ได้ และได้ประโยชน์มากกว่าด้านเดียว คือไม่ใช่เพียงแต่อ่าน แต่ได้เห็นภาพและก็ได้ความสนุกจากการดูด้วย อันนี้ทรงใช้ชนบร่วมสร้างสรรค์ซึ่งเป็นชนบเดิมของเรา อีกอย่างหนึ่งก็คือ การสร้างแนวทางใหม่ หรือการมองเห็นทางข้างหน้าแล้วก็ให้แนวทางแก่ผู้ที่จะใช้ประโยชน์จากงานพระราชนิพนธ์ อย่างที่เราอาจจะพูดอย่างขำ ๆ มาน้อย อย่างราชาธิราชหรือสามก๊กซึ่งก็อาจจะมีคนว่าท่านทำอะไรขึ้นมา ดีฉันมองในแง่ที่ว่าถ้าเผื่อเป็นทางด้านราชาธิราชหรืออะไรนี่ เป็นเพราะท่านกำลังทำความเข้าใจให้กระจ่างชัดในเรื่องคู่คือความเป็นมาของพม่าและมอญซึ่งใกล้ที่สุด แต่ถ้าเผื่อทางจีนละ ดีฉันก็พยายามมองว่าท่านมีพระราชประสงค์อย่างไร จีนเข้ามาในไทยตั้งแต่อยุธยาแล้ว

นายวัฒน์ บุณย์ : อาจจะทำให้เข้ามาในสมัยสุโขทัยด้วยซ้ำ

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : ใช่ค่ะ และดีฉันเชื่อว่านิทานหรือเรื่องของจีนก็คงจะเข้ามาด้วย แต่ว่ามันอาจจะอยู่ในรูปของมุขปาฐะ มันไม่ลงมาถึงเราเป็นลายลักษณ์ เมื่อตอนที่ไหน ๆ ก็จะสะสางของไทยของเก่าในพื้นที่นั้นแล้ว ของที่มันมีที่มันจะเข้ามาซึ่งจะทำให้เราเข้าใจคู่ค้า บางทีไม่ใช่แต่เพียงคู่ค้า บางทีเข้ามาเป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมของเราด้วยมากขึ้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน : ขอแถมแซกด้วยค่ะ คือเรื่องอิหร่านราชธรรม

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : ค่ะ แล้วที่นี้ขอยิงมาที่เรื่องติดกับนายอินทร์ฯ อีกนิดหนึ่ง ถ้าเรามองดูโดยรวมต้องเรียกว่าแก่นความของเรื่องนายอินทร์ฯ นั้นนะคะ เรามองเห็นวิธีที่อังกฤษซึ่งเป็นประเทศเล็กโดยขนาดนะคะ สามารถเอาตัวรอดผ่านสงครามโลกมาได้ ดีฉันว่าท่านทรงมองเห็นความคล้ายคลึงระหว่างไทยกับอังกฤษบางประการ นั่นคือความเป็นประเทศเล็กและการที่เขาผ่านสงครามมาได้นั้นก็ด้วยความร่วมมือร่วมสามัคคี อันนี้เป็นสิ่งหนึ่งที่เป็นแก่นในพระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์ทุกเรื่อง ท่านทรงเน้นความสามัคคีเพื่อประโยชน์สุขของคน

ร่วมกันในสังคม ส่วนของดิโตนั้น ท่านทรงมองในแง่ที่เขาเป็นอัจฉริยะบุรุษ เป็นผู้ที่สามารถรวมคนในชาติของเขาไว้ได้ ท่านทรงต้องการให้เห็นว่าเขาทำอะไรและเขาพลาดอะไรหรือเปล่า เพราะว่าสิ่งที่เขาทำได้อยู่เพียงแต่ในยุคที่เขาใช้อำนาจหรือยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น นี่คือประเด็นที่อยากจะบอกว่าพระราชนิพนธ์ของท่านสร้างความคิดเราให้คิดต่อไป ไม่ใช่ให้มาแค่นั้นและก็จบอยู่เท่านั้น ท่านทรงเลือกแปลมาให้เราอ่าน ท่านต้องมีพระราชประสงค์ให้เราคิดต่อไปว่าตัวอย่างที่ในสังคมอื่นในอังกฤษก็ตาม ในแดนของดิโตก็ตามเป็นอย่างไร เราในฐานะหน่วยหนึ่งของสังคมไทย เราได้บทเรียนอะไรบ้างไหม และเราจะเอามาใช้กับบ้านเมืองของเราอย่างไร อะไรที่เรามีอยู่แล้วและที่ดี ท่านก็ทรงกระตุ้นเรา ท่านทรงเตือนเราในที่ต่าง ๆ ไม่ใช่เพียงแต่เฉพาะในพระมหาชนกในพระราชดำรัสทุกองค์ที่ท่านทรงมีในโอกาสต่าง ๆ ท่านทรงเตือนเราตลอดเวลา

ท่านทรงเป็นผู้อนุรักษ์วัฒนธรรมในความหมายที่ไม่ใช่แค่เปลือก แต่หมายถึงแก่นของความคิดวิธีคิดซึ่งบางทีคนปัจจุบันอาจจะลืมไป เพราะผลลอบคิดตามฝรั่งเสียมาก เราไม่ได้ย้อนกลับไปคิดว่าคนโบราณหรือบรรพบุรุษของเราตั้งแต่ต้นกรุงหรือก่อนหน้านั้นด้วยซ้ำท่านคิดอย่างไร เพราะท่านได้สร้างสรรค์อะไรไว้หลายอย่าง รัชกาลที่ ๑ ท่านทรงเป็นจุดกำเนิดของการสร้างสรรค์ทางศิลปะและวรรณกรรมมากที่สุด ท่านเป็นผู้ที่ผลักดันหรือตัวแกน รัชกาลนี้ถึงเราเองเห็น ๆ เหมือนกับว่าท่านไม่ได้ทำหน้าที่นี้อย่างชัดเจน แต่จริง ๆ แล้วถ้าสำหรับคนที่คิด ถ้าอ่านพระราชนิพนธ์ ถ้าฟังพระราชดำรัส เราจะรู้สึกที่ท่านทรงเป็นกำลังใจให้คนสร้างสรรค์เสมอ ที่มักจะอ้างบ่อย ๆ ก็คือ ในโอกาสที่ท่านเสด็จพระราชดำเนินไปคณะอักษรศาสตร์ เมื่อปี ๒๕๐๕ นั้นเป็นครั้งหนึ่งที่เราได้เห็นพระราชดำริเกี่ยวกับคุณค่าของภาษา ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์วรรณคดีหรือวรรณกรรม อันนั้นชัดมากครั้งหนึ่งนะคะ แต่ไม่ใช่ว่าครั้งอื่น ๆ ไม่มี มี ถ้าเพียงแต่เราจะมองและอ่านด้วยความคิดและวิจารณ์ญาณ เราจะเห็นสารที่ทรงฝากแฝงเอาไว้ในพระราชนิพนธ์ไม่ว่าจะในโอกาสไหน เป็นคำเตือนที่มีค่ามากสำหรับทุกคน

นายวัฒน์ บุญจับ : อาจารย์เสาวณิตมีอะไรจะเสริมไหมครับ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน : ดิฉันขอพูดเรื่องพระมหาชนกชนิดหนึ่งนะคะว่าตามชนบทโบราณที่ดิฉันพูดไว้แต่ตอนต้นว่า ในระบบชนบทมุขปาฐะนี้มันจะมีสำนวนอยู่หลายสำนวน ไม่มีสำนวนที่ถูกที่สุด ทุกสำนวนนั้นเป็นสำนวนที่ถูกต้องเหมือนกันหมด อย่างเรื่องแปลอื่น ๆ คือเรื่องแปลอย่างดิโตและนายอินทร์ ๆ ท่านดำเนินตามต้นฉบับภาษาต่างประเทศ ที่นี้พอมาถึงพระมหาชนกนั้น เรื่องในชาดกที่เป็นนิบาตชาดกจะเป็นอย่างหนึ่ง และในส่วนที่เป็นพระราชนิพนธ์นี้ท่านมีการเปลี่ยนแปลง ตรงนี้ดิฉันมองดูว่าถ้าในแง่ของวิชาการ ท่านทำถูกต้องตามหลักวิชาการด้วย ไม่ใช่แต่เพียงเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์เท่านั้น ตามหลักวิชาการโดยเฉพาะวิชาการของคติชนวิทยา เขาจะมีหลักในการเผยแพร่หรือการแพร่กระจายของนิทานว่า มันจะมีปัจจัย

อยู่ ๓ อย่างในการที่จะทำให้นิทานนั้นเปลี่ยนแปลงไป คือ

หนึ่ง ปัจจัยอยู่ที่ผู้เล่า

สอง ปัจจัยอยู่ที่ผู้ฟัง คือผู้ฟังเป็นใคร

สาม คือปัจจัยว่าจุดประสงค์คืออะไร

เพราะฉะนั้นนิทานจึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามปัจจัยทั้งสามนี้ ดังนั้นพระมหาชนกนี้จริง ๆ แล้วพระองค์ทรงใช้หลักวิชาการทางคติชนวิทยาที่เขาใช้กับนิทานกัน และไม่ใช่เป็นเฉพาะแต่ในประเทศไทยเท่านั้น อันนี้เป็นหลักคติชนวิทยาที่เขาใช้กันทั่วโลกเป็นสากลเลยว่ามันอาจจะมีได้มากมายหลายสำนวน และจุดประสงค์ตรงนี้ต้องการที่จะบอกอะไรแก่สังคมในขณะนี้ ท่านก็ทรงปรับเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสมจะมาก ซึ่งคิดว่าทุกคนจะได้อ่านอยู่แล้วแต่ส่วนใหญ่มักจะนึกว่าเปลี่ยนให้ตามสถานการณ์อย่างเดียว แต่ดิฉันยืนยันว่าท่านทำตามหลักวิชาการด้วย ไม่ใช่เปลี่ยนได้ตามใจชอบและวิธีการแบบนี้โบราณก็ทำมา อย่างเราอาจจะมีต้นฉบับอะไรอย่างหนึ่งและเมื่อสมมุติว่ามีเวลาที่น่าเสนอเพียงแค่นี้ เราก็อาจจะตัดทอนลง ถ้าสมมุติว่าต้องการที่จะเอาไปสอนเราก็จะใช้ในส่วนนี้ ถ้าต้องการไปเป็นการแสดงใช้ส่วนนี้ ก็จะทำให้จากวรรณกรรมเรื่องเดียวกันนี้เป็นชนบของไทยเลย ยืนยันอย่างที่ว่าอาจารย์สุมาลีว่าท่านทรงใช้ตามชนบ ที่นี้จะบอกว่าท่านทรงเปิดตำราหรือเปล่า เราไม่อาจเอื้อมไปคิดอย่างนั้น แต่ดิฉันมองดูเหมือนอย่างที่อาจารย์สุมาลีมองว่ามันเป็นสิ่งที่น่าสนใจ และกับบอกไม่ได้ว่าตรงนี้ทรงใช้ตามหลักอะไร ดิฉันคิดว่าเป็นไปโดยอัตโนมัติ ผู้ที่รู้เท่าทันธรรมชาติ รู้เท่าทันชีวิต ก็จะสามารถทำได้ เพราะว่าประสบการณ์ตรงนี้เป็นประสบการณ์ที่สั่งสม แสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถไม่ว่าจะเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑ หรือพระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบัน ถ้าเรามองดูในรูปของความเป็นระบบหรือความเป็นสถาบันนั้น เราจะเห็นว่าชัดเจนมาก ดิฉันคงจะไม่ไปพูดถึงในเรื่องของสิ่งที่เราเห็นว่าทรงมีทศพิธราชธรรมหรืออะไร คือในเมื่อวานก็คงจะพูดกันไปแล้ว แต่ว่าเอาเฉพาะทางด้านของวรรณกรรมก็จะเห็นอย่างชัดเจน

นายวัฒน์ บุญจับ : อาจารย์สุมาลีมีอะไรจะเสริมต่ออีกไหมครับ

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : คืออยากจะเติมอีกนิดหนึ่ง เพราะรู้สึกเราพูดกันเป็นงานเป็นการมากจนกระทั่งลืมวรรณศิลป์ประการหนึ่งเกี่ยวกับอารมณ์ขัน ซึ่งรัชกาลปัจจุบันท่านทรงมี และบางทีท่านก็ใช้ในทีที่เรานึกไม่ถึง แต่ว่าเห็นแล้วอดจะอมยิ้มไม่ได้ ไม่ใช่แต่เพียงเรื่อง “ยักษ์” กับ “ยักษ์ซา” จากเรื่องนายอินทร์ ๆ เท่านั้นนะคะ ในมหาชนกนี้พออ่านไปถึง “ปุทะเลวิชาลัย” เราก็คงจะยิ้มด้วยทุกคนใช่ไหมคะ คือเรื่องตรงนั้นอาจจะมองในแง่ที่ว่าดัดแปลงหรือทำลายขาดกอนั้นไปก็ได้ แต่จริง ๆ แล้วมันเป็นการสร้างสรรค์ด้วยอารมณ์ขันและมีความสมจริงทางจิตวิทยาเป็นเครื่องรองรับ เพราะว่าพระมหาสัตว์หรือพระมหาชนกเมื่อได้รับการช่วยเหลือด้วย

นางเมขลาอุ้มขึ้น ท่านว่ายน้ำมาแล้ว ๗ วัน การที่เคลิ้ม ๆ หรือที่จะฟังอะไรไม่ชัดเจนก็ยอมจะเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นชื่อที่แท้จริงที่นางเมขลาว่านี่คือ “โพธิyalย์” ก็เลยกลายเป็น “ปุทุทะเลวิซาลย์” ไปได้ และที่นี้คนอ่านเวลาอ่านไปถึงตรงนั้น ก็อดจะนึกไม่ได้ว่านี่ท่านกำลังใช้อารมณ์ขันแบบหน้าตายเล่นกับเราเข้าแล้ว แล้วถ้าเผื่ออย่างนั้นนะคะลองไปพลิกดูในเล่มอื่นอย่างนายอินทร์ ๆ ก็ตาม หรือติโตก็ตาม ดิฉันว่ายังเจอประเภทอารมณ์ขันที่ทรงแฝงเอาไว้ แล้วทำให้รู้สึกว่าการอ่านเรื่องของท่านค่อยเบาบางบ้าง คือไม่หนักหน่วง หรือไม่เครียดจนเกินไป

นายวัฒน์ บุญจับ : คือเป็นชาตกรเรื่องที่นาสนใจ เพราะว่าพอเรามีการลอกมีการชำระขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่อยู่ในวงวนของหนังสือเกี่ยวกับชาตกร บางทีจะลืมนึกไปคิดว่าชาตกรนี้คือพุทธวจนะ ถ้าหากว่าเราจะดูที่มาของปัญญาสชาตกรนี้ก็คือนิทานพื้นบ้านแล้วก็มาปรับเข้าสู่ชาตกร และวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเกือบทุกเรื่องจะต้องมีการปรารภชาตกร เสร็จแล้วต้องมีประชุมสรุปว่าตรงนี้แล้วนี่จะไปเกิดเป็นอะไร คือทุกอย่างจะเลียนแบบในเรื่องของชาตกรทุก ๆ อย่างนะครับ ตรงจุดนี้ผมถือว่าเป็นส่วนชนบทที่ทรงสร้างสรรคดีได้ชัดเจนทีเดียว

เหลือเวลาอีกประมาณครึ่งชั่วโมง จากเนื้อหาสาระที่วิทยากรทั้งสองเป็นคนปูทางเอาไว้ก่อนคิดว่าหลาย ๆ ท่านคงจะเริ่มต้องการนำเสนอความคิดอะไรขึ้นมาในที่ประชุม ขอเชิญนะครับ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน : คะ ดิฉันขอความรู้ นะคะ เพราะว่าคิดว่าเป็นงานพวกนี้เป็นงานที่แต่ละท่านที่นั่งอยู่ในที่นี้ก็จะชำนาญเหมือนกัน ก็ขอความรู้เพิ่มเติมคะว่ามีประเด็นไหนที่ดิฉันกับอาจารย์สุมาลียังไม่ถึงอีกบ้างคะ

ศาสตราจารย์ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ : (นายกสภามาคภษาและหนังสือ และราชบัณฑิตสำนักศิลปกรรม) อยากจะช่วยยกเลาเสริมเกี่ยวกับประสบการณ์ของตนเองในข้อคิดที่คุนสุมาลีพูดถึงชนบทไทย ชนบฝรั่งในการสร้างสรรคัวรรณกรรม พอติดิฉันได้มีโอกาสลองทำการสร้างสรรคัวรรณกรรมแบบรัชกาลที่ ๑ อันนี้เป็ความคิดริเริ่มของศาสตราจารย์คุนหญิงแมนมาส ขวลิต ที่ให้รวบรวมผู้คนซึ่งเป็นักเขียน นักภาษามาช่วยกันแปลพระอภัยมณีของสุนทรภู่ เป็ร้อยกรองภาษาอังกฤษ เราใช้วิธีแปลกันโดย ๑ คนก็เอา ๑ ตอนไปแปลเป็การบ้าน แต่ว่าจะต้องเอามาส่งในที่ประชุม และที่ประชุมก็จะช่วยกันขัดเกลาลำนวน เรามีนักวิชาการต่างประเทศคือคุนไมเคิล ไรท์เป็คนช่วยขัดเกลาภาษาอังกฤษให้ด้วย และในขณะเดียวกันนักเขียน นักแปลที่อยู่ในนั้นก็ช่วยขัดเกลาด้วยนะคะ ที่นี้เราก็แปลกันอย่างสนุกสนานพบกันอาทิตย์ละหน และก็แปลไปได้จนกระทั่ง ๑๔ ตอนด้วยกัน แต่ว่าท่านผู้ท่อนุมัติให้เราแปลท่านมาดูงานแล้วท่านก็ไม่ค่อยเห็นด้วยเท่าไรนัก คือคล้าย ๆ ว่าคงจะเห็นว่ามันซ้ำไป สู้ไปแปลแล้วเสร็จไปเลย ไม่ต้องมีใครมาตรวจ ไม่ต้องมีใครมาแก้อันนั้นก็ือชนบทใหม่คือตัวใครตัวมัน และก็เวลาจำกัด แต่ผลงานออกมาไม่ทราบว่าจะเหมือนกันหรือเปล่านะคะ นั้นเรื่องหนึ่ง

อีกเรื่องหนึ่งขณะที่แปล ดิฉันก็มานึกถึงบรรยากาศในรัชกาลที่ ๑ เขาก็คงช่วยกันทำแบบนี้ช่วยกันคิด ช่วยกันสร้างสรรค์ ผลงานจึงออกมาดี แล้วก็ยังนึกเลยไปถึงสมัยรัชกาลที่ ๒ ซึ่งมีเรื่องเล่ากันว่าสุนทรภู่ไปชดช้อกับท่านผู้สูงศักดิ์ด้วยเรื่องว่าไปแก้กลอนท่าน ที่นี้พวกเรา ก็ทำแบบสุนทรภู่กันเยอะเลย คือวันหนึ่งเห็นแล้วว่าตรงนี้ก็ดีแล้ว แก้เป็นอย่างนี้ดีแล้ว พออีกอาทิตย์ มาดูก็เห็นว่าน่าจะเป็นอีกอย่าง ขอแก้ไข และหวังว่าผู้แปลก็คงไม่ได้คิดโกรธซึ่งกัน มันไม่ใช่เรื่องหนักหนาสาหัสอะไรเลย เพราะฉะนั้นดิฉันจึงไม่ค่อยเชื่อในเรื่องที่จะขัดใจกันด้วยเรื่องมาแก้กลอนกัน อาจจะเป็นด้วยเรื่องว่าท่านสุนทรภู่ขี้เมามากกว่าเลยไม่ได้เป็นที่โปรดปราน ที่จะพูด ก็คงจะมีแค่ ๒ ประเด็นนี้แหละ และตกลงสรุปว่างานพระอภัยมณีที่เราทำเลียนแบบในสมัยรัชกาลที่ ๑ นี้ ได้มาแค่ ๑๔ ตอนก็หยุดชะงักไปด้วยเหตุผลทางการเงินหรือทางกาลเวลา หรืออะไร ดิฉันก็ไม่ทราบ ถ้าท่านผู้ใดสนใจที่จะอ่านก็จะต้องขอจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ คือเขาแปลไว้สำหรับแจกไม่ขาย ก็เลยทำให้หาทุนยาก คือยังอยู่ในขอบเขตผลิตเพื่อแจกแทนที่จะผลิตเพื่อขาย ซึ่งดิฉันเข้าใจว่าชาวต่างประเทศน่าจะสนใจเพราะเราพิมพ์ออกมาเป็นภาษาไทยข้างหนึ่ง ภาษาอังกฤษข้างหนึ่ง ใครที่สนใจจะศึกษาการแปลหรือแม้แต่ศึกษาภาษาอังกฤษ ก็สามารถที่จะอ่านเทียบเคียงและเรียนรู้อะไรได้ไม่มากนักน้อยคะ ขอบคุณคะ

นายวัฒนะ บุญจับ : ขอบคุณมากครับอาจารย์ ในยุคนี้ผมถือว่าอาจารย์ทำงานลำบากมากขึ้นไปอีกหลายชั้นนะครับ ไม่ใช่แค่ชั้นเดียว ยิ่งถ้าหากเรามาพูดถึงลักษณะของวรรณกรรมไทยเรามีพื้นฐานไปที่มุขปาฐะด้วยนี่ยิ่งยาก คือการแปลในปัจจุบันนี้เรามักเน้นการแปลที่เป็นรายคำ ความหมายตรงบ้างอะไรบ้างนะครับสำหรับร้อยกรอง

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : ตรงนี้ขออนุญาตพูดบ้างนะคะ คือจริง ๆ แล้วถ้าจะพูดถึงการแปล หลักก็คือการถ่ายทอดอรรถรสไม่ใช่ถ่ายคำ เพราะฉะนั้นถ้าจะว่าที่จริงแล้วการแปลให้ได้อรรถรส มันไม่จำเป็นจะต้องเกาะคำหรือเกาะโครงรูปประโยคของภาษาต้นฉบับหรอก และถ้าจะพูดไปมันก็ไม่ได้แสดงกับลักษณะมุขปาฐะตามวัฒนธรรมเดิมของเรา ดิฉันกลับมามองในแง่ที่ว่าปัจจุบันนี้ความรวดเร็วในด้านความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มันเสริมลักษณะมุขปาฐะมากกว่าเสริมลายลักษณ์ เพราะเดี๋ยวนี้คนก็อ่านหนังสือน้อยลงไปดูละครทีวีมากขึ้น ซึ่งละครทีวีก็คือวรรณกรรมจำแลงรูปอีกลักษณะหนึ่ง ถ้าเราจะมองในแง่นี้ละคะ ถ้าเรารู้ให้ทันมัน เราอาจจะสร้างวรรณกรรมมุขปาฐะและฟื้นความสามารถเชิงมุขปาฐะขึ้นได้อีกครั้งหนึ่งก็ได้ เพราะว่าจริง ๆ แล้วดิฉันมองว่ามุขปาฐะนี้มีพลังสูง อย่างน้อยที่เราได้เห็นในรัชกาลที่ ๑ ก็คือว่าท่านสร้างวรรณกรรมยุคนั้น ซึ่งไม่ใช่แต่สิ่งที่สร้างขึ้นในสมัยของท่าน แต่ว่าท่านรื้อฟื้นหรือฟื้นฟูวรรณกรรมเกือบจะทั้งระบบของอยุธยาขึ้นมาได้ในวรรณกรรมรัตนโกสินทร์นี้ด้วยพลังของมุขปาฐะ คือการที่คนเราจะอยู่กับความจำ และฝึกความจำจนกระทั่งสามารถที่จะจำข้อความเป็นหมื่น ๆ คำกลอนได้ มันน่าสนใจนะคะ เพราะเดี๋ยวนี้เราจำอะไรไม่ค่อยจะได้แล้วเราก็ไปโทษอัลไซเมอร์ ซึ่งความจริงมัน

ก็อาจจะมีส่วนหรือ แต่ว่าทำไมบรรพบุรุษของเราในรัชกาลที่ ๑ ท่านจำอะไรได้ตั้งมาก ๆ ขนาดนั้นแล้วก็ไม่ใช่คนเดียวด้วยนะคะ ทั้งสภากวีหรือกวีทั้งกลุ่มในรัชกาลนั้นท่านช่วยเราความจำและก็สร้างสรรค์เพิ่มอีกได้ อันนี้เป็นเรื่องที่น่าสนุกมาก จริง ๆ แล้วถ้ายังจะคุยกันก็เป็นเรื่องที่คุยกันได้อีกยาวไกล แต่รู้สึกเราจะไม่มีสิทธิ์ที่จะทำอย่างนั้นในโอกาสอันนี้

นายวัฒน์ บุญจับ : คือตรงนี้ที่บอกไว้ยังไม่ถึงขนาดการถอดโดยอรรถครับอาจารย์ ผมหมายความว่าถ้านำเรื่องมาแปลนั้น ที่มาของวรรณกรรมร้อยกรองบ้านเราคงไม่ได้แค่อรรถโดยทุกเรื่องนะครับ เพราะว่าบางเรื่องที่ดีถือว่าเป็นวรรณกรรมของชาติที่ว่าไพเราะหนักหนานั้น มันมีหน้าที่ด้วยอย่างเช่นว่าไปแปลบทเห่เรือ พอแปลเสร็จแล้วเห็นไม่ได้ หน้าที่มันเสีย ก็คือได้อรรถหมดเลย แต่เห็นไม่ได้ คือจุดนี้ถ้าเป็นอรรถ ผมจะไม่เข้าไปก้าวก้าวสมรรถนะหรือศักยภาพนักแปลของบ้านเรา ทุกวันนี้ ไม่มีทางเลยที่อรรถจะหลุด ที่นี้ก็คงต้องใช้ระบบของอาจารย์ว่าต้องแปล คือต้องแปรรูป

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : คือว่าอรรถนี่อย่างนี้กว่าแปลแบบปัจจุบันแล้วจะไม่หลุดนะคะ เพราะมันอยู่ที่ว่าเราตีความต้นฉบับขนาดไหน เราเข้าใจอรรถขนาดไหนแล้ว ก็ถ่ายออกมาโดยการเข้ารหัสเป็นภาษาของเราขนาดไหน อันนี้ถ้าเผื่อเราย้อนกลับไปที่รัชกาลที่ ๑ เราจะเห็นขั้นตอนของการแปลสามก๊กที่ว่า ผู้คุมแปลคือเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ท่านอาจจะไม่รู้ภาษาจีนเจเนจบ ท่านให้คนจีนอ่านและแปลให้ฟังอย่างคร่าวๆ แล้วท่านถึงจะเข้ารหัสเป็นภาษาไทยที่ไพเราะที่คิดว่าจะตรงต่อความต้องการหรือเจตนาของผู้เล่าและผู้ที่ดีฉันควรใช้คำว่า “ผู้แต่ง” เพราะบางทีผู้เล่าก็ไม่ใช่ผู้แต่ง แต่ความจริง ๆ แล้วขั้นตอนนี้ก็ยังเป็นขั้นตอนที่เราใช้กันอยู่ในสมัยปัจจุบัน เพียงแต่เราเปลี่ยนการเล่าเป็นการอ่านด้วยตาแล้วผู้แปลอ่านเอาเอง แต่ว่ามันก็ต้องตีความเช่นกัน เราก็คงจะรู้ว่าในงานวรรณศิลป์ทุกประเภทนั้น ความหมายมันไม่ได้อยู่ที่ผิวคำ มันอยู่ที่บริบทที่สอดคล้องกันและมันทำให้เกิดความเข้าใจ ความคิด และความรู้สึกรวบยอดขึ้นมาได้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน : ดิฉันขอแทรกสักนิดนะคะ เมื่อพูดถึงสามก๊กก็เกิดนึกถึงราชาธิราชด้วย ในบานแพนงซึ่งเดี๋ยวนี้ก็คงเรียกว่าคำนำนะคะ ของเดิมในสมัยรัชกาลที่ ๑ ก็จะมีตรงนี้ มีระบบมุขปาฐะเห็นชัดเลย คือจะบอกว่ามีพระราชปรีชาว่าพงศาวดารมอญผิดแผกจากที่ทรงได้ยิน ได้ฟังมา จึงโปรดให้มีการชำระ แต่บานแพนงฉบับพิมพ์ที่เราเห็นทุกวันนี้มีการปรับแล้ว ในฉบับเดิมจะไม่มีความ เป็นhitานุทิศประโยชน์ ถ้าบานแพนงในสมัยรัชกาลที่ ๑ เลยจะบอกว่าผิดแผกจากที่ได้ยิน ได้ฟังมา เพราะฉะนั้นก็แสดงว่าทรงฟังอยู่ด้วย แต่เรื่องนี้อาจจะทรงทราบด้วยวิธีการอื่นด้วยหรือเปล่า อันนั้นไม่ทราบ แต่ในบานแพนงใช้คำแบบนี้ ดิฉันยืนยันว่าคงอยู่ในระบบมุขปาฐะ

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : คือต้นฉบับราชาธิราชนี้มันก็คงมีหลายฉบับ อยู่แล้วนะคะ เพราะเท่าที่รู้จักมีฉบับของมอญไม่น้อยกว่า ๒ ฉบับ แล้วก็ฉบับของพม่าดูเหมือน อาจารย์สุเนตร ชุตินธรานนท์เคยพูดถึงและก็นึกว่ากำลังให้ลูกศิษย์แปลอยู่อีกฉบับหนึ่ง คือ เวลาที่เป็นฉบับของไทยก็เป็นอีกลักษณะหนึ่ง เพราะว่าท่านจะเน้นการแปล การทำความเข้าใจกับ คนไทยด้วยกันเป็นสำคัญ หรือถ้าจะพูดไปอันนั้นก็เป็นหลักของการแปลที่ยังใช้จนถึงทุกวันนี้คะ คือเราต้องแปลให้คนอ่านรู้เรื่อง ถ้าแปลแล้วเป็นภาษาประเภท “ยกศัพท์บาลีอวดตุ๊กแก” มันก็ไม่ ประสบผลสำเร็จทางการสื่อสาร มันก็ใช้ไม่ได้ แต่ที่นี้ปัญหามันอยู่ตรงที่ว่าความยุ่งยากลำบาก ของการแปล หนึ่งมันต้องตีความให้ถึง ให้แตกถึงขนาดที่นั่งอยู่ในใจผู้เขียนได้ มันถึงจะแปลได้ อรรถรส ไม่ใช่ว่าแปลไปตามคำหรือตามรูปประโยคอะไรอย่างนั้น

นายวัฒน์ บุญจับ : มีท่านอื่นที่จะเสริมอีกไหมครับ ขอเชิญครับ

รองศาสตราจารย์นันทา ชุนภักดี : (ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร) ถ้าหากว่าจะมีพิมพ์หนังสือสรุปผลการสัมมนาจะคะ ดิฉันขอตั้งข้อสังเกตซึ่ง ดิฉันอาจจะผิดนะคะ แต่ต้องขออนุญาตที่ประชุมนี้ตั้งข้อสังเกตเรื่องชื่อ “การสัมมนาทางวิชาการ เฉลิมพระเกียรติ ในโอกาสพระราชพิธีสมมงคัลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช” ดิฉันคิดว่าเมื่อพูดถึงอายุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำนักเอกลักษณ์ไทย ใช้ว่า “พระชนมพรรษา” และ “พระชนมายุ” ก็คงเป็นระดับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ หรือสมเด็จพระเทพรัตน ฯ นะคะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน : ดิฉันเคยตั้งข้อสังเกตอย่างนี้เหมือนกัน แต่ว่าไม่ทราบว่าดิฉันจะเข้าใจผิดหรือเปล่า อาจจะให้กรมศิลปากรแถลง แต่ดิฉันเข้าใจว่าคำนี้เป็น ชื่อพระราชพิธีที่ติดมาจากเดิมหรือเปล่า เพราะเห็นในเอกสารของกรมศิลปากร ถ้าจะพูดถึงคำ สามัญก็จะบอกว่าเนื่องในโอกาสเจริญพระชนมพรรษาเสมอ คือยังใช้ “พระชนมพรรษา” อยู่ แต่เมื่อถึงพระราชพิธีจึงใช้ “พระชนมายุ” ไม่ทราบว่าจะเป็นคำเดิมที่ติดมา คือในสมัยก่อนคำว่า “พระชนมพรรษา” ยังไม่เกิด ไม่ทราบว่าดิฉันเข้าใจถูกหรือเปล่านะคะ

รองศาสตราจารย์นันทา ชุนภักดี : คะ เดี่ยวขอให้กรมศิลปากรดูน่าชี้แจงเพื่อจะ ได้เป็นความรู้สำหรับดิฉันนะคะ อีกข้อหนึ่งขอเสริมในส่วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งวิทยากร ได้กล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ภาษาที่ละเอียดมาก ดิฉันเห็นด้วยอย่างพระราช ปรารภในพระมหาชนกฉบับการ์ตูนที่พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า “เด็กอายุเก้าขวบพูดออกมา ว่าอย่างนี้อ่านรู้เรื่อง และผู้ใหญ่วัยเจ็ดสิบปีก็ดูทานออกมาว่าอ่านสบายไม่ต้องแบกหนังสือที่หนัก” อย่างนั้นคะ ในเรื่องของการใช้ลักษณะนามระยะหลัง ๆ นี้ ดิฉันสังเกตดูก็จะพบว่า เราใช้กัน

อย่างไม่ค่อยระมัดระวังแล้วก็บางทีอาจจะลืมไปแล้วด้วยซ้ำว่าลักษณะนามอย่างนั้นใช้อย่างไร ซึ่งจะเห็นว่าพระองค์ทรงใช้อย่างถูกต้อง ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ถ้า ๑๒ ปีลงมา ต้องใช้ว่า “ขวบ” แต่ว่าพอขึ้นนั้นไปก็จะเป็น “ปี” อันนี้ก็เห็นได้ว่าพระองค์ทรงใช้แม้กระทั่งในพระราชดำรัสซึ่งเป็นองค์ค่านำนั้นก็ถูกต้อง อันนี้ดิฉันขอเสริมและสนับสนุนวิทยากรด้วยในประเด็นนี้ว่า ทรงใช้ภาษาดีมาก แม้ในส่วนที่เป็นพระราชดำรัสเองก็ทรงเลือกใช้ภาษาไทยที่ดีตลอดมาที่เราจะนำมาเป็นตัวอย่างได้ กับอีกเรื่องหนึ่งที่ศาสตราจารย์ศรีสุรางค์พูดถึงการแปลนะคะ รวมทั้งคุณวัฒน์พูดด้วยว่าอาจทำให้อรรถรส ได้ “อรรถ” แต่ว่าไม่ได้หน้าทีนั้น ดิฉันเห็นด้วยอย่างยิ่งยกตัวอย่างดิฉันไปประชุมสภากวีโลกเมื่อต้นเดือนนี้เอง ในฐานะที่จะต้องนำเอาบทกวีนิพนธ์ไทยไปนำเสนอ แต่ในขณะที่เดียวกันนั้นเองก็ต้องทำเป็นสากล คือเป็นฉบับแปล แต่พอแปลแล้วก็มีชาวอเมริกันสนใจถามในที่ประชุมว่าเมื่อแปลไปแล้วนั้นรู้สึกอย่างไร ก็ต้องตอบเขาไปว่าพอแปลแล้วสิ่งที่สูญเสียไปคือคำที่สวยงาม คือคำไทยจะมีโวพจน์และมีอะไรที่ไพเราะ เสียงนั้นมันจะหายไปกับ rhythm คือ beautiful word หายด้วย ขออนุญาตใช้ภาษาอังกฤษตรงนี้นิดหนึ่งนะคะเพราะเวลาที่อธิบายตรงนั้นก็ใช้อย่างนี้ แล้วก็ rhythm คือจังหวะในคำประพันธ์หรือกรองของเราแต่ละประเภทก็มีจังหวะเฉพาะ ๆ ของมัน ซึ่งอันนี้ก็ต้องเห็นใจนะคะ แต่เราก็มีส่วนที่อยู่ส่วนหนึ่งก็คือมีโอกาสเผยแพร่กวีนิพนธ์ไทยให้โลกได้รู้จัก เพราะว่าในโอกาสที่ดิฉันไปประชุมไม่ว่าที่อเมริกาหรืออังกฤษก็ตาม กวีต่างชาติเขาก็รู้จักแต่สุนทรภู่เท่านั้น เพราะมีผลงานที่พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตรทรงแปลเอาไว้ และมีอาจารย์ ดร.มนตรี อุมะวิชนีได้แปลเอาไว้เท่านี้ ที่อื่น ๆ ก็อาจจะมีการแปลนะคะ แต่ว่าฝรั่งอาจจะไม่ได้อ่านถ้าหากว่าได้ยินที่ศาสตราจารย์ศรีสุรางค์พูดก็รู้สึกว่าจะเป็นประโยชน์ และอีกหน่อยก็คงมีคนแปลกันออกไปอีกมากมายและก็คงจะได้ประโยชน์คะ

นางสาวบุหรง ศรีกนก : (กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร) ขออนุญาตตอบอาจารย์นั้นหาเรื่องของชื่องานนี้นะคะ ที่ว่า “โอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่า” ที่ใช้ “พระชนมายุ” เพราะงานอันนี้เราใช้ตามหมายของสำนักพระราชวัง ซึ่งที่มาของหมายนี้ความจริงแล้วทางสำนักพระราชวังก็ได้มีปัญหาในเรื่องของการคิดคำอยู่มาก เพราะพระราชพิธีนี้ไม่ได้มีเป็นครั้งแรก ได้มีมาแล้วหลายรัชสมัย เพราะฉะนั้นการที่มีพระราชพิธีในอดีตนั้นก็ได้อ่านดูว่าในสมัยโบราณท่านใช้คำลักษณะของชื่อพระราชพิธีอย่างไร ที่อาจารย์เสาวณิตสันนิษฐานนั้นถูกต้อง เพราะในสมัยโบราณยังไม่มีคำว่า “พระชนมพรรษา” ใช้คำรวม ๆ ว่า “พระชนมายุ” แล้วชื่อพระราชพิธีก็ได้ศึกษาจากประกาศพระราชพิธีเก่า ๆ หลายพระราชพิธี และกว่าจะเป็นหมายอันนี้เท่าที่ทราบสุดท้ายนั้นก็ได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยให้ใช้ชื่อพระราชพิธีแบบนี้ ก่อนหน้าที่ทางสำนักพระราชวัง สำนักราชเลขาธิการก็คิดชื่อของพระราชพิธีขึ้นไปหลายคำ และทรงเลือกสุดท้ายคือพระราชพิธีนี้ ได้ทราบว่าแม้แต่ ๒ วันก่อนพระราชพิธีก็ยังมีเปลี่ยนหมายให้ถูกต้อง และก็ได้รับการรับรองจากผู้รู้หลายท่านว่าอันนี้ถูกต้องแล้ว ดังนั้นขอตอบอาจารย์นั้นหาว่ากรมศิลปากรจัดตามหมายของสำนักพระราชวังคะ ไม่บังอาจคิดรูปแบบของคำเอง ขอบพระคุณคะ

นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ : ขออนุญาตเติมเรื่องเกี่ยวกับชื่อพระราชพิธีนี้ อีกนิดหนึ่งนะคะ จริงๆ แล้วดูเหมือนว่าในพระราชพิธีสิบสองเดือนมีคำที่ใช้ว่า “พระราชพิธีชนมายุสมมงคล” ดิฉันขอสารภาพว่าพอได้ยินชื่อพระราชพิธีนี้ก็รู้สึกว่าจะโหม่นหาย ๆ ไปอย่างหนึ่ง เพราะแต่ก่อนดูเหมือนว่ารัชกาลที่ ๕ ทรงจะคิดเอง ท่านใช้ “ชนมายุสมมงคล” คือพิธีฉลองอายุ นั้นเองค่ะ ฉลองอายุเนื่องในโอกาสที่ได้มีชีวิตมาเท่ากับท่านผู้ใดผู้หนึ่งในอดีตอาจจะเป็นต้นสกุล หรืออะไรอย่างนั้น เพราะมันมาจาก ชนมา - ยุ - สม - มงคล ๓ คำ ที่นี้พอมาเจอในเอกสารอันนี้ว่า “พระราชพิธีสมมงคล” ดิฉันก็อดไม่ได้ที่จะบ่นอยู่ในใจว่ามันหายไป เพราะจริง ๆ แล้วมันไม่ได้ฉลอง แต่เสมอ คือฉลองอายุเสมอแต่สงสัยว่าตอนที่เขาคิดชื่อ เขาอาจจะไม่ได้ตรวจกับวรรณคดี เขาตรวจแต่หมาย มันก็อาจจะมีการแปร่ง ๆ หูไปบ้าง จริง ๆ แล้วดิฉันว่าถ้าใช้อย่างที่รัชกาลที่ ๕ ท่านทรงคิดไว้อาจจะทำให้รู้สึกถึงความหมายมันชัด โดยไม่ต้องมีข้างท้ายขยายอีกยาวก็ได้ แต่เรื่องอย่างนี้มันแล้วแต่ คือในสมัยหนึ่งหรือเวลาหนึ่งก็อาจจะเห็นเหมาะสมเห็นความต่างกันไปได้

พันเอกอำนาจ พุกศรีสุข : (โรงเรียนเสนาธิการทหารบก) กราบเรียนท่านวิทยากร และคณาจารย์ทุกท่าน ชื่อ “พระชนมายุ” นั้นเขานับจำนวนอายุจนถึงวินาทีเท่ากับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนับเป็นวินาที แต่ “พรรษา” นั้นนับเป็นปี เหมือนกับเด็กอายุต่ำกว่า ๑๒ นั้นนับเป็นขวบเพราะว่าอายุมันยังน้อย ถ้านับเป็นปีบางคนอายุ ๖ ปีเท่ากัน แต่ขาดเดือนกันเลยนับเป็นขวบ ก็ขวบ ก็เดือน แต่ถ้าปีก็จบกันแค่นั้น ที่จริงเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องที่ต้องการจะพูดแต่เพราะไม่อยากให้ผู้ใหญ่ทะเลาะกันด้วยเรื่องเล็ก ๆ เหมือนกับว่า “น้ำใสไหลเย็น เห็นตัวปลา” แล้วทำให้บางคนต้องนอนในเรือตลอดชีวิต แต่ที่พูดนี้เพราะว่ามาถึงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ถ้าจะนับว่าเป็นวรรณกรรมคลาสสิกใหม่ ตอบว่าไม่ใช่ ถ้าเราดูตรงจังหวะจะโคนของการออก เป็นวรรณกรรมคำสอนและเป็นคำสอนแบบเดือน เดือนเดียวนั้นด้วย เพราะว่าผมได้ติดตามพระราชนิพนธ์ตั้งแต่ทรงแปลเรื่องติโต พระองค์ทรงแปลวันละ ๑ หน้ากระดาษเอ ๔ ทุก ๆ วัน ผมเคยได้อ่านฉบับที่ทรงแปลและพิมพ์ตีได้ พระองค์ทรงแปลนายอินทร์ ผู้ปิดทองหลังพระในช่วงที่เรากำลังอยู่ในสงครามคอมมิวนิสต์ ไม่ต้องอ่านสำนวนอะไรทั้งสิ้น เห็นหน้าปกเรารู้ว่าพระองค์ทรงเดือนเราว่าในขณะที่ที่บ้านเมืองถึงยุคเข็ญหรืออยู่ในระหว่างอันตรายนั้น ต้องมีใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั้นทำอะไรไปโดยไม่ต้องหวังชื่อเสียง และไม่ต้องการให้ใครรู้เหมือนนายอินทร์ เพราะฉะนั้นเมื่ออ่านนายอินทร์ฯ วันนี้ เราต้องนึกก่อนว่าใน พ.ศ. ที่พระองค์ทรงแปลหรือทรงพระราชนิพนธ์นายอินทร์ ฯ นี้เหตุการณ์บ้านเมืองเป็นเช่นไร หลังจากที่พระองค์ทรงเดือนว่าต้องมีคนเสียสละเสร็จแล้ว พระองค์ก็เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพผู้เสียสละที่วัดพระศรีมหาธาตุมาหลายปีและมาวันหนึ่งเมื่อบ้านเมืองเริ่มสงบก็มีกระแสเริ่มที่จะงาบกันเองภายในประเทศอย่างบ้าคลั่ง พระองค์ทรงเดือนด้วยติโตว่าอย่าทะเลาะกัน ในขณะที่ออกติโต สถานการณ์ในยูโกสลาเวียกำลังฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กันอย่างหนัก รัฐสยามกับ

รัฐยูโกสลาเวียมีลักษณะคล้ายกัน คือเป็นที่หลอมรวมของวัฒนธรรม เป็นรอยต่อของวัฒนธรรม และเป็นที่ยึดหลอมรวมของชนชาติ แต่มันต่างกันอย่างน่าอัศจรรย์หลังจากสิ้นดิโตนีโตนี่พระองค์ทรงสอนเราว่าอย่าทะเลาะกันทั้งในเวลาที่ยังอยู่หรือสิ้นกันแล้ว หลังจากนั้นมาพักหนึ่งช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่ทรงออก ส.ค.ส. ว่า “ใจเอ๋ยใจ ใจหายใจคว่ำ หายใจยาว ใจดีสู้เสือ” อันนั้นเป็นคำสอนที่ให้พวกเราทำทั้งปี แต่ทำมา ๔ ปี แล้วเราต้องหายใจยาวอยู่ต่อไป พระองค์ก็ทรงเริ่มนิพนธ์พระมหาชนกว่าถึงแม้ว่าจะอยู่ในขณะเรือแตกหรือเรือคว่ำ ลำบากขนาดไหนก็ตาม จงมีความซื่อสัตย์ และมีความตั้งใจในการทำความดีเพื่อไปสู่อีกฟากฝั่งหนึ่ง ถ้าเราอ่านพระมหาชนในวันนี้ทันสมัยที่สุด แต่ถ้าเราอ่านดิโตนีหรืออ่านเรื่องอื่น เราจะต้องรำลึกถึงเหตุแวดล้อมว่าสมัยนั้นบ้านเมืองเป็นอย่างไร และถ้าจะอ่านพระราชนิพนธ์ที่ไม่ได้ทรงเขียน แต่ว่าทรงมีพระราชดำรัสก็ให้ทุกคนรับสะสมได้แล้ว ประชุมพระราชดำรัสแต่ละปีเล่มสีขาว ๆ ตอนนี้อาจอยู่ที่เล่มละ ๒๕๐ บาท ถ้าเข้าไปสู่ตลาดประมูลอาจจะเป็นชุดละเป็นแสนก็ได้ถ้าครบทุกเล่ม ให้ระวังไว้ให้ดี เพราะตลาดประมูลหนังสือกำลังทำลายความคลาสสิกของนักอ่านเพราะมันแพงมากขึ้นทุกวัน

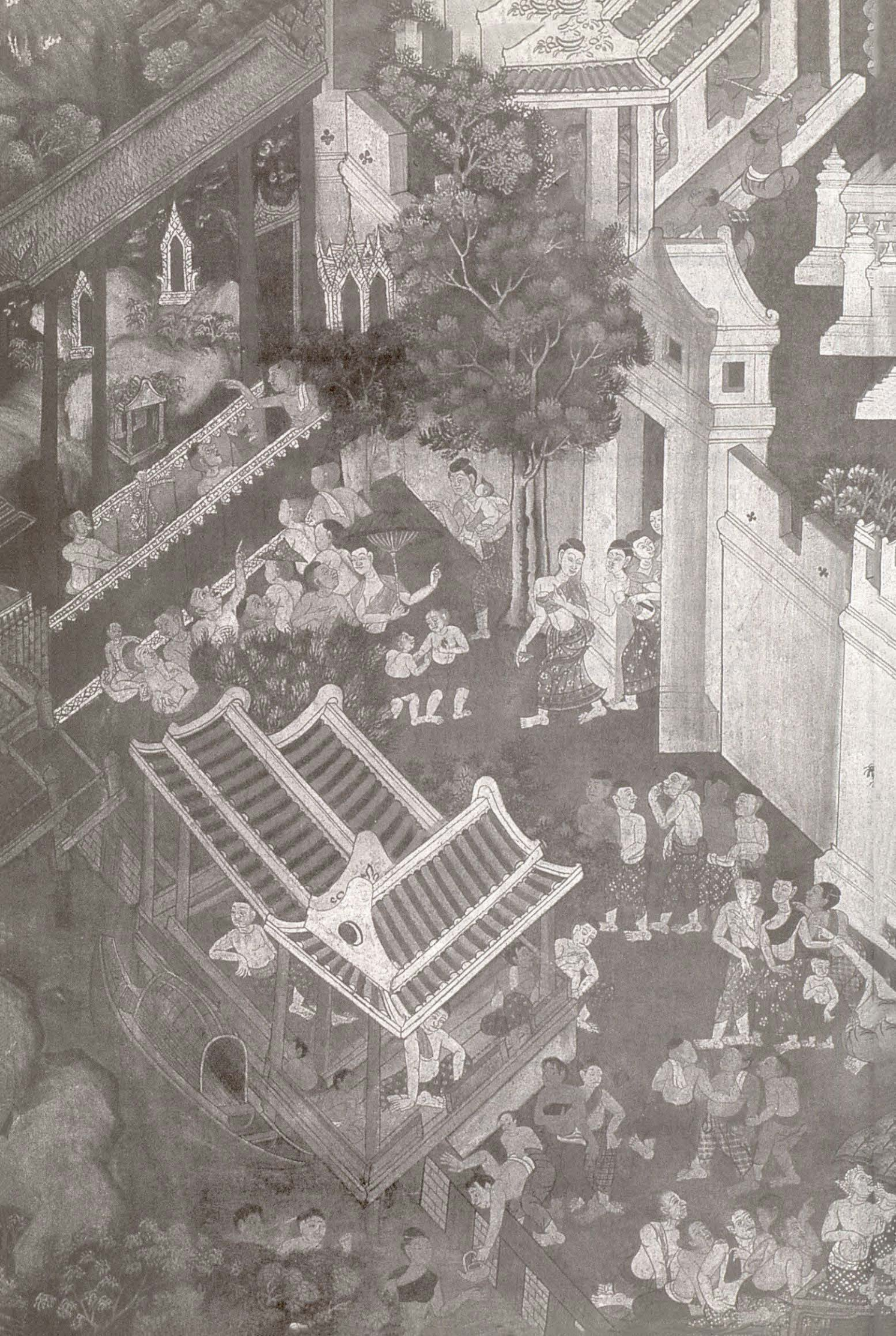
ขอย้อนกลับไปเรื่องพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช คนเราถึงแม้ต่างฐานันดรกันอย่างไร แต่ก็มีนิสัยเหมือนกัน พวกเราในที่นี้ถ้าเดินไปในร้านหนังสือทุกคนจะเดินไปดูในส่วนหนังสือที่ตนชอบ ทำไมพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงให้แปลชดถักไข่อัน สามก๊ก และราชาธิราช เพราะพระองค์ทรงเป็นนักการสงครามอย่างยิ่งเมื่อวานนี้ผมพูดแล้วว่าตำราทั้ง ๓ เล่ม ถ้าอ่านให้ดีมันเป็นตัวราพิชัยสงครามขั้นสุดยอด และที่ยังแทรกอยู่ในราชาธิราชอีกก็คือ ลักษณะการเป็นจักรวรรดิ (cakravartin) และที่ทรงว่าผิดเพี้ยนไปก็คือการสืบราชสันตติวงศ์ ในสมัยที่กรมพระราชวังบวร ฯ ทรงใช้ออยู่เล่มนั้นมันไม่ครบ มันไปจบอยู่ตรงสั้น ๆ มีอีกหลายเรื่องหลายอย่าง เพราะฉะนั้นมิติที่ผมอยากกราบเรียนก็คือว่าจังหวะที่เราอ่านหนังสือ เราน่าจะสร้างภาพของบริบทในขณะที่ยังออกหนังสือนั้นมาด้วย เราจะได้เกิดความรู้สึกที่ดี เช่นสมมุติว่าเราอ่านไปไม่ทันหายไปตามนี้เราอาจจะไม่เกิดภาพพจน์ เราต้องย้อนกลับไปทวนนึกถึงสงครามที่เขารบกันอยู่ในปออย่างนี้เป็นต้น ขอขอบคุณครับ

นายบรรเจ็ด อินทุจันทร์ยง : ผมนั่งฟังมาตลอด ๒ ชั่วโมงนี้ก็รู้สึกซาบซึ้งในความกว้างขวางของท่านวิทยากรทุกท่านครับ แต่ค่อนข้างคิดว่าเป็นเรื่องที่ครูผู้สอนหนังสือทุกคนคงจะทราบถึงวรรณกรรมในสมัยรัชกาลที่ ๑ ดี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชตกเป็นจำเลยมากับปวงชนชาวไทย ๒๐๐ กว่าปีเนื่องในกรณีพระเจ้าตากสินมหาราช ท่านทรงชำระหนังสือไว้เล่มหนึ่ง แต่ท่านผู้เป็นวิทยากรไม่ได้พูดถึงเลย คือพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีซึ่งอยู่ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕ ท่านทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตในเวลานั้นตรวจสอบพงศาวดารสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้้อย่างเรียบร้อย แต่ไม่มีใครพูดถึงกันเลยตลอด ๒ ชั่วโมงที่ผมนั่งฟังอยู่ กลับไปพูดถึงเรื่องที่ผมคิดว่าทุกคนคงเข้าใจดีอยู่แล้ว สำหรับประชุม

พงศาวดารภาคที่ ๖๕ นี้ ผมคิดว่ามันมีอะไรที่น่ารู้มากและก็ชำระในสมัยที่ใกล้เคียงกับ
กรุงธนบุรีลุ่ม เพราะฉะนั้นหลายท่านถ้ายังไม่ได้อ่านก็ขอให้ลองกลับไปอ่านดูนะครับ ส่วนถ้าจะให้
ผมเขียนใหม่ก็คงจะต้องเขียนพงศาวดารกระซิบเล่มที่ ๒ นะครับ ขอขอบคุณมากครับ

นายวัฒน์ บุญจับ : ถ้าไม่มีสัมมนาสมาชิกท่านใดต้องการที่จะแสดงความคิดเห็น
เพิ่มเติมแล้ว ในนามของกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์คงจะต้องขอปิดการอภิปรายในหัวข้อ
“วรรณกรรมในรัชกาลที่ ๑ และบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลปัจจุบัน” ไว้เพียงเท่านี้ และ
ขอขอบพระคุณวิทยากรของเราทั้งสองท่าน คือ นาวาอากาศโทหญิงสุมาลี วีระวงศ์ และผู้ช่วย
ศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอนไว้ ณ ที่นี้ด้วยนะครับ สวัสดีครับ

การอภิปรายเรื่อง
“นาฏดุริยางคศิลป์สองรัชสมัย”
พร้อมการสาธิตประกอบจากสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์
กรมศิลปากร

วิทยากร : นายจาตุรงค์ มนตรีศาสตร์
นายราชมพ โภธิเวช
นายศิลป์ ตราโมท
นายจตุพร รัตนวราหะ

อาจารย์จาตุรงค์ : ผมไม่สามารถจะเจาะจงได้ว่าท่านได้อาวุโส ท่านได้อ่อนอาวุโส เพราะเราเท่าที่กวาดสายตาดูแล้วนั้น รู้สึกว่าจะสุดยอด แต่ก็รู้สึกสบายใจที่ว่าไม่มีช่องว่างระหว่างวัย เมื่อเปรียบเทียบก็รู้สึกว่าล้วนแต่อาวุโสจริงๆ วิทยากรที่อาวุโสมากคงจะหลงทางอยู่ เมื่อสักครู่นี้ เห็นท่านมานั่งอยู่ด้วยกัน ตอนนี้ท่านหายไป สักพักคงกลับมา เพราะรูปร่างท่านสูงใหญ่ คือ อาจารย์จตุพร และอาจารย์ราชมพ ขณะนี้อาจารย์ศิลป์ได้อยู่กับผมแล้ว ผมเองนั้นมีความสุขมากทีเดียวที่ได้มาปรากฏตัว ณ ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง ฉะนั้นคงจะมีอะไรๆ ที่เป็นการกล่าวนำรอต่านวิทยากรอีกสองท่าน แต่รับรองได้ว่าไม่เสียเวลา เพราะว่าผู้ที่จะดำเนินรายการต่อจากผมท่านอยู่ที่นี่แล้ว สักครูก็คงเข้ามา ะหว่างนี้ผมจะทำพิธีไหว้ครูก่อนตามประเพณี

-บทบูชาพระพิมพ์เนศ-

บังคมคัลวันทนีร์รุลีบาท	บงกขมาศเทวฤทธิประสิทธิศิลป์
คณศนามสามภพสยบยิน	เกศคชินทร์ศิวบุตรวุฒิปติ
จุงส์ดับสรรพเสียงสำเนียงศิษย์	ขอนุชิตพระคชพัทตร์เป็นสักขี
แทนสังเวยเช่นสรวงพวงมาลี	กายวจิมโนมันวันทนา
อ้อองค์เอกทันต์พรรณพิลาส	มุสิกอาสน์จตุรภุชรุศรักษา
ขออำนาจเคชะพระกรุณา	โปรดประทานปัญญาปรีชาชาญ
ในการอภิปรายให้คลายเครียด	เฉลิมพระเกียรติสมมงคลกุศลสมาน
สัมมนานาฏยาริชาการ	เพื่อสืบสานความเป็นไทยให้มั่นคง
หากผิดพลาดคลาดเคลื่อนแลเลือนราง	ไม่กระจางไปรงใจให้ลุ่มหลง
คณศนาถปราชญ์ป็นศิลปินกรคง	โปรดธำรงพรสัมฤทธิ์แก่ศิษย์เอย.

พิธีกร (ราตี) : ตามชนบอันดิงามของคนไทยเราและชาวศิลปิน เราได้ไหว้ครูกันแล้ว จากนั้นจะขอเรียนแนะนำอาจารย์จาดรงค์ มนตรีศาสตร์ อาจารย์จาดรงค์เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของกรมศิลปากร เรียนหนังสือตั้งแต่ชั้นต้นจนสำเร็จการศึกษาที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร และเริ่มทำงานครั้งแรกจนบัดนี้อีกหนึ่งเดือนจะเกษียณที่กรมศิลปากร อาจารย์เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ ไม่เฉพาะนาฏศิลป์ไทยเท่านั้น ยังเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์โขนนาฏยาริชาการโดยเฉพาะแถบเอเชีย อาจารย์ได้เป็นวิทยากรให้กับกรมศิลปากรหลายต่อหลายครั้ง ส่วนความรู้ความสามารถของท่านนั้นกว้างขวางมาก อีกท่านหนึ่งที่นั่งอยู่ข้างๆ ดิฉันขอออกตัวสักนิดหนึ่งว่า ในชาวศิลปินรวมทั้งผู้ที่ทำงานด้านศิลปะและสายช่าง ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้มีความรู้และประสิทธิประสาทวิชาการให้เรา เราเรียกท่านว่า **ครู** ดิฉันขออนุญาตเรียกทุกท่านในที่นี้ว่า **ครู** ด้วยความเคารพนับถืออย่างสูงสุด ด้านข้างครูจาดรงค์ คือ ครูศิลป์ ตรีโมท ทุกท่านก็คงรู้จักดีว่าครูศิลป์เป็นบุตรชายของบรมครู...ครูมนตรี ตรีโมท ศิลปินอาวุโสของกรมศิลปากร แม้ตัวท่านเองก็เป็นศิลปินอาวุโสแล้วเช่นกัน เพราะว่าท่านเกษียณอายุราชการแล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ แต่ยังคงทำงานเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทยให้แก่กรมศิลปากรอยู่เสมอ และหน้าที่ที่สำคัญหน้าที่หนึ่งของท่านซึ่งหาผู้ทดแทนได้ยาก คือ ครูศิลป์เป็นประธานในการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยให้กับสถาบันและวิทยาลัยนาฏศิลป์ทั่วประเทศอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ อีกท่านหนึ่งที่นั่งอยู่ทางด้านริม ร้างสูงใหญ่ ครูจตุพร รัตนวราหะ แฟนๆ นาฏศิลป์ กรมศิลปากร รู้จักครูจตุพรดี ครูจตุพรเกษียณอายุราชการแล้วเช่นกัน ตำแหน่งสุดท้ายของท่าน คือ ตำแหน่งผู้อำนวยการ ระดับ ๙ ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย ครูจตุพรเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์โขนยักษ์ เป็นลูกศิษย์ของครูยอดแสง ภัคดีเทวา บรมครูอีกท่านหนึ่งของชาวกรมศิลปากร และเป็นลูกศิษย์ของครูอร่าม อินทรนัญ ครูจตุพรเป็นโขนยักษ์และยักษ์ใหญ่

เพราะว่าเป็นทศกัณฐ์ตลอดมา ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการด้านนาฏศิลป์โยนักษ์ให้กับสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร ชื่ออาจจะไม่คุ้นหูสำหรับบางท่าน จริงๆ แล้ว คือ กองการสังคีตเก่า วันนี้ศิลปินของกองการสังคีตและศิลปินของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งปัจจุบัน คือ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์มารวมตัวกันอยู่ที่นี้ทั้งศิลปินและนักดนตรี เพื่อร่วมสาธิตการแสดง ซึ่งท่านจะได้รับชมและรับความเพลิดเพลินนับตั้งแต่โอกาสนี้เป็นต้นไป ขอเรียนเชิญครูจากตรงค์

อาจารย์จาตุรงค์ : ตามที่ได้คุยกันมา แม้จะไม่ได้มีการซักซ้อมกันมา แต่ชาวสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ถือว่าเราได้รับความรู้ ฝึกหัดอบรมกันมาอย่างดี เพียงการซักซ้อมเพียงนิดหน่อยก็สามารถที่จะซักดาบอันคมกริบนั้นออกมาได้แล้ว ผมเองมีภาระบางประการเมื่อ ๒-๓ วัน จึงไม่ได้ไปดูว่าเขาได้ซ้อมกันไปอย่างไร เพียงแต่ได้เรียนให้ผู้บังคับบัญชาทราบว่าจะมีชุดการแสดงอะไรบ้าง ท่านก็ได้ดำเนินการไป คิดว่าผลคงออกมาเป็นที่ประจักษ์แก่ท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ในช่วงแรกนี้ผมได้ปรึกษากับอาจารย์ศิลป์แล้วว่าคงจะต้องเป็นเรื่องของดนตรี เพราะฉะนั้นช่วงต่อไปนี้ ผมขอเรียนเชิญท่านอาจารย์ศิลป์ได้ให้ความรู้และอภิปรายข้อคิดเห็น และแสดงศักยภาพของพวกเราชาวสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์

อาจารย์ศิลป์ : ขอบคุณครับ สวัสดิ์ครับท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ในเริ่มแรกนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการดนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและการดนตรีในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน ในยุคสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้นสถานการณ์ของประเทศไทยเพิ่งว่างจากการสงคราม แม้จะมีบ้างแต่ไม่มากนัก ในระหว่างที่อยู่ในช่วงที่มีศึกสงครามนั้นศิลปะทั้งนาฏศิลป์และดนตรี ไม่มีอะไรฟูเฟื่องมากนัก แต่ก็ยังคงไว้ อยู่ นับว่าเป็นบุญของพวกเราในปัจจุบันนี้ที่ยังได้สืบสานกันมาถึงช่วงอายุของพวกเรา ในเรื่องของดนตรีในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้นยึดถือปฏิบัติการบรรเลง การขับร้องเพลง ส่วนมากจะเป็นเพลง ๒ ชั้น ชั้นเดียว ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยาเรื่อยมา ยังใช้กันอยู่ แต่เพลงส่วนมากเหล่านั้นเป็นเรื่องที่เราร้องเราบรรเลงกันไม่ใช่เพื่อฟัง เป็นเพลงที่มุ่งไปในเรื่องการละเล่นต่างๆ บางเพลงจึงไม่ค่อยมีความไพเราะอ่อนหวานมากมายเท่าไรนัก ส่วนมากเป็นเพลงที่มีจังหวะกระชับขึ้น เหมาะกับการละเล่น การแสดง ในเรื่องของเครื่องดนตรีนั้น ในเบื้องต้นก่อนที่จะมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ มีวงบรรเลงกันอยู่ ๒ ชนิด คือ วงปี่พาทย์ ซึ่งเป็นวงที่เล็กที่สุด เป็นวงปี่พาทย์เครื่อง ๕ มี ๕ ชั้น แต่เดิมมีปี ฆ้อง กลอง ตะโพน ฉิ่ง ในสมัยอยุธยาตอนปลายมีระนาดเพิ่มขึ้น สืบเนื่องจากการละเล่นการแสดงนั้นจำเป็นต้องมีเครื่องทำทำนองเพิ่มขึ้น

จนกระทั่งมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ ก็มีวงแต่ไม่ใช่วงที่เห็นอยู่ข้างบนเวที ที่เห็นอยู่ข้างบนนั้นคือวงสมัยรัชกาลที่ ๙ ในรัชกาลที่ ๑ มีเพียงแต่ปีใน ระนาดเอก ฆ้องวงใหญ่ ตะโพน กลอง

จึง โดยเฉพาะกลองนั้นมีใบเดียว คือ กลองทัด แต่ว่ากลองที่อยู่บนเวทีนั้นเป็นกลองตะโพน กลองตะโพนเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพราะมีการจัดรวมปีพาทย์ดึกดำบรรพ์ ปีพาทย์ดึกดำบรรพ์ เล่นประกอบการแสดงละครดึกดำบรรพ์ ซึ่งเล่นในโรงละครดึกดำบรรพ์ โรงละครนั้นถ้าเอากลองทัดเข้าไปตีในโรงละครอาจทำให้กระจกแตกหมด เพราะเป็นกลองใหญ่ เป็นไม้ชุดซึ่งหนังสองหน้าตีทั้งหมด แต่เดิมมีใบเดียว คงเป็นเสียงธรรมดา คือเสียงต่ำ มาถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ ก็เพิ่มเข้าอีกใบหนึ่ง รวมเป็น ๒ ใบ เหตุที่เพิ่มในสมัยรัชกาลที่ ๑ น่าจะเป็นเพราะบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการรบราฆ่าฟันกันทั้งเรื่อง ยกทัพกันตลอดเวลาในการยกทัพเข้าต่อสู้กันนี้เรื่องของดนตรีประกอบ กลองเป็นเครื่องดนตรีหลักที่จะทำให้อารมณ์ครึกครื้น ต้อองอาศัยจังหวะกลองที่รุกเร้า จึงเพิ่มกลองเข้าไปอีกใบหนึ่ง กลองที่เพิ่มเข้าไปเป็นกลองที่มีเสียงที่สูง นอกจากนี้ยังเพิ่มระนาดเอก ที่เรียกกันว่า ระนาดมโหรีเล็ก มีลูกเล็ก รวงเล็ก เสียงเบา ระนาดเอกที่สร้างขึ้นมาให้เล็กนั้นก็เพื่อให้สุภาพสตรีเล่น เพราะแต่เดิมโดยทั่วๆ ไปสุภาพสตรีเล่นละครไม่ได้ ผู้ชายเล่นตลอด ถึงได้มีละครนอก ส่วนผู้หญิงก็ไปเล่นดนตรี เมื่อผู้หญิงไปเล่นดนตรีก็จำเป็นต้องมีเครื่องดนตรีที่นอกจากที่มีเครื่องสายแล้ว อย่างปีพาทย์ก็มีระนาดเล็กๆ ต่อมาก็คะเพิ่มมาเรื่อยๆ

พอมาถึงรัชกาลที่ ๓ ก็มีเพิ่มเข้าแบบปีพาทย์ เพิ่มฆ้องวง เพิ่มระนาดทุ้มเข้ามา เพื่อเป็นคู่กัน

ครั้งถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงอนุญาตให้ผู้หญิงทั่วๆ ไปเล่นละครได้ เครื่องดนตรีชุดนี้ก็เลยไม่ได้สำหรับเฉพาะผู้หญิง ปัจจุบันนี้ผู้ชายก็จำเป็นต้องไปเล่น มีเครื่องดนตรีอยู่แล้ว ก็ค่อนข้างลำบาก สำหรับเรื่องการดนตรีในสมัยรัชกาลที่ ๑ ก็มีเพียงเท่านั้น

ส่วนเพลงกราวนั้นเมื่อแรกยังไม่มี เพลงกราวเป็นเพลงที่บรรเลงเพื่อฟังมาเกิดมีในสมัยรัชกาลที่ ๑ จะมีเพลงแขกมอญ เพลงการเวก สารถิ โดยครุพระประดิษฐท่านแต่งขึ้น พอถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็มีคนดำเนินรอยตาม ขยายเพลงท่าน ที่นี้ก็ไม่ใช่เพื่อการแสดง เป็นเรื่องที่บรรเลงฟังกัน จนกระทั่งมาถึงสมัยปัจจุบันนี้การดนตรีเจริญมาก กิจการใดๆ ก็ตามไม่ว่าจะเป็นนาฏศิลป์ ดนตรี หรืออย่างอื่น ถ้าเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินท่านทรงโปรดแล้วกิจกรรมอันนั้นจะเจริญรุ่งเรือง สังเกตได้ทุกอย่าง ที่ผ่านมาโดยเฉพาะในเรื่องของดนตรีนั้นที่จัดการบรรเลงกันโดยนักศึกษาและผลัดกันเป็นเจ้าภาพที่เรียกกันในปัจจุบันนี้ว่าดนตรีอุดมศึกษา เมื่อก่อนนั้นมี ๕ วง มีมหาวิทยาลัยเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยศิลปากร ผลัดกันเป็นเจ้าภาพเล่น จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๔ มีเพิ่มขึ้นถึง ๑๙ วง ๑๙ สถาบัน ปัจจุบันมีกว่า ๒๐ วงแล้ว นับว่าเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินทรงโปรด ทรงสนพระทัยในเรื่องศิลปะ โดยเฉพาะการดนตรี และนาฏศิลป์ ทรงศึกษาทั้งวิชาการและทั้งภาคปฏิบัติ ทรงซ้อมดนตรีทุกวันอาทิตย์ ช่วงเช้า เสวย

กลางวันแล้ว ช่วงบ่ายทรงซ้อมละคร ทรงศึกษาเรื่องละคร ... การรำแม่บทใหญ่ เป็นการรำพื้นฐานที่ละเอียดละอามาก ผมถามพระอาจารย์ที่ถวายการสอน คือ ผู้เชี่ยวชาญศิวิลว่าทำไมไม่ให้เต็มทีเลยทรงจำไหวหรือ ปรากฏว่าทรงพระปรีชาสามารถ ทรงจำได้ตลอด ทำแม่บทใหญ่ สักครู่ท่านผู้ชมคงจะได้ชม แม่บทใหญ่ยาวขนาดไหน มีทุกท่ารวมอยู่ในนั้นหมด นอกจากนี้ยังเสด็จไปเป็นองค์ประธานและทรงร่วมบรรเลงกับวงบรรเลงของมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่จัดการบรรเลง ร่วมกับนักศึกษา ร่วมกับบรรดาคณาจารย์ ซึ่งนับเป็นขวัญกำลังใจที่ทำให้พวกเราปลาบปล้ำ แล้วมีขวัญมีกำลังใจที่จะปฏิบัติ อนุรักษ์ และเผยแพร่รักษาศิลปวัฒนธรรมทางด้านดนตรีไว้ให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป สำหรับดนตรีก็ปรับปรุงขึ้นมามากมายเป็นวงต่างๆ วงมหาดุริยางค์ก็มี ซึ่งไม่จำกัดขนาด เพียงแต่เวลาเล่นกันแล้วใครเล่นอะไรได้แล้วก็ควรจะให้ได้เล่น เวลานี้วงมหาดุริยางค์หรือวงดนตรีของอุดมศึกษานั้น อย่าไปถือเอาว่าไม่ถูกต้องตามระเบียบแบบแผน เป็นเรื่องที่ทุกคนต้องได้แสดงออกแล้วจะทำให้การดนตรีไทยของเรานั้นเจริญ

ในเรื่องของเพลง เพลงเกิดมากสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยเลียนแบบของครูพระประดิษฐ์ และขยายเพลงที่มีแล้วตั้งแต่สมัยธนบุรี สมัยอยุธยา ๒ ชั้น ขยายเป็น ๓ ชั้น ตัดลงไปเป็นชั้นเดียว เกิดเป็นเพลงเถามากมาย ในที่นี้เวลามีจำกัด สำหรับตัวอย่างเพลงที่เกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ เพลงแรกเป็นเพลงที่เกิดขึ้นในสมัยนี้และเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ เพลงใหม่โรมมหาราช ซึ่งคุณพ่อมนตรีได้ประพันธ์ขึ้นถวายในวโรกาสที่ทรงพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ เพลงนี้คุณพ่อไม่ได้ใช้เพลง ๒ ชั้น อยุธยาหรือธนบุรี ท่านได้ขอพระราชทานเพลงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ ได้มา ๓ เพลง คือ เพลงใกล้รุ่ง เพลงเราสู้ และปิดท้ายด้วยเพลงสายฝน สักครู่คงจะได้ฟัง การประพันธ์เพลงใหม่โรมมหาราชของคุณพ่อนั้น ใช้เวลาค่อนข้างมาก คือผมพาคุณพ่อไปพักที่อ่าวอุดม ริมทะเลเพื่อจะได้บรรยากาศ ท่านจะได้แต่งเพลงนี้ ปรากฏว่าไปทิ้งไว้ และผมก็ทำงาน แล้วพอเสาร์อาทิตย์ ก็กลับไปดูท่าน สัก ๒-๓ อาทิตย์ คุณพ่อก็บอกว่าไม่สำเร็จ อ่าวอุดมไม่สงบ มีแก๊ส มีอะไรชนถ่ายกันอยู่ ไม่ได้เรื่องจึงกลับ แล้วไปได้อีกที่หนึ่งที่เมืองกาญจนบุรี เป็นรีสอร์ตที่เรียกกันว่า Home Stay เจ้าของรีสอร์ตนับถือคุณพ่อมาก เข้าใจความประสงค์ของคุณพ่อ ก็เลยมอบบ้านหลังหนึ่งให้เป็นที่พักของคุณพ่อ เป็นบ้านหินอ่อนทั้งหลัง แล้วก็ไม่มีใครเข้าไปยุ่ง ปล่อยให้คุณพ่อคุณแม่อยู่กัน ๒ คน และจะมีคนส่งอาหารตลอด ถ้าออกมาตรงประตูเมื่อไหร่จะมีคนเอาอาหารไปให้ แสดงว่าคุณพ่อกำลังออกมา ไม่งั้นก็ให้อยู่ในนั้น ...แต่งเพลง ก็ใช้วิธีเดิมคือเอาไปทิ้งไว้แล้วก็กลับไปดูปรากฏว่าเพลงนี้สำเร็จที่นั่น คุณพ่อกุมิใจมาก สำเร็จแล้วก็เพลงที่กุมิใจที่ได้ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่เราเรียกกันว่าถวายเจ้านาย อะไรที่ทำให้ถวายเจ้านายได้ก็ถือว่าเป็นสิริมงคลของตัวเอง แล้วคุณพ่อนับถืออย่างนี้ ก็จะลองให้ฟังสักหน่อย เพลงใหม่โรมมหาราชกับความยากง่ายของเพลงที่ใช้เวลามากมายนั้นจะออกมาเป็นอย่างไร ขอเชิญรับฟังการบรรเลงเพลงใหม่โรมมหาราช

-ดนตรีบรรเลงเพลงใหม่โรงแรมราชา-

ขอบพระคุณครับ และนั่นเป็นเพลงที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งคุณพ่อมนต์รีได้นำขึ้นถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา เพลงที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ เกี่ยวกับสถาบัน ต่อมาที่คุณพ่อได้ประพันธ์ไว้ก็มี **เพลงใหม่โรงเทิด สธ.** สธ. เป็นพระนามย่อ ที่ย่อมาจากพระนามของสมเด็จพระเทพรัตนฯ* คือ สิริินธร เป็นใหม่โรงเทิด สธ. เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ เพลงที่ขับร้องมีเพลงเทพสมภพ คือวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพรัตนฯ เรียก **เทพสมภพเถา** แต่งถวายเมื่อทรงพระชนมายุครบ ๓๖ พรรษา เพลงสุดท้ายที่ได้ถวายนั้นปรากฏว่าคุณพ่อได้เสียชีวิตไปแล้ว ไม่ได้ประพันธ์ ผมเห็นว่ามีเพลงเทพสมภพอยู่แล้วของสมเด็จพระเทพรัตนฯ ผมก็คิดประพันธ์เพลงขึ้นมาเพื่อถวายโดยให้ชื่อว่า **นบพระบรม** ซึ่งคุณพ่อก็มีเทพสมภพแล้ว ผมก็ประพันธ์เป็นนบพระบรมแต่งถวายสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช** เมื่อทรงพระชนมายุครบ ๔๘ พรรษา เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคมที่ผ่านมา ประชุมเหตุที่ต้องประพันธ์เพลงนี้ คือ พระองค์ภา*** ท่านทรงศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แล้วทรงติดจะเข้าได้ ผมได้แต่งให้สถาบันไว้เพลงหนึ่ง คือ เพลงใหม่โรงยุงทอง โดยอัญเชิญเพลงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาทำเป็นลักษณะที่เป็นเพลงไทยให้เป็นเพลงใหม่โรงประจำของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชื่อว่า **เพลงใหม่โรงยุงทอง** โดยที่พระองค์ภาท่านทรงติดจะเข้ออกอากาศทางโทรทัศน์ แล้วท่านรับสั่งกับพระสหายท่านว่า จะจบอยู่แล้ว ครูช่วยทำเพลงให้เพลงหนึ่งสิ จะติดจะเข้ถวายท่านพ่อ ผมก็เลยมานึกดูว่า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงโปรดทำนองเพลงที่ค่อนข้างจะอ่อนหวาน คือ ทำนองเพลงเป็นสำเนียงลาวๆ ผมก็มาหาเพลงที่เป็นสำเนียงลาวๆ สำเนียงทางเหนือ ก็มาได้เพลงที่คุณพ่อได้แต่งขึ้นไว้เป็นอัตรา ๒ ชั้น ซึ่งเป็นเพลงประวัติศาสตร์ มีชื่อว่า ขุนบรม ก็ดีเหมือนกันขุนบรมเป็นขุนมาตั้งนานแล้วน่าจะเป็นพระเสียดี ที่แรกจะให้ชื่อว่าพระบรมก็ดูไม่เหมาะสม เลยเติม **นบ** เข้าไปอีกคำ **นบพระบรม** หมายความว่า เรานบนอบบูชาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เป็นเพลงเถาพระชนมายุครบ ๔๘ พรรษา เดือนกรกฎาคม เมื่อปี ๒๕๔๓ นี้เอง ขอฝากไว้เป็นเพลงสุดท้าย **เพลงนบพระบรมเถา** เชิญรับฟังครับ

-บทร้องเพลงนบพระบรมเถา-

พระบรมโอรสาธิราชเจ้า
 มงไทยเราปรีเปรมเกษมสันต์
 เฉลิมชัยฉลองพระชนมวิมลवार
 สยามมกุฎราชกุมารสยามินทร์

* สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
 ** สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
 *** พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา

ขออัญเชิญเทพประสิทธิ์พรประสาท
 ทรงพระราชประสงค์ใดได้ถวิล
 พระเกียรติเกริกก้องล้ำทั้งธานีนทร์
 เพื่องระบิลระบือทั่วทั้งโลกา
 ทรงเป็นมิ่งขวัญประชาราษฎร์
 เป็นขวัญชาติขวัญไทยทุกทิศา
 พระบารมีที่ทรงพระเมตตา
 ให้ประชาไทยสุขถ้วนทุกคน.

ทางเรื่องของการดนตรีก็ใช้เวลามาพอสมควร ยังมีการแสดงอีกหลายชุด ท่านจะชมได้
 ไม่ได้หมด ขอเหลือไว้เรื่องของนาฏศิลป์บ้าง เรื่องของการดนตรีก็ขอยุติไว้เพียงเท่านี้ ขอขอบคุณครับ

อาจารย์จาดรงค์ : ขอขอบคุณครับ...ท่านอาจารย์ศิลป์ ขณะนี้บุคคลซึ่งเรารอคอยต้อนรับท่าน
 อยู่ก็ได้มานั่งอยู่นี้แล้ว ผมจะยังไม่เอ่ยว่าท่านชื่ออะไร เพราะบางท่านทราบแล้ว แต่ที่สำคัญที่สุด
 ก็คือท่านเป็นพระเอกของคุณหลวงวิจิตรวาทการ ในเมื่อมีการแสดงละครอนุภาพเรื่องแรก คือ
 อนุภาพพ่อขุนรามคำแหง อาจารย์ราชมพ โทธิเวช ครับ ท่านแสดงเป็นตัวสามศร ได้รับความ
 การเลือกจากคุณหลวงวิจิตรวาทการ และหลังจากนั้นก็มิได้ละครอนุภาพอีกหลายชุดหลายตอน
 อนุภาพพ่อขุนรามคำแหง อนุภาพศีลสัตย์ อนุภาพแห่งความเสียสละ อนุภาพแห่งความรัก
 นั้นก็อยู่ในช่วงรัชกาลที่ ๙ ซึ่งก็คงจะได้ทราบกิตติศัพท์เรื่องความสามารถของคุณหลวงวิจิตร
 วาทการ และเมื่อเร็วๆ นี้เราก็ได้แสดงละครเรื่องมหาเทวี เป็นละครซึ่งนับว่า...อยากจะใช้คำว่า
อกาลิโก ทันสมัย ไม่มีช่วงเวลา เป็นละครปลุกใจที่ตั้งมากเรื่องหนึ่ง

ขณะนี้ท่านมานั่งกับเราแล้ว ท่านเป็นรุ่นพี่ของผมหลายรุ่นทีเดียว เพราะฉะนั้นผม
 ก็ต้องว่าเหน็ดเหนื่อยที่ไม่เห็นหน้าท่าน ว่าท่านไปหลงทางที่ไหน แต่ความจริงไม่ใช่ นี่เป็นลักษณะ
 ของพี่ราชมพหรือพี่เทอดตลอดเวลา คือ เป็นผู้ที่ไปไหนมาไหนแล้วหลบ นั้นเป็นความอ่อนน้อม
 ถ่อมตัวของท่านเอง แต่ด้านฝีมือแล้วผมรับรองได้ว่าในยุครัชกาลที่ ๙ ไม่มีผู้ใดที่เล่นเป็นโขน
 โดยเฉพาะตัวอินทรีชิต หรือวิรุณมุข หรือตัวอะไรที่เคยได้ปะทะกับผมมามากมายหลายสิบครั้ง
 พอสมควรทีเดียว ขณะนี้ท่านได้เป็นอาจารย์อาวุโสของสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ ก่อนจะมาท่านก็ได้
 ฝึกลูกศิษย์ไว้ ส่วนตัวท่านอาจารย์บอกว่าแต่งตัวไม่เรียบร้อยขอยุ่ข้างหลัง ถึงเวลาแสดง
 จะออกมา ผมบอกว่ามานั่งนี้ดีกว่า อย่างน้อยๆ ที่สุดรุ่นลูกรุ่นหลานหรือว่าญาติพี่น้องคุณพ่อ
 คุณแม่ทั้งหลายจะได้มาเห็นว่าอาจารย์ราชมพ โทธิเวช ท่านเป็นเชื้อสายของครุฑม โทธิเวช ศิลปิน
 ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๖ ฉะนั้นท่านสบายใจได้ว่าวันนี้ท่านได้พบผู้ที่สืบสานมรดกของไทยเราได้
 ตลอดมา เดี่ยวผมมีเรื่องจะเรียนถามอาจารย์ราชมพและอาจารย์จตุพรมากมาย ส่วนอาจารย์ศิลป์นั้น

ก็กำหนดให้เป็นไม้ประดับอยู่ตรงนี้ก่อน ผมเองกับอาจารย์ศิลป์มีความสนิทสนมกันมากขนาดล้อเล่นกันได้หลายๆ อย่าง เพราะคุณพ่อนั้นก็ชื่อเดียวกัน ก็เรียกผมว่าไอ้กูด ต่อไปนี้คงจะเป็นเรื่องทางด้านนาฏศิลป์บ้าง ไม่ต้องย้ายวงหรือท่อนผู้ฟัง ท่านผู้ชมคงอยากจะได้เต็มที่ว่ารายการต่อไปนี้เป็นอะไร บังเอิญรายการวันนี้ผิดความคาดหมายของผม ผมวางแผนไว้ว่าหลังจากที่ท่านรับประทานอาหารกันแล้วอยากให้อ่านเพลงและได้ผ่อนคลายสบายๆ กลับตาฟังเพลงไป จนกระทั่งถึงพระยาครุฑมาเมื่อไหร่ ตอนนั้นแหละ ท่านตื่นได้ อันนี้เป็นลักษณะการชมนาฏศิลป์ไทยของเราอย่างหนึ่ง เมื่อสมัยผมเป็นเด็ก ๆ นั้น พระรามออกมาจำนานมาก ผมบอกคุณพ่อคุณแม่ว่า ถ้าหากว่าลึงกับยักษ์มาเมื่อไหร่ให้ปลุกด้วย ตอนนั้นช่วยปลุกกันด้วยก็แล้วกัน ต่อไปเป็นเรื่องราวของนาฏศิลป์ไทย ซึ่งมีมานานแล้ว และจุดประสงค์ที่ผมได้ปรึกษาหารือกับทางกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ว่าเราจะสืบสานแสดงความเป็นไทยที่มั่นคง แล้วก็คิดว่าเป็นอย่างนั้นจริง ๆ เรื่องราวที่ได้เสนอต่อไปนี้เป็นเรื่องราวซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทย ถ้าท่านไปต่างประเทศรับรองได้ว่าท่านจะเข้าเมืองอื่นๆ ได้โดยง่ายสบาย เพราะว่ามีตราครุฑประทับอยู่ ชุดที่นำเสนอต่อไปนั้นคือ ครุฑพระนารายณ์ ซึ่งใน พ.ศ. ๒๔๙๔ ในช่วงนั้นคุณครูอร่าม อินทนนท์ เป็นผู้ที่ได้รับมอบให้เป็นผู้ประดิษฐ์ทำรำพวกวีรชัยต่างๆ ท่านประดิษฐ์วีรชัยยักษ์ หรือวีรชัยเสนายักษ์ ครูกรี วรศริน ประดิษฐ์วีรชัยลิง ชุดวีรชัยมโนห์รา ชุดนี้เราเจาะจงมาให้เห็นแต่พระยาครุฑ ซึ่งเป็นราชพาหนะของพระนารายณ์ ต่อมาต้องการความตระการตา ก็มีชุดหมู่เรียกว่าชุดระบำครุฑ สิ่งที่น่าสนใจส่วนหนึ่งซึ่งอยากจะให้ท่านเกิดความสนใจก็คือเรื่องของบทพระราชนิพนธ์ ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ของล้นเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจากเรื่องอุณรุท จากนั้นไปดูว่าสิ่งที่สอดแทรกอยู่ในบทร้องนั้นรวมการตั้งการประดิษฐ์ทำรำนั้นเป็นอย่างไร การแสดงชุดนี้แสดงโดยอาจารย์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ โดยการฝึกซ้อมของอาจารย์สมศักดิ์ ทัดดี ต่อไปนี้ขอเชิญชมชุดครุฑพระนารายณ์ได้เลย

-บทร้องเพลงตั้งตั้งประกอบการสาธิตชุดครุฑพระนารายณ์-

ครุฑเอ๋ยครุฑทรง	ควรอาสน์คู่องค์พระทรงศิลป์
แผ่นผางดมผาดผยองผยองบิน	สะท้านดินสะเทือนดงพงไพร
ลอยลิวปลิวโพยมพยับคลุม	เมฆเคลื่อนหมอกกลุ่มอุทัยไข
ถึบราถาร้อนมาไวๆ	ข้ามไพรเขตพฤษศรินทร
พันแดนแผ่นดินถิ่นมนุษย์	โบยรีบบินรุดไม่หยุดหย่อน
ลุล่วงห้วงมหาสาร	ข้ามเขตสิงขรหิมพานต์
นาทีหนึ่งเที่ยวทั่วรอบ	สุดขอบสิ้นเขตไพศาล
จบแคว้นจังหวัดจักรวาล	แสงมุงกรุงมารพาดนา.

ขอบคุณครับ ผู้ที่แสดงเป็นครูท คือ คุณครูยักษ์ครับ เรียกอาจารย์บ้าง ยุคใหม่ก็ต้องเรียกอาจารย์แล้ว อาจารย์วรฤทธิต เฟิงสุข ส่วนพระนารายณ์นั้นยังเป็นนักศึกษาอยู่ คือ คุณสรายุทธ อ่องแสงกุล พระนารายณ์นั้นถ้าแค่ออกมาขึ้นลอยครูทเท่านี้ ก็คงจะยังไม่พอเพียงแก่ความต้องการของผมเอง รวมทั้งต่อท่านผู้ชมทุกท่านด้วย สักครูคุณสรายุทธจะออกมาอีกครั้งหนึ่งในการแสดงชุดที่ ๒ คือ ชุดนารายณ์ปราบหนทุก ซึ่งตรงนี้จะที่เป็นจุด High light หรือที่มา หรือเป็นที่จุดที่มี Q&A Question and Answer กันว่า ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น แม่บทที่รำนี้เนื่องจากมีเวลาจำกัดจึงจะต้องใช้แค่รำจริงไม่กี่ท่า ให้ท่านลองดูตอนที่นางนารายณ์ออกมารำแล้วให้นันทุกรำตาม นั่นเป็นท่ารำแม่บทที่ได้ตัดมาจากรำแม่บทใหญ่ ซึ่งอยู่ในหลักสูตรการสืบสานวัฒนธรรมทางด้านการแสดง มีทั้งหมดก็ทำด้วยกัน ลองท่ายเล่นๆ เราไม่มีรางวัลอะไรให้ คำตอบของท่านจะเป็นอะไรนั้น เรายึดว่าเป็นคำตอบสุดท้าย ต่อไปเป็นชุดนารายณ์ปราบหนทุก ผมเองดูแล้วมีหลายฉบับ หลาย Version ขออนุญาตใช้ภาษาอังกฤษบ้าง เพื่อแสดงว่าวิทยาลัยนาฏศิลป์หรือสถาบันของเรานำสมัย มีความก้าวหน้าไปตลอดในยุคนี้แล้ว นักร้องพร้อมแล้ว ก็คงจะเริ่มการแสดงชุดนารายณ์ปราบหนทุกเลย ผู้แสดงเป็นนางนารายณ์ คือ อาจารย์นฤมล ณ นคร ส่วนนันทุกรำตามต้นฉบับเดิม หรือที่บ้านเราค้นกันว่านันทุกรำนั้น คือ อาจารย์พหลยุทธ กนิษฐบุตร เชิญชมการแสดงได้ครับ

-บทร้องประกอบการสาธิตชุดนารายณ์ปราบหนทุก-

เป็นโขนนางเทพอัปสร อ่อนแอ่นอรชรเฉลิมศรี กรายกรยาง์เยื้องจรลี ไปสู่ที่นันทุกรำดำเนินมา
เหลือบเห็นสตรีวิไลลักษณ์ ความรักจับจิตพิศมัย เดินเรียงเคียงข้างอรไท ปราศรัยลดเลี้ยว
เกี่ยวพา

โคมเอยโคมเฉลา พี่เห็นเจ้าแสนรักสมครสมาน จะขอสู่อยู่ด้วยยุพาพาล เยาวมาลัย
จงได้ปราณี

ซึ่งจะมาเป็นผู้คู่สม ไม่นิยมฤทธิไกรชัยศรี แม้วร่ายอย่างเราเข้าท่วงที่ จึงควรเป็นสามมีภริยา
ขอเชิญเจ้ามารำนำจะรำตาม ในังดงามต้องใจได้ทุกท่า ถ้าแม่นพี่รำงามตามสัญญา
เจ้าอย่าคืบหน้าจาให้ราคืน

เทพพนมปฐมพรหมสี่หน้า

สอดสร้อยมาลาเจดจิน

ทั้งกว้างเดินดงหงส์บิน

กินรินเสียบถ้ำอำไพ

อีกช้านางนอนภมรเกล้า

แขกเต้าผาลาเพียงไหล่

เมขลาโยนแก้วแววไว

มยุเรศพ่อนในอัมพร

ยอดตองต้องลมพรหมนิมิต

อีกทั้งพิศมัยเรียงหมอน

ย้ายท่ามัจฉาชมสาคร

พระสี่กรขว้างจักรฤทธิรงค์

ฝ่ายว่านทุกก็รำตาม ด้วยความพิสมัยไหลหลง ถึงท่านาคปวนม้วนหางวง ก็ชี้ตรงเพลาลิ้นทันใด ด้วยอำนาจนี้เพชรสิทธิ์ศักดิ์ ชายักษ์หักลงไม่คงได้ นนทุกล้มคว่ำคะมำไป ตกใจร้องระงมไม่สมประดี.

ขอบคุณครับ โดยหลักทั่วไปแล้ว เมื่อท่านได้มาชมโซนละครแล้ว มักมีคำฟุ้งเพยกกล่าวว่าให้ย้อนดูตัว ขณะนี้ขออนุญาตถามว่าผู้ที่เกี่ยวข้องได้ย้อนดูตัวเองในเรื่องอะไรบ้าง นักเรียนนักศึกษา ที่มานั่งอยู่ตรงนี้ดูแล้วคิดตามไปด้วยหรือเปล่า แล้วมีข้ออะไรน่าสนใจหรือไม่ น่าจะเป็นประเด็นในการดูโซนละคร หรือว่าการแสดงใดๆ ทั้งหมด คือดูแล้วอย่าไปหลงไหลมากนัก เพราะว่าในเรื่องรามเกียรติ์นั้น ท่านทรงไว้ในตอนท้ายของเรื่องว่า **ไซ้จะเป็นแก่นสารอย่างใด** คือให้ดูไป อย่าไปคิดว่ามันเป็นเรื่องเป็นราวอะไร แต่ว่าสิ่งที่แฝงอยู่ในนั้นมีมากมายเหลือเกิน ในฐานะที่เป็นครูอยากขอเรียนเสนอไว้ว่ามีข้อแตกต่างอะไรบ้าง จากผู้ที่ได้เตรียมตัวหรือได้ชมการแสดงมาแล้วหรือผู้ที่ได้อ่านบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ของรัชกาลที่ ๑ จะมองเห็นความแตกต่างได้หลายประการ ตัวอย่างเช่น อันนี้ขออนุญาตเรียนให้ทราบจากความเห็นความคิดของผมเอง บทพระราชนิพนธ์นั้นบอกไว้ว่า **ตรี** ตัดเศียรกระเด็นขาดไปเลยอันนี้ข้อหนึ่ง อีกข้อหนึ่งว่าด้วยข้อจำกัดของเวลาและไม่ได้นำมาแสดง คือมีการท้าทายกันว่าพระนารายณ์ทำไมจึงแปลงเป็นผู้หญิงกลัวหรืออย่างไร อันนี้ในบทพระราชนิพนธ์บอกไว้ชัดเจน แล้วก็มีการท้าทายด้วยว่าในภพหน้าขอให้เกิดมีสี่สิบกร มีหัวสิบหัว ท่านองนั้น อันนั้นท่านไปหารายละเอียดได้ แต่ส่วนที่จะเรียนให้ทราบว่าในเรื่องของการแสดงบางครั้งก็ต้องมีการรวบรัด เพราะฉะนั้นอย่าเพิ่งด่วนสรุปว่า สถาบันนาฏศิลป์วิทยาลัยนาฏศิลป์แสดงไม่ถูกต้อง อันนี้มีข้อยกเว้น ข้อจำกัดอยู่บางประการ เพราะจุดมุ่งหมายที่นำเสนอในช่วงนี้ก็เพื่อให้เห็นว่าการรำแม่บทมีมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๑ และทรงพระปรีชาสามารถมากโดยนำมาเก็บรักษาไว้ไม่ให้สูญหายไป แต่สำหรับนักเรียนนักศึกษาและท่านผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายและผู้สนใจใฝ่รู้ ผมขออนุญาตกราบเรียนว่าแม้กระทั่งผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ก็คงจะได้ข้อคิดเห็นประการหนึ่งว่า ในการรำผมตั้งคำถามว่า ชุดแม่บทเล่มนี้ที่จริงแล้วเขารำกันไปถึงกี่ท่า จึงได้มาถึงท่านาคปวนม้วนหางวง หรือว่านาคาม้วนหาง อันนี้คือข้อคิดที่อยากจะให้นำไปช่วยตรวจดูจากรำแม่บทใหญ่ เพราะในช่วงที่บอกว่า **ฝ่ายว่านทุกก็รำตาม ด้วยความพิสมัยไหลหลง** ก็เหมือนกับว่าเป็นลักษณะของการนำเสนอแบบภาพยนตร์หรืออะไรก็ตาม ก็ตัดภาพไป อันนี้ไม่เอ่ยถึงตรงนั้น ไม่ได้รำรำออกมาที่ตัดข้ามไป สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็น...ผมเรียกว่าเทคนิคภูมิปัญญาของการนำเสนอตั้งแต่ครั้งบรมกาลนานมาแล้วจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบันนี้ สิ่งต่างๆ นั้นเราเห็นแต่บางทีคิดไม่ออกก็ต้องเป็นหน้าที่ของสถาบันนาฏดุริยางค์ จะต้องให้ความรู้ชี้แจงให้เห็นว่าเป็นอย่างไร ตัวอย่างง่ายๆ เช่น ถ้าหากว่าเป็นการละครสมัยใหม่ หรือว่านำชุดนี้มาแสดงอีกทีหนึ่งโดยที่ไม่ใช้กรมศิลปากร หรือจะเป็นประเภท Contemporary จะเป็นของอาจารย์ภัทราวดีหรือใครก็ตามที จะมีมุข สิ่งที่เขาจะเล่นเป็นลูกเล่นได้มากมายเหลือเกิน และอาจารย์จตุพรอยู่ที่นี่

ผมจะถามคำถามท่านสักหนึ่งคำถามเพื่อความกระจ่างสำหรับท่านผู้มีเกียรติด้วยการเล่นเกมต่างๆ นั้นจะเป็นอย่างไร Character บุคลิกลักษณะของนันทุกนี้หน้ามีดตามัวเหลือเกินที่จะต้องพยายามเอาเปรียบแพะเล็มหรือมีโอกาสไหนที่จะใกล้ชิดตัวนางได้ก็ต้องพยายาม หรือที่เราพูดกันว่าแต่ะอั้งกัน เมื่อกี้ก็มีบ้างนิดหน่อยใช้ไหมครับ แต่ว่าถ้าหากว่าในยุคของผู้ที่ศึกษาทางด้านนาฏศิลป์ปัจจุบันอาจจะต้องใส่แทรกเพิ่มเข้าไปบ้าง โอกาสนี้ขอถามอาจารย์จุดพรว่าอาจารย์เคยเล่นเป็นนันทุกไหมครับ

อาจารย์จุดพร : เคยครับ

อาจารย์จาดรงค์ : อาจารย์คิดใหม่ว่า ถ้าหากลูกศิษย์ของอาจารย์ที่แสดงเป็นนันทุก ให้มารำอีกเป็นครั้งที่ ๒ เป็นตัวเดียวกันนี้ เขาจะแสดงเหมือนเมื่อสักครู่นี้ไหม

อาจารย์จุดพร : คงไม่เหมือนหรือครับ

อาจารย์จาดรงค์ : เพราะอะไรครับ

อาจารย์จุดพร : เพราะว่าวิธีการเล่น เทคนิคการเล่นนี้จะไม่กำหนดไว้ในตัวของนักแสดง จะออกมาตอนแสดง ปฏิภาณจะออกมาตอนนั้น เมื่อสักครู่นี้ถ้าผมแสดง ขนาดนี้ไม่พอหรือ ผมแต่ะอั้งผู้หญิงมากกว่านี้อีก ผู้หญิงต้องปกป้องปิดมากกว่านี้อีก แต่รู้สึกว่าจะด้วยความที่เขาจะเกรงกัน อะไรกัน แต่ที่จริงธรรมดานันทุกต้องรอบจัดกว่านี้อีกในการเกี่ยวผู้หญิง ต้องแต่ะอั้ง ชิดซ้ายชิดขวา ยื่นหน้าเข้าไปบ้าง นิดๆ หน่อยๆ เพื่อเพิ่มมุข แล้วก็เพิ่มรสชาติของผู้ดูให้เข้มข้นขึ้น

อาจารย์จาดรงค์ : ครับ ผู้แสดงได้บทที่ดีที่สุด ก็น่าจะเป็นผู้ที่เกษียณไปแล้วอย่างอาจารย์

อาจารย์จุดพร : เรียกว่าชั่วโมงบินมากน้อยนะครับ

อาจารย์จาดรงค์ : ครับชั่วโมงบินมาก...อันนี้เป็นเรื่องจริง เพราะว่า Creativity การประดิษฐ์ คิดค้นอะไรต่างๆ นี้ จะออกมาไม่มีที่สิ้นสุด แล้วก็จะไม่เหมือนกัน

อาจารย์จุดพร : ใช่ครับ

อาจารย์จาดรงค์ : สมมติว่าถ้าอาจารย์สอนผู้แสดงเป็นนันทุกสักสิบคน แล้วนางนารายณ์ หนึ่งคนก็หมายความว่า คนที่เล่นเป็นนันทุกนี้ เขาคิดอะไรของเขาให้ดูแปลก ให้สนุกขบขัน รวมทั้งแสดงกิริยากรู๋กริมไปด้วย เพราะฉะนั้นสิบคนนี้จะไม่เล่นเหมือนกัน

อาจารย์จตุพร : ครับ ไม่เหมือนครับ แล้วแต่ความคิดความอ่าน หรือ Idea ของเขาออกมา ในขณะที่แสดงเป็นคล้ายๆ ว่าเป็น Computer อยู่ในหัวเลย ออกมาได้เลย นี่คือลักษณะของการแสดง คือไม่มาตรฐานและไม่ตายตัว

อาจารย์จตุรงค์ : ศิลปินจะไม่อยู่เฉย จะแสดงความสามารถอยู่ตลอดเวลา

อาจารย์จตุพร : ครับ

อาจารย์จตุรงค์ : แล้วถ้าเหนื่อยๆ จะทำอย่างไร

อาจารย์จตุพร : ถ้าเหนื่อยมากเราก็จ้องมองเฉยๆ ไม่ต้องขยับเขยื้อน มองแต่หน้าเฉยๆ มองไปมองมาแล้วก็ยิ้มให้หายเหนื่อยสุดลมหายใจเข้าปอดลึกๆ ก็จะมีผ่อนคลายได้มาก

อาจารย์จตุรงค์ : แล้วจะได้แสดงต่อไปอีก ในช่วงนี้สมมติว่าถ้ายืนมองตัวนางก็คงต้องดูความงามของหน้า หรือว่าอาจจะต้องตีบท ต้องพยายามตีบท ว่าตัวนางนั้น มีรูปร่างสวยงาม มีเขวออ่อน แขนอ่อน

อาจารย์จตุพร : ครับ

อาจารย์จตุรงค์ : ตรงไหนครับ ที่เมื่อสักครู่คุณนฤมลแสดงให้เห็นว่าเธอเป็นผู้หญิงที่แขนอ่อน ตรงนี้เป็นวิชาการสักนิดหนึ่ง ท่าไหนที่บอกว่าเวลาผู้แสดงต้องการจะสื่อความหมายกับท่านว่าเขา คือตัวนาง เขาทำท่าอย่างไร เคยสังเกตไหม ผมไม่ได้ในวันไว้ก่อน อาจารย์นฤมลไม่อยู่ ขอเรียนถามอาจารย์สมศักดิ์ ทัดติ แทนว่าการตีบทว่าเป็นตัวนางสวยๆ ทำอย่างไร สังเกตที่เส้นมีความโค้งความอ่อนช้อย คือลักษณะเฉพาะของผู้หญิง ผมช่วยแปลให้ สิ่งนี้ถูกต้องแน่นอนที่สุด ท่าเวลาผู้หญิงนั่งพับเพียบ แขนของเธอที่จะวางอยู่บนพื้นแขนจะอ่อน อันนี้เป็นลักษณะของตัวนาง นอกจากนี้อาจพิจารณาตัวนางมณฑิลาที่หน้าขาวที่นั่งจากหนังสือ ก.ไก่ ข.ไข่ พวกอักษรต่างๆ เหตุที่ต้องมาทำอย่างนี้ เพื่อเป็นการเสนอแนะว่าแขนของเธออ่อน แม้ว่าคนแสดงนั้นแขนไม่อ่อนแต่ตรงนี้เหมือนว่าดันมาให้แขนมันอ่อน นี่คือเทคนิคหรือว่าสิ่งน่าจะรู้ ซึ่งเด็กไทยหลายคนไม่รู้ก็เลยไม่ชอบดูซนดูละคร ต่อไปเป็นอีกชุดหนึ่งเป็นการแสดงชุดรำแม่บทใหญ่ มาเปรียบเทียบ ตรงนี้เป็นเรื่องของวิชาการ สำหรับผู้ที่แสดงเป็นนางนารายณ์ ด้วยความบังเอิญหรืออย่างไร ผมไม่ทราบว่าคุณนฤมลจะเป็นผู้แสดง อันนี้คือภาพคุณนฤมลที่แสดงเป็นต้นแบบ เป็น Culture Series ของกรมศิลปากรซึ่งพิมพ์จำหน่าย เป็นภาพของคุณนฤมล สวยมาก น่าสังเกตความแตกต่างเรื่องการสวมศิราภรณ์ในภาพสวมรัดเกล้ายอด แต่การแสดงเมื่อสักครู่ คุณนฤมลสวมศิราภรณ์เป็นอะไรครับ ตรงนี้แหละที่นักเรียน นักศึกษา มักจะถาม และบางที

ครูท่านถ้าไม่แมนในเรื่องกฎเกณฑ์ของการละครก็ตอบไม่ได้ว่าความแตกต่างระหว่างรัตเกล้ายอดกับมงกุฎสตรีหรือขญาที่ใส่นั้นแตกต่างกันอย่างไร ตรงนี้แหละครับที่ขออนุญาตเรียนทุกท่านต้องช่วยกันระวังด้วย คอยตรวจตราดูด้วยอย่างน้อยที่สุด ถูกผิดเป็นอย่างไร อันนี้คือหลักการอันหนึ่งที่ว่าตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ ๑ มาจนถึงปัจจุบันนี้เราได้พยายามรักษาแบบแผนไว้ ขอเชิญชมชุดต่อไปเป็นการสาธิต ซึ่งผู้แสดงจะนุ่งผ้าฝักเป็นผ้าแดงและสวมใส่เสื้อขาว โดยอาจารย์สองท่านด้วยกัน คืออาจารย์กนตวรรณ ดวงมณี และอาจารย์ขวัญฟ้า ศิวิจารณ์ เชิญครับ

-บทร้องประกอบการแสดงรำแม่บทใหญ่-

เทพประนมปฐมพรหมสีหน้า	สอดสร้อยมาลาช้านางนอน
ผาลาเพียงไหล่ พิสมัยเรียงหมอน	กัณฑ์ร่อนแขกเต้าเข้าวัง
กระต่ายชมจันทร์ จันทร์ทรงกลด	พระรถโยนสารมารกลับหลัง
เยื้องกรายอุยฉายเข้าวัง	มังกรเลียบท่ามูจลินทร์
กสินรรำข้าข้างประสาธนา	ท่าพระรามากองศิลป์
ภมรเกล้ามีจฉายมวาริน	หลงไหลได้สิ้นหงส์ลินลา
ท่าโตเล่นหางนางกล่อมตัว	รำยั่วชักแบ่งผัดหน้า
ลมพัดยอดตองบังสุรียา	เหราเล่นน้ำบัวชูฝัก
นาคาม้วนหางกวางเดินดง	พระนารายณ์ฤทธิรงค์ข่างจักร
ข้างหว่านหญ้าหนุมานผลาญยักษ์	พระลักษมณ์แผลงอิทธิฤทธิ์
กสินรพ้อนฝูงยุงพ้อนหาง	ขัดจางนางท่านายสารดี
ตระเวนเวหาขี่ม้าตีคลี	ตีโชนโยนทับงูข่างค้อน
รำกระบี่สี่ท่าจีนสาวไล่	ท่าชนิรำยไม้ทิ้งขอน
เมฆลาล่อแก้วกลางอัมพร	กสินรเลียบถ้ำหนังหน้าไฟ
ท่าเสื่อทำลายห้างข้างทำลายโรง	โจงกระเบนตีเหล็กแทงวิสัย
กลดสุเมรุเครือวัลย์พันไม้	ประไลยวาทยังคิดประดิษฐ์ท่า
กระหวัดเกล้าขี่ม้าเลียบค่าย	กระต่ายต้องแร้วแคล้วถ้ำ
ชักขอสามสายย้ายลำนำ	เป็นแบบรำแต่ก่อนที่มีมา.

ขบวนการฝึกหัดนาฏศิลป์ไทย นอกจากจะต้องรำท่าแม่บทเต็มๆ ได้แล้วยังต้องมีการฝึกเพลงช้า เพลงเร็ว เพลงเชิด เพลงเสมอ และถ้าคนที่ดูละครเป็นก็จะคิดในใจ ตูบ ทิง ทิงๆ เอาตรงนี้มาประเมินว่าเด็กคนนี้รำถูกจังหวะหรือไม่ แต่ตอนสำคัญที่ท่านจะได้เห็นว่าเขาจะลงเพลงลาถูกต้องหรือไม่ใช้จังหวะ ตูบ ทิง ทิง เป็นท่ารำชักแบ่งผัดหน้าเข้ามาประกอบ ฉะนั้นการนำไป

ใช้ก็จะเป็นสิ่งสำคัญส่วนหนึ่งว่าจะนำไปใช้อย่างไรที่แสดงสื่อความหมายของนาฏศิลป์ได้ดีที่สุดคือเป็นท่าลา ภูมิปัญญาไทยนั้นเลือกคำที่เหมาะสมมากเช่น คำว่า ลา หมายถึง จบ ลักษณะธรรมเนียมของไทยเมื่อมาก็ยังไหว้และเมื่อไปก็ต้องลาไป นาฏศิลป์ไทยคลาสสิกถือว่าเป็นแบบแผนสังคมไทยด้วย

ในการฝึกนั้น สำหรับนักเรียนนาฏศิลป์ปีที่ ๒ - ๓ จะต้องรำแม่บทได้ดี แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อพ้นจากนักเรียนไปและสอบผ่านไปแล้วมักจะไม่สนใจ บางทีเรียนชั้นสูงๆ แล้ว ได้หน้าลิ้มหลังอันนี้เป็นข้อที่น่าสังวรในระบบการศึกษานาฏศิลป์ในระบบนี้ซึ่งจะต้องอยู่ในระดับ Academy ไม่เหมือนโรงเรียนอื่นๆ ทั่วไป คือเน้นเรื่องเป็นความเลิศในเรื่องของการรำ ที่จริงแล้วชุดสาริตแม่บทนี้ ถูกจำกัดด้วยเวลาจะไม่มีกรับด้วยดนตรี เพราะฉะนั้นส่วนที่ท่านไม่เห็นมากกว่านี้คือส่วนที่เป็นท่ารำงามๆ ถ้าจะเทียบกับต่างประเทศคือที่เป็น Pure dance ไม่มีความหมายใดๆ เว้นแต่รำให้สวยงามด้วยการเอียงกรายลีลาต่างๆ

ต่อไปนี้จะพูดถึงละครอีกเรื่องหนึ่งที่หาชมได้ยาก และไม่ค่อยแสดงบ่อยนัก เพราะจะเป็นเรื่องของการเน้นทางด้านเทคนิควิธีการรำและภูมิปัญญาไทย ชุดที่จะได้ชมต่อไปนี้เป็นจากละครเรื่องอุณรุท มีนักแสดงทั้งชายและหญิง แต่ในท้องเรื่องนั้นจะมีผู้หญิงแสดงล้วน เป็นชุดพิเศษในแง่ที่ว่า ครูอาจารย์ทางนาฏศิลป์ได้คิดประดิษฐ์ท่ารำในการที่เรียกว่า **อุ้มสม** คือ นางศุภลักษณ์ ซึ่งเป็นพี่เลี้ยงของนางอุษา เมื่อทราบว่ารูปร่างที่ตัวเองวาดไปนั้นนางอุษาจำได้ว่าเป็นพระอุณรุท ก็จัดแจงไปสะกดตัวมา แต่ในการอุ้มมานั้นด้วยลีลาของนาฏศิลป์ไทย ครูทางด้านนาฏศิลป์ได้ประดิษฐ์คิดท่ารำให้ดูประหนึ่งว่าผู้ที่รำแสดง ๒ คนนั้นรำเป็นท่าของคนๆ เดียวกัน มันเป็นภาพซ้อนกันอยู่ ฉะนั้นจะมองเห็น ๒ คน นั้นรำจริง แต่ดูแล้วเป็นภาพเดียวกัน นี่คือความกลมกลืน ความประสานและความสามารถของครูที่สอนและศิลปินที่รำ ถ้าคนดูไม่เข้าใจจะรู้สึกว่าเป็นเพราะเยิ่นเย้อ ที่จริงแล้วคือสุดยอดของขบวนท่ารำ ซึ่งถ่ายทอดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ และผู้ที่รำชุดนี้ให้ลูกศิษย์ได้ชมเป็นขวัญตา แต่ท่านได้สูญเสียชีวิตไปแล้ว เป็นอาจารย์อาวุโสสูงสุดที่เรียกท่านว่า **แม่** คือ คุณแม่ลมุล ยมคุปต์ และคุณแม่เฉลย ศุขะวานิช ซึ่งขณะนี้ก็มีอายุมากแล้ว แต่เป็นที่น่ายินดีว่าเราไม่ต้องวิตกกังวลว่าการสืบทอดการสืบสานวัฒนธรรมนั้นจะสูญหายไป เพราะฉะนั้นจุดมุ่งหมายการอภิปรายนำเสนอในวันนี้เป็นเรื่องของการสืบสานทางวัฒนธรรมทางด้านดนตรีและนาฏศิลป์ ซึ่งที่จริงแล้วมีมากกว่านี้เป็นร้อยๆ เท่า ในรัชกาลที่ ๖ ถึงรัชกาลที่ ๙ นี้มีชุดระบำเพิ่มขึ้นมากมายโดยการแต่งเพลงประกอบระบำของท่านอาจารย์มนตรี ตราโมท และด้วยความวิริยะของท่านผู้หญิงแก้ว อาจารย์ศิริวัฒน์ อาจารย์สุวรรณี และอาจารย์อีกหลายท่านด้วยกัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุด เป็นบุคคลสำคัญที่มีคุณค่าสูงสุดได้ถ่ายทอดเอาไว้ อันเป็นเรื่องของการที่จะสืบสาน และอีกสักครู่ท่านจะได้เห็น เพลงองค์พระนั้นได้มีผู้ที่รับถ่ายทอดไว้แล้ว ผู้ที่จะทำการไหว้ครูซึ่งเป็นพิธีที่สำคัญที่สุดของชีวิตศิลปินไทยนั้น ได้มีกำหนดการถ่ายทอดไว้โดยพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงรับเป็นธุระจัดการให้มีการถ่ายทอด

ทั้งเพลงองค์พระ ถ้าหากไม่มีการถ่ายทอดก็คงจะสูญหายไป นี่เพราะพระมหากษัตริย์คุณและความเป็นสมมุติเทพของพระองค์ท่านซึ่งเป็นเอกอัครศิลปิน มีอะไรที่ขาดหายไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเป็นผู้นำมาฟื้นฟูดำเนินการไปตามวัตถุประสงค์ เมื่อทรงทราบว่าองค์พระพิราพ ซึ่งเป็นเพลงที่สำคัญและได้สูญหายไปแล้วมีแต่ครุรงก์ดี (เจียร จารุจรณ) คนเดียวเท่านั้นที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นต้น

นอกจากนี้ ในส่วนที่เป็นข้อสังเกตคือเรื่องราวของดนตรีนาฏศิลป์ไทยนั้น พระมหากษัตริย์พระราชวงศ์รวมทั้งเจ้านายเป็นผู้ดำเนินการสืบสานเรื่องราวต่อมา ฉะนั้น จึงไม่มีช่องว่างตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๙ ซึ่งได้ดำเนินเรื่องมาตลอด โดยเฉพาะที่จะกล่าวเป็นพิเศษในช่วงนี้คือ เรื่องที่ได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหลายรัชกาล ท่านได้ฟังสิ่งที่ผมกล่าวต่อไปนี้แล้วอาจแปลกใจว่า พวกผมเอง อาจารย์จตุพร รัตนวราหะ กิติ ถ้าอยู่ในสมัยนั้นเชื่อว่าน่าจะมีตำแหน่งมากมายทีเดียวขออ่านจากประวัติของครูอาจารย์สัณนิดี ครูอร่าม อินทรนัญ สมัยรับราชการเมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๓ ในกรมเป็พาทย์ ซึ่งมีฐานะเป็นกรมกรมโขนหลวง กองโขนและละครหลวง น่าภูมิใจถ้าอยู่ถึงสมัยนี้ ตำแหน่งของท่านเป็นตำแหน่งเสนา ยักษ์รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละ ๘ บาท วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๕ เลื่อนตำแหน่งเป็น ยักษ์ใหญ่นี้เป็นตำแหน่งที่อยู่ในระเบียบ แผนกโขนหลวง กรมเป็พาทย์และโขนหลวง เงินเดือน เดือนละ ๑๕ บาท วันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๗๖ ตำแหน่งยักษ์ใหญ่ ตำแหน่งของผมเป็นอะไร ไม่ได้ นอกจากเป็นลิงและต้องเป็นลิงโหล่น ไม่ใช่ลิงยอด ไม่ใช่สุครีพ ไม่ใช่พาลี นอกจากจะเป็นลิงประเภท หนุมาน นิลนนท์ ถ้ารับราชการช่วงนั้น ผมคงจะเป็นเขนลิงก่อน ต่อจากนั้นก็สืบแปด มงกุฏ แล้วเลื่อนขึ้นมาเป็นนิลนนท์ จากนิลนนท์ขึ้นมาเป็นหนุมาน มีระดับฝีมือที่แตกต่าง ที่นำมาอ่านให้ฟังนี้เพื่อที่จะเห็นได้ว่าโขนละครของเรานั้นสืบสานมาเป็นเวลานาน มีบรรดาศักดิ์ เป็นขุน เป็นพระ เป็นพระยา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้ตั้งราชทินนามว่า ระเบียบภาษา นัฏกานุรักษ์ ฟำนัคนัฏนิกร ฟ้อนถุกแบบ แขนบเยี่ยงคง ยงเยี่ยงครู ชุกรเชิด เชิดกรประจง ทรงนัฏวิธี ศรีนัฏวิสัย วิไลวงวาด วิลาศวงงาม รามภรตศาสตร์ วาดพิศวง เป็นตัวนางที่สวยงามเห็นได้จากราชทินนามและบรรดาศักดิ์ ราชทินนามตั้งตามความสามารถ เช่น ดุริยปราณีต ดุริยพันธุ์ แม้กระทั่งขุนคลอกขลุ่ยคล่อง หลวงว่องจะเข้รับ ฯลฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเอาพระทัยใส่ทุกรัชกาล แต่ในที่ประชุมครั้งนี้เราจะเห็นได้ว่าตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๙ ในส่วนที่มีความคล้ายคลึงและสืบสานต่อเนื่องกันมา

ชุดที่จะได้ชมต่อไปนี้เป็นละครเรื่องอุณรุท เป็นความสามารถของครูบาอาจารย์ที่ได้ค้นคิดประดิษฐ์ทำร่าที่นางศุภลักษณ์หรือจิตรเลขาจากต้นฉบับเดิมนั้นได้รำอ้อมสมพระอุณรุทเป็นอย่างไร ไม่ค่อยแพร่หลายนัก แต่เรื่องของการรำร่านั้นจะเป็นยอดของขบวนการทำร่าร่า

เพลงรำเชิดฉิ่ง เป็นเพลงเชิดฉิ่งที่ให้เห็นความสำคัญของเหตุการณ์จะเกิดขึ้น และใช้ฉิ่งแทนกลอง

-สาธิตการรำชุดอุณรุทตอนอุ้มสม-

พิจารณาจากการแสดงแม้จะไม่แต่งเครื่อง แต่ผู้แสดงสะอิดสะเอ้งสูงกว่า คือตัวพระแน่นอนที่สุด การยืนขาและช้ายันได้ถูกกำหนดไว้แล้ว แม้กระทั่งการแบะเข่า ก็จะทำให้เห็นว่าพระและนางเป็นอย่างไร มองให้ดีเหมือนคนรำเป็นคนเดียวกัน การสอดประสานมือนั้น ความพร้อมอันนี้เป็น Two in One ผู้ที่รำคือ อาจารย์เปรมใจ เพ็งสุข ส่วนพระอุณรุทคือ อาจารย์ขวัญใจ คงถาวร ท่านมั่นใจได้ว่าอาจารย์ทั้ง ๒ ท่าน เป็นครูอาจารย์ระดับฝีมือสุดยอดของครูรุ่นใหม่ที่จะดำรงนาฏศิลป์ของไทยไว้ให้นานเท่านาน

ผมกล้ายืนยันได้ว่าเทคนิคการนำเสนอในลักษณะอย่างนี้ มีแต่ของไทยเท่านั้นประเทศเดียว ขอพูดจากประสบการณ์ที่ได้เดินทางไปแสดงหลายประเทศ

มือที่ประสานกันนั้นไม่มีความหมาย ที่จะเห็นความหมายก็คือ ๒ มือที่รำรำนั้นคือมือของคนๆ เดียว

-บทร้องประกอบสาธิตการรำชุดอุณรุทตอนอุ้มสม-

เลื่อนลอยมากกลางนภากาศ	โสภาศงามแข่งแซไซ
แสงจันทร์จับองค์ภูวนาย	วิไลล้ำกว่านวลจันทร์รา
สีดาวจับเครื่องพระโคมฉาย	อร่ามพรายกว่าดาวบนเวหา
นวลพระองค์จับทรงกัลยา	รจนามเนื่อนวลผจง
งามนางเป็นพาหนะรอง	ทำนองดั่งนางราชหงส์
งามภูวนาถนั่งดำรงทรง	ดั่งองค์พรหมเมศฤทธิ
คั่นหมอกออกกลมมาไวไว	เทเวศร์อวยชัยอ้อมมี
รีบเร่งเร็วมาในราตรี	หมายมุ่งบุรีรัตนา.

มีข่าวเรียนให้ทราบว่า ครูอร่าม อินทรนัญ นอกจากแสดงเป็นยักษ์ทศกัณฐ์แล้ว ยังต้องแสดงเป็นตัวพระพิราพ ครูอร่ามเมื่อได้ต่อเพลงหน้าพาทย์จากนายรงภักดี (เจียร จารุจรณ) ซึ่งเคยแสดงเป็นตัวพระพิราพมาก่อน และเหตุที่ครูอร่ามจะได้รับการต่อเพลงหน้าพาทย์เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๕ เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงทราบว่าการทำงานเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพอันเป็นเพลงหน้าพาทย์ศักดิ์สิทธิ์และสูงสุดของวิชานาฏศิลป์ไทยกำลังจะสูญและทรงทราบว่าผู้ที่ต่อทำรำเพลงหน้าพาทย์จากพระยานัฏกานูรักษ์ (ทองดี สุวรรณภารต) เหลืออยู่อีกคนเดียวคือนายรงภักดี (เจียร จารุจรณ) ซึ่งขณะนั้นรับราชการเป็นตำรวจวัง สังกัดสำนักพระราชวัง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายรงภักดีทำพิธีมอบทำรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพให้แก่ศิลปินของกรมศิลปากร รวม ๔ คน คือ

ครูอร่าม	อินทรรักษ์
ครูอาคม	สายาคม
ครูหยัด	ข้างทอง
ครูยอแสง	ภักดีเทวา

การต่อหน้าพาทย์องค์พระพิราพในครั้งนั้น ได้กระทำต่อเบื้องพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ โรงละครพระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๖ เริ่มตั้งแต่เวลา ๑๐.๐๐ - ๑๑.๐๐ นาฬิกาเศษ และเรียนให้ทราบว่ามีอาจารย์ทั้ง ๔ ท่าน ได้เสียชีวิตหมดแล้ว และเพลงองค์พระพิราพไปอยู่ไหนกับใครต่อไป ทั้ง ๒ ท่านนั่งอยู่ที่นั่นคือลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดรับมอบ มีศิษย์รุ่นน้องท่านหนึ่งจะไม่บอกว่าใครเป็นผู้เล่าก่อนเล่าหลัง ผมไม่อยากเป็นกรรมการ ขอให้อาจารย์รามพ โพรวิเวช เล่าถึงการรับถ่ายทอดทำรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพครั้งนั้น

อาจารย์รามพ : เหตุที่ได้รับถ่ายทอดเพราะว่าในช่วงนั้นที่ได้รับมอบ มี ๔ ท่าน ท่านเหล่านั้นได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว ๓ ท่าน คงเหลืออยู่เพียงท่านเดียว คือ ครูหยัด ข้างทอง ประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๒ - ๒๕๒๓ ที่ต่อเพลงหน้าพาทย์ แต่ต่อกันจริงๆ ประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๗ เพราะว่าถึงแม้จะมีครูหยัด ข้างทอง อยู่ก็จริงแต่ท่านชรามากแล้วและไม่สามารถที่จะรำให้ดูได้ เนื่องจากการรำหน้าพาทย์เป็นเพลงสูงสุดของฝ่ายยักษ์ จะต้องใช้พลังกำลังและสมาธิมากที่สุด ใช้กำลังมาก สมาธิต้องแม่นมากโดยเฉพาะช่วงเข้าช่วงออกจะต้องใช้ท่วงท่าให้ผสมผสานกลมกลืนกับบทเพลงหน้าพาทย์คือต้องได้จังหวะ ท่วงทำนองเพลง ขบวนทำรำเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

คุณสมบัติของผู้ที่จะรับต่อทำรำเพลงพระพิราพ มีดังนี้

๑. เป็นผู้ที่มีทัศนคติดี เป็นตัวพระหรือตัวยักษ์ มีความรู้ความสามารถเป็นหนึ่ง ในรุ่น มีความเชี่ยวชาญลีลา ท่าทาง การรำศิลปะสูงสุด
๒. เป็นผู้ที่มีความประพฤติดี
๓. มีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๐ ปีบริบูรณ์ หรือได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์มาแล้ว อยู่ในศีลธรรม เมื่อได้รับมอบแล้วไม่เห่อเหิม ไม่ลบหลู่ครูบาอาจารย์ ต้องเคารพครูบาอาจารย์ประดุจ ลูกเคารพพ่อ ต้องเชื่อฟังครูบาอาจารย์

อาจารย์จตุรงค์ : ผมขอลาถามอาจารย์จตุรงค์ว่า ในครั้งที่ต่อเพลงหน้าพาทย์ของครูหยัดได้ทำกันที่ไหน ต่อหน้าเบื้องพระพักตร์หรือมีพิธีกรรมอย่างไร

อาจารย์จตุพร : ผมขอเสริมที่อาจารย์ราชพุดสักนิด สำหรับหลักเกณฑ์ผู้ที่จะได้รับองค์พระนั้น ประการแรก สำคัญคือจะต้องเป็นตัวยักษ์ แต่ผมมีข้อแคลงใจอยู่หนึ่งที่ปรากฏว่าต้องเป็นยักษ์ แต่ตอนช่วงที่ครูอร่าม ครูอาคม ครูหยัด ครูยอแสง ก็มีครูอาคมท่านหนึ่งที่เป็นตัวพระที่ได้รับมอบ ผมได้หาหนังสือมาอ่านผลงานของแต่ละคน ก็อ้างอย่างนั้นอย่างนี้ ผมถามว่าในสมัยรุ่นนั้นก็ยังมีอีกท่านหนึ่งคือ ครูกรี วรศริน ซึ่งเป็นหนุมานระดับหนึ่งสมัยก่อนเรียกว่า **สามทหารเสือ** ทหารที่หนึ่งคือ ครูอร่าม ทหารที่สองคือ ครูกรี ทหารที่สามคือ ครูอาคม สามทหารเสือ พระราม หนุมาน ทศกัณฐ์ เข้าที่ไหนเจอนั้นถ้ามีการแสดงโชว์ แต่ในช่วงนั้นผมยังเป็นเด็ก เรียนอยู่ชั้นกลาง ที่ผมเข้าไปดูท่านได้รับมอบตามที่อาจารย์จตุรงค์ได้ถามสงสัยว่าครูอาคมทำไม่ได้และทำไมครูกรีไม่ได้ ผมสอบถามไปได้ความว่า ท่านบอกว่าโบราณคนที่เป็นครักชานเขาไม่ให้วิชานี้ ผมคิดว่ามันเป็นเรื่องของการแสดงว่าเป็นตัวนั้น ตัวนี้ แต่ว่าท่านเป็นครูคนหนึ่งสมควรที่จะได้รับมอบ ก็เลยคิดว่าสิ่งต่างๆ คงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน สำหรับกฎเกณฑ์ว่าคนนั้นต้องเป็นยักษ์ได้หรือยักษ์ไม่ได้ แต่ผมมาคิดในฐานะที่เป็นคนศึกษาค้นคว้าดูว่าอันนี้เป็นส่วนย่อยแต่ส่วนจริงๆ นั้น ผมเข้าใจว่าครูบาอาจารย์และผู้ใหญ่ท่านมองว่าใครสมควรจะได้รับไม่กำหนดว่าเป็นยักษ์ ลิง พระและอื่นๆ แต่จะดูความอาวุโส ดูความสามารถเป็นหลักถึงแม้ว่าท่านได้รับแล้วไม่ได้ไปรำ ไม่เป็นไร แต่ท่านมีความรู้ไว้สำหรับตอบได้ เพราะมีคณะกรรมการคัดเลือกไว้แล้ว ๗ คน เป็นยักษ์ล้วน เหตุผลที่ได้ในช่วงนั้นคณะกรรมการที่คัดเลือกดูหลักเกณฑ์เป็นผู้มีความสามารถ ความเชี่ยวชาญในเรื่องยักษ์พอสมควร คราวนี้คัด ๗ คน คงจะไม่สูญหายไป แล้วก็ยังมีอีกนานถึงแม้ผมจะสิ้นไป อาจารย์ราชพูนก็ยังมีลูกศิษย์อีกหลายคนที่จะสืบเนื่อง เมื่อสองวันนั้นผมได้พบท่านอธิบดีอยากจะได้เรียนว่าท่านอธิบดีกรมศิลปากรห่วงใยในเรื่องนี้และท่านห่วงใยเรื่องการมอบเป็นประธานพิธีไหว้ครูด้วย บรรดาครูที่ได้พร้อมผมนี้ปรากฏว่าแต่ละท่านก็แย่งวิ่งโฉบไม่ไหวแล้ว ยังไม่ถึงล้มหายตายจาก แต่คิดว่าไม่ไหวแล้ว จึงได้คิดหาวิธีที่จะดำเนินการแบบที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานให้เมื่อครั้งรุ่นผมที่รับมอบกับผู้ที่เป็ประธานองค์พระการไหว้ครูในลักษณะเดียวกันก็จะทำโครงการมอบให้ลูกศิษย์ต่อไป

ส่วนของทางครูพระพิราพท่านถามว่าจะมอบไหม ผมได้ปรึกษากับอาจารย์ราชพว่าเราอยู่ตั้ง ๗ คนยังไม่ตายสักคน และอยู่อีกนานจึงคิดว่าอย่าไปมอบเลยการที่จะมอบให้ใครนั้นเป็นเรื่องที่ยุ่งยากมาก ไม่ใช่มองเห็นหน้ากันแล้วมอบให้ มีวิธีการมากมาย ต้องดูเรื่องนิสัยใจคอ ประวัติ ความเชี่ยวชาญความสามารถต่างๆ และความประพฤติเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะต้องดูและต้องสืบประวัติ ถึงจะทำการคัดเลือกได้

วิทยาลัยนาฏศิลป์มีทั้งหมด ๑๒ แห่ง เราจะต้องเจาะตามที่ต่างๆ เสร็จแล้วก็เอามาดูกันใช้เวลามาก และผมคิดว่ายังอีกนาน ๗ คนยังอยู่ แต่ผมคงจะไม่มอบให้ใคร ไม่ใช่ว่าหวงแต่ผมจะไม่ต่อหรือมอบให้ใครเพราะถือเป็นสิ่งที่เป็นความจำและมีความสำคัญมากที่สุด เป็นของที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่ใช่เน็กจะยกให้ใครได้ง่ายๆ

หลักเกณฑ์ของผู้ที่จะรับมอบต้องมีอายุ ๓๐ ปีขึ้นไป ต้องจบขเรียนแล้วจะเป็นตัวอักษร หรืออะไรไม่พูดถึงเพราะอาจจะมีข้อเปลี่ยนแปลงได้ ต้องมีความเชี่ยวชาญเรื่องความสามารถ ลีลาท่าทางของการรำศิลปะสูงส่งพอสมควร และอีกอย่างที่สำคัญที่สุดคือ สถิติปัญญา ความทรงจำ เป็นเลิศ เป็นสุดยอดของเพลงหน้าพาทย์ ที่ผมเขียนไว้มีมากมายเกี่ยวกับองค์พระพิราพ ถ้าในสมัยก่อนอย่างที่อาจารย์จาดูรงค์ว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ผมและอาจารย์จาดูรงค์ได้เป็น เจ้าพระยาแล้ว แต่สมัยนี้ไม่มีแล้วและถ้าได้ถึงสูงสุดขนาดนี้เราก็น่าภาคภูมิใจที่ได้รับจากพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับหลักเกณฑ์เท่านี้ยังไม่พอจะต้องมีวิธีการอื่นๆ ประกอบอีกหลายอย่าง ที่จะได้

ครั้งแรกที่คัดเลือกผู้ที่ได้รับมอบนั้นจะต้องถือศีล กินเพล ๗ วัน แต่ไม่ต้องบวช คือ ถือศีล ๘ สวดมนต์ นอกจากนี้จะต้องทำบุญเลี้ยงพระอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ครูบาอาจารย์ ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือที่มีชีวิตอยู่ให้มีความสุข เพื่อจะได้เป็นสิริมงคลแก่ตนเอง จากนั้นจึงโปรด น้ำมนต์

ขั้นตอนที่จะรับต่อองค์พระพิราพเป็นเรื่องสำคัญมากเกี่ยวกับผู้ที่จะได้รับ หลังจากถือศีล แล้วจะต้องนุ่งขาวห่มขาวมาเข้าพิธีพระจะสวดขยันโตอีกครั้งหนึ่ง เสร็จแล้วต้องถอดเสื้อจาก ชุดขาว จะมีผู้ใหญ่หรือพระสงฆ์ที่เรานับถือมาเขียนยันต์ที่ตัวทังหน้าอกและแผ่นหลัง เขียนเต็มหมด มีพวงมาลัยคล้องคอ มีดอกไม้กำไลข้อมือ ถือหอกและกิ่งมะยม แล้วจึงเริ่มต่อโดยครูหยัด แต่ท่าน แก่มากไม่สามารถรำให้ดูได้และบังเอิญพอดีได้มีการอัดเทปเอาไว้จึงให้ผู้ที่ต่อรำตามเทป ครูท่าน จะบอกทำให้รำตามรุ่นครู การรำตามประเพณีนั้นต้องไปต่อในโบสถ์ บังเอิญที่โรงเรียนนาฏศิลป์ มีโบสถ์วงหน้า ผู้ที่จะเข้าไปมีแต่นักดนตรี และมีผู้รำกับผู้ต่อเท่านั้น คนอื่นเข้าไปไม่ได้ มี หลักฐานแน่นอนห้ามเข้าตามที่ถือปฏิบัติกันมา เสร็จแล้วเมื่อซักซ้อมความเข้าใจดีแล้วว่าจะอย่างไร ถึงวันที่เราจะเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพระราชวังสวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๒๗ ก็ต่อหน้าพาทย์องค์พระพิราพ

ผมขอเล่าเรื่องที่มหัศจรรย์ ขณะที่องค์ท่านจตุรบุเทียนจะทำพิธีไหว้ ปรากฏว่าไฟสปอตไลท์ ดับลงพวกผมตกใจ แต่องค์ท่านเฉย เมื่อถ่ายรูปออกมามีภาพวิญญานปรากฏอยู่ตรงแสงเทียน เป็นเรื่องที่ต้องพิสูจน์ด้วยตนเองถึงความศักดิ์สิทธิ์ จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานหอกให้คนละอัน แล้วเจิมหน้า พรหมน้ำมนต์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เราภาคภูมิใจมากที่สุดที่เกิดมาเป็นโขนละคร ชีวิตเรามีความรู้ความสามารถแค่นี้ ได้รับพระราชทานเจิมต่อหน้าต่อพระพักตร์ รู้สึกว่าภาคภูมิใจมากไม่คิดว่าชีวิตเราจะได้ถึงขนาดนี้ เหมือนอย่างผู้ที่ไปเป็นทูต ก็จะได้รับเจิมลักษณะ อย่างนั้น เราภูมิใจ เพราะฉะนั้นสิ่งต่างๆ ที่เราได้ต้องรักษาและหวงแหนไว้จะไม่ให้หลุดลอยไป ส่วนในเรื่องของการมอบจากท่านนั้นถือว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระอาจารย์สูงสุด สำหรับพวกผม ตามธรรมดาหลังจากที่ท่านพรหมน้ำมนต์ให้แล้ว ผมหรือครูรามพ และครู ๓ - ๔ คน จะไม่ให้ใครเจิมหรือรดน้ำมนต์ไม่ได้แล้วถือว่าเป็นมงคลสูงสุด เราต้องรับหลักการ

ถือว่าเป็นมงคลสูงสุด ครั้งต่อไปการมอบเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมอบให้แล้ว ก็ไม่ต้องขอพระราชทานอีก เป็นหน้าที่ของพวกผมที่จะดำเนินการต่อไปว่าจะให้หรือไม่ให้แล้วแต่ความเหมาะสมซึ่งเห็นสมควรว่าเมื่อไรตั้งได้กล่าวมาแล้วข้างต้นคือสิ่งที่ได้รับมาเห็นมาและเป็นความภาคภูมิใจในเรื่องนี้มาก

อาจารย์จาดูรงค์ : ผมขอถามว่า การประกอบพิธีองค์พระพิราพจะได้มีโอกาสเห็นซึ่งเป็นการสืบทอดหรือทบทวนให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสได้ชมหรือไม่

อาจารย์ราชม : ได้มีการทำพิธีรับมอบองค์พระ เมื่อเดือนเมษายนปีที่แล้ว

ครั้งที่ ๑ วันที่ ๒ - ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๖ ซึ่งทำพิธี ณ โบสถ์วังหน้า วัดสุทธาวาส ในวิทยาลัยนาฏศิลป์และประชาชนได้ชมกันแล้ว

ครั้งที่ ๒ วันที่ ๑๙ - ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๖

ครั้งที่ ๓ วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๗

อาจารย์จาดูรงค์ : ในครั้งที่ ๓ นี้ เป็นการจัดแสดงขึ้นเพื่อมุทิตาจิตครูหยุด ช่างทอง มีรายละเอียดที่ดีมาก ผมคิดว่าอาจารย์ราชมมีคุณสมบัติพร้อมที่ได้รับ และต่อไปนี้อาจารย์ทั้งสองท่าน จะได้รำสาคิดให้ชม อาจารย์ราชม โปธิเวช จะสาคิดการรำประกอบเพลงหน้าพาทย์ (พราหมณ์เข้าพราหมณ์ออก) ซึ่งใช้ประกอบพิธีไหว้ครูหรือพิธีที่สำคัญ เช่น ทศกัณฐ์แปลงตัวเป็นฤๅษีแดง เป็นเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ใช้เพลงเสมอเถรเป็นเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ขบวนการที่เข้าพิธีกรรมต้องใช้เพลงหน้าพาทย์ ส่วนอาจารย์จตุพร รัตนวราหะ จะสาคิดการรำประกอบเพลงฉุยฉาย ทศกัณฐ์

-สาคิดการรำประกอบเพลงหน้าพาทย์พระพิราพ-

-บทร้องประกอบการสาคิดรำเพลงฉุยฉายทศกัณฐ์-

ฉุยฉายเออยจะไปไหนหนอย

เจ้าก็ลอยชาย

เยื้องย่างเจ้าช่างกราย

หล่อนไม่เคยพบชายนักเลงเจ้าชู้

จะเข้าไปเกี่ยวแม่ทราชมสงวน

เจ้าช่างกระบวนหนักหนาอยู่

ยักษ์เออยักษ์เทศศรี

วางท่าจรรีท่วงที่องอาจ

มุ่งใจไฝหาสีดานงนาฏ

แล้วรีบยุรยาตรเข้าอุทยานเอย.

วันนี้ได้ใช้เวลาอย่างดีที่สุด สมบูรณ์แล้ว อยากจะกล่าวสั้นๆ ทิ้งท้ายไว้ในช่วงนี้ว่าการ สืบทอดศิลปะการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ ละคร โขน ของเรตั้งแต่บรรพบุรุษลงมา ตั้งแต่ สมัยรัตนโกสินทร์ไม่มีการเปลี่ยนแปลงด้านการแสดง นับวันจะมีแต่การริเริ่มการสร้างสรรค์งานใหม่ เพิ่ม เพราะฉะนั้นในฐานะผู้สืบทอดวัฒนธรรมแห่งชาติของทางราชการที่ให้กำลังใจแก่หน่วยงาน ราชการ รวมทั้งหน่วยงานราชการที่ได้ช่วยเหลืองานด้านการแสดงโดยตลอด ผมขอกล่าวแทนบรรดา ผู้ที่มาร่วมงานจากสถาบันนาฏดุริยางคนาฏศิลป์และอาจารย์อาวุโสทั้งสองท่าน ขอขอบพระคุณ ผู้มาร่วมงานที่มีความสนใจทางด้านนาฏศิลป์ และขอขอบใจลูกศิษย์ที่ได้มานั่งดูและให้กำลังใจ แก่ครูบาอาจารย์ สิ่งสุดท้ายขอจากลาด้วยคำกลอนดังนี้

ถ้าราตรียังมีดาวพรราวฟ้ากว้าง หยาดน้ำค้างทุกหยดยังสดใส
ทุกนาที่ความหวังยังหายใจ เราคงได้พบกันเป็นมันคง.

-บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี-

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานหรือกิจกรรม

เนื่องในวโรกาสสำคัญในพุทธศักราช ๒๕๔๓

ที่ ๒/๒๕๔๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุพระราชพิธี
สมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๔๐/๒๕๔๓ ลงวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๔๓ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานหรือกิจกรรมเนื่องในวโรกาสสำคัญในพุทธศักราช ๒๕๔๓ ขึ้นและให้คณะกรรมการฯ มีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อช่วยเหลือการจัดงานหรือกิจกรรมตามที่เห็นสมควร นั้น

เพื่อให้การจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและสมพระเกียรติ จึงให้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ประกอบด้วย

คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑. ราชเลขาธิการ
๒. เลขาธิการพระราชวัง
๓. เลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
๔. เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา
๕. ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี
๖. นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา

คณะกรรมการ

๑. อธิบดีกรมศิลปากร	ประธานกรรมการ
๒. รองอธิบดีกรมศิลปากร (นางกนกพร อรรถคราภรณ์)	รองประธานกรรมการ
๓. นายเสรี หวังในธรรม	กรรมการ
๔. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถาน
(นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์)	กรรมการ
๕. นายปกรณ์ สัตยวริช	กรรมการ
๖. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์
(นางสายไหม จบกมลศึก)	กรรมการ
๗. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาโบราณ
(นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์)	กรรมการ
๘. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์
(นางสาวศิริวิไลย์ ภูเพ็ชร)	กรรมการ
๙. ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๐. ผู้อำนวยการสถาบันศิลปกรรม	กรรมการ
๑๑. ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	กรรมการ
๑๒. ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุแห่งชาติ	กรรมการ
๑๓. ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ	กรรมการ
๑๔. เลขานุการกรมศิลปากร	กรรมการ
๑๕. ผู้อำนวยการส่วนภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ	กรรมการ
๑๖. หัวหน้าฝ่ายเอกสารสำคัญ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ	กรรมการ
๑๗. หัวหน้าฝ่ายบันทึกเหตุการณ์ หอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ	กรรมการ
๑๘. หัวหน้าฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
สำนักงานเลขานุการกรมศิลปากร	กรรมการ
๑๙. หัวหน้ากลุ่มงานประวัติศาสตร์
กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	กรรมการ
๒๐. หัวหน้ากลุ่มงานวรรณกรรม
กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	กรรมการ
๒๑. หัวหน้ากลุ่มงานแปลและเรียบเรียง
กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	กรรมการ

๒๒. หัวหน้ากลุ่มงานวัฒนธรรมและจารีตประเพณี กรรมการและเลขานุการ
กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
๒๓. นางจินตนา กระบวนแสง กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๔. นางสาวบุษหลง ศรีกนก กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

๑. กำหนดแนวทางในการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุ เนื่องในพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
๒. จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุ เนื่องในพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
๓. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการอำนวยความสะดวกจัดงานหรือกิจกรรม เนื่องในวโรกาสสำคัญในพุทธศักราช ๒๕๔๓ ทราบเป็นระยะ
๔. ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ คณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น
๕. ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓

(นายชวน หลีกภัย)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยความสะดวกจัดงานหรือกิจกรรม
เนื่องในวโรกาสสำคัญในพุทธศักราช ๒๕๔๓

คำสั่งกรมศิลปากร

ที่ ๒๒๓ / ๒๕๔๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกเนื่องในพระราชพิธีสมมงคล พระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ตามมติคณะกรรมการอำนวยการจัดงานหรือกิจกรรมเนื่องในวโรกาสสำคัญในพุทธศักราช ๒๕๔๓ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๓ วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๔๓ ได้มอบหมายให้กรมศิลปากรจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปโดยความเรียบร้อยบรรลุตามวัตถุประสงค์ จึงแต่งตั้งบุคคลดังต่อไปนี้ เป็นคณะกรรมการประกอบด้วย

ที่ปรึกษา

๑. นายพิเศษ	เจียจันทร์พงษ์
๒. นางสาวใหม่	จบกลศึก
๓. นางสาวก่องแก้ว	วีระประจักษ์
๔. นางสาวศิริวิสัย	ภูเพ็ชร

คณะกรรมการ

๑. ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	ประธานคณะกรรมการ
๒. นายเกรียงไกร สัมปชลิต	รองประธานคณะกรรมการ
๓. ผู้แทนสำนักพระราชวัง
(นางสาวเพลินพิศ กำราญ)	คณะกรรมการ
๔. ผู้แทนสำนักพระราชเลขานุการ
(นางสาวณัชชา เลหาหะศิรินาถ)	คณะกรรมการ
๕. ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อ
ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
(นายวิกรม คัยนันท์)	คณะกรรมการ

๖. นายจาตุรงค์	มนตรีศาสตร์	คณะทำงาน
๗. นายสมชาย	ณ นครพนม	คณะทำงาน
๘. นายชะเอม	แก้วคล้าย	คณะทำงาน
๙. นางสุนิสา	มันคง	คณะทำงาน
๑๐. นางสาวอรสรุา	สายบัว	คณะทำงาน
๑๑. นายบุญเดือน	ศรีวรรณ	คณะทำงาน
๑๒. นางสาวพิมพ์พรรณ	ไพบุลย์หวังเจริญ	คณะทำงาน
๑๓. นางสาวเสาวลักษณ์	กีชานนท์	คณะทำงาน
๑๔. นางสาวอรวรรณ	ทรัพย์พลอย	คณะทำงาน
๑๕. นางสาวธีรตา	ธีรเดช	คณะทำงาน
๑๖. นางสาวศิริพร	ภาณุรัตน์	คณะทำงาน
๑๗. นางสาวนันทวัน	สวานายน	คณะทำงาน
๑๘. นางสาวฉัตรภรณ์	จินดาเดช	คณะทำงาน
๑๙. นางสาวบุหลง	ศรีกนก	คณะทำงานและเลขานุการ
๒๐. นางสาวศุกลรัตน์	ธาราศักดิ์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะทำงานมีหน้าที่รับผิดชอบในการกำหนดเนื้อหา จัดทำต้นฉบับ และดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหนังสือที่ระลึกเนื่องในพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓

นาวาอากาศเอก

(อาชูธ เงินชูกลิ่น)
อธิบดีกรมศิลปากร

คำสั่งกรมศิลปากร

ที่ ๕๑๓ / ๒๕๔๓

เรื่อง แต่งตั้งที่ปรึกษาและคณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกเนื่องในพระราชพิธี สมมงคล พระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ตามคำสั่งประธานคณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติและถวายพระราชกุศลเนื่องในพระราชพิธีดังกล่าวแล้วนั้น เพื่อให้การจัดทำหนังสือสำเร็จลุล่วงด้วยดี จึงแต่งตั้งที่ปรึกษาและคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรื่องต่างๆ ดังนี้

๑. เรื่อง ตำราพิชัยสงคราม สมัยรัชกาลที่ ๑

ที่ปรึกษา

๑. ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ฐน นคร
๒. พลตรี หม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒน์ เกษมศรี
๓. นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์
๔. พันเอกอำนาจ พุกศรีสุข
๕. นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์
๖. นางสาวศิริวิสัย ภูเพ็ชร
๗. ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

คณะกรรมการ

๑. ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ	ประธาน
๒. ผู้อำนวยการส่วนภาษาโบราณ	รองประธาน
๓. นายเทิม มีเต็ม	
๔. นางสาวศิรินันท์ บุญศิริ	

๕. นางสาวจตุพร	ศิริสัมพันธ์	
๖. นายบุญเตือน	ศรียรพจน์	
๗. นายวัฒนะ	บุญจับ	
๘. นางสาวรัชนี้	ทรัพย์วิจิตร	
๙. นางสาวลำดวน	เกียรติคุณิภูด	
๑๐. นางจันทร์ฉาย	ประพันธ์พจน์	
๑๑. นางสาวอรอรพรรณ	ทรัพย์พลอย	
๑๒. นายสุรสิทธิ์	ไทรรัตน์	
๑๓. นางสาวพิมพ์พรรณ	ไพบุลย์หวังเจริญ	เลขานุการ
๑๔. นายสมภพ	มีสบาย	ผู้ช่วยเลขานุการ

๒. เรื่อง ตำรา ๑๒ เดือน คัดแต่สมุทรขุนทิพมนเทียรชาววังไว้

ที่ปรึกษา

๑. ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร
๒. พลตรี หม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒน์ เกษมศรี
๓. นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์
๔. นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์
๕. ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

คณะกรรมการ

๑. ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ		ประธาน
๒. ผู้อำนวยการส่วนภาษาโบราณ		รองประธาน
๓. นายชะเอม	แก้วคล้าย	
๔. นายประทุม	ชุ่มเพ็ญพันธ์	
๕. นายเทิม	มีเต็ม	
๖. นางสุนิสา	มันคง	
๗. นางจันทร์ฉาย	ประพันธ์พจน์	
๘. นางสาวศิริพร	ภาณุรัตน์	
๙. นางสาวพิมพ์พรรณ	ไพบุลย์หวังเจริญ	เลขานุการ
๑๐. นายจุง	ดิบประโคน	ผู้ช่วยเลขานุการ

๓. ตำราช้าง ฉบับรัชกาลที่ ๑

ที่ปรึกษา

๑. ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร
๒. พลตรี หม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒน์ เกษมศรี
๓. นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์
๔. นางณัฐสุภัทร จันทวิช
๕. ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

คณะบรรณาธิการ

๑. ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ		ประธาน
๒. ผู้อำนวยการสำนักภาษาโบราณ		รองประธาน
๓. นางสาวจตุพร	ศิริสัมพันธ์	
๔. นายเกษียร	มะปะโม	
๕. นางพรพิมล	แสงทับ	
๖. นางสาวน้ำทิพย์	นงค์สูงเนิน	
๗. นางสาวพิมพ์พรรณ	ไพบุลย์หวังเจริญ	เลขานุการ
๘. นางสาวเอมอร	เชาวน์สวน	ผู้ช่วยเลขานุการ

๔. จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์

ที่ปรึกษา

๑. นายเศวต	ธนประดิษฐ์
๒. นางสาวเพลินพิศ	กำราญ
๓. นายประสพโชค	อ่อนกอ

คณะบรรณาธิการ

๑. ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์		ประธาน
๒. นางเรวดี	ฐิตะโลหิต	รองประธาน
๓. นางทองเพียร	สารมาศ	
๔. นายบุญเตือน	ศรীরพจน์	
๕. นายภูซงค์	จันทวิช	

๖. นายสุพัฒน์	แม่พร	
๗. นางสาวธีรดา	ธีรเดช	เลขานุการ
๘. นายสถาพร	ดงขุนทด	ผู้ช่วยเลขานุการ

๕. เรื่องตั้งพระราชอาคณະผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์

ที่ปรึกษา

๑. พระธรรมราชาอนุวัตร	
๒. นายเศวต	ธนประดิษฐ์
๓. นางสาวไหม	จบกลศึก
๔. นายปกรณ	ตันสกุล
๕. นายสนดี	แสงบุญ

คณะบรรณาธิการ

๑. ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์		ประธาน
๒. นายประสิทธิ์	แสงทับ	รองประธาน
๓. นางคันสนีย์	วีระศิลป์ชัย	
๔. นางทองเพียร	สารมาศ	
๕. นางสาวศุภรัตน์	ธรราคักดี	
๖. นางสาวเสาวลักษณ์	กีชานนท์	
๗. นางสาวนันทวัน	สวายนน	เลขานุการ
๘. นางสาวฉัตรภรณ์	จินดาเดช	ผู้ช่วยเลขานุการ

๖. เรื่องตั้งเจ้าพระยาในกรุงรัตนโกสินทร์

ที่ปรึกษา

๑. ท่านผู้หญิงวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา
๒. พลตรี หม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒน์ เกษมศรี
๓. นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์

คณะบรรณาธิการ

๑. ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์		ประธาน
๒. นางสาวศิรินันท์ บุญศิริ		รองประธาน
๓. นางนุชนารถ กิจงาม		
๔. นางสาวราศี บุรุษรัตน์พันธุ์		
๕. นางสาวลำดวน เทียรฆนิธิกุล		
๖. นางจุฑาทิพย์ อังศุสิงห์		
๗. นางสาวอรวรรณ ททรัพย์พลอย		เลขานุการ
๘. นางสาวศิริพร ภาณุรัตน์		ผู้ช่วยเลขานุการ

๗. เรื่อง ชิดก๊กไช่ฮั่น

ที่ปรึกษา

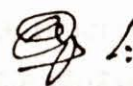
๑. นายบรรเจ็ด อินทุจรรยาดี	
๒. นายถาวร สีขโกศล	
๓. นางสาวดี จงสถิตย์วัฒนา	

คณะบรรณาธิการ

๑. นายวัฒน์ บุญจับ		ประธาน
๒. นางสาวรัตน์ ชูทรัพย์		รองประธาน
๓. นางสาวอรสรา สายบัว		เลขานุการ
๔. นางสาวธิดาเพ็ญ เข้มสว่าง		ผู้ช่วยเลขานุการ

สั่ง ณ วันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๓

นาวาอากาศเอก

(อาวุธ เงินชูกลิ่น)

อธิบดีกรมศิลปากร

ประธานกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและ
จดหมายเหตุพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่า
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

คำสั่งกรมศิลปากร

ที่ ๓๔๔/๒๕๔๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ
ในโอกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่า
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

เนื่องด้วยกรมศิลปากรจะจัดสัมมนาทางวิชาการเพื่อดำเนินการรวบรวมข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจในการทำนุบำรุงบ้านเมืองซึ่งมีความสืบเนื่องในรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลปัจจุบันนำมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึกในพระราชพิธีสมมงคลเฉลิมพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ระหว่างวันที่ ๒๘-๒๙ สิงหาคม ๒๕๔๓ ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร

เพื่อให้การจัดการสัมมนาสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนาประกอบด้วย

๑. คณะกรรมการอำนวยการ

๑. อธิบดีกรมศิลปากร
(นาวาอากาศเอกอาวุธ เงินชูกลิ่น)	ประธาน
๒. รองอธิบดีกรมศิลปากร
(นางกนกพร อรรคราภรณ์)	รองประธาน
๓. รองอธิบดีกรมศิลปากร
(นายอาร์กซ์ สังหิตกุล)	กรรมการ
๔. รองอธิบดีกรมศิลปากร
(นายวีระ ไรจน์พจนรัตน์)	กรรมการ
๕. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถาน
(นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์)	กรรมการ

๖. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์ (นางสายไหม จบกมลศึก)	กรรมการ
๗. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาโบราณ (นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์)	กรรมการ
๘. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์ (นางสาวศิระลีย์ ภูเพ็ชร)	กรรมการ
๙. เลขานุการกรมศิลปากร (นางโสมสุดา ลียะวณิช)	กรรมการ
๑๐. ผู้อำนวยการสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ (นายสิริชัยชาญ พักจำรูญ)	กรรมการ
๑๑. ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ (นางสุวคนธ์ ศิริวงศ์วรวัฒน์)	กรรมการ
๑๒. ผู้อำนวยการสถาบันศิลปกรรม (นายเกรียงไกร สัมปชชิต)	กรรมการ
๑๓. ผู้อำนวยการกองคลัง (นางนพพร มุกตามณี)	กรรมการ
๑๔. หัวหน้าฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ (นายจุมพล สอนเสริม)	กรรมการ
๑๕. ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ (นางปรุจศรี วัลลิโกดม)	กรรมการและเลขานุการ
๑๖. นางสาวนุหลง ศรีกนก	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗. นางสาวศุกลรัตน์ ธาธาศักดิ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ดังนี้

๑. ให้คำปรึกษา ควบคุมดูแลให้ความเห็น คำแนะนำและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการสัมมนา
๒. ผู้อำนวยการให้คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ดำเนินงานไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งในด้านการประสานงานและดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒. คณะกรรมการดำเนินการจัดการสัมมนา

๒.๑ คณะกรรมการฝ่ายจัดการสัมมนา

๑. นางปรุงศรี วัลลิโกดม	ประธานกรรมการ
๒. นางสาวฉวีงาม มาเจริญ	กรรมการ
๓. นางสาววิณา โรจนราธา	กรรมการ
๔. นางสมศรี เอี่ยมธรรม	กรรมการ
๕. นางทิพวัน บุญวีระ	กรรมการ
๖. นางทองเพียร สารมาศ	กรรมการ
๗. นางนันทนา ตันติเวสส	กรรมการ
๘. นางเบญจมาศ แพทอง	กรรมการ
๙. นางสุนิสา มั่นคง	กรรมการ
๑๐. นางบุษบา โมกงาม	กรรมการ
๑๑. นางสาวบุหลง ศรีกนก	กรรมการและเลขานุการ

ให้คณะกรรมการฝ่ายจัดการสัมมนามีหน้าที่ดังนี้

๑. เสนอโครงการเพื่อขออนุมัติ
๒. ประสานงานและดำเนินการอื่นใดตามที่คณะทำงานฝ่ายอำนวยการมอบหมาย
๓. ทำหน้าที่เชิญวิทยากร ประสานงานวิทยากร
๔. ดูแลอำนวยความสะดวกแก่ผู้มีเกียรติ ผู้มาร่วมพิธี เปิดงาน และอำนวยความสะดวกแก่ผู้ร่วมสัมมนา
๕. ประสานงานเกี่ยวกับการเผยแพร่ข่าวสารและการประชาสัมพันธ์งาน
๖. ติดตามผลงานทางวิชาการของวิทยากร เพื่อจัดทำเอกสารประกอบการสัมมนารวมทั้งข้อมูลประวัติวิทยากร
๗. จัดเตรียมคำกล่าวรายงาน การกล่าวเปิด-ปิดงาน

๒.๒ คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ เอกสาร และทะเบียน

๑. นางสมศรี เอี่ยมธรรม	ประธานกรรมการ
๒. นางสาวศุภลรัตน์ ธาธาศักดิ์	กรรมการ
๓. นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ	กรรมการ
๔. นายบุญเดือน ศรีวรวจน์	กรรมการ
๕. นางสาวเสาวลักษณ์ กีษานนท์	กรรมการ
๖. นางสาวอรวรรณ ทรัพย์พลอย	กรรมการ
๗. นางสาวธีรดา ธีรเดช	กรรมการ
๘. นางสาวศิริพร ภาณุรัตน์	กรรมการ

๙. นางสาวนันทวัน สาวนายน	กรรมการ
๑๐. นางสาวฉัตรภรณ์ จินดาเดช	กรรมการ
๑๑. นางสาวบุษรา อบรัมย์	กรรมการ
๑๒. นางพัชรี พงศ์นเรศ	กรรมการ
๑๓. นางสาวจินตนา รักรัษตระกูล	กรรมการ
๑๔. นางสาวอรสรุภา สายบัว	กรรมการและเลขานุการ

ให้คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ เอกสาร และทะเบียน มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดทำเอกสารประกอบการสัมมนา
๒. จัดทำหนังสือเชิญผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้าร่วมการสัมมนา
๓. จัดทำหนังสือแจ้งให้ผู้เข้ารับการสัมมนาทราบ
๔. รับผิดชอบการลงทะเบียนของผู้เข้าร่วมสัมมนา ระหว่างวันสัมมนา
๕. เข้าฟังการสัมมนา และสรุปข้อมูลจากการสัมมนา
๖. ทำหน้าที่บันทึกเทป-ถอดเทป และจัดพิมพ์คำบรรยาย คำอภิปรายของวิทยากร
๗. จัดทำสรุป-รายงานผลการสัมมนา

๒.๓ คณะกรรมการฝ่ายสถานที่และพิธีการ

๑. นางเรวดี	ฐิติละโลहित	ประธานกรรมการ
๒. นายประสิทธิ์	แสงทับ	กรรมการ
๓. นายวัฒน์นะ	บุญจับ	กรรมการ
๔. นางสาวราศี	บุษวรรตณพันธ์ุ	กรรมการ
๕. นางจรินทร์	ยิ่งระลึก	กรรมการ
๖. นางสุนันท์	ยาแสง	กรรมการ
๗. นายคุณ	เกษรรัมย์	กรรมการ
๘. นายระเบียบ	พานทอง	กรรมการ
๙. นายชยุต	ขุนทอง	กรรมการ
๑๐. นายสุรชัย	อุบชิต	กรรมการ
๑๑. นางเจริญสุข	มันใจเกษตร	กรรมการและเลขานุการ

ให้คณะกรรมการฝ่ายสถานที่และพิธีการมีหน้าที่ดังนี้

๑. ติดต่อประสานงาน เตรียมความพร้อมด้านสถานที่สัมมนา การจัดเลี้ยง ที่พักของวิทยากรและสถานที่ปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่
๒. รับผิดชอบเกี่ยวกับพิธีเปิดงาน การเชิญแขกผู้มีเกียรติเข้าร่วมพิธีเปิดและพิธีปิดการสัมมนา

๓. จัดพิธีกรดำเนินการประจำวัน
๔. รับผิดชอบ ดูแล อำนวยความสะดวกด้านการใช้อุปกรณ์โสตต่างๆ ในการสัมมนา
๕. รับผิดชอบการบันทึกภาพ และการบันทึกเสียงในการสัมมนา
๖. ดำเนินการอื่นใดตามที่คณะกรรมการอำนวยการมอบหมาย

๒.๔ คณะกรรมการฝ่ายการเงิน

๑. นางบุษบา	โมกงาม	ประธานกรรมการ
๒. นางสาวเยาวนุช	พืงพะาะปลุก	กรรมการ
๓. นางสาวเสาวภา	ไทยสงเคราะห์	กรรมการ
๔. นางสาวศิริวรรณ	เข้าเอียง	กรรมการและเลขานุการ

ให้คณะกรรมการฝ่ายการเงิน มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดทำงบประมาณค่าใช้จ่ายต่างๆ เพื่อขออนุมัติ ติดตามผลเรื่องการเงิน
๒. รับผิดชอบการเบิกจ่ายเงินทุกประเภท
๓. ดูแลความถูกต้องเรียบร้อย ของเอกสารเกี่ยวกับการเงินทุกเรื่อง
๔. รับผิดชอบการจัดซื้อ และจ้างเหมาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในโครงการ
๕. การดำเนินงานอื่นใดที่เกี่ยวกับการเงินที่คณะกรรมการอำนวยการมอบหมาย

ให้คณะกรรมการอำนวยการและคณะกรรมการดำเนินการจัดสัมมนา ดำเนินงานที่ได้รับมอบหมายจนกว่าโครงการจะแล้วเสร็จสมบูรณ์

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๓

นาวาอากาศเอก

(อาวรุท เงินชุกลิน)
อธิบดีกรมศิลปากร

